

**ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ȘTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LV), 2011

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2011

**MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (LV),
2011. - Chișinău: AMSP, 2011. – 205 p.**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

*prof. Valeriu Moșneaga (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
dr. Rodica Rusu (secretar);
conf. Vasile Cujbă;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
prof. Gheorghe Rusnac;
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa*

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://usm.md/?page_id=2347

S U M A R

Compartimentul ISTORIA, TEORIA ȘI METODOLOGIA ȘTIINȚEI POLITICE		7
<i>Efremov V.</i>	<i>Viziunea marxistă și weberiană cu privire la putere: abordare teoretico-metodologică</i>	7
<i>Карпов Б.</i>	<i>Смысловые и значимые характеристики социалистической парадигмы (вторая половина XIX – начало XX вв.)</i>	22
Compartimentul GVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ		31
<i>Мошняга В., Васильева Л., Малиновская Е.</i>	<i>ЕС и страны восточного пограничья: миграционные потоки и практика регулирования</i>	31
Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICĂ		95
<i>Gațcan Iu.</i>	<i>Amploarea și consecințele fenomenului corupției în Republica Moldova</i>	95
<i>Solomon C.</i>	<i>Puterea în Republica Moldova: aspecte teoretico-practice</i>	112
Conferința științifică națională "FUNCȚIONAREA PARTIDELOR POLITICE ÎN PERIOADA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA" (Chișinău, 18 noiembrie 2011)		120
<i>Cujbă V.</i>	<i>Semnificațiile cuvântului «partid» în contextul actului cognitiv</i>	120
<i>Lavric A.</i>	<i>Partidele politice – promotoare ale orientării geopolitice a Republicii Moldova</i>	126
<i>Nicolaev I.</i>	<i>Stabilitatea și alternanța guvernamentală în Republica Moldova prin prisma activității partidelor politice</i>	137
<i>Peru A.</i>	<i>Imaginea internațională: afilierile internaționale ale partidelor politice din Republica Moldova</i>	150

<i>Putină N.</i>	<i>Rolul partidelor politice în reprezentarea politică a minorităților etnice (cazul găgăuzilor din Republica Moldova)</i>	<i>163</i>
<i>Stan V.</i>	<i>Rolul partidelor politice în procesul socializării politice</i>	<i>178</i>
<i>Цвятков Н.</i>	<i>Становление партийной системы Республики Молдова: гражданское измерение</i>	<i>184</i>
<i>Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE</i>		<i>193</i>
<i>Panța R.</i>	<i>Diplomația publică – instrument politic al “soft power”</i>	<i>193</i>

SUMMARY

CHAPTER: HISTORY, THEORY AND METHODOLOGY OF POLITICAL SCIENCE		7
<i>Efremov V.</i>	<i>The Marxist and Weberian concept of power: the theoretical and methodological approach</i>	7
<i>Kapunov B.</i>	<i>Meaningful and Relevant Characteristics of the Socialist Paradigm (Second Half of XIX - Early XX Centuries)</i>	22
CHAPTER: POLITICAL GOVERNING AND PUBLIC ADMINISTRATION		31
<i>Mosneaga V., Vasilieva L., Malinovskaya E.</i>	<i>The EU and the countries of the East borderland: migrational flows and practice management</i>	31
CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY		95
<i>Gatcan Iu.</i>	<i>The magnitude and consequences of corruption in the Republic of Moldova</i>	95
<i>Solomon C.</i>	<i>Power in the Republic of Moldova: theoretical and practical aspects</i>	112
<i>National Scientific Conference "The OPERATION of POLITICAL PARTIES DURING the INDEPENDENCE of the REPUBLIC OF MOLDOVA (Chisinau, November 18, 2011)</i>		120
<i>Cujbă V.</i>	<i>Meaning of the word "party" in the context of cognitive Act</i>	120
<i>Lavric A.</i>	<i>Political parties promoting geopolitical orientation of the Republic of Moldova</i>	126
<i>Nicolaev I.</i>	<i>Governmental stability and alternation in Moldova through the activity of political parties</i>	137
<i>Peru A.</i>	<i>International image: international membership of the political parties from the Republic of Moldova</i>	150

<i>Putina N.</i>	<i>The role of political parties in political representation of ethnic minorities (the Gagauz in Moldova)</i>	<i>163</i>
<i>Stan V.</i>	<i>The role of political parties in the process of political socialization</i>	<i>178</i>
<i>Tsveatcov N.</i>	<i>Formation of the party system in Republic of Moldova: civil dimension</i>	<i>184</i>
CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS		193
<i>Panta R.</i>	<i>Public diplomacy - political instrument of the "soft power"</i>	<i>193</i>

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

**VIZIUNEA MARXISTĂ ȘI WEBERIANĂ CU PRIVIRE LA
PUTERE: ABORDARE TEORETICO-METODOLOGICĂ**

Valeriu EFREMOV

Republica Moldova, Chișinău, Academia militară a forțelor armate „Alexandru cel Bun”, Catedra Științe Socioumanistice și Limbi Străine

Doctor în filozofie, profesor, postdoctorand la Universitatea de Stat din Moldova

---

In this article the author tries to do a study on the contribution of Karl Marx and Max Weber in power and power relations research, theoretical and methodological importance of their contemporary study of power and power relations.

The study of these problems is of great significance for the Republic of Moldova passed to the democratization of society, building the rule of law. It is necessary to further develop knowledge on power, finding the most effective ways for harmonizing powers.

Keywords: power, political power, state power.

Marxismul a avut un impact destul de contradictoriu asupra dezvoltării lumii. Pentru perioada sa istorică doctrina lui Marx a fost destul de influentă, deoarece includea un spectru larg de chestiuni care aveau o atitudine directă asupra proceselor care aveau loc în societatea capitalistă. Ideea comunismului în forma ei inițială ca tendință istorică și lege a dezvoltării sociale, ca scop spre care trebuie de tins și care va permite de a lichida antagonismele societății capitaliste, de a face viața mai fericită, în ciuda distanțării sale și utopismului său, era atractivă pentru masele asuprite. În secolul al XX-lea interesul față de doctrina marxistă era stimulat de existența socialismului în URSS și alte țări.

Doctrina marxistă într-un anumit sens este prelungirea căutării căilor de rezolvare a chestiunilor ridicate de către predecesorii săi privind crearea orînduirii sociale perfecte.

Apariția marxismului a fost dictată într-un anumit sens de către particularitățile istorice obiective a dezvoltării sociale. În acest sens marxismul este o reflectare specifică a problemelor timpului său de pe pozițiile proletariatului. În centrul cercetării marxismul pune problema puterii.

În conformitate cu doctrina marxistă proletariatul trebuia să ducă lupta cu orînduirea exploatatoare capitalistă existentă, în care puterea aprținea clasei do-

minante. Elucidarea esenței puterii de stat, a caracterului ei exploatator în societatea capitalistă era una din problemele care trebuiau cercetate de fondatorii marxismului.

Pentru a săvârși revoluția socialistă trebuia de rezolvat chesiunea cu privire la forțele care ar fi în stare să înlocuiească orînduirea de stat existentă și formele de putere inerente ei, adică de a crea o așa putere revoluționară care ar putea nu numai să se opună puterii vechi, ci și s-o răstoarne.

După realizarea revoluției socialiste era necesar măcar în linii generale de a avea o imaginație privind perspectivele dezvoltării în continuare a societății. În calitate de o astfel de idee fondatorii marxismului înaintează ideea construcției societății comuniste.

Chestiunea cu privire la înlocuirea orînduirii vechi burgheze cu o nouă orînduire socială a fost abordată de Marx în *Manuscrisele economico-filosofice anul 1844*. Marx scrie: "Din raportul muncii înstrăinate față de proprietatea privată rezultă în continuare, că emanciparea societății de proprietatea privată, etc, de servitute, va lua forma emancipării politice a muncitorilor și aici lucrul nu e numai în emanciparea lor, fiindcă emanciparea lor include în sine și emanciparea întregii omeniri" [12, 570]. Eliberarea societății de proprietatea privată trebuie obligatoriu să ea forma emancipării politice a lucrătorilor. Apud Marx emanciparea politică a lucrătorilor este imposibilă fără ca să fie rupte vechile relații sociale și înlocuirea societății vechi cu una nouă.

Un rol important în dezvoltarea reprezentărilor marxiste cu privire la stat, societate a jucat lucrarea lui Marx *Critica filosofiei dreptului hegelian*. De rînd cu critica reprezentărilor idealiste a lui Hegel, în această lucrare și-au găsit argumentarea chestiunile privind stabilirea esenței statului, interacțiunii lui cu societatea. Marx critică relațiile feudale și burgheze, dezvăluie esența birocrăției, atrage atenția asupra democrației în dezvoltarea societății. "Democrația, - scrie Marx, - este enigma rezolvată a tuturor formelor de guvernare. Aici orînduirea de stat nu numai în sine, după esența sa, dar și după existența sa, după realitatea sa, tot din nou și din nou duce la temeliea reală, la omul real, la poporul real și se afirmă ca propria lui afacere. Orînduirea de stat aici este ceea ce este ea, - ca un produs al omului... În democrație nu omul există pentru lege, ci legea există pentru om; aici lege este existența umană, întrucît în alte forme de orînduire de stat omul este existența determinată de lege. Acesta este trăsătura principală distinctă a democrației" [13, 252]. Acest interes față de "enigma rezolvată" permite lui Marx nu numai să determine esența organizării democrației, ci să arate prioritățile ei față de alte orînduiri de stat. În democrație orînduirea de stat este auto-determinarea poporului. Astfel concepută într-un sens abstract puterea poporului este temeliea democrației.

Chestiunea cu privire la puterea politică este examinată de către Marx și Enghels de pe poziții de clasă în cadrul abordării formaționale privind dezvoltarea

socială și politică. Pentru conceperea marxistă a acestei chestiuni sunt caracteristice următoarele.

1. Argumentarea teoretică a insolvabilității capitalismului ca orînduire politică, care, chipurile, este incapabil să lichideze contradicțiile antagoniste și exploatarea, să creeze un mecanism adevărat a relațiilor politice în societate. O asemenea argumentare se face pe două căi: cercetarea concret istorică a capitalismului cu folosirea materialului factologic și pe cale logică, unde în baza analizei esențiale a dezvoltării capitalismului, trăsăturilor și semnelor inerente lui se fac concluziile respective. Metoda filosofico-logică domină pentru perioada tinereții lui Marx. R.Aron scrie: "În lucrările timpurii a lui Marx critica poartă un caracter filosofic și are drept scop permutarea subiectului și predicatului" [3, 312]. Metoda concret istorică este folosită de Marx la o vîrstă mai înaintată.

2. Puterea politică este înțeleasă ca violența organizată a unei clase pentru oprirea alteia. O astfel de concepere a relațiilor politice în societatea burgheză din start excludea căutarea căilor de colaborare, de a găsi decizii de compromis între clasa dominantă și cea asuprită. Lipsa de compromis era concepută ca o înțelegerea a relațiilor de clasă care permitea de a avea o reprezentare corectă privind caracterul real al relațiilor din societate. Această abordare în mare măsură a determinat specificul, particularitățile conținutului construcției teoriei marxiste. În conformitate cu teoria marxistă răsturnarea orînduirii politice existente putea fi efectuată în principal pe cale revoluționară. De menționat că posibilitatea rezolvării contradicțiilor existente pe cale pașnică, nerevoluționară nu se excludea, se înainta ca o versiune care avea un caracter predominant abstract, ipotetic.

La baza teoriei revoluționare marxiste se află conceperea originală a procesului dezvoltării istorice a societății ca schimbare a formațiunilor social-economice. Această legitate este considerată ca tendință generală a dezvoltării lumii. Pentru perioada sa această descoperire avea o importanță deosebită deoarece a lărgit cercul reprezentărilor cu privire la factorii care stau la baza unor transformări sociale. Din punctul nostru de vedere neajunsul acestei abordări constă în aceea că schimbul formațiilor social-economice este privit ca un fenomen istoric legitim și în conformitate cu aceasta se făcea concluzia cu privire la schimbul obligatoriu a formației capitaliste cu cea comunistă. O astfel de concepere a dezvoltării istorice pe deplin era în concordanță cu scopurile și sarcinile pe care și le-au pus în fața sa Marx și Enghels, deoarece permitea de a duce la o unitate logică a factorilor care demonstau necesitatea răsturnării orînduirii capitaliste și instaurarea dictaturii proletariatului. "Abordarea formațională îndreaptă, netezește istoria. Idealizările care figurează în schema formațională nu pur și simplu lipsite de idee în sens umanitar, în mod egal ele sunt eliberate de detalii și întâmplări concrete vitale. Dilema clasică "**predestinație – libertatea voinței**" se rezolvă aici în favoarea tratării predestinației economice" [10, 167].

Vom menționa că argumentarea dictaturii proletariatului ca formă nouă de stat în doctrina marxistă în mare măsură nu a fost elaborată pînă la sfîrșit. Din aceste considerente acest lucru a fost motivul percepției destul de polemice a esenței dictaturii proletariatului. Vom observa încă un lucru important - în mare măsură nu este pe deplin gîndită chestiunea cu privire la aliații proletariatului, locul și rolul lor în această alianță, evidența intereselor și drepturilor. Peste măsură "a fost scos în relief" principiul apartenenței la proletariat. Proletariatul era privit ca o clasă, purtător a tot ce este progresiv, înaintat, ca un adevărat moștenitor și continuator a culturii general umane, valorilor, ca o forță transformatoare progresivă nouă a dezvoltării sociale.

Un loc principal în cercetările marxismului la acea perioadă ocupa critica capitalismului și argumentarea căilor privind răsturnarea lui. Marx și Enghels dau o caracteristică generală a noii formațiuni, s-au limitat numai la niște caracteristici abstracte, care dădeau numai o prezentare superficială a formațiunii comuniste. Cercetătorul V.P.Macarenco menționează: „La Marx nu găsim preziceri concrete referitor la organizarea noii societăți” [11, 235]. Un alt cercetător T.A.Alexeeva scrie: „Marx nu prea multă atenție a acordat chipului viitoarei societăți comuniste. Îl interesa cum anume mai repede de a apropiea prăbușirea capitalismului. El considera că contradicțiile și conflictele în capitalism în mod dialectic vor duce la prăbușirea definitivă a lui, însă el nu considera acesta un proces inevitabil. La timpul potrivit va fi necesar de unele anumite acțiuni ale oamenilor și societatea comunistă va deveni o realitate. În mîinile capitaliștilor sunt destule resurse pentru a preveni înaintarea comunismului, dar și cu ele este în stare să se isprăvească proletariatul cu conștiința lui de clasă” [1, 44].

Fondatorii teoriei marxiste concepeau politica în strînsă legătură cu existența relațiilor de clasă. În accepțiunea lor, dispariția claselor va trebuie să ducă la lichidarea domeniului relațiilor politice în societate. Astfel „conducerea poporului prin intermediul poporului însăși” trebuie să ducă în ultima instanță la dispariția statului, la aceia că puterea publică va pierde caracterul politic.

Astăzi ne este cunoscut destul de bine că domeniul relațiilor politice este cu mult mai departe de cadrul relațiilor de clasă, dar și însăși politica este concepută neunivoc. Nu observăm dispariția relațiilor politice, ba din contra observăm schimbările lor calitative. R.Aron în legătură cu acet fenomen social menționează: "În orice orînduire economică și socială nu va dispăre problematica politică dat fiind faptul că rămîn chestiunile: cine conduce, cum se completează organele de conducere, cum se execută puterea, în ce măsură este atinsă concordia (sau în ce măsură nu a fost atinsă concordia) între conducători și conduși. Politica este tot atît de necesară și autonomă, precum și economia" [2, 205].

Abordarea marxistă este bazată pe faptul că autoconducerea comunistă trebuie să vină în schimbul conducerii de stat, iar cînd aceasta se va întîmpla, va dispăre necisirtatea în stat. Această afirmare poartă însă un caracter ipotetic. În

doctrina marxistă nu este elaborat mecanismul autoconducerii comuniste. Aceasta ne permite să considerăm într-o măsură oarecare utopice reprezentările privind conceperea viitorului societății comuniste.

În concluzie, vom menționa că doctrina marxistă a avut o mare influență asupra dezvoltării lumii. Acest impact a fost neunivoc și contradictoriu. Într-o măsură diferită impactul acestei doctrine a fost simțit de diferite țări ale lumii. Fenomenul marxismului, cu toate neajunsurile inerente acestei doctrine, ne face să ne gândim la rolul pe care poarte să-l joace o teorie ideologică rațională, orientată în modul corespunzător spre transformarea existenței reale a oamnilor. Un asemenea impact impunător nu are orice teorie, pentru aceasta este necesară o anumită etapă istorică, o afluență a unui șir întreg de factori, atât de natură obiectivă, cât și de natură subiectivă.

Cu toate contradicțiile și neajunsurile sale, învățătura marxistă cu privire la putere are o mare însemnătate teoretico-metodologică, are o mare importanță științifică.

Altfel concepe puterea sociologul german Max Weber. În aspect metodologic pentru Weber este caracteristică abordarea sociologică în cercetarea proceselor dezvoltării societății care este bazată pe cunoașterea profundă a istoriei, pe o analiză clară a stării lucrurilor, conceperea specifică a rolului științei în viața societății. Weber nu impune istoriei un scop final, el vorbește despre tendințele posibile pentru țara respectivă, schimbările respective, lăsând după noi dreptul de a fi sau nu a fi de acord cu sociologul german.

Apud Weber puterea este componenta majoră a politicii. Politica este concepută în două aspecte principale. În primul caz, prin politică se subînțelege orice activitate efectuată cu scopul de a conduce, indiferent de faptul unde ar avea loc aceasta. În al doilea caz, prin politică se au în vedere relațiile în care element dominant este puterea, tendința spre putere. "Astfel **"politica"**, judecând după toate aparențele, înseamnă tendința de a participa la putere sau a influența distribuirea puterii, fie între state sau între grupurile de oameni pe care ea îi include în sine" [4, 646]. Această tendință spre putere poate urmări diferite scopuri (ideale sau egoiste). Puterea se poate manifesta în calitate de mijloc pentru a rezolva problemele corespunzătoare sau poate fi dorită "singură pe sine" ca să savureze sentimentul prestigiului pe care ea îl oferă.

Statul este privit de către Weber ca o comunitate umană, „uniune politică” care dispune de mijloace fizice de constrângere. Din aceste considerente statul se prezintă drept un institut a puterii care are dreptul la monopolul aplicării legitime a constrângerii politice. Aceasta presupune existența în societate a relațiilor de dominație și supunere. Această concepere a statului îl face pe Weber să ajungă la concluzia recunoașterii dominației ca un atribut indispensabil a relațiilor de putere în societate. Acolo unde există statul, acolo are loc "constrângerea legitimă" și ca urmare dominația. "Desigur, - menționează Weber, - constrângerea

pe nici departe nu este mijlocul normal sau unicul al statului, despre aceasta nu poate fi nici vorba, însă ea, se poate, este mijlocul specific pentru el" [4, 645].

Weber evidențiază trei tipuri de "justificare" a legitimității. În primul rând, autoritatea "trecutului etern": autoritatea manierelor, sfințite cu importanța excepțională și orientarea obișnuită de a le respecta. În acest caz este vorba de dominația tradițională. În al doilea rând, autoritatea "harului personal neobișnuit". Baza lui o constituie carisma, care se întemeiază pe devotamentul personal deplin și încrederea personală. Pricinile unei asemenea atitudini față de putere pot fi diferite, cele mai dese ori ele sunt reduse la posesia omului care are putere asupra altor oameni unor calități deosebite excelente de conducător, proroc, conducător de armată, demagog, conducător politic de partid. În al treilea rând, dominația în virtutea legalității, în virtutea credinței în obligație, necesitatea ordinii stabilite, baza cărora o constituie regulile raționale stabilite.

Toate tipurile de legitimitate indicate se prezintă drept o forță autoritară care are dreptul la dominație, adică la aplicarea legală a constrângerii. Relațiile dintre aceste tipuri de dominație nu întotdeauna sunt strict delimitate. Apud Weber, tipuri "curate" în realitate nu se întîlnesc. Dominația ca instiut este comparată de Weber cu o întreprindere care necesită permanent de a fi condusă. Aici sunt importante două momente: uman și material. Primul se realizează în orientarea compartimentului omului de a se supune, al doilea, în dispoziția cu lucrurile care se folosesc pentru a aplica constrângerea fizică.

Weber, spre deosebire de Marx, atenția principală o concentrează asupra aspectelor sociologice a organizării dominației puterii de stat, în care locul dominat îl joacă nu factorii economici, materiali, ci însăși caracterul relațiilor de putere dintre cei ce domină și cei supuși. Pricinile care determină unul din tipurile legitimității se află în modul relațiilor puterii de stat istoric stabilite. În conceperea dominației ca o întreprindere care necesită de a fi condusă este prezentă o legătură indirectă de percepere a acestui factor. Aici este cazul să menționăm, că cercetătorii dominația de cele mai multe ori o concep în sensul ei funcțional ca o formă specifică de realizare a puterii și conducerii. Weber, însă, concepe dominația ca un sistem, care-și are structura sa organizațională și funcțională și care are nevoie de a fi condusă din partea puterii.

În plan metodologic doctrina lui Weber cu privire la dominație în mod cardinal diferă de conceperea de către Marx a acestui fenomen. Marx consideră existența relațiilor de dominație ca un viciu specific, o stare nenormală a societății de care trebuie de izbăvit. Weber consideră dominația din partea statului drept o stare naturală, deoarece pînă există statul, va exista constrângerea fizică legală. Vom atrage atenția asupra faptului că conceperea de către Marx și Weber a dominației este determinată și este în deplină concordanță cu viziunea conceptuală sistemică cu privire la dezvoltarea istorică a societății.

La Weber domină conceperea evoluționistă a dezvoltării istorice sociale. În calitate de trăsătură principală a modului capitalist de producție Weber evidențiază tendința de a obține venit prin intermediul posibilităților schimbului. Apud Weber elemente de astfel de relații capitaliste se întâlnesc la diferite epoci istorice. Însă în aceste epoci istorice un rol hotărâtor, principal îl jucau alte relații economice. Referitor la înțelegerea capitalismului contemporan Weber scrie: "Orînduirea economică capitalistă contemporană este un cosmos monstruos, în care fiecare om în parte este atras din momentul nașterii și hotarele căruia, în orice caz, pentru el ca uni individ aparte, odată și pentru totdeauna date și neschimbate. Individul, în acea măsură cu care intră în împletirea complicată a relațiilor de piață, este silit să se supună normelor de comportament iminente modului capitalist de producție; fabricantul, care un timp îndelungat încalcă aceste norme, este economic înlăturat tot așa de inevitabil, precum și muncitorul, pe care, pur și simplu, îl aruncă în stradă, dacă el nu a fost în stare sau nu dorește să se acomodeze la aceste norme" [5, 76]. Din această constatare putem afirma, că Weber nu idealizează capitalismul, îl percepe ca o orînduire care există real și cu care trebuie să ne socotim, deoarece ea dictează regulile principale de comportament. Variațiile sunt posibile, dar cu toată diversitatea care există a activității vitale a oamenilor, comportamentul lor este social orientat. În legătură cu aceasta el introduce noțiunea "acțiune social orientată". Comportamentul este orientat de împletirea complicată a relațiilor de piață, cărora individul trebuie să se supună.

Apud Weber pentru Occident este specific liderismul. La început această funcție o îndeplinea demagogul liber (orașul – cetate, polisurile), apoi liderul de partid parlamentar, care la crescut statul constituțional.

Schimbările care au avut loc în societate au dus la aceea că în calitate de forță influentă a puterii pe arena vieții de stat au fost înaintați funcționarii și politicienii.

Weber este martorul tuturor transformărilor care au avut în societate după Hegel. Acest proces și-a găsit reflectarea specifică în relațiile dintre funcționari și politicieni care au eșit pe arena luptei politice, care încep să joace un rol tot mai mare în conducerea statului. Aceasta se datorează în mare măsură constituirii și dezvoltării parlamentarismului, apariției partidelor politice, transformărilor democratice. "Numai atunci cînd compromisul a stat la baza acțiunilor politice, divizare societății în tagme profesionale asemenea a fost necesară. Însă nu acolo unde domină buletinul pentru vot, nu la alegerile parlamentare" [6, 68]. Democrația este incompatibilă cu divizarea societății în tagme; capitalismul distrugînd tagmele a deschis calea spre noi forme de relații economice și politice în societate.

Funcționarii sunt priviți de către Weber ca un institut specific a puterii de stat care participă nemijlocit la exercitarea funcțiilor de putere și conducere încredințate lor. "În societatea contemporană dominația reală, iar ea se manifestă

nu în cuvântările parlamentarilor și nu în cuvântările monarhilor, ci în realizarea conducerii în viața de toate zilele care cu necesitate și inevitabilitate este concentrată în mâinile funcționarilor civili și militari" [7, 126]. Apud Weber, constituirea dominației funcționarilor, poate servi ca unul din criteriile modernizării, atât a statului democratic, cât și a celui monarhic.

Societatea capitalistă ca sistem este determinată de un șir de factori în baza cărora ea funcționează. Toate domeniile societății sunt legate reciproc și interdependente între ele în cadrul relațiilor capitaliste. Deaceia, indiferent de diferențele aparent externe esențiale între stat și fabrică, conținutul intern al relațiilor de putere sunt bazare pe motive similare, care-i permit lui Weber de a vorbi despre ele ca o întreprindere.

Suntem de acord cu punctul de vedere a cercetătorilor P.P.Gaidenko și Iu.N.Davîdov care expun punctul de vedere că statul contemporan este înțeles de către Weber drept o dominație "*legală*" rațională la baza căreia se află acțiunea teleologică. Relațiile de dominație în acest stat sunt privite ca relații din sfera antreprenoriatului privat. "Apud Weber, "premisă generală rațională a economiei capitalismului contemporan este calculul rațional a capitalului ca normă a tuturor întreprinderilor industriale mari, care lucrează pentru a satisface cerințele zilnice". Anume posibilitatea evidenței stricte, controlul calculat a venitului întreprinderii pe calea alcătuirii balanței, care apare numai în temeiul unor premise, anterior neexistente, deschide calea dezvoltării unei "**economii raționale**" [9, 88-89].

Weber consideră că dominația originii raționalului, de regulă, are loc în unei organizări bune a lucrurilor și, invers, în cazul unei organizări proaste sunt posibile manifestările recedivelor iraționale. Funcționarea în legătură cu aceasta deja în virtutea organizării, cunoștințelor, competenței sale sunt dispuși de duce lucrurile rațional. "Funcționarea întotdeauna formează nucleul aparatului și disciplina lui este premisa succesului absolut" [7, 139].

Prin urmare, Weber noțiunea de "stat birocratic" o folosește nu întâmplător, el își destul de bine seama acea importanță pe care o are birocrăția în societatea burgheză. Weber vede, că în posibilitățile ei de a influența statul este ascuns un anumit pericol pentru organizația politică în întregime. Creșterea puterii birocrăției, în urma unui concurs de circumstanțe corespunzătoare, poate să prefacă omul într-un apendice a "întreprinderii de stat", de a limita posibilitățile "tendințelor lui individualiste spre libertate". Cu aceasta în strînsă legătură chestiunea cu privire la democrație în condițiile conducerii birocratice. Dacă nu va fi organizat un control eficient asupra activității funcționării de stat, atunci întărirea puterii ei poate duce la încălcarea "drepturilor omului", cuceririlor emocrației. Controlul asupra activității funcționării trebuie să-l efectueze parlamentul. Această condiție de către Weber este privită ca o primă și de bază sarcină a acestuia organ legislativ. Politicii trebuie să fie o contrabalanță dominației funcțio-

nărimii. "Deoarece maturitatea politică se exprimă nu în voturile de neîncredere, nu în reclamațiile împotriva miniștrilor și nu în alte numere de divertisment a parlamentarismului franco-italian neorganizat, ci în faptul că nația se orientează cum funcționarea administrează lucrurile ei, permanent o controlează și influențează asupra ei" [7, 173].

Politicienii în dependență de atitudinea lor față de obligațiile sale Weber îi împarte în politicieni "după ocazie", politicieni "după cumul", și "politicieni predominant profesionali". În centrul cercetării sale sunt politicienii predominant profesionali.

Un politic profesional poate fi în două cazuri: sau pe deplin este consacrat activității politice ("trăind pentru politică"), sau există din contul politicii și cu politica. În primul caz este necesar ca politicul să fie asigurat material, să dispună de propriile mijloace, care i-ar permite să fie liber și independent de câștigul banilor.

De regulă, acești politicieni, sunt îndemnați preponderent de propriile convingeri. În al doilea caz, politica pentru om este genul lui principal de activitate, care-i asigură existența, lucrul de bază, care-i aduce un venit.

Apud Weber, în virtutea calităților omenești, nu fiecare poate fi politician profesional. Trebuie să ai o predispoziție față de acest gen de activitate, capacitățile corespunzătoare, înclinații intelectuale, o orientare psihologică de a lucra cu oamenii.

Funcționarea s-a manifestat destul de bine în rezolvarea problemelor departamentale, unde trebuia să-și manifeste simțul datoriei, competența, capacitățile organizatorice. Însă dominația funcționării se dovedește a fi absolut insolubilă acolo unde este necesar de rezolvat probleme politice. Vocația politicianului, lucrul lui este de a se avînta în lupte, a lupta pentru putere în conformitate cu convingerile sale. Funcționarul, din contra, trebuie să păstreze imparțialitate, depășind propriile înclinații și păreri, pentru a îndeplini conștiincios și în mod rațional ceea ce cer de la el propriile reguli, indicațiile concrete. Aceste cerințe nu se referă la conducătorii funcționării, în sarcina cărora intră de a pune în fața funcționării sarcini concrete cu caracter politico-autoritar și politico-cultural. Prin urmare, funcționarii și politicienii în condițiile statului capitalist îndeplinesc funcții importante pentru societate. Politicienii stabilesc cursul strategic al dezvoltării sociale, rezolvă cele mai importante probleme interne și externe de stat, asigură organizarea democratică și funcționarea sistemului politic. Funcționarii, la rîndul lor, rezolvînd probleme specifice din domeniul lor, contribuie la lucrul coerent a instituțiilor de stat și altor organizații, satisfac cerințele populației în rezolvarea problemelor curente. Sarcinile care stau în fața politicianilor și funcționarilor sunt diferite, însă, aici nu există o limită de netrecut, deoarece, după cum menționează Weber, activistul politic după caracterul îndeplinirii obligațiilor sale uneori este aproape de situația funcționarului. Iar

eșalonul de sus a conducătorilor funcționarilor este obligat să se ocupe de probleme politico-autoritare.

Cu toată importanța lor socială și de stat, politicienii sunt numai o parte a "organizației politice". De rînd cu ei din organizația politică fac parte parlamentul, partidele politice, formațiunile social-politice care îndeplinesc funcții de stat și social-politice.

Democrația pentru Weber este un factor care cimentează societatea, care dă posibilitate claselor să lupte în domeniul relațiilor politice pentru executarea puterii politice. Analizînd dezvoltarea democrației în statele Unite ale Americii, Weber evidențiază două perioade: perioada, cînd democrația americană nu era altceva decît conducerea diletanților, și perioada contemporană, caracterizată de birocratizarea "furtunoasă" a aparatului funcționărimii. În condițiile primei perioade aparatul funcționărimii erta recrutat în general din reprezentanții partidului care a obținut victoria la alegeri. Criteriul principal pentru a fi numit în funcția respectivă servea meritile în fața partidului. Pregătirea profesională, calificarea unor asemeni funcționari practic nu-i interesa pe nimeni. Verificarea, testarea pentru asemenea democrație nu exista. În ultimul timp, atrage atenția Weber, cu o viteză colosală este răspîndită în SUA funcționărimii profesională și prin aceasta s-a făcut un pas important în vederea reconstruirii vechii democrații. „Democrația contemporană oriunde, unde este democrația unui stat mare, reprezintă o democrație birocratizată. Așa și trebuie să fie, deoarece democrația contemporană înlocuște mica nobilime distinsă sau alți funcționari, care lucrează pe principii obșteși, renumerați de funcționărimii. Acest proces are loc peste tot, el are loc chiar și în interiorul partidelor” [8, 309].

Democrația își găsește deplina sa realizare în oferirea cetățenilor a dreptului electoral care le permite să-și aleagă reprezentanții săi în organele putere și, în primul rînd, în parlament. Weber în modul cel mai hotărît se pronunță pentru oferirea dreptului electoral egal.

Weber altfel în comparație cu Marx privește la contradicțiile de clasă în societatea capitalistă. El nu este de acord cu afirmația că înstrăinarea lucrătorului de la mijloacele de producție este temei pentru înrobirea muncii angajate. Apud Weber muncitorul angajat nu poate fi proprietar a mijloacelor de producție, deoarece acestea pot fi numai antreprenorul sau statul. Mai mult ca atît, înstrăinarea lucrătorului de la mijloacele de producție are loc nu numai în industrie, dar și în instituțiile de stat, domeniul culturii, învățămînt, domeniul social. „Cum nu ar fi acolo, o greșală brutală este atunci cînd o asemenea înstrăinare a lucrătorului de la mijloacele de producție se consideră ceva specific numai economiei și cu atît mai mult unei economii private. Doar esența situației nu se schimbă, dacă are loc înlocuirea stăpînului acestui aparat, dacă, spre exemplu, în locul producătorului privat de acest aparat dispune președintele statului sau ministrul. În orice caz, „înstrăinarea” oamenilor muncii de la mijloacele de produ-

ție continuă" [8, 312]. Socialismul, negînd modul de producție capitalist, îi contrapune lui economia colectivă sau comună, lichidarea anarhiei producției și concurența antreprenorilor între ei. Însă etatizarea puțin ce schimbă în situația muncitorului, mai mult ca atît, agravează dependența lui. „Fiindcă muncitorii pe propria experiență se vor convinge, că soarta muncitorului care lucrează într-o mină, nici într-un fel nu se schimbă de la faptul că această mină trece din mîni particulare în mîinile statului. La minile de cărbune din Saara viața trece întocmai tot așa precum și la minile private: dacî mina este administrată prost, adică ea aduce un venit mic, atunci acolo muncitorii trăiesc prost. Însă diferența constă în faptul că grevele împotriva statului sunt imposibile, și, înseamnă, că situația dependentă a muncitorului în socialismul de stat de așa tip, crește considerabil” [8, 318-319].

Weber atrage atenția asupra faptului că în socialismul de stat puterea politică supunînd puterea economică contribuie la unirea funcționarilor într-o singură corporație, prin ce lipsește cetățenii de posibilitatea de a le controla activitatea.

Eșirea pe arena luptei politice a politicienilor profesionali în mare măsură se datorează activității partidelor politice. Partidele politice cu scopul de a atrage de partea sa electoratul se străduie prin agitației să cuprindă pături cît mai largi a populației țării sale. Apud Weber, existența partidelor este imposibilă de a fi desființată, precum și lupta de partid, deoarece în caz contrar decade "reprezentanța activă a poporului".

Liderismul inerent Occidentului este o problemă destul de serioasă care în mod esențial influențează asupra caracterului relațiilor politice, atît în interiorul partidului, cît și în afaralui. Conducătorul plebiscitar trebuie să aibă o vocație pentru activitatea politică, să posede calități carismatice corespunzătoare ("elementul carismatic a oricărui liderism este una din forțele motrice ale lui"). Adepții conducătorului, conținînd pe efectul demagogic a personalității lui, așteaptă de la el, în cazul victoriei, anumite beneficii sau răsplată pentru sine.

Apud Weber o altă figură politică importantă care joacă un rol hotărîtor în organizarea activității partidului politic este bosul, care asigură partidul cu mijloacele necesare. El nu tinde să-și înainteze personalitatea sa în prim plan, pe el îl interesează puterea ca sursă de a cîștiga bani sau ca o posibilitate de a domina, rămînînd în umbră. În cele din urmă Weber face următoarea concluzie: întreprinderea de partid reprezintă o formațiune capitalistă organizată de sus pînă jos, scopul căreia este de a obține venit prin intermediul dominației capitaliste.

Lupta politică în condițiile unei concurențe dure asigură posibilitatea folosirii tehnologiilor îndreptate spre a exercita influența corespunzătoare asupra electoratului cu scopul de ai atrage de partea sa. Pentru ași atinge scopul pus politicianul trebuie să fie un bun demagog. Noțiunea "demagog" Weber o folosește în sensul analogic pe care-l avea în Grecia Antică, ca o artă, capacitatea de a convinge.

Viața socială reală și activitatea politicianului într-o anumită măsură sunt contradictorii. Existența incertitudinii în sfera relațiilor politice uneori nu-i permite politicianului să prevadă dezvoltarea evenimentelor în continuare. Aspirațiile raționale ale politicianului întâlnesc în calea sa obstacole iraționale care nu totdeauna pot fi depășite. Meritul lui Weber constă în faptul că el a atras atenția asupra existenței iraționalului. Acestea sunt instinctele iraționale de masă în politică, formele iraționale în activitatea birocrăției, capitalismul prorațional.

Una din sarcinile politicianului este de a depăși iraționalul în domeniul relațiilor politice, introducerea raționalului în activitatea politică. Pentru aceasta este necesar de a te conduce de anumite reguli și principii. În legătură cu aceasta Weber consideră că omul politic trebuie să aibă trei calități distincte: pasiunea, simțul răspunderii, a aprecia just distanța din ochi.

Weber concepe pasiunea ca o orientare spre esența cauzei, ca "devotament pasionat cauzei". Responsabilitatea – ca o stea călăuzătoare principală a activității omului politic. Aprecierea justă a distanței din ochi este capacitatea ca prin concentrarea și calmul intern a se lăsa influenței realităților. Aprecierea justă a distanței din ochi necesită o atitudine intermediară față de lucruri și oameni, o "distanță" specifică. Apud Weber, puterea personalității politice, în primul rând, depinde de prezența la ea a acestor trei calități. Weber consideră că în sfera politicii, în cele din urmă, doar două feluri de păcate de moarte: retragerea de la esența cauzei și iresponsabilitatea.

Tendința spre putere, „instinctul puterii” este o calitate normală a omului politic. Atitudinea neserioasă, iresponsabilă față de obligațiile sale, vanitatea – aceste lucruri nu numai că nu sunt dorite, dar și inadmisibile pentru un om politic profesional. Slujirea puterii presupune o anumită credință care oferă un sprijin intern, un sens cauzei.

În doctrina sa Weber examinează și coraportul dintre politică și etică, chestiune ce merită o atenție deosebită. El nu trece cu vederea acest lucru deoarece politica operează "cu un mijloc destul de specific – puterea, după care stă violența". Această împrejurare în politică destul de des creează situații destul de complicate, care din punct de vedere etic de diferite părți pot fi tratate diferit, interpretate ambiguu. Weber consideră că orice "acțiune" etic orientată în politică trebuie să fie orientată, sau spre "etica convingerii" sau spre "etica responsabilității", spre aceste două maxime fundamentale, implacabil contrarii. În plan metodologic esența diferenței constă în gradul diferit de conținut realist obiectiv. Dacă în primul caz predomină factorul sugestibilității dorite, chipurile, ce poate fi realizat în viitor, apoi, în cel de-al doilea domină calculul rațional, argumentarea, pregătirea de a lua asupra sa responsabilitatea pentru îndeplinirea obligațiilor asumate asupra sa. „Cel care mărturisește etica convingerii se simte „responsabil” pentru faptul că să nu se stingă flacăra convingerii pure, spre exemplu, flacăra protestului împotriva nedreptății ordinii sociale. A aprinde flacăra

din nou și din nou iată scopul lui absolut irațional din punctul de vedere a faptelor succesului posibil, care pot și trebuie să aibă valoare numai pentru exemplu” [4, 697].

Specifică este atitudinea lui Weber față de doctrina marxistă. El consideră *Manifestul partidului comunist* în felul său „se prezintă ca o realizare științifică de importanță supremă”. „Acest lucru nu poate fi respins și aceasta nu va fi respins, deoarece celui care va încerca să respingă nimeni nu-i va crede, deoarece aceasta este imposibil să infirmi cu conștiința curată. Chiar și întezele pe care noi azi le infirmăm, se conține o înșelare inspirată, care a avut urmări politice destul de importante și, probabil, nu atât de plăcute, însă care au adus pentru știință rezultate cu mult mai fructuoase decât ce aduce de multe ori corectitudinea lipsită de spirit” [8, 321]. Apud Weber, *Manifestul partidului comunist* este un document profetic care a prevestit prăbușirea capitalismului și instaurarea dictaturii proletariatului. Privitor la înțelegerea viitorului noii societăți, atunci despre aceasta, presupune Weber, informația lipsește. „Dar iată ce va fi pe urmă – aici nu se poate spune nimic anticipat, în afară de un singur lucru – lipsa dominației omului asupra omului” [8, 322].

În urma celor expuse putem menționa următoarele: Marx și Weber au lăsat după sine o moștenire științifică considerabilă cu privire la problema puterii. Ambii au privit politica prin prisma relațiilor de putere în societate. Există o abordare unică privind evidențierea formelor principale de putere: economică și politică. Marx în lucrarea sa *Capitalul* acordă o atenție esențială structurii puterii economice, în timp ce Weber o concepe ca un dat, concentrând atenția principală asupra relațiilor de putere politice în domeniul relațiilor de stat.

Dacă Marx atenția principală o concentrează asupra necesității transformării revoluționare a societății în numele instaurării dictaturii proletariatului și construirea în continuare a societății comuniste, apoi pentru Weber îi este străină tendința de a impune istoriei punctul său de vedere și scopul. Weber își concentrează atenția principală asupra esenței relațiilor politice de putere burgheze, asupra activității structurilor politice a puterii. Recomandările lui practice sunt îndreptate în general pentru a forma la omul politic atitudinea responsabilă față de îndeplinirea obligațiilor sale de putere.

Doctrina marxistă care a avut o mare influență asupra mersului dezvoltării lumii poartă un caracter contradictoriu. În virtutea schimbărilor care au avut în lume, învățătura marxistă, într-o măsură orecare și-a pierdut actualitatea sa. În plan științific, cu siguranță, va prezenta interes ca una din direcțiile gândirii sociale, ca un factor, care a avut impactul asupra dezvoltării unor popoare și țări.

Doctrina weberiană în mare măsură își păstrează și azi importanța sa teoretică și metodologică. Aceasta se explică prin faptul că moștenirea lui științifică cu privire la putere și politică se întemeiază pe o analiză adâncă multilaterală a proceselor reale care aveau loc în societatea capitalistă. Doctrina weberiană este

lipsită de abordarea ortodoxală cu privire la istorie ca un proces ordonat a dezvoltării sociale. Weber încearcă să înțeleagă realitatea așa cum este ea în realitate. În majoritatea cazurilor analiza lui a relațiilor politice în societatea capitalistă își păstrează actualitatea și importanța. Prin aceasta se explică și faptul că interesul față de învățătura lui Weber cu privire la putere și politică nu scade, ci este mereu în creștere. Despre acest lucru confirmă și studiul nostru.

Bibliografie

1. Алексеева Т.А. Современные политические теории. - Москва, 2001. (<http://www.lit.by/books/view/60260>)
2. Арон Р. Карл Маркс. Этапы развития социологической мысли. – Москва, 1993. (<http://www.alleng.ru/d/sociol/soc035.htm>)
3. Арон Р. Мнимый марксизм. - Москва, 1993.
4. Вебер М. Политика как призвание и профессия. // Вебер М. Избранные произведения. - Москва, 1990. (<http://fondint.narod.ru/bibl/alf/03v/01/weber/politika.html>) (accesat 29 aprilie 2011).
5. Вебер М. Протестанская этика и дух капитализма. // Вебер М. Избранные произведения. - Москва, 1990.
6. Вебер М. Избирательное право и демократия в Германии (март 1917). // Политические работы. - Москва, 2003. (<http://www.politizdat.ru/book/14/>) (accesat 29 aprilie 2011).
7. Вебер М. Парламент и правительство в новой Германии (май 1918). К политической критике чиновничества и партийной жизни. // Вебер М. Политические работы. - Москва, 2003. (<http://www.politizdat.ru/book/14/>) (accesat 29 aprilie 2011).
8. Вебер М. Социализм (июнь 1918). // Вебер М. Политические работы. - Москва, 2003 (<http://www.politizdat.ru/book/14/>) (accesat 29 aprilie 2011).
9. Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: Социология М.Вебера и веберовский ренесанс. - Москва, 1991.
10. Ильин В.В., Панарин А.С. Философия политики. // Теоретическая политология: мир России и Россия в мире. - Москва, МГУ, 1994.
11. Макаренко В.П. Марксизм: идея и власть. - Ростов-на-Дону, 1992. (<http://copy.yandex.net/?fmode=envelope&url=http%3A%2F%2Fpolittheory.narod.ru%2FMakarenko%2FMarxism.doc&lr=10313&text=%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%9F.%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%B7%D0%BC%3A%20%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%8F%20%D0%B8%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.%20%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%B8%2F%D0%94.%201992.%20%D0%A1.%20235.&110n=ru&mime=doc&sign=47448be313d04ba60d0be9b4ec4165f3&keyno=0>) (accesat 29 aprilie 2011).

12. Маркс К. Экономико-философские рукописи 1844 года. // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч. Из ранних произведений. - Москва, 1956.

13. Маркс К. Критика гегелевской философии права. // Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения 2-е изд. – Москва, Т.1.

Поступила в редакцию
12 ноября 2011 года

СМЫСЛОВЫЕ И ЗНАЧИМЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

Балташ КАРИПОВ

Республика Казахстан, Кокшетау, Кокшетауский государственный университет им. Ш.Уалиханова, кафедра философии

Кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры социологии и политологии ИППК МГУ имени М.В. Ломоносова

e-mail: bkaripov@yandex.ru

The article shows that the general theoretical basis for reflecting classical Marxist paradigm on the basic principles and characteristics of socialism was the materialist conception of history, which contained the most important for political science position that societies and groups can not explain the views that they create for themselves, that for all sorts of ideologies must seek to discover the underlying reasons of social reality. General theoretical, scientific approach to the analysis of the founders of Marxism society allowed them to make the fundamental conclusion that the main purpose of the essence, the purpose of socialism is to free society and man, at best, the optimal unit of social existence of man, to provide free, comprehensive, independent and highly moral development of each individual.

Key words: Social and political change, society and people, public byte, a comprehensive and highly moral person.

Наряду с либерализмом и консерватизмом, в качестве исторической перспективы, во второй половине XIX – начале XX столетия весьма популярной была идея социализма. Если либеральная парадигма представляет собой своеобразную философию настоящего, консервативная – философию прошлого, то социалистическая – и в своем утопическом, и в своем научном вариантах – это, безусловно, философия будущего. Теория социализма отталкивается от критики существующего мира. В то же самое время в ней все построено на модусе долженствования – на том, что подлежит исправлению и каким оно, должно быть. Вот почему социалистическая парадигма неизменно проективна, перспективна и ориентирована на социальные и политические изменения.

Среди разнообразия интерпретаций социалистической идеи в это время наиболее значимой являлась марксистская версия. К.Маркс и Ф.Энгельс предложили универсальную и рационально объяснимую картину кардинального изменения существующего порядка и построения неантагонистического и справедливого социального строя. Основоположения мар-

ксистской картины общественно-политического мира стали программным фундаментом революционного движения во многих европейских странах, в том числе и в России. Это обстоятельство позволяет нам ограничить рамки исключительно «концептом» [8, 44] марксизма, с тем, чтобы выявить его смысловые и значимые характеристики.

Представления о социализме у основоположников марксизма не были чем-то абстрактно-идеальным. Социализм, в их глазах, – это теоретически обоснованное знание о будущем, опережающее действительность, но являющееся вместе с тем реалистическим знанием. Марксистская парадигма возникла на основе научного анализа объективных закономерностей, исторически обуславливающих социализм с его основополагающими принципами, чертами и диалектикой развития. Основой такого, научного, понимания социалистического общества стало для К.Маркса материалистическое понимание истории. В обобщенной форме этот принцип выражен в известном предисловии к работе «К критике политической экономии» (1859 г.): «В общественном производстве своей жизни люди вступают в определенные, необходимые, от их воли не зависящие отношения – производственные отношения, которые соответствуют определенной ступени развития их материальных производительных сил. Совокупность этих производственных отношений составляет экономическую структуру общества, реальный базис, на котором возвышается юридическая и политическая надстройка и которому соответствуют определенные формы общественного сознания. Способ производства материальной жизни обуславливает социальный, политический и духовный процессы жизни вообще. Не сознание людей определяет их бытие, а, наоборот, их общественное бытие определяет их сознание» [6, 6-7]. К.Маркс полагал, что социальное развитие проходит согласно определенным законам; при этом закон понимался как «внутренняя и необходимая связь» между явлениями [7, 246]. На этой основе он разрабатывал развернутое представление об обществе как системе.

Это представление воплощено, прежде всего, в понятии «общественная формация» [2, 414]. Подчеркнем, что формационная идея, наряду с материалистическим пониманием истории, стала вторым общетеоретическим началом марксистского проекта социализма. Общественная формация в этом проекте – социальная система, состоящая из взаимосвязанных элементов и находящаяся в состоянии неустойчивого равновесия. Структура этой системы имеет следующий вид. В ее основании лежит способ производства материальных благ. Способ производства имеет две стороны: производительные силы общества и производственные отношения. К производительным силам относятся все имеющиеся в распоряжении общества ресурсы и средства, обеспечивающие процесс производства: вовлеченные

в производство естественные и человеческие ресурсы, средства производства, уровень науки и ее технологическое применение и т.д. Производственные отношения, вторая сторона способа производства, выражается, по К.Марксу, главным образом в различных формах собственности на средства производства. Обе стороны способа производства находятся в состоянии соответствия и взаимодействия; при этом ведущую роль играют производительные силы.

Способ производства составляет, по К.Марксу, системообразующий компонент формационной системы, определяющий остальные ее компоненты. Именно способ производства создает качественную определенность общественной формации и является важнейшим критерием, благодаря которому одна формация отличается от другой. Помимо производительных сил и производственных отношений, которые составляют «реальный базис», структуру общества, формация включает в себя также и надстройку. В нее, как считал К.Маркс, прежде всего, входят юридические и политические отношения и институты (находящиеся ближе других институтов и отношений к базису) и далее, точнее «выше», – остальные сферы социальной жизни, которые, как и право и политика, относятся к области «общественного сознания», или «идеологии»: мораль, наука, религия, искусство. К.Маркс наделял надстройку по отношению к базису относительной автономией (а искусство вообще рассматривал как сферу, независимую по отношению к экономической подсистеме) и полагал ее обратное воздействие на базис. Но в целом он был убежден в том, что подлинной реальностью обладает, прежде всего, экономика, отчасти политика; все, же остальные сферы обладают лишь ограниченным собственным бытием, что у них нет собственной подлинной истории, поскольку они являются лишь отражением, осознанием «настоящего», «подлинного» бытия – производственных отношений [1, 216].

К.Маркс создал не только общетеоретическое представление о формациях, но и дал их классификацию. В ее основу были положены различия в способе производства. Исторически начальной объявлялась первобытная формация, основывающаяся на коллективной общинной собственности и кровнородственных отношениях. Следующие три формации – рабовладельческая, феодальная и капиталистическая – базировались уже на частной собственности на средства производства; общественные отношения имели в каждой из них антагонистический характер. Буржуазной общественной формацией должна была завершиться «предыстория человеческого общества» [6, 8]. «Подлинная» же история человечества должна была начаться с утверждением коммунистической формации, самостоятельное место в которой занимал социализм.

Базисом нового социалистического (коммунистического) общества представлялась общественная, коллективная собственность на средства производства, определяющая коллективизм, коллективистский характер всех общественных отношений. Это К.Маркс и Ф.Энгельс подчеркивали неоднократно. В «Манифесте Коммунистической партии» они писали: «Коммунистическая революция есть самый решительный разрыв с унаследованными от прошлого отношениями собственности». Высшим завершением социалистической идеи в их представлении была теория научного коммунизма: «коммунисты могут выразить свою теорию одним положением: уничтожение частной собственности» [4, 438]. Общественная собственность на средства производства и коллективистский характер производства неразрывны как существеннейшие черты социализма: «вещественные условия производства будут составлять коллективную собственность самих рабочих» [3, 17]. При этом К.Маркс подразумевал установление такой собственности в масштабе всего общества, а не в виде изолированных друг от друга кооперативных товариществ, что очень важно учитывать при определении стратегической линии в области обобществления средств производства в ходе социалистических преобразований и социалистического строительства.

В социалистическом обществе утверждалось новое, диалектическое единство труда и человека, подразумевавшее, во-первых, обязательное участие каждого в труде, во-вторых, превращение труда в свободную, привлекательную и все более творческую деятельность, в-третьих, раскрытие в труде всесторонних способностей и богатых потенций человека. После исчезновения старого разделения труда, отмечал Ф.Энгельс, «на его место должна <была> вступить такая организация производства, где, с одной стороны, никто не мог бы сваливать на других свою долю участия в производительном труде, этом естественном условии человеческого существования, и где, с другой стороны, производительный труд, вместо того чтобы быть средством порабощения людей, стал бы средством их освобождения, предоставляя каждому возможность развивать во всех направлениях и действительно проявлять все свои способности, как физические, так и духовные, – где, следовательно, производительный труд из тяжелого бремени превратится в наслаждение» [5, 302].

Социально справедливая общественная организация труда предполагала и новый тип труженика как решающего элемента новых производительных сил. Этот труженик представлялся как широко образованный и разносторонне культурно и технически подготовленный; владеющий научными основами разнообразной трудовой деятельности; практически подготовленный к выполнению совокупности различных операций, к совмещению, перемене, чередованию ряда профессий, специальностей и работы в неко-

торых отраслях производства, в том числе путем овладения в трудовом цикле большой или всей совокупностью различных операций. «Вырастив новое поколение всесторонне развитых производителей, которые понимают научные основы всего промышленного производства и каждый из которых изучил на практике целый ряд отраслей производства от начала до конца, общество тем самым создаст новую производительную силу» [5, 305].

Одна из существенных черт социализма, в представлениях основоположников марксизма, – это утверждение между людьми отношений социального равенства и социальной справедливости. Такого рода общественные принципы оказываются возможными только в обществе, где на основе уничтожения эксплуататорских классов, преодоления различий между дружественными социалистическими классами рабочих и крестьян, между всеми трудящимися устанавливаются отношения социального равенства: «С уничтожением классовых различий само собой исчезнет и всякое вытекающее из них социальное и политическое неравенство» [3, 18]. При этом К.Маркс осознавал, что на начальной стадии коммунистической общественно-экономической формации (при социализме) достижение полного социального равенства невозможно.

Необходимым условием в обеспечении социального равенства заключалось в измерении производительности общей и равной мерой – трудом. При социализме должен найти свое воплощение принцип «Каждый – по способностям, каждому – по труду», который не мог обеспечить общество, основанное на частной собственности. Вместе с тем К.Маркс отмечал, что данный принцип не в полной мере учитывал и компенсировал имеющиеся различия в физических и умственных силах разных индивидов, в неравной индивидуальной одаренности людей, различия в семейном положении трудящихся, хотя социализм очень многое призван был сделать для выравнивания и данных различий. Он подчеркивал, что устанавливаемый при социализме принцип социального равенства «не признает никаких классовых различий, потому что каждый является только рабочим, как и все другие...» [3, 19]. В связи с этим он обращал внимание на реальное диалектическое противоречие в социалистическом обществе, которое необходимо учитывать не только теоретически, но и практически в проводимой социальной политике. «При равном труде и, следовательно, при равном участии в общественном потребительном фонде один получит на самом деле больше, чем другой, окажется богаче другого и тому подобное» [3, 19].

Для понимания сущности марксистской парадигмы социализма важно существо рассуждений ее основоположника об этом неравенстве. Причина разницы в богатстве – от различного вклада в общественный труд (в зависимости от неодинаковой индивидуальной одаренности) и от разного се-

мейного положения (наличие или отсутствие семьи, количество детей и т.п.), но, ни в коем случае это не результат каких-то привилегий или нетрудовых доходов, что в принципе противоречит социализму. Рассматривая принципы распределения в обществе, К.Маркс выявил диалектику производства и распределения при социализме: «Всякое распределение предметов потребления есть всегда лишь следствие распределения самих условий производства. Распределение же последних выражает характер самого способа производства» [3, 20]. Следовательно, способ производства – вот экономический базис общества, определяющий и характер распределения условий производства, которое, в свою очередь, обуславливает распределение предметов потребления. Характер способа производства выступает основой общественного развития, в нем заложено основное противоречие развертывания общественных процессов.

В диалектике развития социалистического общества есть определяющие и определяемые стороны, базисные и надстроечные, преимущественные и зависимые от них, приоритетные и производные и т.д. Выражая эти зависимости, К.Маркс подвергал критике точку зрения вульгарных социалистов, утверждавших, «будто социализм вращается преимущественно вокруг вопросов распределения» [3, 25]. Как раз наоборот: социализм «вращается» преимущественно вокруг вопросов производства, общественного труда, ибо от этого, прежде всего, и зависит распределение. Но такой вывод, ни в коем случае не означает, что социализму безразлично распределение, ведь характером и объемом распределения определяются материальное и культурное положение, благосостояние людей, обеспеченность их жизни. Сущностью и характером распределения обуславливаются социальное равенство и социальная справедливость при социализме и коммунизме – эти неотъемлемые принципы научного идеала социализма и коммунизма.

Социализм должен был существенно изменить социальный облик общества. Коммунистическая общественно-экономическая формация последовательно превращает его в бесклассовое и социально однородное. Однако на первой фазе (и в этом одна из существенных черт, благодаря которой различаются две фазы данной формации) она социально однородна лишь в той мере, в какой это позволяет степень развития экономики и социальных отношений страны. Поэтому конкретный характер социально-классовых различий может быть разным: он определяется существующим в тех или иных странах уровнем развития производительных сил и зрелостью общественных, прежде всего производственных, отношений.

Социализм в первую очередь преодолевает социально-классовое наследие капитализма и других несоциалистических укладов. Преобразования, осуществляемые при социализме в экономической, социальной, поли-

тической и духовной областях, направлены на стирание различий, сложившихся в антагонистических формациях. Если капитализм по своей природе постоянно порождает, воспроизводит социально-классовые различия, то социализм по мере своего развития избавляется от тех социальных различий, для устранения которых уже созданы предпосылки, и сохраняет пока, на данный момент, те, для ликвидации которых предпосылок еще нет.

Наряду с преодолением классовых различий, целью нового общества является стирание социальных различий между городом и деревней, между людьми умственного и физического труда. По словам К.Маркса и Ф.Энгельса, в числе мер, принимаемых новым обществом, должно быть «соединение земледелия с промышленностью, содействие постепенному устранению различия между городом и деревней» [4, 446-447]. Равномерный подъем и выравнивание по промышленному, экономическому развитию всех регионов страны обеспечивают синтез земледельческого и промышленного производства, подлинную интеграцию города и деревни, воплощающую «выгоды соединения земледелия с промышленностью» [5, 308]. Предвосхищая необходимость создания в будущем промышленно-аграрных объединений, Энгельс писал в «Принципах коммунизма» о необходимости соединения промышленного и сельскохозяйственного труда: «Одни и те же люди будут заниматься земледелием и промышленным трудом, вместо того чтобы предоставлять это делать двум различным классам. Это является необходимым условием коммунистической ассоциации уже в силу весьма материальных причин» [9, 336].

В вопросе о соотношении общественной и личной собственности в новом обществе К.Маркс и Ф.Энгельс писали, что никто не намерен уничтожить «личное присвоение продуктов труда, служащих непосредственно для воспроизводства жизни, присвоение, не оставляющее никакого избытка, который мог бы создать власть над чужим трудом» [9, 439]. Здесь выказано важное положение о недопустимости личного присвоения такого «избытка», который позволил бы использовать на себя труд других людей. К.Маркс подчеркивал, что «в собственность отдельных лиц не может перейти ничто, кроме индивидуальных предметов потребления» [3, 26]. Следовательно, в индивидуальной собственности граждан социалистического общества находится только то, что обеспечивает им индивидуальное потребление без использования чужого труда.

В политической области К.Маркс ставил вопрос принципиальной важности – о взаимоотношениях между обществом и государством. «Свобода состоит в том, чтобы превратить государство из органа, стоящего над обществом, в орган, этому обществу всецело подчиненный». Необходимо «рассматривать существующее общество (а это сохраняет силу и для всякого будущего общества) как «основу» существующего государства (или

будущее общество как основу будущего государства)» [3, 27]. Это означает, что если социалистическое общество есть общество социалистических тружеников, т.е. общество трудового народа, то и социалистическое государство, создаваемое на его основе, есть государство трудящихся, государство трудового народа. В силу участия самих трудящихся в управлении расходы на него должны весьма значительно сократиться по сравнению с такого рода расходами в капиталистическом обществе и затем должны «все более уменьшаться по мере развития нового общества» [3, 27]. Это очень важная диалектическая закономерность, показывающая взаимосвязь развития социалистической демократии, роста участия масс в управлении с сокращением расходов на профессиональный управленческий аппарат.

В сфере духовной и культурной жизни новое, социалистическое общество должно увеличивать долю расходов на школы, учреждения здравоохранения и т.д. «Эта доля сразу же значительно возрастет по сравнению с тем, какова она в современном обществе, и будет все более возрастать по мере развития нового общества» [3, 31] – писал К.Маркс. Значит, социалистическое общество на базе роста материального производства все более ориентируется на духовный, культурный прогресс народа, на усиление охраны и укрепление здоровья трудящихся, всего населения. Для лучшего образования подрастающего поколения и подготовки к труду необходимо молодежи осваивать технические знания и навыки трудовой деятельности. При этом «раннее соединение производительного труда с обучением является одним из могущественнейших средств переустройства современного общества» [3, 31], – отмечал К.Маркс.

Таковы основные положения, отражающие классическую марксистскую парадигму относительно основных принципов и признаков социализма. Общетеоретической основой этих положений являлось материалистическое понимание истории, которое заключало в себе важнейшее для политической науки положение о том, что общества и группы нельзя объяснять теми представлениями, которые они сами о себе создают, что за разного рода идеологиями необходимо стремиться обнаруживать глубинные основания социальной реальности. Сведение этой реальности к экономической подсистеме было, безусловно, ошибочным. Но включение этой подсистемы в социальную систему, анализ ее взаимосвязей с другими подсистемами общества являлись, несомненно, плодотворными. В ряде своих работ К.Маркс исследовал не только одностороннее воздействие базиса на надстройку, а взаимодействие экономических и неэкономических институтов и взаимодействие последних между собой. Общетеоретический, научный подход основоположников марксизма к анализу общества позволил им сделать принципиальный вывод о том, что главный смысл, сущность, назначение социализма заключается в освобождении общества и человека,

в лучшем, оптимальном устройстве общественного бытия человека, в обеспечении свободного, всестороннего, самостоятельного и высоконравственного развития каждой личности.

Литература:

1. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии. / (Лекция четвертая. Социология Карла Маркса). 5-изд. - Москва: Книжный дом «Университет», 2001.

2. Добреньков В.И., Кравченко А.И. Фундаментальная социология: в 15 т. Т.4: Общество: статика и динамика. - Москва: «ИНФРА», 2004.

3. Маркс К., Энгельс Ф. Критика Готской программы. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.19. - Москва: «Политическая литература», 1961.

4. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.4. - Москва: «Политическая литература», 1955. с.419-459.

5. Маркс К., Энгельс Ф. Анти-Дюринг. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.20. - Москва: «Политическая литература», 1961.

6. Маркс К., Энгельс Ф. К критике политической экономии. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., Изд. 2-е. Т.13. - Москва: «Политическая литература», 1959.

7. Маркс К., Энгельс Ф. Процесс капиталистического производства, взятый в целом: Закон и тенденции нормы прибыли к понижению. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.25. Ч.1. - Москва: «Политическая литература», 1961.

8. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры Изд. 2-е, испр. и доп. - Москва: «Академический Проект», 2001.

9. Энгельс Ф. Принципы коммунизма. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.4. - Москва: «Политическая литература», 1955, с.322-339.

Поступила в редакцию
26 октября 2011 года

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

**ЕС И СТРАНЫ ВОСТОЧНОГО ПОГРАНИЧЬЯ:
МИГРАЦИОННЫЕ ПОТОКИ И ПРАКТИКА
РЕГУЛИРОВАНИЯ**

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук,

Заведующий кафедрой политологии, профессор, доктор хабилитат политических наук, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Лариса ВАСИЛЬЕВА

Республика Беларусь, Минск, Белорусский государственный экономический университет, факультет права

Заведующая кафедрой международного экономического права, кандидат юридических наук, доцент

Елена МАЛИНОВСКАЯ

Украина, Киев, Национальный институт стратегических исследований при Президенте Украины

Советник при дирекции, доктор наук по государственному управлению

1. МИГРАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ЕС И СТРАН ПОГРАНИЧЬЯ

Процессы, происходящие в Европе в последние десятилетия, создают новую геополитическую ситуацию на нашем континенте. На смену противостоянию двух систем, характерному для второй половины XX века приходит сотрудничество между государствами. Этому способствовало окончание холодной войны, распад Советского Союза, авторитарных режимов в восточной части европейского континента, общественно-политические, социально-экономические и духовные трансформации, появление новых независимых государств, вставших на путь демократического развития.

Расширяющийся Европейский Союз стал непосредственным соседом новых независимых государств, возникших на постсоветском пространстве. Европейский Союз стремится создать полноценную и эффективно функционирующую систему сотрудничества, наладить долгосрочные и взаимовыгодные отношения с государствами-соседями, предлагая широкий спектр взаимодействия в рамках Политики Европейского Соседства. Эта политика касается многих сторон жизнедеятельности и сотрудничества

Европейского Союза, входящих в его состав 27 государств-членов, с такими государствами как Беларусь, Украина, Молдова...

Одной из наиболее острых и актуальных проблем, представляющих взаимный интерес в условиях глобализации и в рамках Восточного партнерства, является проблема миграции.

Европейский Союз заинтересован в миграционных процессах. Этот интерес к современной миграции выражается в двух основных аспектах: развитие и безопасность. Первый аспект связан с потребностями развития Европейского Союза. Это связано, во-первых, с демографическими проблемами, старением населения. Во-вторых, это социально-экономическая проблема, необходимость устойчивого развития экономики на основе использования высококвалифицированной рабочей силы. И, в-третьих, это обусловлено потребностями развития науки и технологий, конкуренцией с развитыми государствами других регионов планеты, такими как США, Канада, Австралия, Япония, Новая Зеландия. И в силу этого, Европейский Союз заинтересован в иммиграции, притоке молодых, образованных и высококвалифицированных иммигрантов.

Европейский Союз является развитым в политическом, экономическом, социальном плане регионом планеты. Он (и подавляющее большинство входящих в его состав стран) привлекателен и притягателен для миллионов мигрантов из Восточной Европы, Африки, Азии, Латинской Америки, является странами-приема (назначения). Люди стремятся решить в Европейском Союзе многие свои проблемы, связанные с материальным благосостоянием и достатком, обеспечением социально-экономических и политических прав, защитой прав человека... При этом, нередко это стремление попасть в европейскую «землю обетованную» не осуществляется в соответствии с установленными международными нормами и правилами легальной миграции, пересечения границы и въезда на территорию иного государства.

Однако, в то же время массовая нелегальная иммиграция несет целый ряд негативных последствий для стран ЕС, обостряет проблемы, связанные с безопасностью населения, этих стран и общества. И по этой причине, Европейский Союз стремится обезопасить себя, обеспечить на своих границах безопасность, минимизировать общественные вызовы и риски, последствия неконтролируемой и нерегулируемой миграции, которая ведет к обострению политической, социально-экономической, культурно-психологической, санитарно-гигиенической и криминогенной ситуации в Европейском сообществе в целом, и в каждой стране ЕС в частности. Европейский Союз стремится регулировать как количественно, так и качественно миграционные потоки.

Страны Европейского Союза являются непосредственными соседями Беларуси, Украины, Молдовы. Они выступают несомненным и сильным аттрактором для населения этих новых независимых государств, возникших после распада Советского Союза и переживающих бурный процесс политических, социально-экономических и ментальных общественных трансформаций, интеграции в международное сообщество. Страны восточного пограничья ЕС являются странами высокого эмиграционного потенциала, донорами миграции. Хотя это страны выхода мигрантов, но и их в не меньшей степени волнуют последствия миграции как в плане развития, так и безопасности.

В условиях массовой эмиграции населения, истощения человеческого потенциала особый интерес представляет рассмотрение современных миграционных процессов в Беларуси, Молдове и Украине, странах пограничья Европейского Союза, анализ политики и практики регулирования миграции в этих государствах, изучение основных мотивов и планов населения, трудовых мигрантов по возвращению на родину, в страну происхождения с целью обеспечения устойчивого демократического развития этих государств.

Итак, что же собой представляет современные миграционные потоки, в чем их специфика в каждом из государств пограничья? Какие причины обуславливают массовую стационарную и временную эмиграцию населения?

II. ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ МИГРАЦИЙ

- Распад Советского Союза, утверждение новых независимых государств происходили в острой борьбе, противостоянии различных политических сил, сопровождалась обострением межнациональных отношений, нередко вели к этническим и военным конфликтам. Внутренние миграции в рамках СССР постепенно трансформировались в миграционные процессы между новыми независимыми постсоветскими государствами, странами «нового» («ближнего») зарубежья. Это вело, с одной стороны, к свёртыванию традиционных миграций – экономических, семейных, учебных, а также прекращению службы в армии за пределами республики. С другой стороны, это давало импульс процессам этнической эмиграции, репатриации людей на их историческую родину, появлению массовых потоков беженцев и перемещённых лиц, бегущих от ужасов войны, боевых действий.

- После провозглашения в 1991 году независимости государства пограничья взяли курс на построение открытого демократического общества. Либерализация процедур выезда, въезда и порядка пересечения границы способствовали более активному включению страны в мировые миграционные процессы. Это привело к раскрепощению миграционного потенци-

ала населения. С одной стороны, растет эмиграция. С другой стороны, население этих стран начинает все активнее осваивать в процессе миграций (различных по целям) не только известное и достаточно хорошо освоенное по советским временам постсоветское пространство («новое» зарубежье), но и другие страны, «старое» зарубежье.

При этом происходит расширение миграционных мотивов, стратегий выезжающего населения. Помимо традиционной эмиграции на постоянное местожительство все большую роль играют коммерческие (в том числе и «челночные»), деловые, трудовые (во всем многообразии проявления), учебные и другие формы миграции.

- Превращение стран пограничья в открытое общество привело к новым явлениям в области миграции. Постсоветские государства столкнулись с такой формой международной миграции как легальная и нелегальная иммиграция, нелегальная транзитная миграция. Это явление становится достаточно массовым, обостряющим ситуацию в странах, осуществляющих социально-экономические и политические трансформации.

- Разрушение огромного государства с милитаризованной и централизованной экономикой, основанной на административно-командной системе, переход к рыночной экономике породили структурную безработицу. Неэффективность экономических и социальных реформ, проведенных в первое десятилетие независимого развития, экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая безработица, сокращение расходов на социальную сферу ухудшили материальное положение людей (небольшие зарплаты, выплачиваемые с опозданием, низкие доходы населения), оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в новых независимых государствах. Усугубил положение населения финансовые кризисы 1998 и 2008-2010 годов, что сказалось на падении производства и уровня жизни населения.

Люди оказались в условиях выживания по типу «спасение утопающих дело рук самих утопающих». Общая ситуация в экономике содействовала массовому оттоку рабочей силы из многих постсоветских государств. Фактически трудовая и коммерческая миграция явились не только средством выживания населения, но и социальной (а через трансферты от трудовых мигрантов и финансовой - денежным выражением), платой за осуществляемые и осуществляемые социально-экономические реформы.

- Процессы глобализации и экономической интеграции оказали непосредственное воздействие на стремление людей мигрировать в более развитые и богатые страны в поисках лучших условий для труда и жизни. Более того, процессы интернационализации рынка труда повысили капризность национальной (молдавской, украинской, белорусской...) рабочей силы, которая научилась сравнивать и выбирать, зная, что за один и тот же

труд в новых независимых государствах получишь меньше чем в России, и тем более в государствах Европейского Союза. Все это оказало и оказывает возрастающее влияние на мобильность рабочей силы стран пограничья.

- Демократизация страны, пограничного режима в стране укрепили у населения чувство европейской интеграции и идентичности. Сильные стремления стать частью общеевропейского процесса, помноженные на драматические изменения в социально-экономическом положении страны, стимулировали идею покинуть страну практически у каждого жителя Молдовы, Украины... Если идея эмиграции, выезда на постоянное местожительство в другую страну, не привлекает каждого индивида, то стремление временно трудоустроиться за рубежом, заработать денег «там, за бугром», является целью практически всего трудоспособного населения. Низкооплачиваемые работы за границей стоят все равно в десятки раз дороже, чем в своей стране. Люди сознательно идут на различного рода риски и лишения, платят огромные деньги, чтобы выехать на заработки, получать заработную плату, способную обеспечить нормальную жизнь людей и их семей.

- В то же время процессы экономической интернационализации и глобализации, значительный спрос на дешевую рабочую силу в строительстве, в сфере услуг, в том числе и секс-индустрии в развитых странах, серьезная разница в оплате труда в стране и за рубежом, стимулируют людей мигрировать в поисках лучших условий для жизни. Демократизация и структурные преобразования стране, либерализация режима въезда / выезда из новых независимых государств позитивно воздействуют на мобильность населения, его приобщение к мировому сообществу, укрепляют его способность к адаптации и интеграции в инокультурную социальную среду, раскрепощению менталитета, трудового и интеллектуального потенциала, формируют готовность к риску, предприимчивость, умению «крутиться», надеяться на себя, свои способности, умение, знания, талант.

III. СОВРЕМЕННЫЕ МИГРАЦИОННЫЕ ПОТОКИ

За 20 лет своего развития Беларусь, Молдова, Украина столкнулись с многообразием форм современных миграций, накопили определенный опыт их регулирования. Представляет интерес рассмотрение этих проблем в страновом контексте.

РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ

Эмиграция

В 1990 году увеличился отток населения за границу (34,1 тыс. чел по сравнению с 14,7 тыс. чел. в 1989 году). Специалисты связывают этот факт

с ухудшением экологической обстановки, послабление ряда норм о выезде за границу на постоянное место жительства, в целом трансформацией социально-политической системы. В 1989-1990 гг. поток эмигрантов из республики состоял в основном из лиц еврейской национальности, более 95% выезжающих направлялись в Израиль. В 1992 г. в эту страну выехало 32,5%, а в 1995 – 42,2% от всего потока эмигрантов. В 1992 году доля выехавших в США составила 57,5%, а в 1995 сократилась до 24,7%. Довольно устойчивый рост доли эмигрантов отмечался в Германию, в азиатские страны.

С 1996 года общее количество выбывших постепенно снижается. Если в 1996 году за пределы страны выехало 22539 человек, то к концу 2009 года эта цифра составляла всего 7643 эмигранта.

Самый интенсивный миграционный обмен происходил со странами Содружества Независимых Государств, с которыми стабильно отмечается положительное сальдо миграции. С другими странами наблюдается отрицательное сальдо вплоть до 2008-2009 гг. Выезд из Республики Беларусь имеет показатель значительно ниже, чем въезд. Если в 1991 году выбыло за пределы страны 84516 человек, то в 2009 – только 7643.

Иммиграция

Абсолютное большинство прибывших из государств бывшего СССР в республику в 1995 году указали как причины своего приезда: приезд к родственникам (31,4%), приезд на работу (25,95%), возвращение к прежнему месту жительства (22,2%). Из остальных 20,4% приехали на учебу (2,1%), получение, обмен, дарение или покупка жилья (5,3%), возвращение военнослужащих (4,1%) и другие.

За 6 лет (1990-1995 гг.) наибольшее число прибывших в республику отмечено из стран Балтии - 43,0 тыс. и Российской Федерации – 37,8 тыс. чел. Из республик Средней Азии 17,4 тыс. чел., республик Закавказья – 16,9 тыс. чел., Казахстана – 17,6 тыс. чел., Украины – 8,2 тыс. чел., Молдовы – 2,1 тыс. чел. Абсолютное большинство среди прибывших в Беларусь – лица, выехавшие из республики в прошлые годы: среди прибывших в республику 94,9% составляют лица национальностей, которые проживают на территории Беларуси.

Среди прибывших лиц белорусской национальности – около 50%, Причем, наибольший процент прибывшие из стран Балтии – около 50%.

За указанный выше период в республику прибыло 210,1 тыс. лиц белорусской национальности – это около 10% всех белорусов, живших за пределами Беларуси на территории СССР.

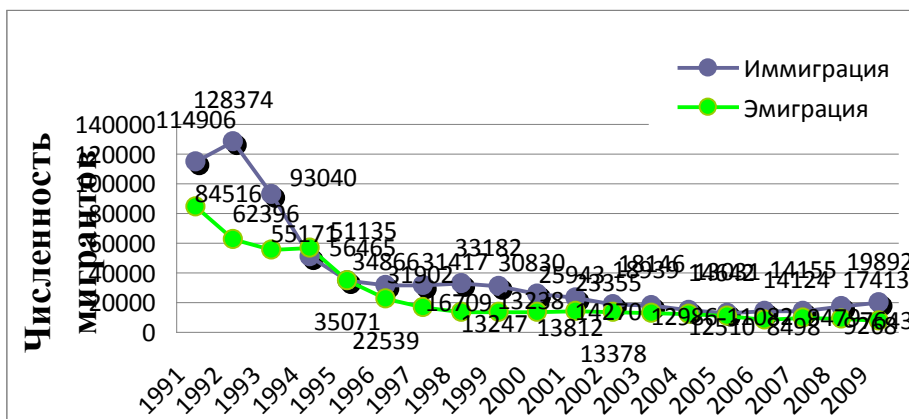
Максимальный приток населения в Беларусь практически из всех государств бывшего СССР пришелся на 1992 год, в 1994-1995 годах интенсив-

ность притока резко упала. За это время из государств Закавказья выехал каждый третий из живших там в 1989 году белорусов (из Армении практически все белорусы); из стран Балтии выехало 13% белорусов; из стран Средней Азии 11%; из Казахстана, Украины, Молдовы отток был менее интенсивен [27].

С 1996 по 1999 годы иммиграционный показатель держался на уровне 30-33 тысяч человек. В 2000 году он упал до 25943 прибывших и стал снижаться до 2005 года, когда было зарегистрировано 13031 человек. К 2009 году цифра выросла до почти 20 тысяч прибывших мигрантов. Таким образом, разница в количестве прибывших в нашу страну мигрантов в 2009 году по сравнению с 1991 годом составляет более 95 тыс. человек в год.

Сравнительный анализ показывает, что Республика Беларусь в миграционном обмене в период с 1991 по 2009 годы является «принимающим» государством.

Рис.1. Динамика международной миграции в Республике Беларусь (1991-2009 гг.)

Недобровольная миграция

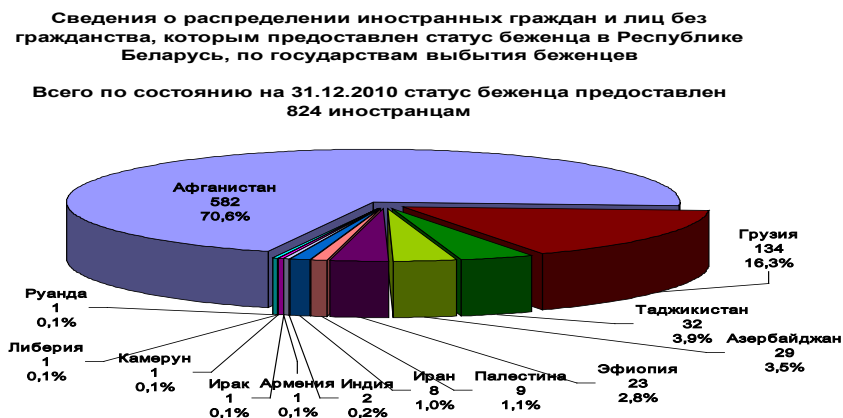
Официальный статус беженцев лицам, заявлявшим соответствующие ходатайства, в стране начал предоставляться только с 1997 года, когда были впервые выданы удостоверения беженцев афганским детям. В течение шести лет (с 1992 по 1997 г.) в Республике Беларусь было зарегистрировано около 35 тыс. лиц, ходатайствующих о предоставлении убежища, в том числе из государств бывшего СССР – более 31 тыс. человек, однако абсолютное большинство ходатайств было отклонено по причине несоответствия критериям, определенным в Конвенции о статусе беженцев 1951 г. и

законодательстве Республики Беларусь, а также несовершенства процедуры предоставления убежища (статуса беженца).

За с 1997 по 2009 годы в компетентные органы с ходатайствами о предоставлении статуса беженца или дополнительной защиты обратилось многим более 3,5 тыс. иностранцев из 48 государств мира, положение которых соответствовало установленным в международных актах стандартам для беженцев и лиц, ищущих убежища. В последние два года наметилась тенденция к увеличению количества иностранцев, обращающихся с ходатайством о защите. Так, в 2008 году с ходатайством о защите обратилось 93 иностранца, что на 63% больше в сравнении с 2007 годом, в 2009 году – 160 иностранцев, что на 72% больше в сравнении с 2008 годом и на 180% больше, чем в 2007 году. Из 160 иностранцев, обратившихся с ходатайством о защите в 2009 году, граждане Афганистана составили – 50% от общего количество обратившихся, Грузии – 11,9%, Украины – 9,4%, Ирана, России и Пакистана – по 5%, других государств – 13,7%.

На 1 января 2010 года в Беларуси статус беженца предоставлен 817 иностранцам, 2 иностранцам предоставлена дополнительная защита. Наибольшее количество иностранцев, которым предоставлен статус беженца в Республике Беларусь, составляют граждане Афганистана – 577 человек (70,6%).

Рис.2. Предоставление статуса беженца в Республике Беларусь по государствам выбытия беженцев (на 31 декабря 2010 года)

Важным аспектом работы с беженцами является создание благоприятных условий для их интеграции в общество. Наиболее ярким примером полной интеграции является натурализация. По состоянию на 1 марта 2010

года 110 беженцев, что составляет более 13% от их общего числа, приобрели гражданство Республики Беларусь.

Трудовая миграция

Выезд. Многие граждане выезжают за границу по визам различного типа (гостевым, туристическим, по студенческим программам), на месте оформляют документы на проживание. В таком случае они остаются учтенными в Республике Беларусь, и официально факт выезда на работу за рубеж не фиксируется.

Наблюдения показывают, что наиболее популярной моделью внешней миграции является выезд на работу: 90,7% являются именно рабочей миграцией, остальные приходятся на учебную миграцию [13, 207]. В списке юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, осуществляющих деятельность, связанную с трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, 51 субъект хозяйствования. Осуществляют деятельность, связанную с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы, около 400 субъектов.

Можно выделить страны-«лидеры» по приему трудовых мигрантов. К примеру, из Беларуси в период с 1997 года по 2009 год в Российскую Федерацию выехало 27515 человек; и Соединенные Штаты Америки – 15991 человек. В 1995-2000 годах из стран дальнего зарубежья предпочтение США и Израилю, из европейских государств – Польше, Чехии, Германии и др. Но все-таки основная масса (более 50%) была ориентирована на работу в России.

В 2010 году жители Беларуси выезжали на временную работу в девять стран - Бахрейн, Германию, Латвию, Ливию, Объединенные Арабские Эмираты, Польшу, Россию, США, Чехию. Наибольшее число белорусов выезжали в Россию (1438 человек) и США (1253 человека).

В России 35,2% трудящихся-мигрантов из Беларуси работали в качестве учителей в учреждениях, обеспечивающих получение начального образования; 46,5% - квалифицированных рабочих в строительстве и промышленности.

93,4% выезжавших в США работали в сфере обслуживания, торговли и общепита. 68,1% от общего числа выехавших на временную работу составили молодые люди в возрасте 18-24 лет - в основном это участники молодежных и студенческих программ.

В большинстве случаев жители Беларуси выезжают за рубеж на сезонные работы. Число трудовых контрактов, заключенных на срок от одного до трех месяцев, составило 63,3%, от трех до шести месяцев — 15,8 %.

Въезд. Численность трудящихся, въехавших в Республику Беларусь на основе подписанных договоров и контрактов менялась: в 1997 году при-

было 457 человек, в 1998 уже 2696, затем было снижение до 530 человек в 2004 году, а с 2004 года к 2009 году показатель вырос почти в десять раз – 4835 чел. В Беларусь в 2010 году приезжали трудящиеся-мигранты из 56 государств. 68,8% наемных работников прибывали из Турции, Украины, Литвы и Вьетнама.

По роду занятий или выполняемой работы спектр представлен преимущественно занятостью в сфере физического труда: строительство, сельское хозяйство, торговля, общественное питание, деревообработка. Большая часть трудящихся занята в сельском хозяйстве, среди них 90% - жители Украины. Приток рабочей силы из Украины за январь-сентябрь 2010 года по сравнению с аналогичным периодом прошлого года вырос в 2,2 раза и составил 500 человек. В то же время численность приехавших на работу из Китая сократилась в 4,2 раза - до 70 человек.

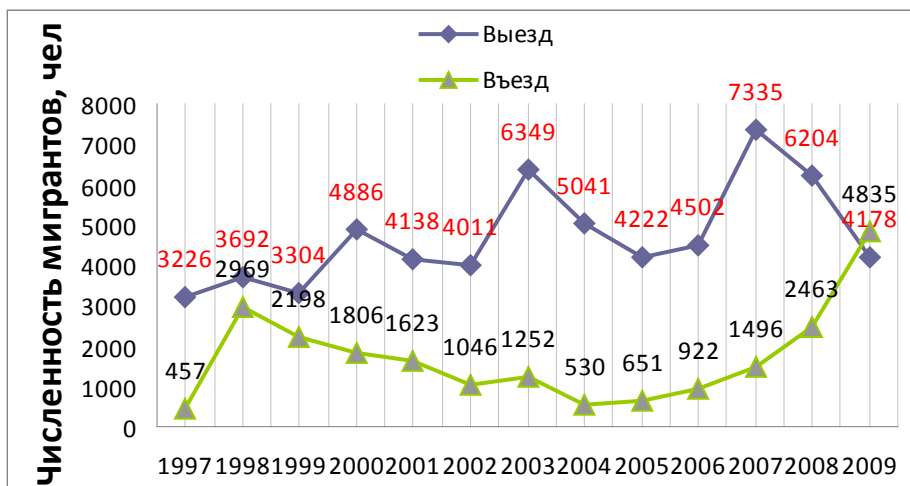
Внешняя трудовая миграция в Республике Беларусь не является широкомасштабной. Доля выезжающих за границу с целью трудоустройства в количественном отношении невелика. Еще меньше количество въехавших в республику с целью трудоустройства.

В 2010 году ученые Института экономики НАН Беларуси завершили исследование, включающее, в том числе, оценку финансового эффекта международной миграции Республики Беларусь [21].

Авторы отмечают, что на протяжении периода с 1996 года по 2009 складывалось положительное сальдо поступлений. Сокращение сальдо в 2009 году связано с влиянием мирового финансового кризиса (2008 год – 165,5 млн дол. США; 2009 год – 89,7 млн дол США). Основной поток средств по статье платежного баланса «оплата труда» на протяжении всего периода происходил из Российской Федерации – 90-95% денежных переводов. На США приходилось 11,6% денежных переводов; на Германию – 6,1%. В целом, вклад поступлений по первой позиции от международной трудовой миграции составил в 2008-2009 гг. 0,3% от ВВП Республики Беларусь.

Рис.3. Динамика въезда трудящихся-мигрантов в Республику Беларусь и въезда в другие страны для работы на основе подписанных договоров, контрактов

Анализ, проведенный учеными НАН Беларуси, статьи «Денежные переводы физических лиц» показал, что на протяжении периода с 1996 по 2009 год наблюдалось быстрое увеличение денежных переводов в республику из-за рубежа, в то время, как переводы денежных средств трудящихся-мигрантов из республики в другие страны продолжали сокращаться.

Динамика трансфертов трудящихся-мигрантов вначале снижалась с 257,2 млн. долл. США в 1996 году до 40,3 млн. долл. США в 2005 году; однако затем трансферты стали расти и составили в 2009 году 144,2 млн. долл. США.

Проведенные итоговые расчеты ученых показали очевидную положительную направленность неуклонного роста поступлений по всем важнейшим параметрам. В совокупности в 2009 году они составили 375,7 млн. долл. США.

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА.

Эмиграция

В советское время процесс эмиграции СССР за пределы практически не имел места. Привилегированными этносами в этом плане в республике были евреи, немцы, которые осуществляли выезд на историческую родину после 1975 года.

С конца '80-х годов XX века происходит рост эмиграции, обусловленный различными политическими или социально-экономическими причинами: воссоединение семей, выезд на историческую или этническую родину. При этом отметим, что со второй половины '90-х годов XX века доминирующими причинами эмиграции молдавского населения являются соци-

ально-экономические причины. Социально-политические причины, боязнь межэтнической конфронтации, вооруженного конфликта, практически утрачивают свое значение. Массовая эмиграция характерна для обоих берегов Днестра. В общей сложности более 210 тысяч молдавских граждан официально выехали на постоянное место жительства за пределы Молдовы.

Рис. 4. Динамика эмиграционных потоков из Республики Молдова в 1990-2009 годы (количество человек)

Среди наиболее привлекательных стран эмиграции молдавского населения выделяются Германия, Израиль, Россия, США и Украина. На них приходится более 97% эмигрантов: Россия – 28,76%; Украина – 23,96%; Израиль – 23,2%; США – 11,61%; Германия – 8,99%.

Репатриация

Становление Молдовы как независимого государства дало толчок процессам репатриации молдаван уроженцев Молдовы из других стран.

Рис.5. Динамика репатриационных потоков в Республику Молдова в 1992-2009 годы (количество человек)

За период 1992-2009 годы в Молдову репатрировалось около 65 тысяч человек. Основная часть репатриантов прибывает из России (более половины) и Украины (более трети). Эти два государства дают в общей сложности около 90% общего количества репатриантов.

При этом наблюдается сокращение потоков репатриантов. Это обусловлено как сохраняющейся сложной социально-экономической ситуацией в Молдове, так и привыканием людей к постсоветским реалиям, их интеграцией в новые для них государства. Отметим, что Молдова оказалась слабо подготовленной к приёму репатриантов: не было программы репатриации и реальной политики по её осуществлению, соответствующих материальных и финансовых возможностей. Все это сказалось на привлекательности Молдовы для репатриантов.

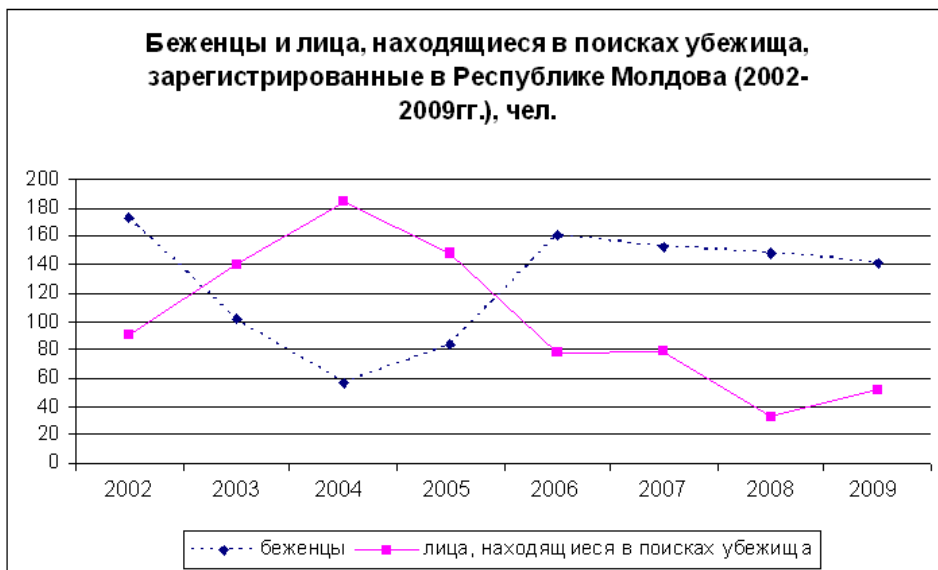
Недобровольная миграция

Вооруженный конфликт (март-июль 1992 г.) привел к появлению беженцев и внутренних перемещенных лиц. В общей сложности за время вооруженного конфликта погибло с обеих сторон около 800 человек. Во время конфликта было зарегистрировано около 100 тысяч беженцев: в Беларусь (859 человек), Россию (17.346), Украину (61 тысяча человек, из них более 30 тысяч детей) и государства «старого зарубежья» (около 20 тысяч человек). После завершения боевых действий в восточном регионе Молдовы практически все беженцы в Украину вернулись в места постоянного проживания. В качестве внутренних перемещенных лиц в правобережной части Республики Молдова было зарегистрировано 51.289 человек (из них 28.746 детей).

Завершение боевых действий, достижение при посредничестве России, ОБСЕ договорённости позволили оперативно решить проблему перемещённых лиц. Основная масса людей вернулись в места постоянного проживания. На сегодняшний день проблема перемещённых лиц как массового социального явления фактически снята.

С 2002 года Молдова активно участвует в международных программах помощи беженцам. За этот период в стране получили статус беженцев почти 850 человек, несколько более 700 человек были признаны в качестве лиц, находящихся в поисках убежища. Большая часть людей, рассчитывающих на международную гуманитарную помощь, были чеченцами, выходцами из России.

Рис. 6. Динамика потоков недобровольной миграции (беженцы и лица в поисках убежища) в Республике Молдова в 2002-2009 годы (количество человек)

Иммиграция

Молдавское государство декларировало свою открытость в вопросах миграции, приветствуя легальную и противодействуя нелегальной иммиграции. За период 1992-2009 годы в страну легально въехало около 31 тыс. человек.

Рис. 7. Динамика иммиграционных потоков в Республику Молдова в 1992-2009 годы (количество человек)

В стране постоянно имеется и постепенно растет количество легальных иммигрантов. На 30 июля 2011 года проживало 16.880 иностранцев. Из них с статусом постоянного резидента – 12.617, со статусом временного резидента – 4.263 человек. Из общего числа иммигрантов 1.481 человек являются апатридами. В Приднестровье зарегистрировано 4.172 иностранца, в том числе 1.085 апатридов.

Наибольшее количество иммигрантов прибыло из Украины, России, Румынии, арабских стран. Четко видна тенденция сокращения иммигрантов из СНГ.

Через Молдову проходит один из неофициальных маршрутов нелегальной транзитной миграции в Западную Европу. Однако, в отличие от других маршрутов молдавский маршрут менее популярен. Численность нелегальных транзитных мигрантов незначительна. В основном это выходцы из стран Юго-Восточной Азии и Африки.

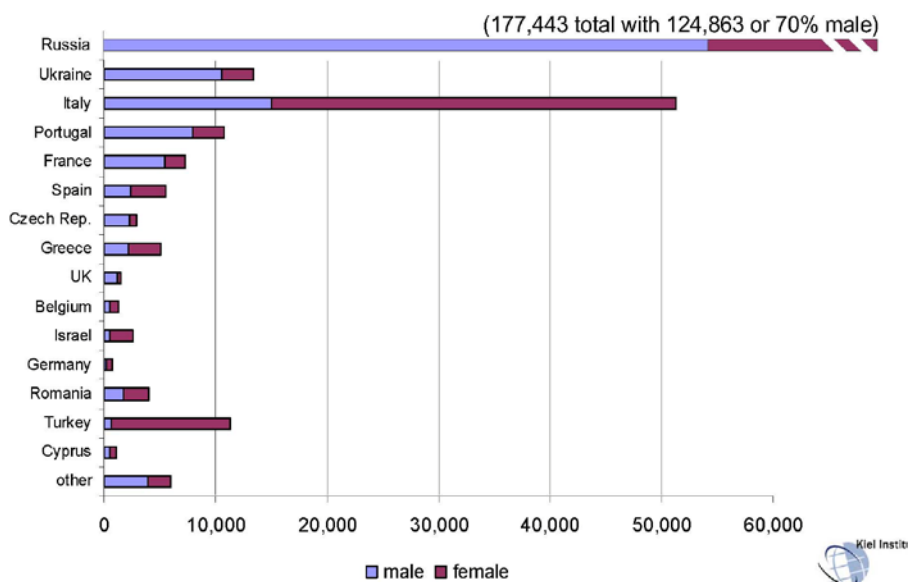
Трудовая миграция

Экономический кризис в стране и глобализация обусловили рост трудовой миграции. Сегодня это наиболее массовая форма миграции молдавского населения [15]. В трудовую миграцию согласно переписи населения (2004 г.) вовлечен практически каждый третий трудоспособный житель Республики Молдова - около 600 тысяч человек [16]. Сегодня эта цифра

выросла до 700 тысяч человек, каждый второй трудоспособный гражданин Молдовы.

Республика Молдова находится на стыке европейской (ЕС) и постсоветской (СНГ) миграционных систем. В СНГ основным аттрактором является Россия (Москва и Московская область) [2]. В ЕС – Италия [14]. В последнее десятилетие роль европейской миграционной системы возрастает.

Рис. 8. Гендерное распределение молдавских трудовых мигрантов по странам назначения.

Если ранее ведущей была тенденция трудовой миграции молдавского населения в государства СНГ, в первую очередь, в Россию, то ныне помимо традиционной трудовой миграции на восток появляются западный и юго-западный вектора трудовой миграции. Среди наиболее привлекательных стран выделяются Италия, Португалия, Испания, Турция, Греция, характеризующиеся высокой долей неформального сектора в экономике.

Выдвижению на передний план западного вектора трудовой миграции благоприятствовала практически равноудаленность Молдовы как от средиземноморских стран, так и от Москвы, близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русскоязычных граждан Молдовы, сложившаяся

сеть знакомых через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле... Оплата труда на Западе выше, чем в России. Криминогенность, предпринимательский, полицейский и чиновничий беспредел в странах ЕС значительно ниже.

В последнее время роль России начинает возрастать. Это обусловлено либерализацией российского законодательства в отношении мигрантов, ростом размеров заработной платы. В то же время наблюдается ужесточение миграционного законодательства и практики в странах ЕС, обусловленные ростом нелегальной миграции, финансово-экономическим кризисом.

В условиях роста контроля на границах между ЕС и странами-соседями, стали сокращаться нелегальные миграционные потоки, люди стали искать иные, более безопасные пути и формы трудовой миграции. Таковыми стали туристические визы, трудовые контракты, воссоединение семей, гражданство Румынии, Болгарии, других стран и т.д.

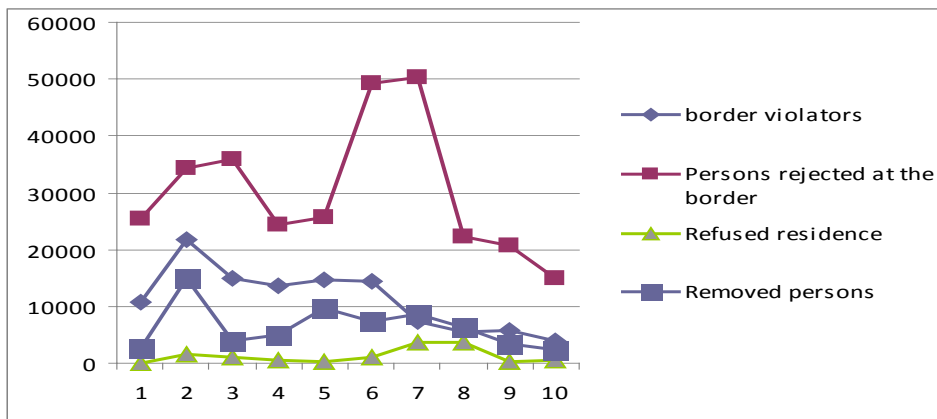
В трудовой миграции наиболее активна молодежь и люди средних возрастов (более 70% в возрасте до 40 лет и почти 40% в возрасте до 30 лет). Средний возраст трудового мигранта составляет 35-36 лет. До четверти мигрантов - женщины. Мужчины чаще всего работают в строительстве (51%), женщины – в сфере обслуживания, торговле, в качестве домашней прислуги, по уходу за престарелыми, детьми. Основная масса трудовых мигрантов работает не по специальности.

Трудовая миграция в Россию и ЕС отличается по продолжительности: в России – 7,7 месяцев, в ЕС – 14-16 месяцев. Если в Россию молдавские трудовые мигранты добираются без проблем, используя безвизовый режим, то в страны ЕС необходима виза, неофициальная стоимость которой доходит до 4.500 евро.

Доля молдавских граждан среди иностранцев, проживающих / находящихся в Европейском Союзе, незначительна. В общей сложности их насчитывается 166.977 человек (0,49% от общего числа иностранцев). Среди отдельных стран молдавские граждане наиболее массово представлены в Италии, Португалии, Испании, Германии, Румынии, Чехии. Большинство молдавских иммигрантов это женщины (56%).

Отметим, что значение нелегальной миграции в ЕС падает, происходит снижение количества нелегальных мигрантов [1; 3; 4; 5; 6; 7; 29; 30].

Рис. 9. Динамика нелегальной миграции (по формам противодействия нарушениям) молдавских граждан в 2000-2009 годы (количество случаев).

Благодаря трудовой миграции люди получают возможность выживать, поддерживать благосостояние семей. Основным положительным эффектом являются денежные переводы трудовых мигрантов. Объемы денежных средств из года в год возрастают [31] и составляют весомую долю ВВП Молдовы. Отметим, что деньги в основном направляются на внутреннее потребление, приобретение недвижимости и практически не влияют на рост экономики страны.

Рис. 10. Динамика денежных переводов в Республику Молдова в 1995-2010 годы (млн. долларов США)

Рис. 11. Динамика денежных переводов в Республику Молдова в 1995-2010 годы (% ВВП)

Денежные переводы из-за рубежа осуществляются, как правило, в твердой валюте. Растущие объемы денежных переводов благотворно сказываются на развитии банковской системы страны, ее консолидации.

Исход трудовых ресурсов, неиспользованных в стране, на самом деле, избавляет Молдову от проблемы внутренней безработицы. Денежные доходы позволяют поддерживать социальную стабильность в стране, снижают напряженность социального конфликта.

Среди негативных последствий трудовой миграции отметим нарушение демографического баланса страны. Исход граждан более молодых возрастов ставит под сомнение перспективу демократического развития страны: на выборах доля и политическая значимость избирателей третьего поколения серьезно возрастает.

Трудовая миграция способствует укреплению семьи с материальной точки зрения, но разрушает семью морально. Люди, члены семьи становятся друг другу чужими. Растет количество детей, которые воспитываются в семьях, где родители являются трудовыми мигрантами. Такие дети становятся новой группой риска, так как они в наибольшей степени подвержены влиянию улицы, ущемлены в социально-психологическом, нравственном и воспитательном плане.

Стремясь как можно больше заработать, трудовые мигранты экономят на своем здоровье. Поэтому нередки случаи гибели трудовых мигрантов,

роста и запущенности заболеваний. В целом, снижается «порог здоровья» молдавского общества.

Массовая нерегулируемая трудовая миграция оказывает негативное воздействие на характер взаимоотношений молдавского государства с государствами приема наших трудовых мигрантов.

УКРАИНА

Периодизация эмиграции украинцев

В соответствии с основными причинами, характером, интенсивностью перемещений населения миграционную историю независимой Украины можно поделить на три периода. Первый из них охватывает первые годы после развала СССР - 1991-1993 гг., когда миграция определялась практически исключительно политическими факторами. Этот период характеризовался массовой репатриацией этнических украинцев и выходцев из Украины других национальностей, значительной долей вынужденной миграции в этом потоке, как следствия конфликтов и межэтнической напряженности в ряде постсоветских государств, а также довольно многочисленной эмиграцией за рубеж, имевшей преимущественно этнический характер.

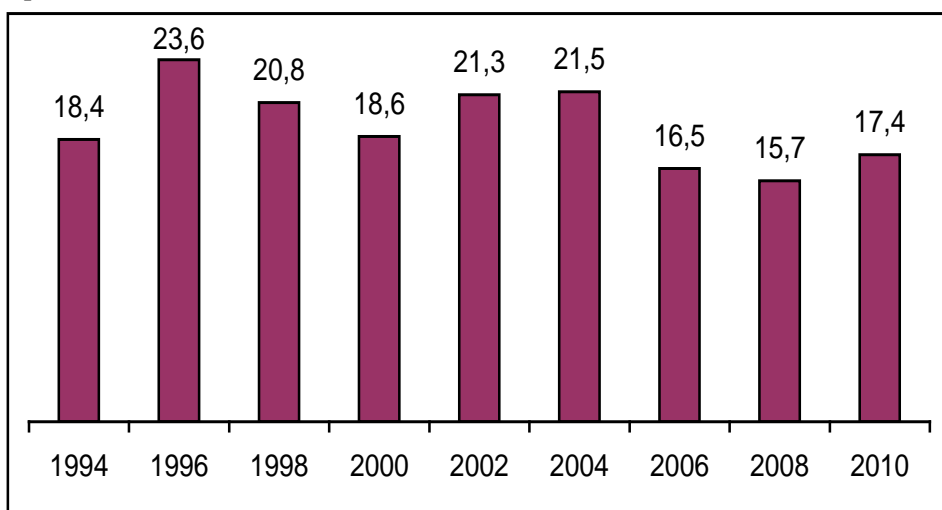
Экономические факторы, прежде всего глубокий экономический кризис переходного периода были определяющими для второго периода, датируемого 1994-2003 гг. Вследствие ухудшения экономической ситуации страна потеряла привлекательность для мигрантов. Количество прибывших существенно сократилось, а выбывших – возросло. Причем характер эмиграции изменился: она утратила этническую окраску и обуславливалась прежде всего экономическими причинами. С середины 1990-х гг. начала разворачиваться трудовая миграция, которая достигла своего пика к концу периода. Трудоустройство в зарубежных странах часто происходило без должных разрешений, т.е. практически нелегально. Сложилось негативное сальдо внешней миграции, истинная величина которого очевидно больше, чем показывает статистика.

Начало третьего периода можно датировать 2004 годом. Он характеризуется стабилизацией миграционных перемещений на довольно низком уровне. Выезд из страны заметно сократился, а сальдо миграции (согласно официальной статистике) приобрело хотя и небольшие, однако положительные значения. В то же время, урегулирование правового положения многих украинцев, работающих за границей, благодаря проведению в странах их пребывания миграционных амнистий, позволило им, с одной стороны, продлить там свое положение, а с другой – перевезти или создать семью за рубежом. В связи с этим часть трудовой миграции начала приобретать очевидные признаки переселенческой.

Эмиграция

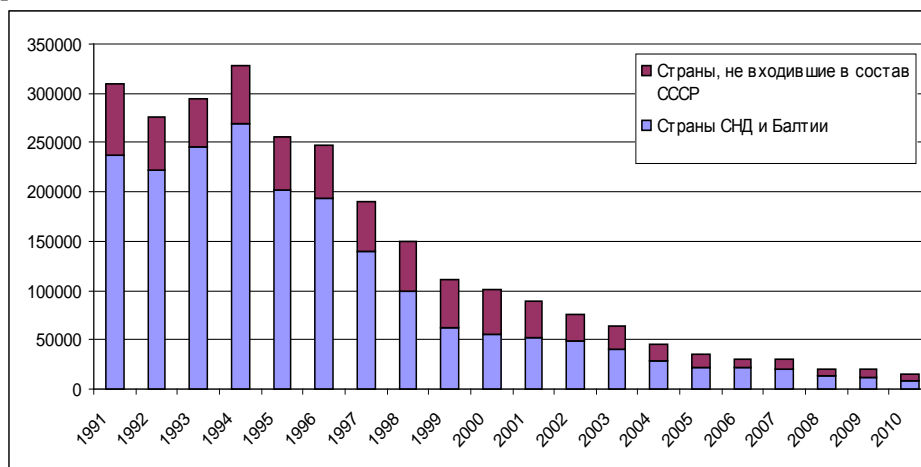
В 1990-е гг. до четверти населения Украины желало выехать за пределы страны. Надежды на положительные изменения, связанные с так называемой «оранжевой революцией» 2004 г., несколько сократили эмиграционный потенциал. Однако последующее разочарование и ухудшение ситуации в условиях мирового финансово-экономического кризиса снова привели к его повышению.

Рис.12. Доля желающих выехать за пределы Украины среди тех, кто хотел бы сменить место проживания, по данным социологического мониторинга [25], %

В период независимости количество эмигрантов из Украины в зарубежных странах существенно возросло. Национальная статистика зафиксировала 2,7 млн. лиц, выехавших из страны за последние 20 лет. Из них около 2 млн. декларировали свой выезд в страны СНГ, прежде всего Россию, а около 700 тыс. – в другие страны мира (рис. 2). При этом доля стран второй группы неуклонно возрастала: если в начале 1990-х гг. она составляла всего четверть, то в настоящее время – до 60%. Одновременно значительно расширилась география эмиграции украинцев, хотя основные страны назначения оставались неизменными. На постсоветском пространстве это Россия, Беларусь, Молдова. Среди других стран мира – Израиль, Германия и США.

Рис.13. Эмиграция из Украины согласно данным текущего учета миграции в 1991-2010 гг., человек

В результате массовой эмиграции конца 1980-х – нач. 1990-х гг., количество этнических евреев, проживающих в Украине, уменьшилось, по данным переписи 2001 г., в пять раз (на 382,7 тыс. человек). Кроме евреев из Украины выезжали немцы и греки. В 1992-2006 гг. в Германию выехали до 40 тыс. граждан немецкого происхождения и членов их семей [9, 15]. Страну также покинули примерно 15 тыс. этнических греков, 12 тыс. из которых выехали в Грецию, еще 3 тыс. – на Кипр [12]. Произошло сокращение численности других национальных меньшинств. Количество чехов в Украине уменьшилось на 35%, поляков – на 34%, словаков – на 19%, немцев – на 12%, греков – на 7%, венгров – на 4% [17].

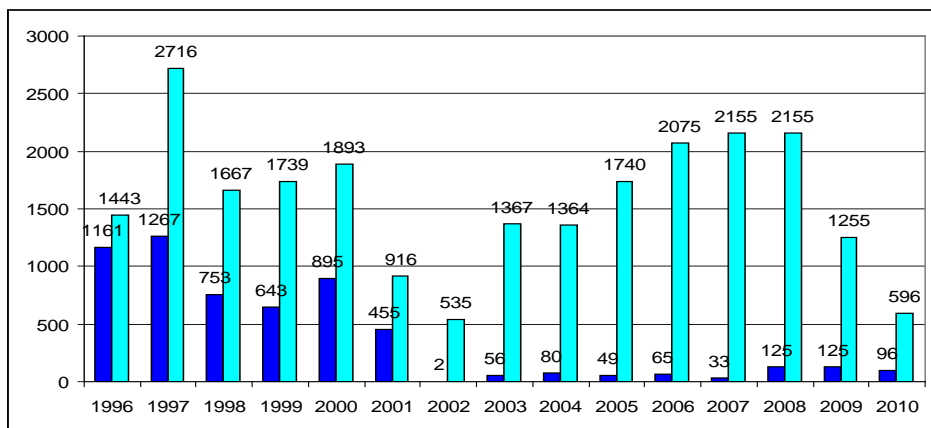
За рубеж выезжали прежде всего лица с образованием: выехавшие в 1995 г. имели на счету 11,0 лет обучения, а в 1999 г. – 11,2 года, позже этот показатель оставался практически неизменным. Уровень образования эмигрантов за пределы бывшего СССР был особенно высок и равнялся примерно 11,7 годам обучения. Причем доля лиц с высшим образованием среди выехавших в эти страны более чем в полтора раза превосходила их долю среди эмигрантов, выбывших в государства СНГ.

Недобровольная миграция

Недобровольная миграция в Украину в основном представлена соискателями убежища. Значительная часть соискателей убежища въезжает в страну нелегально. Чаще всего эти лица, не заинтересованные оставаться в Украине, поскольку стандарты оказания помощи беженцам, в силу недостатка государственных средств, здесь все еще низки. Эта ситуация, харак-

терная для настоящего времени ситуация, в 1990-х гг. была, однако, иной. Когда в 1996 г. в Украине была запущена процедура рассмотрения ходатайств о предоставлении статуса беженца, большинство заявителей составляли лица уже находившиеся в Украине, для которых возвращение на родину стало опасным вследствие изменения там политической ситуации. Часто это были граждане стран СНГ, где происходили военные действия, бывшие иностранные студенты из других стран, наиболее многочисленную группу составляли афганцы. В связи с этим доля положительных решений по ходатайствам была высока.

Рис. 14. Количество искателей убежища, подавших ходатайства о предоставлении статуса беженца, и получивших искомый статус в 1996-2010 гг.

На рубеже нового столетия состав искателей убежища изменился. В нем стали превалировать лица, выехавшие из своих стран по экономическим соображениям. Этот факт, а также принятие в 2001 г. нового закона о беженцах, значительно усложнившего процедуру, обусловили сокращение нормы положительных решений при сохранении количества поданных заявлений примерно на уровне 2 тыс. ежегодно.

Большое количество отказов было связано также с тем, что, согласно украинскому законодательству, статус беженца предоставлялся на основании Женевской конвенции 1951 г., т.е. в случае преследований по признаку расы, национальности, религии, гражданства, политических взглядов или принадлежности к социальной группе. Вместе с тем, так называемые субсидиарные формы защиты, которыми пользуются в большинстве развитых стран лица, не подпадающие под конвенционное определение беже-

нца, хотя возвращение на родину для них опасно, в Украине до недавнего времени отсутствовали.

В результате количество беженцев, проживающих в Украине, невелико. Оно достигло максимального значения в 1999 г., когда было зарегистрировано (вместе с детьми) 3356 беженцев. В 2010 г. в Украине насчитывалось 2435 беженцев. Важным фактором сокращения их числа было также получения этой категорией иностранцев гражданства Украины. После 2001 г., когда в законодательство о гражданстве были внесены нормы, значительно упрощающие натурализацию беженцев, гражданство получили более тысячи лиц, имевших соответствующий статус.

Репатриация

В 1992 г. был достигнут рекордный миграционный прирост - почти 300 тыс. человек. Миграционный прирост обеспечивался благодаря возвращению выходцев из Украины с российского Севера, Западной и Восточной Сибири, Казахстана и Центральной Азии. Среди прибывших возросла доля этнических украинцев и, наоборот, она сократилась среди выезжавших из страны. 46% из более чем полумиллиона иммигрантов 1992 г., первого года независимости, были украинцами. Наибольшей доля украинцев была среди прибывших из стран Балтии – 60%. Украинцы составляли 54% прибывших из Туркменистана, примерно 50% среди прибывших из Беларуси, России, Казахстана. Репатриационный поток стал причиной повышения удельного веса украинцев во всем населении: с 72,7% по переписи 1989 г. до 77,8% по первой всеукраинской переписи населения 2001 года [17].

Вследствие демократических изменений смогли вернуться на родину жертвы репрессий и депортаций, как украинцы, так и представители других этнических групп. Так, 7% иммиграционного потока составляли крымские татары, депортированные в 1944 г. сталинским режимом. Только в 1991-1993 гг. их прибыло 88,5 тыс. человек. В основном они направлялись в Крым, где в этот период составляли почти треть иммигрантов. Согласно переписи 2001 г. в Крыму проживали уже 248 тыс. крымских татар, или в 5,3 раза больше, чем на момент последней советской переписи 1989 года.

Бурный характер репатриации в значительной степени был следствием напряженности и военных конфликтов в ряде постсоветских государств. В 1991 г. обострение межнациональных отношений вынудило прибыть в Украину 12,6% иммигрантов из бывших советских республик. Вынужденные переселенцы, однако, рекрутировались не только из выходцев из Украины, но и представителей коренного населения охваченных конфликтами территорий.

В течение второго из выделенных периодов (1994-2003 гг.) миграция развивалась в условиях глубокого системного кризиса. Вследствие значительного ухудшения экономической ситуации ее вектор изменился: начиная с 1994 г. миграционный баланс стал для Украины отрицательным.

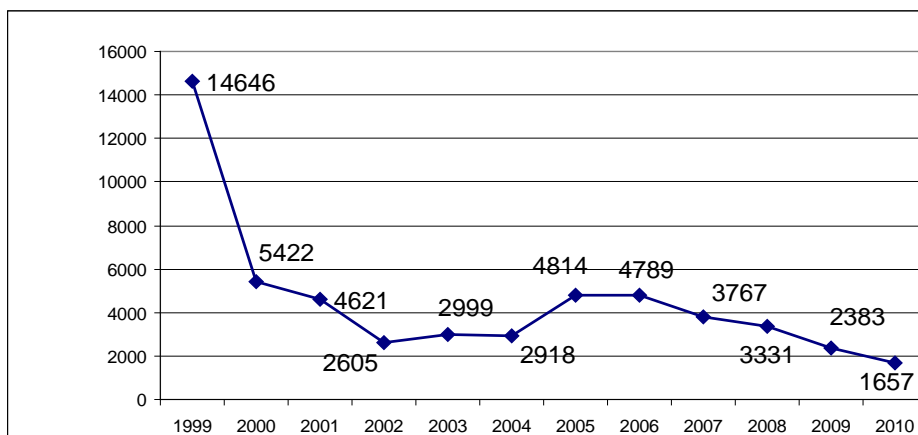
В наиболее неблагоприятные в экономическом отношении 1994-1998 гг. статистикой было зафиксировано значительное отрицательное сальдо в обмене населением с постсоветскими странами - почти 300 тыс. человек. Прежде всего, страна теряла население вследствие выезда в Россию. Эти потери, однако, частично компенсировались за счет других постсоветских государств. Объемы прибытия уменьшились, как вследствие обусловленной кризисом непривлекательности Украины для мигрантов, так и благодаря тому, что большинство конфликтов на постсоветском пространстве в основном были прекращены.

Тем не менее, репатриация продолжалась. Активно возвращались на родину крымские татары. В 1994-1998 годы в страну въехали 36 тыс. лиц крымско-татарской национальности, что составило 6% всего въезда.

Нелегальная транзитная миграция

В 1990-е гг. поток нелегальной транзитной миграции через Украину стремительно возрастал. В 1991 г. при попытке нелегального пересечения границы были задержаны 148 лиц, а в 1994 г. – уже 11,4 тыс. Наибольшее число задержанных зафиксировано в 1999 г. – 14,6 тыс. Однако в дальнейшем благодаря значительным усилиям по обустройству границы, усовершенствованию визовой политики, регулированию миграционных потоков ситуацию удалось стабилизировать: в 2000 г. было задержано 5,4 тыс. человека, в 2002 г. – 2,6 тыс., а в 2010 г. – всего 1,6 тыс.

Рис. 15. Задержанные на границах Украины в 1999-2010 гг. нелегальные мигранты, человек

С 2001 г. законодательно украинским пограничникам было поручено на основе собеседований с международными пассажирами не пропускать в Украину тех из них, относительно которых очевидным являлось несоответствие заявленной и действительной цели поездки. Эту категорию лиц характеризовали как потенциальных нелегальных мигрантов. Их численность, зафиксированная пограничной статистикой, постоянно росла (2,1 тыс. в 2001 г. и 24,9 тыс. в 2007 г.). Однако в последние годы число не пропущенных в Украину иностранцев также начало снижаться и составило в 2010 г. 17,3 тыс. человек.

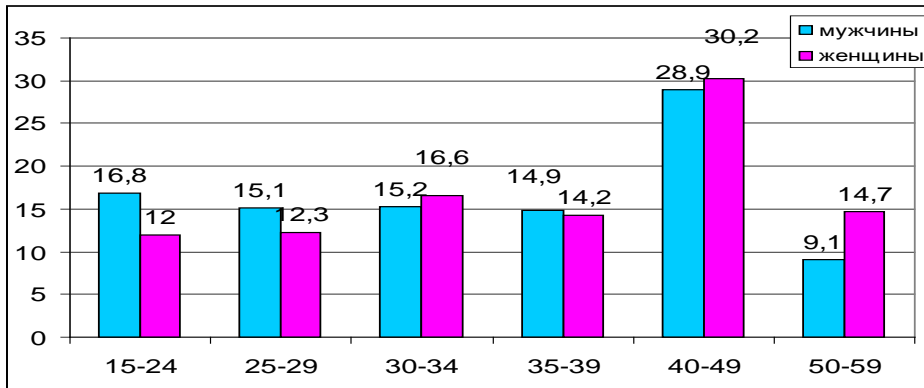
Трудовая миграция

Объемы трудовой миграции из Украины оцениваются на основе результатов различных обследований: в 2001 г. в 2,3-2,7 млн человек, что составляло свыше 10% трудоспособного населения страны. В 2005-2008 г. на заработки за границу выезжали 1,5 млн. украинцев, или 5,1% трудоспособного населения [10]. Если считать трудовыми мигрантами лиц, совершающих временные поездки за рубеж в целях трудоустройства, а также работающих за границей, однако имеющих в Украине семью, периодически приезжающих на родину, в сравнении с 2001 г. их количество сократилось. Однако, если причислить к этой категории также и тех, которые выезжали из Украины с трудовыми целями еще в 1990-е гг., однако связи с родиной практически утратили, их численность будет больше и, вероятно, остается на уровне 3 млн. человек.

Большинство трудовых мигрантов (67,2%) – мужчины, женщин среди них – 32,8% (в 2001 г., женщины-мигранты - 24%). Средний возраст трудящихся мигрантов – 35-38 лет. Возрастная структура мужчин и женщин отличается. Если доля мужчин до 30 лет среди мигрантов более высокая, нежели доля женщин этой возрастной категории, то в старших возрастных группах ситуация противоположная: 45% женщин-мигранток старше 40 лет, почти 15% – старше 50 лет.

Рис. 16. Распределение трудовых мигрантов по возрасту и полу, %

В браке находились большинство мигрантов, однако доля женатых среди мужчин выше. Вместе с тем, удельный вес разведенных среди женщин-мигранток втрое превышал этот показатель для мужчин, а вдовых – в четыре раза. К тому же, среди мигранток доля разведенных вдвое выше, чем среди женского населения страны в целом (11%) [8, 51]. Таким образом, заработки за границей чаще практикуют женщины, являющиеся главами и основными кормильцами семей.

Более половины мигрантов - лица со средним уровнем образования (59,5%). Базовое и неполное высшее образование имели 17,3%, а полное высшее – 13,5% трудовых мигрантов (в 2001 г. - 18,8%). Большинство мигрантов, по данным обследования Госкомстата 2008 г., жители городов (55%). Однако, поскольку сельское трудоспособное население менее многочисленно, миграцией охвачены 4% трудоспособных горожан и вдвое больше крестьян – 7,9% .

Хотя первыми на работу за границу начали выезжать жители приграничья, со временем миграция более равномерно распределилась по территории страны. Региональные диспропорции сохранились. Запад Украины, где за границей работают 13,2% трудоспособных жителей, отличается значительно более высоким охватом населения трудовой миграцией. В Центре на заработки в другие государства выезжали 3,8%, на Востоке – 3,2%, в Южном регионе – 2,6%, а в Северном – 1,4% трудоспособных граждан. Наивысший уровень миграции в Закарпатье (почти 30% трудоспособного населения), откуда преимущественно выезжали на работу в Чехию, Венгрию, Словакию. Очень высокий однако, в полтора раза меньший, – в Черновицкой области (половина мигрантов работают в Италии). На третьем месте – Галицко-Волинские области, для населения которых основной страной назначения является Польша.

Первоначально работа украинцев за рубежом в большинстве случаев была нелегальной. Пересечение границы осуществлялось вполне законно, для него использовались, как правило, краткосрочные туристические визы, которые, естественно, не давали права на трудоустройство.

Постепенно оформилась довольно значительная группа населения, для которой работа за рубежом превратилась в основное занятие и источник дохода. Часть этой группы продолжала совершать систематические выезды на заработки, периодически возвращаясь в Украину, где чаще всего оставалась экономически неактивной. Этому способствовало законодательство, принятое в основных странах назначения украинских рабочих, России и Польше, которое значительно упростило процедуры временного трудоустройства иностранцев и тем самым способствовало развитию циркулярной миграции.

В то же время, другая часть трудовых мигрантов практически превратилась в постоянных жителей зарубежных государств. Проведение в ряде стран их пребывания, в частности, в Португалии, Италии, Испании, Греции, миграционных амнистий, позволило значительному числу украинских мигрантов урегулировать свое положение и, вследствие этого, получить доступ к лучше оплачиваемым и более престижным видам работ, воссоединиться с семьями, приобрести собственность и т.д.

В годы, предшествующие мировому финансово-экономическому кризису, в условиях весьма успешного экономического развития Украины часть мигрантов возвращались на родину. Согласно данным исследования, проведенного в 2007 г. ЕТФ, доля бывших мигрантов в населении может достигать 3,2% [23].

Финансово экономический кризис, по мнению экспертов, не привел к заметной активизации возвращения украинских трудящихся-мигрантов на родину. При первых признаках оживления экономики в странах назначения, в частности, в России и Польше, эмиграция активизировалась, поскольку выход Украины из кризиса затягивается, экономическая динамика возобновляется крайне медленно. Более того, кризисные условия оказались дополнительным фактором превращения части временной трудовой миграции в постоянную, интенсификации воссоединения семей трудовых мигрантов в странах их трудоустройства.

Возвращение трудовых мигрантов

В 2008 г. ЕТФ было опрошено 1014 мигрантов, вернувшихся из-за границы. Региональное распределение возвращения соответствует региональному распределению выезда: больше всего мигрантов закономерно возвращаются в регионы охваченные наиболее массовым выездом за рубеж, т.е. в западно-украинские области.

Как оказалось, большинство возвращающихся мигрантов – горожане, причем жители больших городов с населением свыше полумиллиона человек (32% вернувшихся мигрантов). Большинство вернувшихся мигрантов – мужчины (58,6%). Их средний возраст – 37 лет. Вернувшиеся мигранты отличаются высоким уровнем образования: 37,5% окончили ВУЗ, около четверти – имели среднее специальное образование, а 13,3% - среднее профессионально-техническое [24].

Наиболее высоким был уровень образования среди мигрантов, вернувшихся из Северной Америки. У возвращенцев из стран ЕС он средний. Наибольшая доля людей с низким уровнем образования - среди вернувшихся из России. По данным опроса страны, из которых вернулись мигранты, в целом соответствуют странам выезда. Прежде всего, это Россия (33,3%), Польша (12,4%), Италия (9,2%) и Чехия (7,5%). Из России вернулись 39,5% репатриантов-мужчин и 24,6% женщин. Из стран ЕС соответственно 47,1% и 59,2%, что соответствует гендерному составу трудовой миграции в восточном и в западном направлениях.

IV. МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

Каким же образом государства Восточного пограничья Европейского Союза регулируют современные миграционные процессы? Что собой представляет миграционная политика этих стран, какова специфика и основные этапы регулирования миграционных процессов?

РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ

Разграничение этапов становления механизма управления миграцией в Республике Беларусь можно условно провести по организационно-правовому признаку. Мы выделяем два этапа.

Первый этап (1991-2004 гг.), в процессе которого были определены принципы государственной политики в области занятости населения, началось формирование государственных органов, компетентных в том числе в сфере внешних трудовых отношений, и правовой основы регулирования миграционными процессами.

Государственная политика в области занятости населения в первые годы основывалась на следующих принципах:

- обеспечение равных возможностей всем трудоспособным гражданам Республики Беларусь;
- предоставление социальных и правовых гарантий гражданам, временно оказавшимся без работы;
- поддержание трудовой инициативы граждан, содействие и поощрение в развитии их способностей к производительному и творческому труду;

- координация деятельности в области занятости с другими направлениями экономической и социальной политики;

- международное сотрудничество в решении проблем занятости населения, включая профессиональную деятельность граждан Республики Беларусь за рубежом и трудовую деятельность иностранных граждан в Республике Беларусь.

В 1992 году была создана Государственная миграционная служба при Государственном комитете по труду и социальной защите населения, которая являлась республиканским органом государственного управления, осуществляющим государственную политику в области миграции населения.

Служба начала разработку законодательной и нормативной базы, сформировала главные направления государственной миграционной политики с учетом общепринятых стандартов, принципов и норм международного права. Основными задачами являлись также подготовка предложений о регулировании миграционных процессов, разработка и реализация мер по регулированию внешней трудовой миграции граждан Республики Беларусь, а также по привлечению и использованию труда иностранных граждан на территории Республики Беларусь.

3 июня 1993 года был принят Закон Республики Беларусь «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь» [18]. Положения Закона были направлены на определение правового положения иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь, в том числе на установление порядка их въезда, пребывания и выезда из Республики Беларусь, а также на регулирование иных правоотношений, связанных с пребыванием указанных лиц в Республике Беларусь. Законом регулировалось осуществление трудовой, предпринимательской и иной деятельности в Республике Беларусь.

В 1993 году был установлен разрешительный порядок использования иностранной рабочей силы и порядок трудоустройства граждан за границей. Постановлением «О мерах по регулированию внешней трудовой миграции» (декабрь, 1993 г.) определен механизм управления процессами внешней трудовой миграции и органы государственного управления, отвечающие за регулирование этих процессов. Установлены продолжительность действия и стоимость выдаваемого специального разрешения (лицензии) на привлечение в страну иностранной рабочей силы, ответственность субъектов хозяйствования за урегулирование сложившихся отношений с нанятыми иностранными работниками. Даны конкретные поручения по развитию нормативно-правовой базы в сфере обмена рабочей силой, учета трудящихся-мигрантов. Постановлением также утверждено временное положение о внешней трудовой миграции, которое регулировало усло-

вия и процедуры трудоустройства граждан Республики Беларусь за границей.

Постановлением Кабинета Министров Республики Беларусь «Об утверждении положения о Министерстве труда Республики Беларусь» (август, 1995 г.) при Министерстве труда Республики Беларусь был создан Комитет по миграции.

Основными задачами Комитета по миграции в области внешней трудовой миграции являлись:

участие в подготовке проектов международных договоров и других документов по вопросам трудовой миграции;

организация работы по трудовой миграции граждан Республики Беларусь за границу и трудоустройству иностранных граждан в Республике Беларусь;

обеспечение лицензирования деятельности субъектов хозяйствования независимо от форм собственности, занимающихся трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, а также привлекающих в республику иностранных работников, и осуществление контроля за соблюдением условий лицензий;

осуществление контроля за реализацией совместных с иностранными предприятиями проектов и программ по трудоустройству граждан Республики Беларусь за границей, а также за деятельностью субъектов хозяйствования независимо от форм собственности по соблюдению ими контрактных условий в отношении трудящихся-мигрантов;

ведение учета трудовых контрактов и разрешений на использование иностранной рабочей силы в республике;

организация работы по предотвращению незаконного трудоустройства иностранцев в Республике Беларусь;

осуществление мер по пресечению распространения вводящей в заблуждение информации о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей;

согласование выдачи многократных деловых виз иностранцам, прибывающим в Республику Беларусь по ходатайствам субъектов хозяйствования независимо от форм собственности;

принятие участия в расследовании случаев нарушения прав трудящихся-мигрантов, являющихся гражданами Республики Беларусь.

Во многом функции Комитета по миграции пересеклись с функциями Государственной миграционной службы Республики Беларусь.

1997-1998 год ознаменован разработкой и принятием первой Государственной миграционной программы на 1998-2000 годы.

Основной акцент в Программе был сделан на регулировании интеллектуальной миграции. В соответствии с документом планировалось подгото-

вить прогнозы и определить потенциал интеллектуальной миграции; создать базу данных опотоках миграции научных и научно-педагогических кадров; разработать программы материального стимулирования возвращения научных и научно-педагогических работников в отечественные научные организации; подготовить предложения по организации и открытию международных научно-исследовательских и образовательных центров на территории Республики Беларусь; организовать научные стажировки с приглашением иностранных специалистов непосредственно на территории Республики Беларусь; изучить возможности приглашения иностранных специалистов для организации научных стажировок непосредственно на территории Республики Беларусь, изучить вопрос о необходимости и экономической целесообразности Беларуси, организации и открытия международных научно-исследовательских и образовательных центров на территории; разработать программы материального стимулирования Беларуси, возвращения научных и научно-педагогических работников в отечественные научные организации, изучить практику трудоустройства в белорусских научных организациях Беларуси, научных и научно-педагогических работников, возвращающихся из-за границы, исследовать потенциал и основные направления внешней трудовой Беларуси миграции научных и научно-педагогических кадров Республики Беларусь, а также опыт регулирования государственный этих потоков в других государствах.

17 июня 1998 года был принят Закон Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции». Действие Закона распространялось на органы государственного управления, субъекты хозяйствования, независимо от форм собственности, включая лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица, занимающиеся направлением граждан Республики Беларусь для оплачиваемой трудовой деятельности за границу и привлечением сюда иностранной рабочей силы. Кроме того, Закон распространялся на белорусских нанимателей, заключающих трудовые договоры с трудящимися мигрантами, а также на трудящихся мигрантов и членов их семей. Согласно этому нормативному правовому акту право на деятельность, связанную с трудоустройством наших граждан за рубежом, имеют субъекты хозяйствования, юридические и физические лица, которые зарегистрированы в соответствующих органах местной власти и заключили контракты с иностранными нанимателями или посредническими фирмами иных государств. В Законе была предусмотрена защита приоритетных прав белорусов на занятие вакантных мест внутри страны. Советом Министров Республики Беларусь с учетом государственных интересов и ситуации на внутреннем рынке устанавливал квоты на привлечение иностранной рабочей силы в страну. Также Закон определял порядок лицензирования субъектов хозяйствования.

В основном Закон был призван обеспечить государственную поддержку нашим гражданам, выезжающим за границу, создать правовой коридор для их выезда и цивилизованного пребывания и работы за рубежом. Граждане Республики Беларусь, выезжающие за границу для получения оплачиваемой работы, должны были иметь трудовой договор, заключенный с нанимателем, и визу государства трудоустройства, выданную его диппредставительством или консульским учреждением.

В 2000 году была разработана вторая Государственная миграционная программа на 2001-2005 годы.

В 2001 году продолжилось реформирование государственных органов, регулирующих внешнюю трудовую миграцию. В структуре Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь был создан Департамент по миграции без прав юридического лица (Постановление Совета Министров Республики Беларусь «Вопросы Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь» (октябрь, 2001 г.). Одной из основных задач Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь являлась разработка предложений и реализация основных направлений в области миграции.

Порядок согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей регулировался Постановлением Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь «Об утверждении Инструкции о порядке согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей» (май, 2003 г.) Инструкция регулировала порядок согласования в Министерстве труда и социальной защиты Республики Беларусь юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей и направлена на предотвращение распространения информации, вводящей в заблуждение граждан Республики Беларусь.

Согласно Постановлению Совета Министров Республики Беларусь «Об утверждении Положения о лицензировании деятельности, связанной с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы и трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей» (октябрь, 2003 г.) выдачу лицензий на деятельность, связанную с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы и трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, осуществляло Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь. Решение о выдаче (продлении) либо об отказе в выдаче (продлении) лицензии, а также о приостановлении, о возобновлении действия и об аннулировании лицензии принималось коллегией Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь, а

с 2004 года – коллегией Министерства внутренних дел Республики Беларусь.

2 этап (2004 г. - по наст. время) характеризуется разделением общей компетенции в сфере миграции и передачей части компетенции (трудовая миграция со странами дальнего зарубежья, убежище, беженцы) правоохранительному органу.

Указом Президента Республики Беларусь от 4 июня 2004 года №268 «О некоторых вопросах органов внутренних дел Республики Беларусь» было утверждено Положение о Департаменте по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь.

Департамент по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь является структурным подразделением Министерства внутренних дел с правами юридического лица, уполномоченным осуществлять функции в сфере гражданства Республики Беларусь и миграции.

Определено, что Департамент по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь в соответствии с возложенными на него задачами осуществляет в установленном порядке контроль за деятельностью юридических лиц и индивидуальных предпринимателей по обеспечению ими условий контрактов в отношении трудящихся-мигрантов, проектов и программ по трудоустройству граждан Республики Беларусь за границей; организует работу по предотвращению незаконного трудоустройства иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь и граждан Республики Беларусь за границей, принимает меры по защите их социальных прав и предоставленных им социальных гарантий; согласовывает в установленном порядке вопросы выдачи виз отдельным категориям иностранных граждан и лиц без гражданства, прибывающих в Республику Беларусь для занятия трудовой деятельностью; принимает совместно с дипломатическими представительствами и консульскими учреждениями Республики Беларусь в других государствах участие в разбирательстве случаев нарушения прав трудящихся-мигрантов, являющихся гражданами Республики Беларусь и др.

Т.о., компетенция в сфере внешней трудовой миграции в настоящее время предоставлена в Республике Беларусь двум ведомствам – Министерству внутренних дел Республики Беларусь и Министерству труда и социальной защиты Республики Беларусь. В этой связи хотелось бы отметить, что в статье 6 Рекомендаций Международной организации труда 1 июля 1949 г. №86 «О трудящихся-мигрантах» прямо указано, что право производить операции по вербовке, оформлению въезда и определению на место работы предоставляется исключительно государственным бюро трудоустройства и другим официальным органам территории, на которой прово-

дятся эти операции. По нашему мнению, реализация государственной политики в сфере внешней трудовой миграции должна возлагаться на Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь, а Министерство внутренних дел Республики Беларусь выступать в качестве органа обеспечивающего безопасность трудящимся-мигрантам.

30 января 2010 была принята новая редакция Закона Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции», которая вступила в силу 12 июля 2011 года.

Сфера действия нового Закона распространяется на граждан и иностранцев, постоянно проживающих в Республике Беларусь, трудоустроенных за пределами Республики Беларусь по трудовому договору с иностранным нанимателем; иностранцев, не имеющих разрешения на постоянное проживание в Республике Беларусь, а также иностранцев, временно пребывающих или временно проживающих в Республике Беларусь, трудоустроенных и осуществляющих трудовую деятельность в Республике Беларусь по трудовому договору с нанимателем Республики Беларусь.

В свою очередь положения указанного нормативного правового акта в целях обеспечения защиты рынка труда Республики Беларусь распространены на иностранцев, работающих в представительствах иностранных фирм, находящихся на территории Республики Беларусь, а также на обучающихся в рамках программ учреждений образования.

Анализ законодательства в обозначенной сфере общественных отношений показывает, что в Республике Беларусь не разработан вопрос по обеспечению условий для трудовой реинтеграции и социальной адаптации белорусских граждан, возвращающихся в Республику Беларусь по истечении трудового договора (контракта). В то же время, вопрос реинтеграции трудящихся-мигрантов является актуальным, так как лежит в плоскости обеспечения их законных прав. В статье 41 Конституции Республики Беларусь закреплено, что гражданам Республики Беларусь гарантируется право на труд как наиболее достойный способ самоутверждения человека, то есть право на выбор профессии, рода занятий и работы в соответствии с призванием, способностями, образованием, профессиональной подготовкой и с учетом общественных потребностей, а также на здоровые и безопасные условия труда. В Основном законе указано, что государство создает условия для полной занятости населения. В случае незанятости лица по независящим от него причинам ему гарантируется обучение новым специальностям и повышение квалификации с учетом общественных потребностей, а также пособие по безработице в соответствии с законом.

Только в двух нормативных правовых актах в сфере регулирования внешней трудовой миграции законодатель включил положения, касающиеся реинтеграции трудящихся-мигрантов. Первый - Постановление Совета

Министров Республики Беларусь от 22 сентября 2005 г. №1049 «Об утверждении Национальной программы демографической безопасности Республики Беларусь на 2006-2010 годы». Наряду с сохранением положительного сальдо внешней миграции в Программе речь шла о стимулировании возвратности внешних трудовых потоков.

Второй документ - Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 8 декабря 2005 года №1403 «О Государственной миграционной программе на 2006–2010 годы». Программа была сформирована исходя из приоритетных направлений регулирования миграционных процессов в Республике Беларусь и была направлена на осуществление содействия интеграции и адаптации мигрантов. В программе ставилась задача перед министерствами и ведомствами разработать комплекс мер по возвращению в Республику Беларусь высококвалифицированных специалистов и перспективных научных работников, длительное время работающих за границей по контракту.

Кроме вопросов реинтеграции мигрантов, существует ряд других проблем, являющихся для страны актуальными на данный момент. В частности, в недостаточной степени осуществляется функция прогнозирования процессов в области трудовой миграции. В первую очередь это касается проработки таких вопросов, как влияние внешней трудовой миграции на внутренний рынок труда, оценки и прогноза перспектив привлечения иностранной рабочей силы в республику и оттока рабочей силы из республики.

Миграционная политика Республики Беларусь в целом формируется в соответствии с международными принципами и стандартами и на основе тесного сотрудничества с международными органами, в частности, с Международной организацией труда, Международной организацией по миграции, Управлением Верховного комиссара ООН по делам беженцев, рядом других международных и региональных структур.

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА

В миграционной политике Молдовы выделяется четыре этапа.

Первый этап (1990-1994 гг.). Основное содержание этого этапа состоит в регулировании и регламентирования процессов миграции, характерных для специфически-советского или постсоветского пространства.

Миграционная политика опиралась на закон «О миграции» (декабрь 1990 года), была направлена на сохранение этнонациональной идентичности республики, недопущении нерегулируемой иммиграции из других республик СССР. С этой целью Парламент страны вводил иммиграционную квоту, равную 0,05% от наличного населения республики.

Регулирование миграции было направлено против иммигрантов, но не касалось молдавского населения, выезжающего из республики. Для регламентации трудовой миграции принимается ряд постановлений правительства «Об утверждении Регламента временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом и иностранных граждан в Республике Молдова» (декабрь 1991 г.), «Об утверждении правил выдачи сертификатов и лицензий физическим и юридическим лицам, которые действуют в качестве посредников в организации временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом» (июнь 1992 г.), и др.

Пытаясь оформить цивилизованный развод в рамках распавшегося СССР, защитить права граждан, которые трудились или трудятся в странах СНГ, молдавское правительство подписывает Бишкекские соглашения «О безвизовом передвижении граждан Содружества Независимых Государств на территории его участников» (1992 г.), заключает двухсторонние соглашения по вопросам трудовой миграции с Россией (май 1993 г.), Украиной (декабрь 1993 г.), Беларусью (май 1994 г.). В рамках СНГ Молдова подписала соглашение между странами СНГ «О гарантиях прав граждан государств, членов СНГ в области обеспечения пенсиями» (март 1992 г.) и «О сотрудничестве в области охраны труда и определения производственного травматизма, полученного работниками, находящимися вне страны проживания» (декабрь 1994 г.). В марте 1995 года Молдова ратифицировала соглашение «О сотрудничестве в области миграции рабочей силы и социальной защиты рабочих-мигрантов» (апрель 1994 г.) и др.

В 1994 году принимается Конституция страны, в которой закреплено конституционное право на выезд и въезд молдавских граждан в / из страны. В 1994 г. были разработаны и приняты законы «О въезде и выезде из Республики Молдова» (1994 г.), «О правовом статусе иностранцев и апатридов» (1994 г.).

Регулированием миграционных процессов занимается Департамент миграции в составе Министерства труда, социальной защиты и семьи, созданный еще в советский период.

Второй этап (1995-2000 гг.) характеризуется интеграцией республики в европейские миграционные процессы. При этом проблемы трудовой миграции являются доминирующими в деятельности государства. Специфика этого периода: трудовая миграция молдавского населения и интеграция государственных структур в единое миграционное пространство выступают как два самостоятельных, практически не взаимодействующих процесса. Государственные структуры руководствуются приоритетами европейской ориентации, заимствованием опыта западноевропейских стран в сфере регламентирования трудовой миграции, стремятся защитить легальных мигрантов.

Была сделана попытка заключить двусторонние соглашения по проблемам трудовой миграции молдавских граждан с 24 государствами. Однако, эта инициатива не получила поддержки. В апреле 1997 года было подписано соглашение о реадмиссии с Польшей. Позднее такие соглашения были подписаны еще с 10 странами. В рамках СНГ было подписано соглашение об основных принципах приграничного сотрудничества государств-участников Договора об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях от 29 марта 1996 года. В ноябре 1997 году Правительство приняло Постановление «О временном трудоустройстве работников-мигрантов», которым был утвержден новый «Регламент о временном трудоустройстве работников мигрантов».

Под воздействием международных структур было активизировано внимание к трафику живых существ с целью сексуальной эксплуатации, выработке мер противодействия ему.

Третий этап (2001-2006 гг.). Содержание: содействовать легализации «нелегальных» трудовых мигрантов и защите их прав в странах приема. Этот период характеризуется активизацией деятельности и продвижение имиджа миграционных структур Молдовы среди населения и на международной арене.

Проводится институциональная реформа в области регулирования миграции. В 2001 году создается Государственная Миграционная Служба при правительстве, происходит концентрация в единой структуре всех служб, занятых регламентацией и регулированием миграционных процессов, в том числе и процессов трудовой миграции. В 2002 году ее трансформируют в Департамент миграции Республики Молдова, статус и функции которого определяет уже парламент страны. Позднее, в 2005 году он переименовывается в Национальное бюро по миграции. Для облегчения проблем молдавских трудовых мигрантов было создано Государственное Агентство по трудоустройству молдавских граждан за рубежом (2002 г.).

Принимается Концепция миграционной политики Республики Молдова, новая редакция закона «О миграции» (октябрь 2002 г.), осуществляется гармонизация национального законодательства, приведение его в соответствие с международными стандартами. Молдова присоединилась к Конвенции (1951 года) и Дополнительному протоколу (1967 года) о беженцах (2001 г.); подписаны Европейская конвенция о правовом статусе трудящегося-мигранта; Европейская социальная хартия; Европейская конвенция о социальном обеспечении, соглашение о сотрудничестве правительства Республики Молдова и Международной Организации Миграции (2002 г.), приняты закон «О беженцах» (2003 г.), закон «О ратификации Дополнительного Протокола против нелегального трафика мигрантов по земле, по воздуху и морю, дополняющего Конвенцию ООН против транснациональ-

ной организованной преступности» (2005 г.). В целом Молдова ратифицировала более 20 международно-правовых акта в области защиты прав человека, трудовых мигрантов и беженцев. Укрепляется сотрудничество с международными институтами (МОМ, МОТ, УВКБ ООН).

Республикой Молдова было подписано межправительственное соглашение с Италией (2003 г.). Начинает утверждаться практика подписания соглашений в области трудовой миграции на уровне регионов, административных единиц.

В рамках этой Программы действия по развитию СНГ на период до 2005 года (раздел «Создание условий для свободного перемещения рабочей силы») разработана «Концепция поэтапного формирования общего рынка труда и регулирования миграции рабочей силы государств-участников СНГ», Конвенция о правовом статусе трудящихся мигрантов и членов их семей – граждан государств-участников СНГ, Соглашение об общих принципах сотрудничества государств-участников СНГ в области приграничной трудовой миграции (2002 г.).

Проблема миграции внесена в качестве приоритетного направления в План действий «Республика Молдова – Европейский Союз» (2005 г.).

Четвертый этап (с мая 2006 года). Содержание этапа – переосмысление концептуальных подходов в области регулирования миграции, проведение институциональной реформы, тесное сотрудничество с ЕС в проблемах миграции, безопасности и развития.

При несомненной активизации деятельности молдавского государства в области регулирования миграции, главная цель не была достигнута. Институциональная реформа была обусловлена изменением приоритетов в миграционной политике, рассмотрением ее в контексте социальной политики и практики. Унифицируя свою систему регулирования миграции с евросоюзной, проводится разделение единой структуры - появляются Национальное агентство занятости в Министерстве экономики и торговли (сегодня в составе Министерства труда, социальной защиты и семьи) и Национального бюро по миграции и убежищу в Министерстве внутренних дел.

Среди основных законодательных и нормативных актов в области миграции и убежища, принятых в этот период, отметим: Закон о трудовой миграции (декабрь 2008 г.); Закон об убежище (декабрь 2008 г.); Закон о статусе иностранца в Республике Молдова (июль 2010 г.); Второй план действий Республика Молдова - Европейский Союз (2010 гг.); Национальные Программы миграции и убежища (2006, 2010 гг.). Был принят закон «О модификации Закона «О миграции» (2002 года).

В контексте соседства Молдовы с Европейским Союзом предпринимаются меры по упорядочению пограничного контроля, регламентации про-

цедуры въезда в страну иностранных граждан (новый закон о государственной границе, принят парламентом в первом чтении 22 июля 2011 года). Была разработана и создана автоматизированная интегрированная информационная система в рамках программы «Молдова электронная».

Актуализация проблем европейской интеграции, соседства с ЕС и восточного партнерства, перенесение их в плоскость конкретных политик и практик востребовали дальнейшую проработку концептуальных основ молдавской миграционной политики. С этой целью разработана Национальная стратегия в области миграции и убежища (на период 2011-2020 гг.). Стратегия ставит (с учетом вектора европейской интеграции) акцент на двух основных моментах: миграция и развитие; миграция и безопасность.

Если ранее приоритетом миграционной политики были мигранты (иммигранты, легальные / нелегальные трудовые мигранты), то в этот период в этом качестве выступает использование миграции, в первую очередь, денежных переводов трудовых мигрантов для социально-экономического развития Республики Молдова. Политика в области миграции рассматривается как составная часть социальной политики.

Молдова проводит свою политику в контексте миграционных инициатив ЕС, таких как: применение глобального подхода к миграции в восточном и юго-восточном регионах соседства ЕС; партнерство по мобильности и круговой миграции; европейский инструмент соседства и сотрудничества; индивидуальные планы действий стран-соседей с Европейским Союзом; Миссия Европейского Союза по содействию на границе (EUBAM); «Синергия Черного моря»; новая тематическая программа сотрудничества с третьими странами в области убежища и миграции, создание единого визового центра Европейского Союза; соглашения об упрощении визового режима и реадмиссии (2008 г.).

С 2010 года происходит новая конкретизация: молдавские власти видят цель своей миграционной политики в получении безвизового режима в миграции молдавского населения в страны Европейского Союза. Был принят Национальный план действий по либерализации визового режима с ЕС, одобренный и принятый Европейской комиссией в середине декабря 2010 года. В основу данного плана был положен опыт Македонии, Сербии и Черногории в получении безвизового режима с Европейским Союзом.

Основные направления современной молдавской миграционной политики.

- работа с трудовыми мигрантами, защита их прав. Молдова исходит из 5 основных приоритетов: совершенствование политик о области занятости рабочей силы; развитие двустороннего и многостороннего сотрудничества со странами назначения; возвращение мигрантов; информирование

трудоустройства мигрантов о жизни в Молдове, возможностях трудоустройства на родине, открытия собственного бизнеса и т.д.

- Было подписано с Италией (2003 г.) соглашение в области трудовой миграции, защиты прав мигрантов. В настоящее время ведутся переговоры по вопросу деятельности смешанных предприятий. С 4 странами ЕС (Португалия, Болгария, Румыния, Люксембург) подписаны двусторонние соглашения в области социального страхования.

- *Работа с молдавской диаспорой.* В стране активизирована работа с молдавской «старой» и «новой» диаспорой, внедряется разработанный Национальным бюро межэтнических отношений Национальный план действий по управлению диаспорой, ее привлечению к социально-экономическому развитию Молдовы, с 2004 года были проведены 4 конгресса молдавской диаспоры. В 2010 году была принята программа правительства Молдовы по работе с диаспорой. В рамках сотрудничества с молдавской диаспорой большое внимание уделяется *научной диаспоре*, уроженцам Молдовы, которые работают в зарубежных университетских и исследовательских центрах.

- работа с *иммигрантами, беженцами и репатриантами*, противодействие нелегальной и транзитной миграции, проведении политики по предоставлению убежища беженцам и т.д. В процессе внедрения находится план действий в области миграции и убежища. В этом Республика Молдова активно сотрудничает с международными специализированными структурами в области миграции (Международная организация по миграции, Международная организация труда, Управление Верховного комиссара по делам беженцев).

С 1992 году существует безвизовый режим для граждан СНГ. С 1 января 2007 года Республика Молдова ввела безвизовый режим для иммигрантов из стран ЕС, США, Канады, Швейцарии, Норвегии, Исландии, Японии.

В заключении отметим, что определенная работа в области регулирования миграции проводится. Успехи во многом достигнуты благодаря международному сотрудничеству. Однако, справедливо акцентируя внимание на европейской ориентации Молдовы, сотрудничестве с ЕС, власти Молдовы упускают направление сотрудничества с СНГ. Представляется, что это не дальновидно.

Молдова – малая страна с небольшим рынком труда. Самостоятельно она не сможет стать экономически привлекательной для своего населения, минимизировать его трудовую эмиграцию. Отсюда, без долгосрочной политики инвестиций со стороны ЕС, России, других стран все предпринимаемые молдавскими властями меры по регулированию миграции не будут давать желаемого успеха.

УКРАИНА

Этапы формирования миграционной политики

Первый этап (1991-2000 гг.) Начало формированию миграционной политики Украины было положено отрицанием практики советского времени. Одновременно вырисовывалось одно из центральных направлений государственной политики в сфере миграции: содействие репатриации выходцев из Украины, в том числе ранее репрессированных и депортированных.

В этом плане отметим Закон «О реабилитации жертв политических репрессий» (весна 1991 г.). Законом «О гражданстве Украины» от 8 октября 1991 г. было обеспечено право на получение гражданства выходцам из Украины, возвращавшимся на ее территорию. Это, безусловно, способствовало репатриации. В январе 1992 г. создана Республиканская комиссия по делам депортированных народов Крыма.

В апреле 1993 г. было образовано Министерство Украины по делам национальностей и миграции, первого специализированного органа исполнительной власти, в компетенцию которого входила разработка и реализация государственной миграционной политики.

Понятие статуса беженца впервые было введено в законодательство летом 1992 г., когда Украина приняла беженцев из района боевых действий в Республике Молдова. Для урегулирования правового положения этих лиц Кабинет Министров Украины утвердил Временное положение о порядке определения статуса беженцев из Республики Молдова и предоставления им помощи, которое было первым юридическим документом в этой сфере. В декабре 1993 г. Верховная Рада Украины приняла Закон «О беженцах».

Важное место в формирующейся миграционной политике Украины получило обеспечение прав собственных граждан на свободу передвижения, выезд из страны и возвращение на родину. С января 1993 г. был отменен порядок, когда для каждого пересечения границы гражданин должен был получить специальное разрешение властей. А 21 января 1994 г. Парламент принял Закон «О порядке выезда из Украины и въезда в Украину граждан Украины». С его принятием вступила в силу статья закона «О занятости населения», допускавшая трудовую или предпринимательскую деятельность граждан во время их пребывания за рубежом, т.е. трудовую миграцию.

Закон «О правовом статусе иностранцев» был принят 4 февраля 1994 года. Закон устанавливал правила пребывания иностранных граждан, их въезда и выезда, предусматривал ответственность за нарушения соответствующих норм. Была закреплена предоставленная иностранцам возмож-

ность иммигрировать в Украину, получить здесь убежище, статус беженца, гражданство.

Для дальнейшего развития миграционной политики огромное значение имело принятие 26 июня 1996 г. Конституции Украины, содержащей принципиальные для формирования миграционной политики положения.

К середине 1990-х гг. были сформулированы главные направления миграционной политики Украины, ее основные принципы. В Указе Президента от 18 октября 1997 г., посвященном основам социальной политики, была предпринята попытка их концептуального оформления миграционной политики. В соответствии с Указом, базовыми для миграционной политики являлись три принципа: свободный въезд и выезд граждан Украины; равенство перед законом иностранцев и граждан Украины; дифференцированный подход к разным категориям иммигрантов в зависимости от национальных интересов страны. Основными направлениями миграционной политики должны были стать: содействие репатриации; возвращение депортированных; помощь беженцам; регулирование иммиграции иностранцев. В Указе также отмечалось, что Украина является экспортером рабочей силы и это требует от государства активной политики по социальной защите трудящихся-мигрантов, сохранению трудового и демографического потенциала страны.

Для реализации поставленных целей выдвигались конкретные задачи, среди которых: обеспечение условий для приобретения гражданства репатриантами; восстановление прав депортированных, разработка соответствующих государственных программ; заключение межгосударственных соглашений для защиты интересов мигрантов; регулирование иммиграции путем установления дифференцированных квот; предупреждение нелегальной миграции; присоединение к Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцев; международное сотрудничество в сфере миграции с УВКБ ООН, МОМ, ОБСЕ.

Второй этап (с 2001 года - по настоящее время). Только на протяжении 2001 г. были приняты новые редакции законов «О гражданстве Украины», «О беженцах», законы «Об иммиграции», «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в отношении борьбы с нелегальной миграцией». Приведение законодательства в соответствие с международными стандартами позволило Украине 10 января 2002 г. присоединиться к Конвенции ООН 1951 г. и Протоколу 1967 г. о статусе беженцев, стать полноправным членом Международной организации по миграциям с июля 2002 г. Были пересмотрены некоторые нормы законов «О правовом статусе иностранцев», «О порядке выезда из Украины и въезда в Украину граждан Украины».

Конституционный суд осенью 2002 г. признал неконституционным механизм прописки. А в декабре 2003 г. Парламент утвердил закон «О свободе передвижения и свободном выборе места проживания в Украине», распространяющийся как на граждан, так и иностранцев, на законных основаниях пребывающих в стране.

После длительных баталий в 2004 г. Парламент утвердил закон «О правовом статусе зарубежных украинцев», где, кроме прочего, фиксировалось право этой категории иностранных граждан на иммиграцию в Украину вне установленных квот.

Важным этапом формирования миграционной политики Украины было принятие в 2006 г. Стратегии демографического развития на период до 2015 г., где впервые регулирование миграции рассматривалось как средство замедления депопуляции. В частности, говорилось о необходимости поощрять репатриацию, обеспечивать возвратность трудовой миграции, а также изучить возможность привлечения в страну иммигрантов из-за границы.

Вместе с тем, следует признать, что после периода активного законотворчества развитие миграционной политики Украины затормозилось. Причина такой ситуации, по-видимому, состояла в том, что страна не определилась со стратегическими целями своей миграционной политики в условиях открытости.

15 июня 2007 г. Совет национальной безопасности и обороны Украины, рассмотрев вопрос о миграционной политике государства, пришел к выводу, что она остается концептуально неопределенной. Перед правительством была поставлена задача разработать и представить проект закона об основах государственной политики в сфере миграции.

В мае 2011 года Украина получила Концепцию государственной миграционной политики, утвержденную президентским указом [22]. Это открыло дорогу для дальнейших шагов по усовершенствованию государственного управления миграциями. В августе 2011 г. парламентом были приняты законы «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите», первом чтении была одобрена новая редакция закона «О правовом статусе иностранцев и лиц без гражданства». Распоряжениями Кабинета Министров Украины утверждены План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг., Концепция Государственной программы сотрудничества с зарубежными украинцами на период до 2015 г.

Основными стратегическими задачами в сфере миграции являются усовершенствование законодательства и миграционного менеджмента на основе уважения свободы передвижения, защиты беженцев, противодействия расизму и ксенофобии. В Концепции выдвинута задача усиления за-

щиты граждан на работе за границей, создания условия для возвращения эмигрантов. Важным направлением политики остается противодействие нелегальной миграции и торговли людьми.

Содействие репатриации

Одним из основных направлений миграционной политики является содействие репатриации. В этом важную роль играет закон «О гражданстве». Усовершенствование закона о гражданстве позволило только в течение 1999 г. изменить гражданство 53 тыс. человек-репатриантов.

В 2001 году была принята новая редакция закона «О гражданстве» (2001 г.). Изменения законодательства о гражданстве были направлены на расширение основной категории граждан Украины за счет лиц, получивших право на оформление принадлежности к гражданству Украины. Они имели также целью ликвидацию искусственных и неоправданных преград к получению гражданства, случаев безгражданства, в том числе путем детальной регламентации процедурных вопросов, а также упрощение процедуры натурализации, прежде всего для таких групп иностранцев, как беженцы.

Вместе с тем, либерализация законодательства происходила со значительным опозданием. В начале 1990-х гг., в период наиболее массового иммиграционного притока в Украину из постсоветских государств, репатрианты сталкивались со многими трудностями при получении гражданства, что побуждало часть людей ориентироваться не на Украину, а на Россию.

Первая государственная программа «Украинская диаспора на период до 2000 г.», принятая в 1996 г., не оправдала надежд. С принятием в 2004 г. закона «О правовом статусе зарубежных украинцев» появилось законодательное основание для разработки Программы обустройства лиц из числа зарубежных украинцев, возвращающихся в Украину (ст.2). Такая программа была разработана правительством (срок действия которой завершился в 2010 г.), однако никаких видимых результатов не принесла, вследствие отсутствия финансирования, реорганизации, а затем ликвидации исполнительной структуры.

Действующие законодательные нормы, направленные на стимулирование репатриации соотечественников, сводятся к тому, что зарубежные украинцы, как и члены их семей, имеют право на иммиграцию в Украину вне квот. То есть, поддержка репатриации на сегодня носит в основном декларативный характер.

Регулирование трудовой миграции граждан за границу

С опозданием реагировала Украина и на развертывание трудовой миграции граждан за границу. Со второй половины 1990-х гг. выезд на заработки за рубеж приобрел массовый характер. Однако в Указе Президента (1997 г.) деятельность в отношении трудовой миграции вообще не упоминалась.

Среди приоритетов миграционной политики Украины трудовая миграция была указана только в 2000 г. В Указе Президента об основных направлениях социальной политики до 2004 г. обращалось внимание на: защиту социально-экономических интересов и прав украинских трудящихся-мигрантов; сохранение трудового и интеллектуального потенциала государства; создание правовых и социально-экономических основ регулирования внешней трудовой миграции. Однако, Указ не содержал указаний на пути и методы достижения поставленных целей, был в отношении миграции весьма краток и декларативен.

Тем не менее, он дал толчок к законотворчеству в области трудовой миграции. В 2000 г. был принят закон «О лицензировании определенных видов хозяйственной деятельности», разработан механизм лицензирования посреднической деятельности при трудоустройстве за границей. Условия выдачи лицензий, проверки выполнения лицензионных условий были значительно ужесточены.

Все больше внимания государство защите прав и интересов украинских трудящихся-мигрантов за рубежом. Эта работа особенно активизировалась благодаря специальному докладу Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (апрель 2003 г.) [11], предметом которого были нарушения прав человека в связи с трудовой миграцией.

Украина подписала Европейскую конвенцию о защите прав трудящихся-мигрантов 1977 г., был принят закон о ратификации подписанного в 2003 г. соглашения о временной трудовой миграции с Португалией. Его следствием было появление первого программного документа в области трудовой миграции, - Программы обеспечения прав и интересов граждан, выезжающих за рубеж для трудоустройства, и усыновленных иностранцами детей (ноябрь 2004 г.). Сформулированные в Программе цели состояли в присоединении к соответствующим многосторонним договоренностям, заключении двусторонних соглашений, усовершенствовании организационных начал предоставления посреднических услуг в трудоустройстве за границей, предупреждении нелегальной миграции и торговли людьми. Программа, в сущности, не предлагала ничего принципиально нового. В ней преобладал правовой подход.

Однако, ее подготовка и выполнение содействовали усовершенствованию работы украинских дипломатических и консульских служб в этом на-

правлении. Министерство иностранных дел за границей были созданы региональные центры защиты прав украинских моряков и судовладельцев. В странах, где находится наибольшее количество украинцев, при посольствах появились центры защиты прав трудящихся-мигрантов из Украины.

Значительно активизировалось такое направление деятельности государственных органов в сфере трудовой миграции как распространение информации. Однако, такая информация нацелена не столько на оказание помощи в трудоустройстве за границей, сколько на предупреждение риска стать жертвой недобросовестных посредников или криминала, занимающегося торговлей людьми.

В целом, предупреждение торговли людьми является важным направлением деятельности государства, для осуществления которой создано специальное законодательство, значительно повысившее ответственность за подобные преступления, разработаны государственные программы, образованы координационные органы.

Содействие легальному трудоустройству за рубежом, как альтернатива нелегальному выезду впервые было предложено в упоминавшейся выше Стратегии демографического развития до 2015 года (2006).

Весьма прогрессивным представляется акцент на обеспечение возвратности трудовой эмиграции. Среди предложенных мер разработка программ социальной и профессиональной адаптации возвращающихся трудовых мигрантов, повышения их квалификации, расширение возможностей трудоустройства на родине путем развития малого бизнеса и предпринимательства, создания новых рабочих мест, распространение информации о свободных рабочих местах при помощи общегосударственной базы данных, содействие внутренней миграции населения и т.д.

Поскольку значительная часть трудовых мигрантов не охвачены социальным страхованием, как вследствие отсутствия соответствующих договоренностей со странами пребывания, так и из-за неурегулированного правового статуса самих мигрантов, правительство ищет пути обеспечения социальных прав мигрантов средствами внутренней политики. В стране разработана система добровольного пенсионного страхования для лиц, находящихся за границей. Мигранты могут самостоятельно заключить соглашение с Пенсионным фондом. До сих пор, однако, такой возможностью воспользовались лишь немногие мигранты (5 тыс. договоров).

Все больше внимания в политике государства в отношении трудовой миграции уделяется укреплению их связей с родиной, обеспечению не только трудовых и социальных, но и образовательно-культурных прав. В этом плане следует отметить деятельность Международной украинской школы (2007 г.).

Украинская международная школа сотрудничает с 27 зарубежными украинскими учебными заведениями в 8 странах (Чехия, Португалия, Турция, Франция, Греция, Италия, Австрия). В течение трех лет существования количество ее учащихся удвоилось и достигло в нынешнем учебном году 1,5 тыс. Всего за это время было аттестовано 3,5 тыс. учащихся, выдано 232 аттестата о полном среднем образовании (11 лет обучения) и 372 свидетельства о неполном среднем образовании (9 лет обучения).

Крайне важно, что государство, наконец, обратило внимание на возвращающихся в Украину мигрантов. В июне 2011 г. распоряжением Кабинета Министров Украины был утвержден План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг.

Углубляется сотрудничество между правительством и ассоциациями трудящихся-мигрантов за границей. В 2010 г. при Кабинете Министров Украины был создан общественный консультационный совет по проблемам трудовой миграции под председательством Министра социальной политики Украины, треть состава которого сформирована их представителей мигрантских организаций. На необходимость активизировать работу этого органа указал в своей резолюции V Всемирный форум украинцев, состоявшийся в августе 2011 г.

Защита беженцев

Предоставление статуса беженцам и оказание им помощи является важным направлением миграционной политики Украины. В этом плане отметим деятельность правительства Украины в отношении лиц, прибывших из района боевых действий в Грузии (1996 г.), а также из Чечни (1995 г.), оказывал поддержку репатриантам из числа ранее депортированных, вернувшихся в Крым из Таджикистана (1993 г.).

Закон Украины «О беженцах» был принят еще в декабре 1993 г. Основные положения закона в целом соответствовали духу и букве Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцев. В июне 2001 г. Парламент принял новую редакцию закона, отличающуюся более широкими рамками защиты этой категории иностранцев, которые иногда превосходили даже требования Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцев. Вместе с тем, создавая более благоприятные условия для беженцев и искателей убежища, закон 2001 г. был направлен на усиление контроля и предупреждение злоупотреблений в соответствующей сфере.

Длительная работа по усовершенствованию законодательства завершилась принятием 8 августа 2011 г. нового закона Украины «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите». Основным отличием нового закона является значительное расширение ка-

тегории иностранцев, которые могут претендовать на убежище на территории Украины.

Положительным шагом в развитии института убежища в Украине является появление такого направления, как местная интеграция. Длительное время защита беженцев по сути сводилась лишь к урегулированию их правового статуса и документированию. Интеграционными мероприятиями занимались неправительственные организации, партнеры УВКБ ООН, но не государство. В последнее время, однако, эта работа вышла в ранг государственной политики. В частности, в июне 2011 г. правительством был утвержден уже упоминавшийся в связи с реинтеграцией возвращающихся трудовых мигрантов План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг. Основное место в Плане уделено как раз интеграции беженцев.

Регулирование иммиграции иностранцев

Почти десятилетие главным правовым регулятором порядка въезда и пребывания иностранцев оставался Закон Украины «О правовом статусе иностранцев». В 2001 г. парламент принял Закон Украины «Об иммиграции».

В соответствии с мировой практикой в законе «Об иммиграции» был применен дифференцированный подход к различным категориям мигрантов с учетом национальных интересов Украины и ее международных обязательств. Было предусмотрено ежегодное утверждение правительством квоты иммиграции. В ее рамках установлены преференции для определенных групп иностранцев, прежде всего высококвалифицированных специалистов и инвесторов. Кроме того в рамках квот возможна иммиграция родственников граждан Украины, членов семей проживающих в стране иммигрантов. Разрешение на иммиграцию и вид на жительство могут получить также беженцы, прожившие в стране не менее трех лет после получения соответствующего статуса. В 2005 году Закон был дополнен пятой преференцией: разрешения на иммиграцию в пределах квоты выдаются зарубежным украинцам, имеющим свидетельства, предусмотренные Законом «О правовом статусе зарубежных украинцев», их супругам и детям, если они вместе иммигрируют в Украину.

Вместе с тем, в Законе перечисляются категории иностранцев, пользующихся правом на иммиграцию в Украину вне квот. Кроме лиц, прибытие которых составляет государственный интерес Украины, это члены семей граждан страны, а также иностранцы, имеющие право на гражданство по происхождению, т.е. выходцы из Украины и их потомки.

В 2001 г. были внесены дополнения в закон «О правовом статусе иностранцев». Иностранцы, в отношении которых органами безопасности или

внутренних дел было принято решение о выдворении, получили право обжаловать такое решение в суде. Принципиально важно, что обращение в суд приостанавливало выполнение соответствующего решения.

Очередные изменения Закона «О правовом статусе иностранцев» 2003 г. были направлены на уточнение порядка задержания иностранных граждан, подлежащих выдворению. В 2004 г. закон был дополнен нормами о пунктах временного содержания нелегальных мигрантов.

В 2011 г. закон об иностранцах снова был существенно дополнен, прежде всего, в смысле противодействия незаконной миграции. 5 августа 2011 г. парламент принял новую версию этого закона ее в первом чтении. В новой редакции более детально изложены права иностранцев и лиц без гражданства.

Международное сотрудничество в сфере миграции

Формирование миграционной политики Украины шло параллельно с развитием международного сотрудничества в этой сфере. В 1993 г. Украина получила статус наблюдателя в Международной организации по миграции. В 1994 г. в Киеве открылось Представительство Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. Отношения с этими международными организациями были закреплены в соглашениях, подписанных Правительством в 1996 г. Их деятельность в Украине развивалась по двум направлениям: непосредственное предоставление помощи мигрантам и беженцам, а также содействие созданию системы управления миграциями в Украине, поддержка соответствующих органов власти и неправительственных организаций.

В целях защиты интересов своих граждан на работе за границей Украина проводит настоятельную работу по заключению межгосударственных соглашений о трудоустройстве и социальном обеспечении. Она является стороной соглашения по трудовой миграции и социальной защите трудящихся мигрантов, подписанной в 1994 г. в рамках СНГ, а также соглашения стран Содружества по гарантиям прав граждан в области пенсионного обеспечения 1992 г. Украиной подписана также Конвенция стран СНГ о правовом статусе трудящихся-мигрантов 2008 г., проходящая ныне национальные ратификационные процедуры.

Двусторонние соглашения по трудоустройству заключены с Азербайджаном, Беларусью, Арменией, Молдовой, Российской Федерацией. Такие соглашения были заключены также с Польшей (2005 г., дополнено протоколом о сезонном трудоустройстве), Чехией и Словакией (срок действия обоих окончился), Литвой, Латвией, Португалией, Ливией, Вьетнамом, Испанией (подписано в 2009 г., но еще не ратифицировано).

Соглашения по пенсионному обеспечению на основе территориального принципа действуют с Беларусью, Азербайджаном, Грузией, Молдовой, Казахстаном, а также, заключенные еще в советское время, с Монголией, Румынией, Венгрией. На основе пропорционального принципа подписаны соглашения с Болгарией, Эстонией, Испанией, Латвией, Литвой, Словакией, Чехией, а также Португалией (подписана в 2009 г., но еще не ратифицирована). Переговоры о заключении соответствующих соглашений ведутся с Германией, Италией, Грецией, Израилем.

Активно развивается сотрудничество Украины с Евросоюзом. Помощь в подготовке кадров, обмен информацией, техническая и материальная помощь ЕС были важным фактором значительного улучшения пограничного и иммиграционного контроля, значительного сокращения потока нелегальной миграции через Украину.

В соответствии с Планом действий Украина-ЕС осуществлялся переговорный процесс по поводу визового режима поездок украинцев в страны Европейского Союза. Уже в 2005 г. Украина в одностороннем порядке отменила визы для граждан стран ЕС, а также США, Швейцарии, Японии. В 2008 г. были подписаны соглашения об упрощении оформления виз для украинцев и о реадмиссии.

Мониторинг выполнения соглашения свидетельствует, что количество выданных виз постоянно растет (в 2010 г. украинцам было выдано 1,227 млн. шенгенских виз), 30% виз, - многоразовые, уровень отказов, наоборот, сокращается (в 2010 г. он составил 3,43%, что на один процентный пункт меньше, чем в предыдущем году) [19].

Введение в действие соглашения о реадмиссии в отношении граждан третьих стран было отложено на два года, в течение которых Еврокомиссия обязалась предоставить Украине необходимую финансовую и техническую помощь для обеспечения условий для принятия мигрантов, незаконно проникших на территорию ЕС через Украину. В полном объеме соглашение действует с 1 января 2010 г. [26].

Важно отметить, что в соглашении 2008 г. по визовым вопросам было декларировано стремление сторон к дальнейшему продвижению к безвизовому режиму. В результате продолжавшихся переговоров на саммите Украина-ЕС в ноябре 2010 г. Украине был предоставлен План действий по либерализации визового режима.

Заметная в последнее время активизация законодательного процесса в сфере миграции в значительной степени связана с его реализацией. Это касается и утверждения Концепции государственной миграционной политики, и создания Государственной миграционной службы, и разработки мероприятий по интеграции мигрантов. Таким образом, ЕС оказывает помощь Украине в сфере миграции не только предоставляя финансовые ре-

сурсы, консультации и т.д., но и путем некоторого давления на правительство, побуждения его к необходимым действиям.

Вместе с тем, нельзя не признать, что ЕС прежде всего стремится обезопасить себя от миграционных угроз, исходящих со стороны Украины. Поэтому противодействие нелегальной миграции остается в фокусе внимания. Тогда как такие актуальные для Украины проблемы как расширение законных каналов миграции, социальная защита украинских граждан за рубежом, поддержка возвращения и реинтеграции мигрантов все еще не заняли заметного места среди направлений сотрудничества.

Институциональное обеспечение миграционной политики

Реализацией миграционной политики Украины занимаются несколько министерств и ведомств: Министерство иностранных дел, Государственная пограничная служба, Министерство внутренних дел (Государственный департамент по делам гражданства, иммиграции и регистрации физических лиц (2002 г.).

Специализированным центральным органом управления в сфере миграции до административной реформы декабря 2010 г. считался Государственный комитет по делам национальностей и религий, а также принадлежавшие ему органы миграционной службы на местах.

История этого ведомства полна реорганизаций. В 1992 г., когда было создано Министерство Украины по делам национальностей и миграции, предполагалось, что его структуры эволюционируют в полноценную миграционную службу. Однако в результате многочисленных реорганизаций Министерство лишь теряло свои полномочия. В 1999 г., на то время уже не министерство, а государственный комитет, вообще ликвидировали как самостоятельный орган государственной власти, а функции передали Министерству юстиции.

Осенью 2001 г. государственный комитет восстановили, причем в качестве специально уполномоченного органа исполнительной власти относительно миграции. Однако, его задачи включали также реализацию политики межнациональных отношений, обеспечение прав национальных меньшинств, развитие связей с украинской диаспорой за границей. Что же касается миграционной сферы, фактически Комитет оставался ответственным лишь за реализацию законодательства о беженцах.

В ноябре 2006 г. Правительство приняло решение об очередных реформах и создании Государственного комитета по делам национальностей и религии (на базе Государственного комитета по делам национальностей и миграции и Государственного департамента по делам религии). В результате, в структуре исполнительной власти Украины исчез единственный це-

нтральный орган, название которого включало слово «миграция», хотя департамент по делам беженцев и миграции сохранился в его составе.

Указом Президента Украины от декабря 2010 г. была начата реорганизация органов власти. В ходе реформы Государственный комитет по делам национальностей и миграции был ликвидирован. Его функции в сфере убежища переданы Государственной миграционной службе, деятельность которой координируется и регулируется Кабинетом Министров Украины через министра внутренних дел [20].

Вместе с тем, считать создание Государственной миграционной службы концентрацией всех управленческих функций в сфере миграции в одном центре все же нельзя. Регулированием трудовой миграции, наиболее массового миграционного потока в нынешней Украине, по-прежнему занимается Министерство социальной политики. Проблематичным остается также вопрос о характере деятельности нового органа, прежде всего выполнение им гуманитарной функции, так как работа миграционной службы должна регулироваться МВД, остающегося, по сути, полицейским учреждением.

V. ВОЗВРАЩЕНИЕ И РЕИНТЕГРАЦИЯ

Методология

В каждой из анализируемых стран восточного пограничья Европейского Союза были проведены эмпирические социологические (качественные или количественные) исследования по проблемам трудовой миграции, возвращения и реинтеграции трудовых мигрантов. В ходе исследования использовались разнообразные социологические методы: анкетирование респондентов, индивидуальные углубленные интервью с респондентами и экспертами, фокус-группы. Исследования проводились в 2010-2011 годах. Кроме того, широко использовались данные социологических опросов, проведенных по данной тематике другими исследователями. Полученные результаты используются в обобщенном виде.

Возвращение трудящихся-мигрантов

В условиях глубокого демографического кризиса, сокращения и старения населения стран восточного пограничья ЕС миграция может стать средством, способным затормозить депопуляцию, если отток населения за рубеж изменится на его приток. Возвращение на родину граждан, выехавших за границу на заработки, могло бы существенно улучшить демографическую и трудоворесурсную ситуацию в стране.

Вместе с тем, в новых независимых государствах все еще отсутствует работающая система поддержки возвращения и реинтеграции трудящихся-мигрантов.

Анализируя проблему возвращения трудовых мигрантов на родину, следует отметить, что возвращение чаще декларируется, чем реализуется. Несмотря на намерение возвратиться, переезд постоянно откладывается.

Результаты исследований единодушно подтверждают, что причины эмиграции, невозвращения или повторного выезда после некоторого пребывания дома в целом одинаковы. На первом месте – финансовая нестабильность семьи, невозможность решить материальные проблемы путем заработка, доступных на родине. Имеет значение также наличие собственного и окружающих опыта трудовой миграции, наличие миграционных сетей, т.е. родственников и знакомых за рубежом, иными словами, возможности мигрировать. Третью группу причин формируют реакции на ситуацию в стране, дискомфорт от всеобщей нестабильности, коррупции, отсутствия перспектив улучшения жизни, самореализации, чувство незащищенности. Причем, что важно подчеркнуть, для лиц, имеющих опыт работы и проживания за границей, третья группа факторов становится особенно значимой.

Среди побудительных мотивов возвращения на родину чаще всего респонденты называли личные причины. К ним относятся усталость, ностальгия, проблемы со здоровьем своим или члена семьи, тревога по поводу оставленных на родине детей, их воспитания, учебы. Мигранты возвращаются, если в семье случается какая-то беда. К возвращению приводит также стремление сохранить семью, дать ей импульс для дальнейшего развития, обеспечить должное воспитание и образование детей. Иногда люди решаются на возвращение, так как исчерпали свои силы, больше не в состоянии выносить трудности и психологические нагрузки миграции. Однако, как отмечали респонденты, если именно это было главной причиной возвращения, очень часто такие люди через какое-то время снова оказываются в эмиграции.

На втором месте причины, которые можно назвать экономическими. Они распадаются на две группы. С одной стороны, успешные мигранты возвращаются на родину, так как считают, что цели миграции достигнуты: заработана достаточная для реализации своих планов сумма денег. Однако чаще возвращение происходит вследствие экономического принуждения: закончился контракт, потеряна работа, поиски нового места работы, как и сбережения, на которые можно было жить в этот период, себя исчерпали. Часть мигрантов возвращаются на родину потому, что не сумели устроиться, найти подходящую работу или просто были депортированы. К сожалению, лишь единицы респондентов называли такую причину, как предложение привлекательной работы на родине, что представляется наиболее желательным и продуктивным стимулом к возвращению.

Среди объективных факторов, влияющих на принятие решения о возвращении, первым следует назвать возраст. Для лиц старшего трудоспособного возраста, он, возможно, главный. Люди возвращаются тогда, когда по возрасту и состоянию здоровья работать больше не могут, ведь именно с работой связано разрешение на проживание за границей, к тому же надежд на получение пенсии здесь для большинства мигрантов нет. Завершив свою трудовую деятельность в стране назначения, мигранты преклонного возраста в родной стране также, естественно, не будут экономически активными. Будут жить на сбережения или на пенсию, если у них есть основания ее получать, или окажутся на иждивении семьи.

Есть основания полагать, что уровень образования также является фактором, способствующим возвращению. С одной стороны, мигранты с более высоким уровнем образования легче адаптируются и более успешны в странах назначения, что позволяет им заработать достаточное в их представлении количество денег в более короткие сроки. С другой стороны, мигранты с высоким образовательным уровнем имеют больше перспектив для трудоустройства или открытия собственного дела на родине [24, 127].

Среди факторов, удерживающих мигрантов от возвращения на родину следует назвать пол. Невозвращение женщин свидетельствует о существенной трансформации гендерных ролей, традиционных семейных отношений в результате миграции. Женщина-мигрантка кардинально меняется, как вследствие полученного опыта, так и осознания своей роли кормильца. Она больше не согласна занимать в семье и в обществе то же место, что и до миграции. Однако остальные члены семьи не всегда готовы это принять, что может оказаться для отношений разрушительным. Психологи определяют этот феномен как маскулинизацию женщин под влиянием миграции, обесценивание мужчин.

Вследствие этого женщинам-мигранткам намного сложнее адаптироваться не за границей, а после возвращения на родину, где положительные изменения в направлении улучшения условий для самореализации женщин происходят медленно. Изначальная мотивация для выезда за границу – улучшить материальное положение семьи, являющаяся социально приемлемой и вызывающей сочувствие и понимание окружающих, дополняется латентным мотивом, который состоит в получении большей свободы и независимости в относительно лучших материальных и бытовых условиях. Менее благоприятные, нежели для мужчин, перспективы на рынке труда, в малом бизнесе, которые накладываются на личные проблемы, заставляют многих женщин-мигранток продлевать свое пребывание за границей.

Невозвращение связано также со сроками проживания за границей и количеством совершенных зарубежных поездок. Чем они больше, тем труднее решиться вернуться домой, прекратить выезжать на заработки. За

проведенные за рубежом годы мигранты как-то обустроили свою жизнь, заняли определенное место в обществе, если даже оно их и не совсем устраивает, обросли социальными связями. Ломать все это, начинать на родине с нуля, когда полжизни уже позади, трудно, опасно, да и не рационально.

Не меньшую роль играет привычка к сложившемуся образу жизни, уровню комфорта, характеру потребления, отказываться от которых не хочется. Как бы ни была трудна жизнь за границей, тяжела работа, мучительна разлука с семьей, но в ряде случаев мигранты, дававшие интервью исследователям, признавали, что во многих аспектах жить за границей все же легче, чем дома. Для некоторых мигрантов миграция была бегством от семейных проблем, от жизненных трудностей, возвращаться к которым люди не планируют.

Вместе с тем, как можно судить из интервью с мигрантами, главная причина того, что пребывание за рубежом все продлевается, а возвращение откладывается, состоит в том, что они называли «психологией заработка». Люди понимают, что они заработали слишком мало денег, хотя и потратили на это слишком много времени и сил, но не могут остановиться, потому что каждый раз возникают все новые и новые потребности купить, построить, привезти. Материальные подтверждения их жизненного успеха далеко не так важны, чтобы платить за них разлукой с родными и собственным здоровьем, однако, даже понимая это, прекратить гонку за «длинным мигрантским евро» бывает непросто. То есть, поведение трудового мигранта напоминает поведение зависимого человека, например, игромана, является иррациональным.

Тем не менее, преобладающее большинство трудовых мигрантов постоянно декларируют свое желание вернуться на родину. Однако создается впечатление, что они иногда сами не верят в то, что говорят. Их высказываниям по поводу репатриации присуща очевидная амбивалентность. С одной стороны, родина остается для них безусловной ценностью. Более того, как рассказывали мигранты, свою молдавскость, украинскость... многие ощутили, тем более стали демонстрировать, только оказавшись в эмиграции. Однако, с другой стороны – мифологизация родины, страны происхождения идет параллельно с реальной жизнью, которая проходит за границей. Квинтэссенция их высказываний сводится к одному: да, по дому все тоскуют, поэтому с радостью вернулись бы, да некуда. Это касается и работы, и семьи.

Таким образом, мы приходим к довольно неутешительному выводу, что временная трудовая миграция граждан стран восточного пограничья за рубеж все больше превращается в постоянную. Большинство мигрантов,

если и вернуться на родину, то только после завершения трудовой карьеры, не работать и строить там свою жизнь, а доживать ее остаток.

Проблемы реинтеграции возвратившихся мигрантов

Одним из факторов невозвращения являются, безусловно, те трудности, с которыми мигранты встречается в родной стране. Ни один из них не застрахован от таких издержек ресоциализации как одиночество, неуверенность в себе, последствий возвратного культурного шока. Пробыв довольно длительное время за рубежом человеку трудно вписаться в изменившуюся реальность на родине, найти себе применение, свое место в социуме.

Среди основных вызовов, с которыми приходится сталкиваться репатрианту, отметим: реформирование ролевой структуры семьи, налаживание взаимодействия и восстановление эмоциональных связей с близкими; безработица, профессиональная не востребованность; нереализованная потребность в общении с людьми с подобным социальным опытом. В такой ситуации вернувшийся из зарубежья человек «входит в свою культуру как скрытый мигрант. С одной стороны, он вроде бы выглядит как все, однако его мысли и чувства отличаются от мыслей и чувств других людей, даже ближайшего окружения. Он чувствует себя как чужой среди своих» [20, 5].

Этот вывод подтверждается результатами различных опросов. При этом можно выделить основные группы потребностей, которые возникают у репатриантов и удовлетворение которых даст возможность сделать процесс реинтеграции менее болезненным. Среди них: - решение проблем взаимоотношений в семье; - решение проблем, связанных со здоровьем; - трудоустройство, в том числе целый комплекс проблем, связанных с профессиональной адаптацией; - социально-бытовая адаптация; - адаптация детей, выросших и получавших образование в эмиграции.

Важно подчеркнуть, что выделенные проблемы не в одинаковой степени значимы для всех возвращенцев. В частности, одни потребности имеют мигранты, которых можно причислить к успешным, и совсем другие те, чья миграция не удалась. Лицам, остающимся после возвращения на родину экономически активными, особенно важно найти себя и реализоваться профессионально. Тогда как у лиц пенсионного возраста на первом месте стоят проблемы здоровья и социального обеспечения. Хотя взаимоотношения с родными и близкими одинаково важны для всех людей, для больных и престарелых они, по сути, становятся ключевыми, поскольку от семьи зависит вся их жизнедеятельность. И, конечно, острота всех перечисленных проблем тем больше усиливается, чем дольше мигрант находился за границей.

Длительное отсутствие мигранта на родине способствует его отчуждению от других членов семьи. Дети создают свои семьи и нередко обитают в родительских домах или квартирах. Приезд родителей даже в отпуск создает для них неудобства, а их возвращение на родину «насовсем» означает совместное проживание, что порой вызывает конфликт. Тем более что после возвращения мигрантов доходы семьи уменьшаются, а привычка взрослых детей рассчитывать на помощь родителей остается. В такой ситуации полезной может быть психологическая поддержка, как самого мигранта, так и его семьи не только со стороны родных и близких, но и профессиональных психологов.

Следующей группой проблем, которые приходится решать мигрантам после возвращения на родину, являются проблемы, связанные со здоровьем. За рубежом, как правило, мигрантам доступна лишь минимальная медицинская помощь. Поэтому они часто проходят обследование и лечатся дома, в стране происхождения, приезжая в отпуск. Но приезд на родину, во-первых, доступен лишь легально работающим мигрантам, которые могут беспрепятственно вернуться в страну пребывания, а, во-вторых, лечение часто занимает больше времени, чем они имеют в своем распоряжении, и поэтому прерывается. Вовремя не решенные проблемы здоровья в совокупности с возрастом часто выступают основной причиной возвращения на родину. Поэтому, с одной стороны, их сложно отнести к проблемам реинтеграции, ведь это скорее последствия миграции. Однако, с другой, – состояние здоровья напрямую влияет на занятость человека и возможность работать как таковую, на его способность к социальной адаптации. Если здоровье истрачено в эмиграции, то дальнейшая трудовая деятельность с полной интенсивностью невозможна.

Соответственно, проблемы здоровья возвращенцев можно поделить на две группы. Во-первых, это лечение, которое, благодаря сделанным за рубежом сбережениям, большинство мигрантов могут себе обеспечить. Проблемы возникают лишь в случаях с неуспешными мигрантами, одинокими престарелыми людьми, которые не только не заработали, но и в силу разных неблагоприятных обстоятельств потеряли имущество из-за выезда за рубеж. Таковые требуют помощи социальных служб. Вторая группа проблем возникает, если по состоянию здоровья человек не может полноценно трудиться, что ограничивает для него перспективы трудоустройства и заработка. Помощь в трудоустройстве для таких людей должна занять надлежащее место в комплексе мер, направленных на реинтеграцию мигрантов, возвращающихся домой.

Понятно, что проблема трудоустройства после возвращения на родину актуальна не только для ограниченно трудоспособных лиц. Хотя часть возвращенцев, в силу возраста или состояния здоровья, не ставят своей це-

лью поиск работы, находят себя в семье, в заботе о внуках, однако для экономически активных лиц это остается наиболее насущной проблемой. При ее решении они сталкиваются с многочисленными трудностями, причем зачастую более серьезными, нежели их сограждане, не выезжавшие на заработки за рубеж.

Во-первых, это психологический барьер: им придется работать в родной стране за вознаграждение в несколько раз меньшее, чем за границей. И если для самих мигрантов, возможно, обусловленная этим разница в образе и качестве жизни не столь болезненна, ведь еще работая за рубежом, они во многом себе отказывали, чтобы обеспечить потребности семьи дома, то их родным, привыкшим к большим доходам, перейти на режим экономики достаточно сложно.

Во-вторых, несоответствие квалификационным требованиям. К сожалению, специалист, уехав на заработки в середине 1990-х годов и выполняя за границей неквалифицированную работу, неизбежно терял свои навыки. Кроме того, с тех пор многое изменилось, в том числе и требования к профессии. В таких условиях устроиться на работу по специальности весьма проблематично. А продолжать быть чернорабочим (няней, сиделкой и т. п.) на родине, где твои друзья и коллеги сумели найти себя, сделать карьеру, – да еще за гроши, – не позволяют амбиции.

К сожалению, то обстоятельство, что за рубежом мигранты не только теряли квалификацию, но и приобретали новые знания и умения, мало помогает им в трудоустройстве на родине. Ведь не всем знаниям они могут найти применение. Например, в белорусском, украинском или молдавском населенном пункте, селе вряд ли пригодится итальянский, португальский или греческий язык. Кроме того, даже если за рубежом люди выполняли достаточно квалифицированную работу, получили значительный производственный опыт, он, как правило, или не подтвержден дипломами и свидетельствами, или же они не признаются.

В-третьих, препятствием для трудоустройства на престижные и высоко оплачиваемые рабочие места является отсутствие утраченных за годы миграции социальных связей, неформальных контактов, столь необходимых для получения информации и протекции.

В итоге, по возвращении домой, мигранты зачастую могут претендовать лишь на работу, аналогичную той, которой они занимались за рубежом. С той только разницей, что оплачивается она в родной стране на порядок ниже. К тому же, чтобы параллели были еще очевиднее, это работа преимущественно без официального оформления трудовых отношений. Ведь не секрет, что в подавляющем большинстве случаев няни, домработницы, сиделки трудятся на родине лишь на основе устной договоренности с нанимателем. Однако, проведя несколько лет за границей и имея пере-

рыв в трудовом стаже, мигранты крайне заинтересованы в легальной работе, обеспечивающей пенсионный стаж.

Улучшить перспективы трудоустройства возвращенцев можно путем учебы, переквалификации. Но для лиц старшего трудоспособного возраста, каковых много среди возвращающихся мигрантов, это трудно и мало реально. Возраст, к тому же, усложняет не только процесс повышения квалификации, но и поиски работы как таковые.

Учитывая перечисленные обстоятельства, положение на рынке труда в новых независимых государствах, трудоустройство возвратившихся мигрантов может потребовать от служб занятости особых усилий. Более перспективным путем решения проблемы представляется не выход бывших мигрантов на рынок труда в качестве наемной рабочей силы, а развитие мелкого предпринимательства и самозанятости. Этому могли бы помочь различные местные программы по развитию бизнеса, а также финансовые механизмы привлечения средств мигрантов в производство и предоставление услуг, в частности, дешевые кредиты, налоговые и таможенные льготы.

Сегодня, однако, большинство мигрантов, возвращающихся в Украину, Беларусь, Молдову надеются только на себя да на немногочисленные неправительственные организации. Вместе с тем, они имеют значительные потенциал, при желании и создании благоприятных условий могут успешно интегрироваться в общество, принести в него много положительного, способствовать развитию своей страны.

Следующая группа проблем, с которым опрошенным мигрантам приходилось сталкиваться после возвращения, – трудности социального и бытового характера. Среди них ощущение социальной незащищенности, неразвитость бытовой инфраструктуры населенных пунктов, отсутствие ставших уже привычными товаров потребления и т.п. Как это ни печально, несмотря на зыбкое положение мигрантов за рубежом, в эмиграции они чувствовали себя более уверенными и защищенными, нежели дома. Это проявляется, например, в медицинском обслуживании, во взаимоотношениях с правоохранительными органами, в повседневной жизни.

Бытовая инфраструктура населенных пунктов после возвращения мигрантов играет важную роль в их адаптации. Попадая в условия отсутствия элементарного комфорта – водопровода, вывоза мусора, центрального отопления, освещения на улицах и тому подобное мигранты испытывают шок. Требуется время, чтобы человек привык к новым условиям и не принял решения о повторной эмиграции.

Вместе с тем, на проблему бытовой аккультурации можно посмотреть и с другой точки зрения. За годы вне родины мигранты привыкают к другой жизни, получают иные культурно-бытовые навыки и стремятся внед-

рять их в своей родной стране. Это огромный потенциал, который мог бы содействовать повышению качества жизни населения наших государств. Так, любой непредвзятый наблюдатель должен согласиться, что дома и подворья, где есть трудовой мигрант, существенно отличаются от остальных.

Одна из острых проблем – адаптация детей мигрантов, которые длительное время провели с родителями в эмиграции. Они с трудностями адаптировались за границей, с не менее серьезными трудностями сталкиваются после возвращения домой. Главная из них – язык. По приезду на родину детям сложно общаться даже на бытовом уровне, тем более сложно продолжать образование.

Вопрос реинтеграции в молдавское, белорусское, украинское общество детей мигрантов, значительную часть своей недолгой жизни проведших за границей, тем более актуален, что он может влиять на будущее их семей. Ведь родители, принимая решение о миграции или возвращении на родину, прежде всего стараются обеспечить более благоприятные условия для ребенка. Поэтому этот аспект требует детального изучения и безусловного включения в число мер по реинтеграции мигрантов в стране происхождения.

Подводя итог сказанному, следует отметить, что, несмотря на контраст в условиях жизни между новыми независимыми государствами, родиной трудовых мигрантов, и странами пребывания, проблематичность найти на родине достойно оплачиваемую работу и реализовать себя, многие мигранты принимают решение вернуться домой. К сожалению, достаточно большая часть из них, не сумев адаптироваться, выезжают на заработки за рубеж повторно. Причем, не столько зарубежье привлекает мигрантов, где они уже побывали, и откуда решили вернуться домой, сколько родная страна обманула их ожидания. Поэтому целенаправленная работа по созданию благоприятных условий для возвращения мигрантов, адресные усилия по их реинтеграции, содействие их трудоустройству и социальной адаптации, разработка и внедрение соответствующих местных и общегосударственных программ представляются крайне необходимыми и своевременными.

При разработке таких программ необходимо учесть, что подготовка к реинтеграции в родную страну должна начинаться еще за границей. Точно так же, как мигранты планируют свое возвращение, определенные действия должно планировать и государство. Было бы очень желательно, например, чтобы государство содействовало переводу на родину сбережений мигрантов, причем при помощи своих, национальных финансовых учреждений, методами таможенной политики помогало перевозу их имущества, особенно инструментов и оборудования производственного назначения.

Было бы чрезвычайно целесообразно, чтобы мигрантам оказывалась юридическая помощь при переезде и т. п.

В заключении отметим, что государства восточного пограничья Европейского Союза сталкиваются с многообразием форм современных миграций. Однако, наиболее массовой и актуальной для каждой страны, ее населения является трудовая миграция, проходящая через судьбу практически каждого индивида.

Новые независимые государства стремятся регулировать современные миграционные процессы, накапливают опыт в этом непростом деле. Эффективность современных миграционных политик Беларуси, Молдовы, Украины в значительной степени зависит от сотрудничества с Европейским Союзом, международными структурами, международными и национальными неправительственными организациями, гражданским обществом.

Возвращение на родину трудовых мигрантов является актуальной и важной задачей для каждого из государств, озабоченных проблемами демократии, демографической безопасности и устойчивого социально-экономического развития страны. Однако, к сожалению, приходится констатировать, что это задача перспективы. Сегодня у наших стран еще недостаточно ни опыта, ни финансовых возможностей, ни привлекательности для массового возвращения трудовых мигрантов и их успешной интеграции на родине, в странах происхождения.

Библиография

1. Annual report on illegal migration and trafficking central and Eastern Europe (1999-2000) prepared by ICMPD liaison office, Budapest, January 2000;
2. Cheieanu-Andrei D. (coord.) Migrantii moldoveni in Federatia Rusa in conditiile crizei financiare globale: studiu sociologic. – Chisinau: USM, 2010.
3. 2001 Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. Prepared by ICMPD Liaison Office, Budapest March 2002;
4. 2002 Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. Prepared by ICMPD Liaison Office, Budapest May 2003;
5. 2004, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2005;
6. 2005, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2006;
7. 2006, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2007;
8. Герасименко Г.В., Позняк О.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України. // Демографія та соціальна економіка, 2006, №1.

9. Deitz B. Migration policy challenges at the new Eastern Borders of the enlarged European Union: The Ukrainian Case. - Working Paper N.267. – July 2007. - Osteuropa Institute Munchen.

10. Зовнішня трудова міграція населення України / Державний Комітет статистики України, Український центр соціальних реформ. – Київ: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009.

11. Карпачова Н. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна допов. Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Київ: Інтертехнологія, 2003.

12. Kaurinkovski K. Migration from Ukraine to Greece since perestrojka: Ukrainian and “returning” ethnic Greeks. Reflections on the migration process and on collective identities. // Ethnicity and Migration: The Greek Story, 2006, №32.

13. Крайнов В.В. Внешняя трудовая миграция населения Республики Беларусь как фактор глобализации интеграции в мировое сообщество. // Проблемы прогнозирования и государственного регулирования социально-экономического развития: Материалы VIII Международной научной конференции (Минск, 18-19 октября 2007 г.). - Минск: НИЭИ Министерства экономики Республики Беларусь, 2007. В 4-х томах. Том 2.

14. Mosneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Turcan V. Fatetele unui proces: migratia fortei de munca din Republica Moldova in Italia. – Chisinau, Editerra-Prim, 2011.

15. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В., Завтур А. Эффекты трудовой миграции молдавского населения в европейском контексте. // Cooperare regionala si integrare europeana in sud-estul Europei: studii de caz. – Chisinau, USM, 2006.

16. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу и не только. - Кишинев, Молд.ГУ, 2005.

17. Національний склад населення України та його мовні ознаки: За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. / Державний комітет статистики України. – Київ, 2003.

18. Нормативные правовые акты в данной статье приведены по источнику: Сборник нормативных правовых актов Республики Беларусь по вопросам убежища, миграции и гражданства. / сост. С.А.Матус, С.М.Касинский. – Минск: Тесей, 2007.

19. Офіційні дані ЄС: за кількістю візових відмов Україна впритул наблизилась до безпечного рівня. - <http://novisa.org.ua/analitic/oficiini-dani-esa-kilkistu-vizovix-vidmov-ykraina-vprityl-nablizilas-do-bezpechnogo-rivnya/ua>

20. Питання Державної міграційної служби. Указ Президента України від 6 квітня 2011 р., №405. - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=405%2F2011>

21. Почекина В.В. Модернизация рынка труда в условиях глобализации мировой экономики. / Почекина В.В., Супрунович Р.М.; под науч. Ред В.Ф.Медведева, Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2010.

22. Про Концепцію державної міграційної політики. Указ Президента України від 30 травня 2011 року, №622 - <http://dmsu.gov.ua/uk/pro-gmsu/pravova-informaciya/zagalni-polozhenna/ukaz-prezidenta-ukrani-pro-konceptiju-derzhavnoji-migracijnoji-politiki>

23. Розвиток людських ресурсів і міграційна політика України, 2008. / European Training Foundation. – [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getAttachm...\)](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachm...))

24. «Украинская Греция»: причины, проблемы, перспективы (по результатам опроса трудовых мигрантов). / Е.Б.Левченко [и др.]; под общей редакцией Е.Б.Левченко. – Киев: Агентство «Украина», 2010.

25. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг. / В.Ворона, М.Шульга (ред.). – Киев: Ін-т соціології НАНУ, 2010.

26. Чумак В. Не так страшна реадмиссия, как ее рисуют. // «Зеркало недели», 2010, №40, 30 октября - 5 ноября.

27. Шахотько Л.П. Социально-демографические процессы на территории Беларуси в период трансформации экономической системы: Дис. ... д-ра социол. наук. - Минск, 1997.

28. Що і х т ю чекає на мігрантів після повернення в Україну. Огляд ситуації та потреб повертанців в Україну. – Львів, Caritas, 2010.

29. Yearbook on illegal migration, human smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe. A survey and analysis of border management and border apprehension data from 2007. – Vienna, ICMPD, 2008;

30. Yearbook on illegal migration, human smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe. A survey and analysis of border management and border apprehension data from 2009. – Vienna, ICMPD, 2011.

31. www.bnm.md

Поступила в редакцію
15 сентября 2011 года

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ**

**PUTEREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
ASPECTE TEORETICO-PRACTICE**

Constantin SOLOMON

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Catedra de Istorie Universală
doctor habilitat în științe politice, profesor

The article examines the phenomenon of power in general and especially in Moldova. Depending on its source is notable: legitimate power, reward power, coercive power, reference power, the power of expertise.

It examines the political power in Moldova, as it is responsible for all effects that occur in society, but felt by each individual. With political power across companies make decisions that concern the order, functionality and social security.

Analyzing practice democratic governance during exercise in political reality in Moldova to identify a number of factors with negative impact on the exercise of political power at all levels of social organization.

Fenomenul puterii i-a preocupat pe oameni în decursul întregii istorii a societății umane. Generații de savanți – filosofi, sociologi, politologi, psihologi, specialiști în drept și în alte domenii au depus anumite eforturi pentru a studia fenomenul puterii pentru a găsi sursele ei, a-i determina particularitățile și a explica existența în istoria civilizației a cauzelor smereniei maselor populare în fața puterii tiranilor, a aventurierilor setoși de putere.

Percepută ca fenomen politic, puterea și problematica puterii, în general, sunt revendicate de mai multe discipline, în mod deosebit de politologie și de sociologie politică. Chiar dacă în limbaj cotidian este mai mult utilizat sensul politologic, nu trebuie scăpat din vedere nici cel sociologic, precum și faptul că puterea este un concept fundamental al sociologiei politice și organizaționale, în ultimă instanță – al kratologiei. Din perspectivă politologică, puterea componentă esențială a sistemului politic este definită ca un fenomen sociopolitic fundamental, prin care este reprezentată funcția socială generalizată de a lua decizii și de a asigura, în conformitate cu interesele celor care domină în sistemul puterii, îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune și de constrângere [8, 191].

„Puterea”, ca noțiune generală, poate fi definită în diverse sensuri.

Puterea se manifestă în societate sub un spectru extrem de larg. Ea poate fi divizată în putere economică, politică, de stat, socială, de grup, personală, legislativă, judecătorească, spirituală etc. În diverse sisteme social-politice ea apare ca o putere despotică, absolută, constituțională, parlamentară, prezidențială. Filosofii vorbesc despre puterea legilor obiective, economiștii – despre puterea economică, politologii – despre puterea politică.

„Puterea este capacitatea și posibilitatea celor ce o dețin de a influența într-o măsură oarecare asupra activității și comportamentului oamenilor prin intermediul mijloacelor voinței, autorității, dreptului, și constrângerii” [4, 487]; capacitatea de a impune propria sa voință de a exercita autoritatea asupra altora [19, 201].

Adică, există numeroase teorii și concepte ce abordează puterea, însă de cele mai multe ori ele elucidează doar unele aspecte ale fenomenului „putere” în integritatea sa. De aceea, considerăm necesară reevaluarea critică a definițiilor puterii.

În lucrarea noastră, considerăm acceptabilă următoarea definiție: **puterea este un mecanism de reglare a relațiilor sociale, capacitatea diriguitorilor de a-și impune voința în organizarea și conducerea societății** [14, 58].

Puterea poate să fie exercitată bivalent și bidimensional în societate (poate să acționeze atât de jos în sus, cât și de sus în jos). O particularitate a puterii este că ea poate fi aplicată atât indivizilor, cât și grupurilor.

În funcție de sursele sale, puterea poate fi: putere legitimă; putere de recompensare; putere de coerciție; putere de referință; putere de expertiză.

Puterea legitimă derivă din poziția sau postul persoanei într-o organizație. Această putere constituie judecata organizației asupra cui îi este în mod formal permis să influențeze, și pe cine, fiind deseori numită autoritate. Legitimitatea puterii înseamnă că ea este constituită conform legii și oamenii nu o contestă, (dar, legitimitatea poate fi pusă la îndoială de către cetățeni, dacă conducătorii au venit la putere legitim).

Dacă puterea legitimă funcționează, aceasta se datorează educației sociale a oamenilor care au urmărit influența pe care aceasta o exercită. Pretutindeni se invocă legitimitatea puterii pentru a se respecta sarcinile scontate de către superiori.

Puterea de recompensare înseamnă că deținătorul puterii poate să exercite influență producând efecte pozitive și prevenind efectele negative în interacțiunea sa cu ținta exercitării puterii. Acest tip de putere se bazează pe susținerea pozitivă. Puterea de recompensare însoțește puterea legitimă.

Puterea de coerciție devine accesibilă atunci când deținătorul puterii poate exercita influență folosind pedeapsa și amenințarea. La fel ca și puterea de recompensare, această putere se dovedește a fi adesea un suport al puterii legitime.

Puterea de referință apare atunci când deținătorul puterii este simpatizat de către ceilalți. În practică s-a observat că oamenii care ne sunt simpatici ne pot influența ușor, luăm în considerare punctele lor de vedere sau le minimalizăm eșecurile, căutând, mai mult sau mai puțin, motivarea lor.

Puterea de expertiză – o persoană are putere de expertiză atunci când are acces la anumite informații sau este o expertiză pe care organizația pune preț. Cu cât mai importantă sau mai neobișnuită este expertiza, cu atât puterea de expertiză devine mai accesibilă pentru cetățean. Un aspect important al puterii de expertiză apare atunci când aceasta este obținută de către cei ce reprezintă nivelurile ierarhice inferioare.

Puterea de expertiză reprezintă un avantaj valoros pentru manageri, deoarece dintre toate bazele puterii, expertiza este asociată, cel mai adesea, cu eficiența subordonaților. Cercetările denotă că subordonații percep femeile manageri ca fiind în stare să ajungă la mai multă putere de expertiză decât bărbații. Femeile au mai puțin acces la formele de putere cu baze formale în organizație, iar expertiza dă acces liber propriului progres. A fi „mai bună” decât rivalii masculini este una dintre strategiile pe care le-au adoptat femeile manager pentru a câștiga influență.

Fiind o componentă socială a oricărei societăți, puterea împreună cu societatea, trec printr-un proces complicat de schimbare a fenomenelor și a manifestărilor sale. Sistemul de putere într-o societate umană este bine structurat și este constituit dintr-o rețea diversificată de instituții specializate (politice, economice, militare, diplomatice, financiare, judiciare etc.), care reglementează relațiile sociale și care determină câmpul puterii.

Formele specifice ale puterii în societate sunt dependente temeinic de domeniul politic, economic, spiritual, militar etc., de natura forțelor pe care se fundamentează precum și de natura intereselor existente în societate – ale claselor, categoriilor, grupurilor și indivizilor. Ca principală formă a puterii, atât la nivel individual, cât și social, cel mai mult este evidențiată și conștientizată puterea politică, precum și mecanismele prin care aceasta este exercitată. Și aceasta nu întâmplător, ci dat fiind faptul că ea se face responsabilă de toate efectele pe care le produce la nivelul societății, dar resimțite de fiecare individ. În al doilea rând, prin intermediul puterii politice ce iau decizii, la nivelul întregii societăți, ce vizează ordinea, funcționalitatea și securitatea socială.

Prin definiție, puterea politică constituie instrumentul de guvernare a colectivităților umane. În această calitate ea are și cea mai mare forță de impunere în plan social. Dar, pentru faptul că guvernarea este fenomenul social cu cel mai mare grad de complexitate, deoarece urmărește ca scop coeziunea și agregarea socială, în condițiile în care interesele individuale sunt tot mai diverse și contradictorii, puterea politică, în calitatea sa de instrument de guvernare, poartă și ea o asemenea trăsătură.

Ca și puterea în calitate de fenomen social general, puterea politică se manifestă și ea ca o relație de influențare, de comandă și ascultare (sau de dominație și supunere), numai că la exercitarea acestei influențe se mizează pe determinarea scopurilor unei comunități, puterea stăpânind mijloacele de realizare a acestora. Adică, se poate spune că puterea politică este „capacitatea de a-i obliga pe actorii unui sistem social să-și îndeplinească obligațiile pe care le impun obiectivele colective, mobilizând resursele societății în vederea atingerii obiectivelor propuse” [1, 273].

În societățile democratice puterea politică este aplicată în mod esențial diferit față de cele autoritare sau dictatoriale. Așa, de exemplu, într-o societate democratică puterea politică se manifestă preponderent ca o relație socială întemeiată pe drept (sau își găsește un temei rezonabil al legitimității), luând forma de conducere – ascultare; dimpotrivă, într-o societate autoritară sau dictatorială puterea politică va acționa arbitrar, întemeindu-se preponderent pe forță, ea prezentându-se sub forma dominație-supunere [1, 275].

Ca subsistem al sistemului puterii sociale, puterea politică include următoarele componente:

a) puterea suverană a statului, având capacitatea de a organiza și a conduce societatea în interesul comunității umane respective și de a o reprezenta în raporturile cu alte comunități;

b) partidele și organizațiile politice, care, prin elaborarea unor programe de organizare și conducere a societății, pot să asigure exercitarea guvernării de stat;

c) mijloacele de informare în masă (considerate a fi a patra putere în stat) prin capacitatea lor de influențare și cu un rol mare prin adoptarea unor poziții față de conducerea societății.

Toate împreună, formează sistemul puterii politice, ca principale forme separându-se puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească.

Aceste forme ale puterii se manifestă prin utilizarea altora, în primul rând, a puterii economice și a forței sau a puterii militare, consolidate cu regimul politic existent și cu forma de guvernământ.

Elementele mecanismului de realizare a puterii sunt:

Dominația – înseamnă subordonarea unor părți sociale de altele confirmată prin actele și normele de drept. Dominația politică este o formă particulară de manifestare a puterii politice în raporturile sale cu masa celor supuși, care constă în capacitatea ei de a obține o atitudine față de ordinele și dispozițiile pe care le emite [15, 147]. Șansa de a ajunge la o asemenea stare este condiționată de nivelul de legitimitate a puterii într-un cadru teritorial-jurisdicțional bine definit. În felul acesta, legitimitatea constituie norma oricărei dominații, atât timp cât poate trezi și întreține credința în caracterul său legal și rațional pe un anumit teritoriu și în interiorul unui cadru instituționalizat.

Conducerea – determină și întărește prin lege dezvoltarea strategică a societății, a sistemului, alege mijloacele de realizare a obiectivelor și sarcinilor principale.

Dirijarea și organizarea – adoptarea unor decizii concrete de dezvoltare; coordonarea și sistematizarea acțiunilor și instituțiilor.

Controlul – un instrument prin care puterea (guvernarea) monitorizează eficiența deciziilor adoptate.

A dispune de putere înseamnă a avea dreptul de a acționa după necesități în numele ordinii și organizării sociale. Aceasta însă, depinde în mare măsură, de vocația și capacitățile persoanei care comandă.

Puterea este prezentă în societate în calitate de dominantă politică și, totodată, ca sistem al organelor de stat. Anume puterea politică se caracterizează prin reala posibilitate a subiecților (guvern, partid, clasă, grup, persoană, mișcare politică) de a-și promova voința prin intermediul politicii. Decizia politică e dominantă față de alte decizii.

Puterea politică poate fi ușor identificată și recunoscută ca dominantă datorită particularităților specifice: **puterea politică este publică**, că este aleasă de popor; **legalitatea puterii politice** – puterea a fost preluată pe cale legală, fără lovitură de stat, fără falsificarea voturilor; **suveranitatea** – ea acționează din numele poporului, presupune independența și integritatea puterii; **autoritatea puterii** – influența totală a subiectului puterii în toate domeniile vieții sociale; **duritatea puterii** – presupune existența unui program politic bine chibzuit, întemeiat pe scopurile realiste și pe hotărârea de a le îndeplini; **caracterul obligatoriu al puterii** – exprimat în aptitudinea de a convinge, subordona, ordona, domina, iar, la nevoie, de a aplica forța coercitivă; **universalitatea puterii** – înseamnă funcționarea puterii în toate domeniile relațiilor sociale și în procesele politice.

Autoritatea politică este o ipostază a puterii politice reprezentând modalitatea concretă de manifestare a puterii [21, 60]. Puterea instituită care funcționează efectiv, sub aspect economic, social și juridic folosind valorile acceptate în societate, devine autoritară. Autoritatea puterii facilitează activitatea ei, minimizează necesitatea constrângerii, stabilizează societatea, stimulează atingerea scopurilor preconizate de ea.

Puterea politică obține realizarea scopurilor și prin metoda constrângerii, realizată prin intermediul statului. Dar statul nu folosește în mod obligatoriu constrângerea. Această metodă se folosește atunci când sunt epuizate posibilitățile de influență ideologică și morală, de organizare și stimulare economică. Puterea de stat, spre deosebire de puterea politică, fiind chiar parte componentă a ei, numai ea are dreptul de a folosi constrângerea. Numai ea are dreptul de a emite legi obligatorii pentru toți și ea dispune de un aparat de constrângere (armată,

poliție, judecată, procuratură, închisori, drujine etc.) care asigură respectarea și îndeplinirea funcțiilor sale.

Însă, pentru exercitarea puterii se folosesc nu doar metodele de constrângere, dar și resursele materiale, postul pe care îl dețin cei de la putere, cunoștințele lor, experiența, informația, capacitatea de organizare etc. Astăzi, pentru a exercita puterea, este nevoie nu numai de forță, violență, puterea fizică, ci de capacitatea intelectuale și de dorința de a o exercita.

Puterea politică este în primul rând puterea de stat, o putere organizată, întemeiată și legitimată. Ca instituție fundamentală a puterii statul, este o forță independentă de voința individuală, o forță care este în stare nu doar de a da ordine, dar și capabilă de a face ca acestea să fie executate. Exercițarea puterii după reguli presupune supunerea cetățenilor unei țări față de aceste reguli. Statul își exercită atribuțiile în acord cu anumite principii, proceduri, legi, reguli. Prin puterea statului puterea politică devine o artă sau o tehnică a guvernării, fiind deținută de grupuri restrânse de indivizi cu interese în aparență comune, dar mai mult cu interese individuale și de grup. O putere politică stabilă, democratică și eficientă, apropiată de popor și supusă controlului din partea acestuia, este condiția de bază a dezvoltării normale a societății.

Statul este autoritatea centrală, care dispune de aparatul și mecanismele necesare menite a face ca voința, legile și normele stabilite de ea să fie respectate și traduse în viață. Locul și rolul fundamental pe care îl are statul în sistemul puterii politice constă în faptul că el este unica instituție în drept să ia decizii la nivelul întregii societăți, să acționeze în numele poporului, să-și exercite autoritatea pentru realizarea binelui public.

Conducerea politică stabilește scopuri și propune mijloace pentru realizarea lor, însă particularitatea acestor acțiuni rezidă în faptul că ele au ca obiective elaborarea și aplicarea de decizii și politici în numele și pentru folosul comunității. Conducerea politică este singura instanță care stabilește calea de urmat în abordarea și rezolvarea unor probleme cu care se confruntă comunitatea unui stat, în baza programului politic acceptat de populație și apreciat pozitiv prin vot.

Puterea politică în Republica Moldova

Mai bine de douăzeci de ani Republica Moldova înregistrează o nouă etapă de schimbări social-politice și economice – cea de tranziție, o caracteristică principală a căreia este reformarea subiecților instituționali ai puterii politice și a mecanismelor de funcționare a acestora. De la Declarația Independenței Republicii Moldova organizarea și funcționarea puterii politice a fost substanțial afectată de destrămarea întregului sistem de valori și standarde, iar altele coerente până când nu s-au cristalizat pe deplin.

În Republica Moldova sunt în prezent un șir de incertitudini și fenomene perturbatorii caracteristice perioadei de tranziție. Un exemplu semnificativ în acest sens îl constituie fenomenul anomiei atât pentru sfera politică, cât și pentru cea socială.

În perioada de tranziție se acutizează contradicția dintre două tipuri de sisteme normativ-valorice: cel care caracterizează regimul de odinioară și cel care este specific actualului regim politic. Aceasta a determinat ineficiența funcționării instituțiilor de guvernământ și a condiționat nivelul redus de încredere care li se acordă din partea cetățenilor. Conținutul valoric diferit și incompatibilitatea principiilor vechi și a celor noi de organizare și funcționare a instituțiilor puterii politice au provocat apariția unei stări de dezorientare și absență a reperelor clare în ce privește forțele politice în care ar putea să creadă cetățenii.

Principalele forme de manifestare a anomiei puterii politice în țara noastră sunt: criza vechilor valori politice și caracterul firav al celor noi; tergiversarea separării puterilor lor în stat; comportamentul politic neadecvat al cetățenilor ce nu reprezintă expresia necesității obiective; confruntări de poziții și interese între instituțiile politice; criza integrării teritoriale; prezența fenomenului de cumătrism și nepotism; nivelul redus al culturii politice; raporturi incerte între stat și societatea civilă; subordonarea factorilor politici, factorilor de decizie intereselor politice de conjunctură; interese diferite ale actorilor politici interni și externi în problema transnistreană; relații externe dominate de dependența economică externă, de accesul la surse de materii prime și energetice, de bunăvoința vecinilor; orânduire constituțională frustrată de coerență și consecutivitate politică; discreditarea reformelor și a procesului de democratizare; opinia publică controversată în problemele statalității și cele privind asigurarea integrității teritoriale; forțe și elite politice discreditate în conflicte de conjunctură și prin incapacitatea de a se subordona intereselor naționale; fenomenul corupției etc.

Aceste manifestări au contribuit în mod direct la creșterea ineficacității funcționării sistemului politic, la creșterea neîncrederii față de instituțiile puterii de stat, și a dus, implicit, la pierderea treptată a legitimității lor. Prin aceasta se explică faptul că guvernele erau schimbate la intervale destul de mici.

Pe parcursul a două decenii în Republica Moldova s-a manifestat criza constituțională și a legitimității puterii politice, cauzată de confruntări și de poziții de interese între instituțiile politice, de dispersia puterii în stat.

Situația generală din societate se agrava și mai mult în momentul intensificării în viața politică a luptei duble dintre puteri și diverse forțe politice. Caracterul anomic al puterii politice este provocat și de faptul că unele formațiuni politice din Republica Moldova nu iau în considerație riscul diminuării imaginii în fața opiniei publice. Deosebirile radicale de program și de doctrină deseori sunt trecute pe planul doi atunci când este vorba despre interesele de grup.

Într-o anumită perioadă de timp una dintre cauzele principale ale anomiei puterii politice din Republica Moldova au constituit-o discordiile dintre instituțiile puterii de stat: Parlament, Președinte, Guvern, fapt ce a dus la instaurarea unei stări de dezechilibru și disconfort politic în societate.

În scurt timp după adoptarea Constituției din 1994 noua ordine constituțională a fost supusă primelor încercări. Principalele curente de opinie intenționează să-și afirme individualitatea pe arena politică. Forțele politice, în frunte cu Președintele țării M.Snegur, Prim-ministrul A.Sangheli și alte două grupări politice aflate în opoziție, inițiază o campanie publică de amendare a Constituției, atacând:

- 1) forma de guvernământ;
- 2) caracteristicile tipologice constituționale privind etniile, limba și națiunea titulară;
- 3) structura statală, caracterul unitar sau confederativ al statului [12, 77].

Astfel, Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (lider Președintele M.Snegur) pledează pentru transformarea Republicii Moldova într-o republică prezidențială cu Parlament bicameral, a cărui Cameră superioară ar urma să integreze reprezentanți ai administrației locale și ai celei regionale [18, 129].

Partidul de guvernământ, la conducerea căruia se afla pe atunci A.Sangheli, s-a pronunțat împotriva „revizionismului de dreapta” și a început un atac împotriva Președinției ca instituție de stat și a Șefului statului în exercițiu M.Snegur.

Discordia între instituția Președinției și Parlament cu referire la schimbarea formei de guvernământ s-a acutizat în perioada anilor 1999-2000. Respectiv, Președintele P.Lucinschi și anturajul acestuia optau pentru instituționalizarea formei prezidențiale de guvernământ, pe când parlamentarii militau pentru o republică parlamentară. Astfel, Președintele Republicii Moldova a pledat pentru desfășurarea la 23 mai 1999 a referendumului republican consultativ în cadrul căruia electoratul avea de răspuns la o singură întrebare: „Sunteți pentru modificarea Constituției în scopul instaurării sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova în cadrul căruia Președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?”

Rezultatele scrutinului au demonstrat că atât grație situației din țară, cât și intereselor înguste de partid, programelor neconstructive, ambițiilor politice sau creat condiții favorabile pentru consolidarea provizorie a forțelor de stânga.

Pe parcursul anilor 1999-2000 a continuat lupta pentru prioritatea puterii în stat între ramurile puterii: Președinție și Parlament. La 5 iulie 2000 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea „Cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova” [11, 3-5]. Articolul 78 alin.(1) al acesteia consemnează: „Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret” [11, 3].

Pe parcursul acestor 20 ani s-au succedat 14 guverne care au concurat cu programe specifice perioadelor în care au activat: M.Druc, mai 1990 - mai 1991; V.Muravschi, mai 1991- iulie 1992; A.Sangheli, august 1992 - martie 1994; A.Sangheli, martie 1994 - ianuarie 1997; I.Ciubuc, ianuarie 1997 - mai 1998; I.Ciubuc, mai 1998 - februarie 1999; I.Sturza, martie 1999 - decembrie 1999; D.Braghiș, decembrie 1999 - aprilie 2001; V. Tarlev I și V.Tarlev II – aprilie 2001 - martie 2008; Z.Greceanâi I și Z.Greceanâi II – martie 2008 – septembrie 2009; V.Filat I și V.Filat II – septembrie 2009 - ianuarie 2011.

Acest fapt semnifică criza politică economică și socială profundă și de lungă durată specifică perioadei de tranziție, ce instigă Parlamentul să declare vot de neîncredere Guvernului.

Este cunoscut faptul că perioadele instabile sunt cele în care apar decalaje vădite între așteptările poporului și acțiunile guvernului. Din cele relatate mai sus se observă că relațiile dintre organul legislativ și cel executiv de multe ori au contravenit constituționalității, purtând un caracter ostil și controversat.

Fondatorul științei acțiunii eficiente (praxiologiei) T.Kotarbinski considera că „atunci când apreciem comportamentul cuiva drept eficient, ineficient sau indiferent o facem din punctul de vedere al scopului pe care l-a urmărit sau îl urmărește cineva [9, 38]. Acest mod de a judeca eficiența acțiunilor este pe deplin aplicabil și în sfera conducerii politice. Fundamentarea praxiologică este esențială pentru desfășurarea activităților de conducere, deoarece o conducere lipsită de eficacitate este inutilă și costisitoare pentru societate. În acest context, pregătirea științifică îndeplinește în prezent un rol fundamental în procesul profesionalizării activităților de conducere, în toate domeniile de activitate socială.

Factorii politici care au o atitudine responsabilă față de electorat sunt obligați să analizeze ce șanse are o inițiativă politică de a deveni un instrument real de schimbare a realităților sociale în direcția propusă. Ei trebuie să fie interesați să cunoască: a) în ce măsură politicile inițiate servesc scopului declarat; b) nivelul de performanță care poate fi atins în urma aplicării măsurilor preconizate (consecințele care pot afecta viața cetățenilor).

De fiecare dată modificarea sistemului politic se făcea nu pentru că așa o cerea interesul național sau cu scopul de a obține un randament politic maximal. Modificarea sistemului era produsul divizării puterii între diverse grupuri politice, reflecta rezultatul luptelor de moment, încercarea diverselor grupuri de a controla procesele de privatizare, de a avea acces la resurse.

La fel și Codul Electoral. În preajma fiecărei campanii electorale în Republica Moldova se modifică pragul electoral. Dacă în anii 1994-1998 acesta era de 4%, în anul 2000 Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul Popular Creștin-Democrat modifică pragul electoral de la 4 la 6%. În anul 2002, iarăși, este modificat Codul Electoral, conform căruia un partid, pentru a depăși pragul electoral, trebuia să acumuleze 6 %, o alianță din 2 partide – 9%, din 3 și mai multe – 12%. În

anii 2005-2006, după campania parlamentară, pragul este coborât la 4%, dar nu pentru a democratiza sistemul, ci invers, pentru a răsplăti Partidul Popular Creștin-Democrat și Partidul Democrat pentru gestul de trădare a propriului electorat. Nu a trecut nici un ciclu electoral și în anul 2008, cu 10 luni înaintea alegerilor, pragul iarăși este readus la 6%. Este clar că acest management era orientat contra partidelor din opoziție, fiind o încercare a fostei guvernări de a rămâne cu orice preț la putere.

În orice societate democratică cu tradiții vechi, cu supremația stabilă a legii, opoziția politică este apreciată ca fenomen ce contribuie la o dezvoltare și funcționare stabilă a societății indiferent de caracterul sistemului politic. Opoziția politică este percepută ca fiind condiție de perfecționare a mecanismului de interacțiune dintre cetățeni și organele puterii de stat și politice.

Opoziția politică reprezintă un instrument eficace de soluționare civilizată a contradicțiilor dintre interesele grupurilor mari de cetățeni reprezentate de către partidele politice. Conform experienței democrațiilor occidentale, faptul de a permite forțelor de opoziție de să-și expună părerea deosebită de cea oficială și să concureze cu partidul de guvernământ în procesul politic are un efect de stabilizare asupra întregii structuri a societății. Opoziția constituie un mecanism eficace împotriva apariției, declanșării conflictelor sociale și a situațiilor de criză. Lipsa unei opoziții consolidate conduce la creșterea instabilității sociale sau provoacă apatia maselor.

Apariția opoziției politice în Moldova ține de formarea sistemului pluripartidist, de apariția numeroaselor formațiuni social-politice la finele anilor '80 ai sec.XX. Recunoașterea legislativă a pluripartidismului [10, 27-32] în calitate de component necesar și firesc al sistemului politic al statului moldovenesc democratic a fost fixată în Constituția țării (iulie 1994). Pluralismul politic și ideologic a fost determinat în calitate de principiu fundamental de funcționare a democrației în Republica Moldova. Articolul I alin. (3) al Legii Fundamentale stipulează: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” [3, 11]. Iar potrivit articolul 5 alin. (2), „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului” [3, 12]. În perioada de tranziție, configurația politică a puterii și a opoziției parlamentare în Republica Moldova a suportat modificări considerabile. În mare parte, principalele formațiuni politice sunt încă slabe, de aceea crearea blocurilor electorale și dezmembrarea lor în perioada postelectorală constituie un element esențial de funcționare a opoziției. Partidele de guvernământ din Republica Moldova nu doar că pierd alegerile, dar deseori rămân în afara parlamentului, fac parte din opoziția extraparlamentară (Partidul Democrat Agrar din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Renașterii și Concili-

erii din Moldova, Partidul Forțelor Democratice (2001), Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (2009-2011).

După cucerirea puterii, managementul politic al învingătorilor este testat de eficiența și calitatea guvernării, care depinde în mare măsură și de gradul de concurență din partea partidelor de opoziție.

Atât puterea, cât și opoziția pot să se manifeste doar în condițiile unei stabilități politice și sociale, atunci când interesele diferitelor grupuri vor coincide. Aceste interese „pot fi contradictorii, ba chiar aflate în confruntare, dar echilibrul și, prin urmare, stabilitatea între grupurile sociale devine posibilă în cazul când prevalează coincidența de interese” [5].

Lupta pentru interese în societățile tranzitorii, spre deosebire de democrațiile avansate, capătă deseori forme schimonosite, pocite chiar, atât pentru imaginea puterii, cât și pentru cea a opoziției. Puterea, în scopul de a se autoconserva, supraviețui în totalitatea instituțiilor sale, încearcă prin câmpul mediatic să manipuleze dispozițiile unor grupuri de interese pentru a le radicaliza până la confruntare. Exagerând pozițiile radicale ale anumitor grupuri, mai ales ale opoziției, „puterea la momentul potrivit își avântă toate resursele administrative și mass-media subordonată pentru distrugerea opoziției” [24, 7].

Potențialul opoziției în activitatea parlamentară depinde în mare măsură de capacitățile diplomatice, oratorice ale membrilor fracțiunilor aflate în minoritate. Reușita acestor formațiuni depinde și de aptitudinea de a duce tratative și de a convinge oponentul, de a găsi momentul potrivit de abordare a chestiunii importante pentru formațiunea pe care o conduce, precum și de capacitățile organizatorice [2, 40].

În Parlament opoziția nu-și poate permite luxul de a comite greșeli tactice, întrucât ea reprezintă interesele cetățenilor care au votat-o, cetățeni egali în drepturi cu cei care s-au exprimat pentru formațiunea majoritară. În Parlamentul de legislatură a XV-a și a XVI-a acest rol îl joacă fracțiunea PCRM iar în cel de legislatură a XVIII-a și a XIX-a fracțiunea PCRM, este în opoziție.

Opoziția poate influența puterea prin faptul că nu ratează nici o ocazie de a-și manifesta potențialul, fie la etapa inițierii propunerilor legislative, fie la etapa examinării acestora în ședințele comisiilor permanente, fie la etapa finală de dezbateri plenare. Mai mult ca atât la etapa discuțiilor în comisiile parlamentare forța de convingere a reprezentanților opoziției este, de regulă, mai productivă. Anume în comisii activitatea celor două extreme devine constructivă și adesea comisia responsabilă pentru definitivarea proiectului de lege vine în ședința în plen cu un raport întocmit în baza amendamentelor deputaților din opoziție.

Pentru o concluzie productivă a forțelor politice este nevoie ca opoziția să dea permanent dovadă de inițiativă, iar puterea să fie receptivă la propunerile oponentilor săi și ca ambele să fie tolerante.

Așadar, raporturile dintre putere și opoziție în condițiile actuale ale Republicii Moldova sunt complicate și contradictorii, fapt ce și determină în caracterul instabil al transformărilor sociale. Astăzi ambele părți nu dispun de un nivel adecvat de cultură politică și, respectiv, de un mecanism de stabilire a relațiilor de consens. Puterea și cultura, opoziția și cultura – acestea sunt sintagmele-cheie care trebuie să devină dominante în oricare activități de transformare și consolidare democratică a societății [16, 170].

Din anul 2001 până în 2009 rolul opoziției în dezvoltarea cadrului normativ în Republica Moldova este redus substanțial, fapt determinat atât de atitudinea politică neconstructivă a guvernanților față de oponenți, cât și de nedorința acestora de a elabora și a lansa și propaga proiecte, programe alternative de transformare a societății moldovenești.

Viciile semnalate sunt expresia erodării eticii politice, care are consecințe catastrofale pentru credibilitatea partidelor. Astfel, credibilitatea partidelor politice din Republica Moldova este pe ultimul loc printre instituțiile publice și private, fiind de doar 20%. În consecință, crește absenteismul și scade dramatic legitimitatea instituțiilor publice eligibile.

În Republica Moldova atitudinea negativă a alegătorilor față de parlamentari continuă să mai persiste. Diminuarea autorității parlamentarilor a fost provocată de mai multe cauze, printre care putem evidenția:

- majoritatea alegătorilor așteaptă schimbări urgente și vădite spre bine în viața țării, însă rezultatele activității deputaților sunt mult mai modeste decât cele preconizate;

- realizarea intereselor alegătorilor se reflectă slab în comportamentul deputaților, ei având grijă mai mult de interesele personale, de lupta insistentă pentru putere;

- majoritatea deputaților nu posedă un limbaj corect din punct de vedere politic și cultură politică;

- lipsa profesionalismului politic și a unei concepții transparente a dezvoltării societății. Faptul că, în majoritate reprezentanții puterii legislative și executive au cunoștințele teoretice slabe îi face să manifeste o atitudine neglijentă față de opinia socială;

- conduita multor deputați deseori nu se înscrie în normele deontologice.

Ca răspuns, „electoratul votează, de cele mai multe ori, la îndemnul unor lozinci populiste, irealizabile, vehiculate de unele partide în campaniile electorale [17, 90].

Politica nu se limitează doar la guvernare, însă guvernarea este „finalitatea activităților politice” [20, 202]. Prin intermediul guvernării, tezele, proiectele și programele ce aparțin acelor partide care au câștigat competiția electorală capătă posibilitatea de a fi îndeplinite.

Desigur, pentru ca ideile politice să se transforme în fapte mai este necesar să fie îndeplinită o condiție esențială, și anume: deciziile și politicile guvernării să fie acceptate de societate. Altfel, există posibilitatea ca „puterea străzii” să împiedice realizarea lor pe diferite căi (demonstrații, greve, nesupunere civică etc.). În legătură cu această precizare, este necesar să subliniem că manifestările de „putere” implică și actorii politici din opoziție, care prin activități parlamentare sau extra-parlamentare pot influența, uneori decisiv, deciziile și politicile elaborate de partidele ce au câștigat majoritatea voturilor, exercitând prerogativele ce revin actorilor de la guvernare.

Considerăm că anume de calitatea puterii, de cultura politică a elitei de conducere depinde foarte mult, dacă nu totul, în republică. De aceea, electoratul trebuie să fie foarte prudent, atent, înțelept și la alegeri (prezidențiale, parlamentare, locale) să voteze „cu cap”.

Întrucât ca fenomen negativ pentru activitatea de guvernare a unei societăți corupția presupune utilizarea funcțiilor politice și administrative pentru scopuri ilegale și imorale – primire de mită, furt din bunul public, facilitare de speculații financiare în folos propriu etc., el nu poate fi conceput decât în contextul unui comportament politic sau administrativ abuziv. Astfel, actul de corupție, presupunând o încălcare a normativelor de serviciu de către un funcționar public, adică depășirea cadrului juridic care îi guvernează activitatea, poate fi privit și ca un abuz de putere.

Corupția este o boală serioasă a societății moldovenești. Ca orice boală, corupția are nu doar simptome, dar și cauze. Corupția este o consecință a sărăciei, de aceea, lichidarea corupției nu va fi posibilă fără eradicarea sărăciei. Forța corupției se află în mentalitatea cetățenilor care acceptă corupția drept fenomen normal ce predomină în relațiile din sistemul judiciar, în medicină, învățământ, structurile administrației publice de stat și cele locale. Corupția are toate trăsăturile necesare pentru a fi considerată drept o chestiune ce ar amenința în special legitimitatea și autoritatea puterii politice, în același rând securitatea statului.

Corupția afectează grav statul de drept prin faptul că:

- permite celor cu bani să se plaseze deasupra legii;
- este redusă la zero protecția celor fără de bani din partea legii;
- costă foarte mulți bani publici.

În ultimii ani, tot mai insistent se pune întrebarea dacă statul, instituțiile statale sunt pe cale să câștige lupta pe care o duc contra corupției, dacă Puterea actuală demonstrează un angajament real în acest sens sau intențiile acesteia rămân doar pe hârtie, pentru a alina auzul celor care monitorizează din Europa. Este cert faptul că numeroși cetățeni ai Republicii Moldova, care se confruntă zilnic cu tratamente și oportunități ce vin în contradicție cu principiul egalității în drepturi, sunt indignați de o atare stare a lucrurilor. Statisticile nu îl conving pe cetățeanul simplu, care, pentru serviciile ce urmează să i se presteze gratuit, este impus de ci-

rcumstanțe să le achite – fie medicului, fie judecătorului, celui din administrație etc. Pentru a lichida toate aceste imperfecțiuni, mai este mult de făcut.

Justiția este acea putere în stat care are misiunile sale, în primul rând să garanteze edificarea unei societăți în care șansele sunt egale pentru toți și în care toți să respecte legea. În această direcție justiția trebuie să acționeze prompt și adecvat.

Conform Programului general de contracarare a corupției, scopul oricărui program național constă în a minimaliza riscul pentru cei implicați în combaterea corupției și a spori cheltuielile pe care aceasta le implică; în același rând, urmează a fi creată o astfel de atmosferă de incoruptibilitate, care ar exclude condițiile ce facilitează coruptibilitatea și care nu ar mai alimenta comportamentul persoanelor corupte. Nu în ultimul rând se impune cunoașterea legislației, dar și respectarea ei [25, 154].

Subiecte ai actelor de corupție sunt considerați funcționarii, cărora li se acordă, în virtutea legii, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor în serviciul public de stat, funcționarii care exercită acțiuni administrative de dispoziție și organizatorico-economice, persoanele cu funcție de răspundere a căror activitate, mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituție și de actele normative în vigoare [6, 4].

Problema corupției și a protecționismului rămâne a fi destul de actuală pentru republică. De regulă, în spatele majorității crimelor economice din sistemul creditar-bancar, ale relațiilor economice externe, ale activităților de contrabandă în proporții deosebit de mari se află reprezentanți ai organelor administrației publice, persoane cu funcție de răspundere din ministere, departamente [13, 33].

Consecințele negative ale corupției sunt discreditarea aparatului de stat, a autorităților publice, denaturarea principiilor democratice etc. La compartimentul corupția administrativă Republica Moldova are un indice de 57% din 100, iar la capitolul corupția ca fenomen integru Moldova are un indice de 2,6% pe o scară descrescătoare de la 10 la 0,0, fiind maximul posibil. În aceste clasamente Moldova se situează după astfel de state cum ar fi Ghana, Nicaragua [7, 96-197].

Dacă guvernării ar fi fost animați, într-adevăr, de cele mai bune intenții, atunci, indiferent de dificultățile inerente procesului reformativ ce a cuprins întreaga societate, nu s-ar fi ajuns la un declin de asemenea proporții. În această idee, este de amintit și ceea ce scrie în Biblie, și anume că „cetatea sporește prin înțelepciunea mai marelui său” sau că „un rege neînvățat va pierde pe poporul său” [22, 26].

Faptul că astăzi Republica Moldova a devenit o țară în care rata sărăciei atinge 70% și că se situează pe primele locuri în clasamentele internaționale la corupție, birocrăție etc. constituie, credem, o dovadă de necontestat în această privință.

Actualmente, se impune ca stringentă combaterea corupției în orice domeniu de activitate, în primul rând contracararea așa-numitei corupții mari: printre înalții demnitari de stat – conducători ai organelor centrale, inclusiv miniștri, precum și a corupției în organele publice locale. Este necesară elaborarea și respectarea strictă a codurilor de etică și comportament pentru fiecare domeniu al vieții publice.

De menționat că în structura puterii politice un loc deosebit și o importanță majoră îi revine puterii de stat. Menirea acesteia constă în efectuarea conducerii de ansamblu a societății, în promovarea intereselor țării pe arena internațională, în asigurarea stabilității politice, coeziunii și ordinii sociale. O putere politică stabilă, democratică și eficientă, apropiată de popor și supusă controlului din partea acestuia este condiția de bază a dezvoltării normale a societății. Statul este autoritatea centrală, care dispune de aparatul și mecanismele necesare menite a face ca voința, legile și normele stabilite de ea să fie respectate și traduse în viață. Locul și rolul fundamental pe care îl are statul în sistemul puterii politice constă în aceea că el este unica instituție în drept să ia decizii la nivelul întregii societăți, să acționeze în numele poporului și să-și exercite autoritatea pentru realizarea binelui public.

Consolidarea bunei guvernări și a instituției democratice depinde în mod direct și de administrația publică. Prezența funcționarilor publici în aparatul statal nu se identifică, de regulă, cu administrația publică. Putem vorbi despre o adevărată administrație atunci când toate sectoarele vieții sociale sunt organizate și dirijate, astfel încât să asigure populației un trai decent și servicii de calitate. O astfel de administrație se creează prin efortul comun al puterii politice, care adoptă reglementările administrative și al puterii executive, care înfăptuiește administrația prin corpul de funcționari publici de o înaltă pregătire profesională și de o ținută deontologică corespunzătoare, capabilă să răspundă nevoilor societății printr-un comportament potrivit situației [23, 114].

Instituțiile democratice din Republica Moldova au apărut în criză, și vor fi consolidate ca rezultat al depășirii acesteia. La moment, putem constata că starea de criză politică este una dintre formele procesului politic din Moldova, iar printre cauzele acestuia putem enumera: nivelul de cultură politică a actorilor politici, abuzul de putere, schimbarea situației politice, presiuni din partea concurenților, felul în care are loc divizarea și partajarea puterii, riscurile și vulnerabilitățile sistemului politic, instabilitatea economică și financiară, vulnerabilitatea securității din cauza apariției calamităților naturale.

Conducerea politică este singura instanță care stabilește calea de urmat în abordarea și rezolvarea unei probleme cu care se confruntă comunitatea unui stat, în baza programului politic acceptat de populație și apreciat pozitiv prin vot. Adică, „politica de succes” este politica care reușește să îndeplinească func-

țiile guvernării în acel mod care îi permite să fie mereu mai aproape de echilibrul diferitelor interese politice, economice, sociale.

Bibliografie:

1. Carpinschi A., Bocancea C. Știința politicului: Tratat. Vol. I, - Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998.
2. Colașchi A. Potențialul opoziției în conlucrarea fracțiunilor parlamentare. // Moșneaga V., Rusnac Gh., Mohammadifard Gh. (coord.) Puterea și opoziția în contextul managementului politic. – Iași, Pan Europe, 2005.
3. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994 (Cu modificările și completările operate până la 15 iulie 2004). - Chișinău, 2005.
4. Dicționar politic. – București: Ediția politică, 1975.
5. Frunțașu P. Stabilitatea sistemelor politice în condițiile democratizării. // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. „Seriile Științe socioumanistice”. Vol.III. – Chișinău: CEP, USM, 2001.
6. Furculiță E. Flagelul corupției și cazul Republicii Moldova. // Transparent. - 2003.
7. Furculiță E. Funcționarul public între remunerare și corupție. // Republica Moldova la începutul mileniului III. - Chișinău, 2001.
8. Jude I. Paradigmele și mecanismele puterii. Kratologia – o posibilă știință despre putere. - București, Editura Didactică și Pedagogică, 2003.
9. Kotarbinski T. Tratat despre lucrul bine făcut. - București: Editura Politică, 1976.
10. Legea Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social-politice (varianța Legii cu modificările survenite ulterior). // Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.II. - Chișinău, 2000, p.27-32.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, Nr.88-90.
12. Munteanu I. O republică semiprezidențială. // Aspecte ale practicii parlamentare, relațiile dintre Parlament și Guvern. (Republica Moldova). Culegere de materiale. - Chișinău, 1997.
13. Obreja E. Corupția în Moldova – fapte, analize, propuneri. - Chișinău, 2002.
14. Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (Coord.) Politologie: manual pentru specialitățile non-profil. – Chișinău; CEP, USM, 2007.
15. Rotaru T. Sociologie. - Cluj: Mesagerul, 1996.
16. Saca V. Transformările sociale din societatea moldovenească ca obiect al relațiilor dintre putere și opoziție. // V.Moșneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard (coord.) Puterea și opoziția în contextul managementului politic. – Iași, Pan Europe, 2005.

17. Solomon C. Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chișinău: CEP USM, 2002.
18. Solomon C. Instituția prezidențială în Republica Moldova (1990-2000) // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XI. - Chișinău, 2001.
19. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ediția a II-a revăzută și adăugită. - București, 1996.
20. Tămaș S. Managementul politic: elaborarea politicilor și guvernarea. – București: Editura Universitară, 2006.
21. Vâlsan C. Politologia. – București: Editura Economică, 1997.
22. Vâlsan C. Politologie. - București, 1997.
23. Varzari P. Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective. - Chișinău: CEP USM, 2008.
24. Короп Е. Политическая провокация. // *Диалог*, 1999, Nr.9.
25. Руснак А., Рошка А., Назария С. Сотрудничество Республики Молдова с другими странами в деле преодоления коррупции и организованной преступности. // *Россия - Молдова: 10 лет дипломатических отношений (достижения, проблемы, перспективы)*. - Кишинев: CE USM, 2002.

Prezentat la redacție
la 25 septembrie 2011

AMPLOAREA ȘI CONSECINȚELE FENOMENULUI CORUPȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iurii GAȚCAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Catedra de Sociologie

Doctorand, magistrul în sociologie

In consolidated democracies, integrity is one of the major strengths of the public administration. Public integrity is an essential component of good governance, thus closely linked to quality services that public officials offer to the citizens. Building an honest behavior of a public official is a priority solution to prevent corruption. Honest behavior is shown by uncorrupted and candid conduct. In general, the term „corruption” is related to the „bribe”, but in reality, corruption is not limited to giving or taking a bribe, which is only a part of corruption.

Like any social phenomenon, corruption is a reality that evolves gradually, subject to the conditions of existence of a particular society. Also, as with other phenomena, the evolution of corruption can be analyzed in order to carry out forecasts being taken into consideration the causes that generate the phenomenon, the impact on the socio-economic-political attitude of the state and civil society on the existence of the phenomenon.

În toate etapele istorice de organizare și evoluție a societății corupția a prezentat nu doar o categorie juridică, ci un fenomen antisocial greu de prevenit. În calitate de concept sociologic, corupția reprezintă expresia unor manifestări ale descompunerii morale și degradări spirituale, interesând opinia publică, cât și factorii decizionali ai societății. Fenomenul corupției presupune activități imorale și ilicite, realizate de grupuri și organizații publice și private, dar și de indivizi cu funcții de conducere ori de cei care exercită puterea publică, pentru obținerea unor avantaje materiale, morale ori a unui statut social superior, recurgând la utilizarea șantajului, constrângerii, mituirii, cumpărării de influență, înșelăciunii, intimidării, etc. Dimensiunea sociologică a corupției furnizează informații despre cauzele și condițiile generatoare de corupție, despre factorii de risc din anumite domenii, conducând în final la explicarea proliferării unor activități ilegale. Ea poate fi comparată cu un „seismograf” care măsoară și evaluează starea de legalitate și moralitate din societate.

Dimensiunea statistică a corupției oferă informații în legătură cu amploarea și frecvența infracțiunilor de acest gen. Atât dimensiunea sociologică cât și cea statistică au un rol prospectiv, în sensul furnizării datelor privind evoluția fenomenului corupției într-o societate democratică.

Printre cauzele și condițiile care determină sau favorizează săvârșirea unor infracțiuni contra activității organizațiilor de stat, pot fi evidențiate: cauze de natură economico-socială și cauze de natură educativă și psihologică [1, 16].

Realitățile economico-sociale - repartizarea inegală a produsului social, deosebiriile dintre munca fizică și cea intelectuală, dintre munca calificată și cea necalificată, dintre condițiile de trai de la sat și cele de la oraș - sunt susceptibile să creeze un climat favorabil apariției de manifestări antisociale, inclusiv a faptelor de corupție. De asemenea, un șir de factori morali, educativi și psihologici pot ocupa un rol însemnat în favorizarea faptelor de corupție. Printre aceștia se enumeră individualismul, egoismul, carierismul, abuzul, tendințele de acaparare, parazitismul, setea de putere etc. care continuă să fie prezenți atât în conștiința unor cetățeni, cât și în conștiința unor funcționari.

Percepția publică este aceea care atenționează despre accentuarea fenomenului corupției, în urma lezării unor drepturi stabilite de lege, precum dreptul la educație, dreptul la sănătate, dreptul la muncă etc. Conform datelor sondajelor de opinie putem constata că în Republica Moldova fenomenul corupției este caracteristic pentru toate domeniile social-economice, începând de la corupția mică și frecventă din învățământ, sănătate și finisând cu corupția politică în favoarea unor grupuri de interese. Practic, grupurile de putere, clientelele politice, produsul acestor ani de tranziție care controlează oligarhic resursele, reprezintă grupuri de presiune, care pot fi găsite în orice regim, chiar și în cel totalitar. Grupurile informale sunt organizate pentru a proteja interese și afaceri. Complicitatea dintre unele grupuri politice și de afaceri este cheia succesului economic în societățile în tranziție, în care societatea civilă este relativ slabă, iar statul - captiv diferitelor grupuri de interese.

Potrivit Barometrului Global al Corupției (2009), (sondaj realizat anual de Transparency International), 28% din respondenți din Moldova în ultimele 12 luni au oferit mită. Un alt sondaj sociologic realizat de IMAS-INC (2009) reflectă că 24% din respondenți s-au confruntat în mod direct cu o experiență de corupție.

Însă nivelul criminalității reale (totalitatea infracțiunilor săvârșite), inclusiv cifra neagră a criminalității (infracțiuni nedescoperite), este considerabil mult mai mare în comparație cu criminalitatea legală (descoperită și judecată) și aceasta nu atât din cauza abilității infractorilor, cât mai ales din cauza pasivității victimelor sau, mai exact, a absenței unor victime evidente (atât cel care oferă mită, cât și cel care o primește nu au motive să sesizeze organele de drept, infracțiunea aducând beneficii ambelor persoane). Pentru estimarea nivelului săvârșirii actelor de corupție în Republica Moldova putem utiliza următoarea formulă:

Din numărul total al populației Republicii Moldova de 3,6 mil. avem o populație activă de cca 2,37 mil (populație activă - pers. între 18-65 ani). Dacă am extinde datele medii ale celor două sondaje menționate, de 26% la numărul

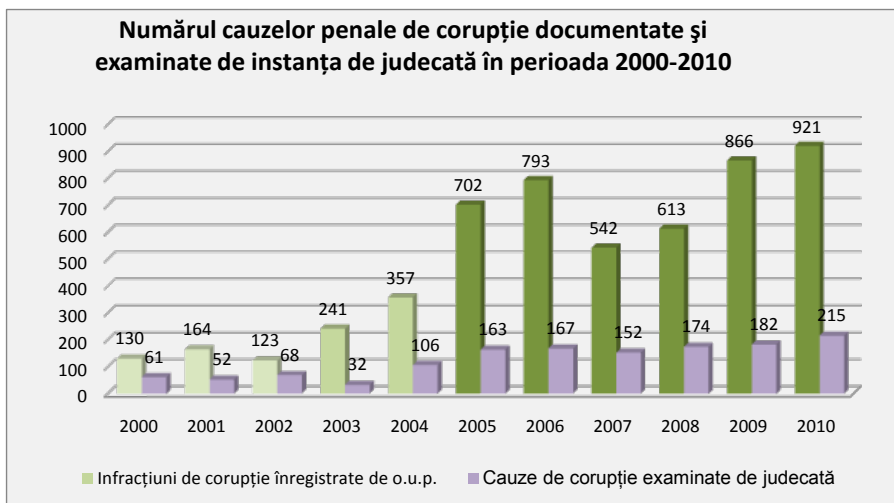
de populație activă am obține o cifră reală a infracțiunilor de corupție de cca 617 886. Raportând cifra reală la cele depistate (921) am obține rata descoperirii infracțiunilor de corupție de doar 0,15% din totalul lor. Se constată că organele abilitate intervin cu măsuri represive într-un singur caz dintr-o mie de acte corupționale săvârșite.

Analizând aspectul de combatere a fenomenului corupției pe perioada anilor 2000-2010, (Tabel 1) putem constata două perioade diverse în rezultatele obținute de organele de drept din Republica Moldova. Astfel prima perioadă este caracteristică anilor 2000-2004, când numărul de cauze penale pe fapte de corupție intentate a fost într-o creștere lentă de la 130 de cazuri în anul 2000 până la 357 de cazuri în 2004. În perioada dată, în Republica Moldova au avut loc o serie de schimbări politice. Totodată, în anul 2002 a fost creat prima instituție de drept abilitată în prevenirea și combaterea corupției Centrul pentru Combaterrea Crimelor Economice și Corupției, însă activitatea instituției a fost perturbată de o serie de reformări interne. De asemenea, rata media a cauzelor penale remise către instanțele de judecată din cele documentate a constituit 35% în perioada anilor 2000-2004.

A doua perioadă cuprinde anii 2005-2010, în decursul acestor ani s-a majorat considerabil numărul cauzelor penale intentate ajungând la cifra de 702 în anul 2005 până la 921 în 2010. Însă, rata medie a cauzelor penale remise către instanțele de judecată din cele intentate s-a micșorat de până la 25% comparativ cu prima perioadă când a constituit 35%. Micșorarea numărului cauzelor penale remise instanțelor de judecată în a doua perioadă, denotă o scădere considerabilă a calității instrumentării cauzelor date.

Practic, diferențele majore prezente în aceste două perioade pot fi interpretate în mai multe sensuri, primul ar fi că majorarea bruscă din anul 2005 a numărului de cazuri de corupție documentate s-a datorat sporirii fenomenului corupției în Republica Moldova iar al doilea ar fi sporirea capacității organelor de drept în depistarea actelor de corupție.

Tabel 1. Numărul cauzelor penale de corupție documentate și examinate de instanță de judecată în perioada anilor 2000-2010

Corupția constituie de fapt, o amenințare pentru democrație, pentru supremația dreptului, echității sociale și a justiției, erodând principiile unei administrații eficiente, subminând economia de piață și punând în pericol stabilitatea instituțiilor statale. Cu cât mai mare este nivelul corupției într-un stat cu atât mai sărac el devine în timp. Aceasta se datorează în mare parte gradului înalt de ignorare a legislației, fapt ce influențează direct repartizarea ilegală a resurselor în societate.

Efectele fenomenului corupției în Republica Moldova sunt deja puternic resimțite în economia națională, deficitul bugetar fiind destul de mare datorită acumulărilor scăzute în buget, cauzate în mare parte de evaziunile fiscale efectuate de către firmele delincvente sau fantome ce sunt protejate în bună parte de funcționarii publici corupți.

Conform, datelor publicate de către Inspectoratul Fiscal Principal de Stat în perioada anilor 2008-2009, firmele fantomă au prejudiciat bugetul statului cu **4,9 miliarde de lei**. Doar, pe parcursul anului 2010, firmele fantomă au afectat bugetul cu 11,3 milioane de lei, iar până în prezent au fost identificate 21 de astfel de întreprinderi. În total în Republica Moldova au fost deja stabilite circa 3000 de firme fantome pe parcursul ultimilor ani. Totuși este o probabilitate foarte mică ca aceste sume bănești eschivate să fie reîntoarse în bugetului de stat, pentru că, în majoritatea cazurilor, fondatorii firmelor fantomă sunt persoane fictive, fără adăpost sau originari din regiunea transnistreană. Respectiv, infractorii reali sunt greu de identificat pentru a fi trași la răspundere. Cauza primară a apariției și funcționării a firmelor fantome este fenomenul corupției, prin intermediul căruia infractorii pot ocoli o serie de reglementări sau controale din partea instituțiilor abilitate.

Corupția determină serioase probleme de dezvoltare și în domeniul politic, ea subminează democrația și buna guvernare prin încetinirea sau chiar distrugerea proceselor formale. Corupția la alegeri sau în organismul legislativ diminuează responsabilitățile și distorsionează reprezentarea în luarea deciziilor; corupția în sistemul judiciar compromite aplicarea legilor; corupția în administrația publică determină o repartizare incorectă a serviciilor. În plan general, corupția erodează capacitatea instituțională a guvernării întrucât procedurile nu se respectă, resursele sunt acaparate, iar posturile publice cheie sunt cumpărate și vândute. În același timp, corupția subminează legitimitatea guvernului și valorile democratice precum încrederea și toleranța.

În urma interviuării a cinci experți din Republica Moldova ce activează direct în instituțiile abilitate în combaterea fenomenului corupției (Procuratura Anticorupție, CCCEC), putem constata prezența unui impact minim al politicilor anticorupționale. Marea majoritate a experților participanți la interviuare au menționat că domeniile cele mai afectate de corupție în Republica Moldova sunt cel al sănătății, învățământului și a justiției:

- Q1 „*Domeniul politic, sectorul justiției, organele de aplicare a legii, domeniile sociale de sănătate și învățământ. Vulnerabilitatea acestora față de corupție fiind sporită din cauza birocratizării înalte a sistemului bugetar*”.

- Q2 „*Sectorul politic, sectorul justiției*”.

- Q3 „*Sectorul educației, sănătății și public*”.

- Q4 „*Majoritatea domeniilor cu care se ciocnește populația mai des precum: medicina, învățământul justiția*”.

- Q5 „*Instituțiile judecătorești, organele de control, precum și medicina*”

Cauzele principale ale fenomenului corupției în Republica Moldova în opinia unor experți țin de aspectul legislativ, precum „*imperfecțiunea și neaplicarea cadrului legal, lipsa voinței politice de a întreprinde măsuri radicale (ca în exemplul statelor Georgia, Hong Kong)*” (Q5), aplicarea unor „*pedepse ușoare*” (Q1), alții au menționat și cauze ce țin de situația economică precum „*nivelul mic al salariilor în comparație cu prețurile mari*” [Q4], „*sărăcia, nivelul scăzut de trai, nivelul jos de motivare a funcționarilor*” [Q5]. Totodată, majoritatea experților au atenționat și unele cauze ce țin de factorul uman precum „*nivelul jos al integrității funcționarilor*” [Q3] sau „*lipsa voinței politice de a o contracara*” [Q4], „*prevalarea cumătrismului și nepotismului în structurile de stat și a birocratismului*” [Q2].

La întrebarea cine sunt principalii instigatori ai actelor de corupție, majoritatea intervievaților au menționat că sunt „*beneficiarii cât și prestatorii serviciilor sociale*”, „*avocații*”, „*colaboratorii organelor de drept*”.

Formele cele mai practicate ale actelor de corupție, sunt în opinia experților majorității experților „*luarea și dare de mită directă sau prin intermediari*” sub formă de bani, servicii sau onoruri. De asemenea, unii experți consideră că

acceptarea corupției ca alternativă de soluționare a problemelor este deja o „*cultură a societății*” [Q4], și dacă vom accepta modelul dat „*nu vom fi nici odată liberi și respectoși unul cu altul*” [Q3].

Evaluarea de către experți a eficienței acțiunilor întreprinse în diminuarea corupției de către unele instituții de stat, pe o scară de la 1 la 10 (unde 1 indică o eficiență scăzută și 10 o eficiență mare), a demonstrat un nivel scăzut al randamentului instituțional în lupta contra corupției. Din practica de zi cu zi experții în domeniu au dat calificative diverse instituțiilor privind eficiența lor în lupta contra corupției, astfel notele medii pe instituții sunt: *Procuratura – 6, Parlament – 5, MAI – 5, Guvern – 5, CCCEC – 7, Administrația Publică Locală – 4, Vama – 5, SIS – 5*. Practic cel mai mare calificativ a fost acordat de către experți CCCEC nota 7 iar cel mai mic Administrației Publice Locală – 4.

Referitor la eficiența Strategiei Naționale Anticorupție ce este practic portofoliul politicilor anticorupționale, experții la fel au fost sceptici declarând că „*nu a îndeplinit în mare măsură unele acțiuni, unele au fost realizate doar la nivel declarativ*” [Q3], „*au fost o serie de rezultate pozitive în urma implementării strategiei, însă nu a fost atins scopul final de reducere a corupției în țară*” [Q1], „*obiective atinse de strategie au fost doar de scurtă durată*” [Q4]. Nota medie acordată de experți pentru eficiența strategiei este șase, fapt ce relevă că o parte din obiectivele strategiei nu au fost atinse până la urmă.

Punctele slabe ale Strategiei Naționale Anticorupție în opinia tuturor experților sunt:

- ne acoperirea tuturor domeniilor afectate de corupție,
- lipsa de interes manifestată de unele autorități cu privire la obiectivele strategiei,
- îndeplinirea formală de către unele instituții a obiectivelor,
- lipsa de suport financiar,
- lipsa unui mecanism de monitorizare.

Corupția subminează tratamentul egal al cetățenilor de către autoritățile publice, indiferent dacă este vorba despre obținerea de permise și autorizații în schimbul mitei sau despre atribuirea de contracte publice prin intermediul unor licitații trucate. Corupția este în toate cazurile o infracțiune intermediară prin care se urmărește obținerea unui rezultat mai important. Sumele vehiculate în acest domeniu sunt în general direct dependente de valoarea rezultatului final urmărit, valoarea sumelor nelegale oferite putând ajunge la milioane de lei. În aceste condiții, când profiturile nelegale pot depăși de zeci de ori amenzile aplicate în practica justițiară a Republicii Moldova, pedepsirea doar cu amendă nu are un efect descurajator pentru cei implicați în acte de corupției.

O alta dificultate majoră în practică este imposibilitatea tragerii la răspundere penală a membrilor organelor colective de decizie. În plus, hotărârile consiliilor municipale nu sunt analizate în detaliu de către organele în drept să le

conteste în termenul legal din cauza lipsei de personal, astfel încât hotărâri cu vicii de legalitate nu sunt contestate la timp în instanță și își produc efecte juridice.

Dacă adăugăm la aceste dificultăți faptul că practica instanțelor în aplicarea pedepselor complementare este modestă și faptul că majoritatea confiscărilor vizează exclusiv obiectul mitei putem concluziona că politica sancționatorie în materie de corupție este nesatisfăcătoare. Concluzia este cu atât mai gravă cu cât rezultatele obținute nu reflectă alocările de fonduri publice semnificative pentru funcționarea organelor specializate de luptă împotriva corupției, procuratura, instanțele judecătorești, CCCEC, MAI etc.

Principala problemă identificată în redactarea de acte normative privește formulările ambigue care permit administrației să își exercite puterea în mod discreționar. Pe de altă parte, adoptarea unor acte normative importante este amânată. Legislația cu privire la accesul la informații de interes public se aplică deficitar. În materia achizițiilor publice problema supraevaluării este încă dificil de rezolvat de către organele judiciare, mai ales prin perspectiva laturii subiective.

Cele mai scăzute nivele de corupție sunt în țările în care concurența politică este de intensitate medie. O instabilitate prea mare ar conduce în mod natural la asumarea de către politicieni a strategiilor de tipul ”după mine și potopul”. Pe de altă parte, autocrația este un mediu favorabil pentru apariția unei corupții sistematice și organizate, aflate în afara capacităților de control ale societății civile. Belarus și Uzbekistan, țări care nu au implementat importante reforme economice orientate către piață, sunt percepute ca fiind mai puțin corupte în virtutea regimurilor lor autocratice. Cele mai avansate țări pe calea reformelor (Estonia, Cehia, Ungaria) de asemenea sunt atribuite cu nivele scăzute ale corupției.

Bibliografie

1. Dobrinou V. Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal. – București, Editura Științifică și enciclopedică, 1983.
2. Tamaș L., Antoniu G., Hentea T. Cunoașterea cauzelor care determină și a condițiilor care înlesnesc sau favorizează manifestări antisociale. – București, Editura “R.R.D.”, 1972.
3. Progrese și perspective în prevenirea corupției. Raportul Național. – Chișinău, Editura Bonus Office, Ediția 2007, 2008, 2009, 2010.
4. <http://www.jurnal.md/ro/news/firmele-fantoma-au-saracit-statul-cu-4-9-miliarde-de-lei-in-doi-ani-183864/>
5. Raport de cercetare „Evoluția percepției fenomenului corupției în Republica Moldova 2005-2009”, IMAS-Inc, Chișinău, Iulie 2009.
6. Raport Transparency International „Barometrul Global al Corupției”, 2010, disponibil online <http://www.transparency.org>

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2011

Recenzent – **Maria BULGARU**, doctor habilitat în filosofie, profesor

Conferința științifică
”FUNCȚIONAREA PARTIDELOR POLITICE ÎN PERIOADA
INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA”
(Chișinău, 18 noiembrie 2011)

SEMNIFICAȚIILE CUVÂNTULUI «PARTID» ÎN CONTEXTUL
ACTULUI COGNITIV

Vasile CUJBĂ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Politice
Decan, doctor în filosofie, conferențiar

The scientific study of the “party” phenomenon requires “ipso facto” a logical semantic approach. In this respect, the cognitive valences of the word “party” are highlighted and developed in the present article. In this way the word “party” represents more than a lexical unit and of course its quality stands for the starting point. The inarticulate as well as the articulate form get a gnoseological significance, than is “party” and “the party”.

For instance the inarticulate form (“party”) denotes a lower degree of understanding, while the articulate form (“the party”) its maximum degree.

Within the logical frame work the word “party” is the definition’s peculiarity but “the party” is the formal peculiarity of the concept being defined. The word party also has a denominative quality “sui generis” with which we give a name to a certain object.

The proper denomination is being attributed to the object “party” due to its structural and functional qualities.

Exploring the significances and turning to the best account of the word “party” is the complex approach’s guarantee of the “party” phenomenon.

Cunoașterea, menționa I.Kant este, fără îndoială, primul rezultat pe care îl produce intelectul nostru [2, 105]. Expresia acestui rezultat este reflectarea realității și prin limbaj, care este, în fond, cuvântul sau / și cuvintele. Cunoaștere realității prin cuvânt constituie, după cum afirmă E.Cassirer, „faza primară în cunoaștere și reperul pentru cunoașterea ulterioară” [1, 189]. Cuvintele pe care le utilizează oamenii în cunoașterea realității creează o nouă lume, suprapusă celei reale, lumea semnificațiilor. Lumea, în această privință, nu poate să nu fie și una a cuvintelor, iar omul nu poate să nu fie o ființă cuvântătoare.

În situația deja reliefată ceea ce dă măsură și valoare lumii semnificative este și cuvântul partid, lexem indispensabil sistemului limbii române. Prin substa-

nta sa semantică cuvântul partid nu înseamnă altceva decât a concepe ca ceva identic cu sine însuși și diferit de toate celelalte.

Vorbind despre cuvântul partid, cum să nu ne întrebăm: ce anume vine să investească în „puterea” sa?, sau care-i capacitatea de a stabili relațiile de semnificare?

Abn initio, vom arăta că partid se înfățișează sub două aspecte: vorbit și scris. În primul aspect cuvântul partid este un complex sonor (voces singnificant), iar în al doilea constituie scrierea alfabetică sau semnul cuvântului (signum termini orales). Ca realitate a limbii române, dar și al vocabularului politic, cuvântul partid scoate în evidență entitatea biplană. În calitate de semn lingvistic, de exemplu cuvântul partid asociază un semnificant (o componentă fonică) cu un semnificat (reprezentat printr-o o anumită informație), ceea ce îl situează în categoria elementelor, care fac posibilă comunicarea. Și încă o chestiune: în cazul în care cuvântul partid, ca unitate lexicală, are o accepție specifică unui anumit domeniu de activitate, de exemplu politică, cuvântul respectiv devine termen.

În vederea obiectivelor urmărite, cuvântul partid, precum și forma sa articulată partidul, are valoare nu prin sine însuși, ci prin aceea că redă ceva, semnificația devenind, astfel, categorie. Astfel, cuvântul supus analizei noastre „ascunde”, poartă în el, mai multe semnificații, manifeste îndeosebi la nivel noetic. Astfel, în această privință, cuvântul partid și/sau partidul, are un sens în plan gnoseologic și altul - în cel logic.

Din punct de vedere gnoseologic, analiză raportată la obiectul cunoașterii, partid, formă nearticulată, denotă un grad redus al cunoașterii și determinării (obiectul nefiind bine cunoscut), pe când cuvântul partidul, forma articulată, - unul maxim (obiectul este cunoscut și individualizat). În această situație, devine evidentă distincția dintre obiectul partid - obiectul partidul. Notăm, așadar, că în cazul acestor două lexeme gramaticale, există două sensuri ale cunoașterii: unul slab și altul tare, mai exact, gradul de cunoaștere în această situație, se manifestă în ordine crescătoare de la o cunoaștere aproximativă și generală într-un caz, la o cunoaștere concretă și precisă în alt caz.

În planul operațiilor gândirii, distincția lingvistică partid/partidul marchează și o distincție logică¹. Bunăoară, în situația în care dorim să exprimăm definiția conceptului, cuvântul trebuie să fie nearticulat, id est, partid. În această accepție mai spunem că partid este semnul definiției conceptului. E de observat că în cazul definițiilor nominale-lexicale cuvântul ca semn al definiției poate lua forma: „prin cuvântul partid înțelegem” sau „numim partid”. Concret vorbind, semnificația adevărată, pentru definițiile nominale-lexicale este următoarea: „numim partid - o grupare de oameni, uniți prin comunitatea concepțiilor politice, ideo-

---

¹ Relevantă în această privință este judecata analitică a lui Aristotel din *Organon*.

logice a intereselor sociale”. O asemenea semnificație, bineînțeles, este imprecisă și prin urmare nu reușește complet să circumscrie partidul (obiectul) de entitățile secante, de pildă, organizațiile sindicale, de tineret, mișcări social-politice, etc. În definițiile reale (care trimit la obiect) cuvântul ca semn al definiției are forma: „partid este”. Un exemplu în această privință este forma de exprimare cum ar fi: „partid este o asociație cu o organizare flexibilă, care acționează pentru a lua și exercita puterea politică, în vederea realizării intereselor și concepțiilor politice, proclamate în platforma program”. O astfel, de definiție reală, privind partidul politic, pune în lumină trăsături precum: caracterul asociativ – adeziunea benevolă; caracterul organizat, dispunerea tipurilor de activități; modalitatea - luarea și exercitarea puterii politice, finalitatea - articularea și agregarea intereselor.

Dacă în definițiile nominal-lexicale, prin forma „numim partid”, se stabilește un raport de semnificare, atunci în definițiile reale, utilizând forma „partid este”, se caută dezvăluirea trăsăturilor entităților definite, suficiente pentru a identifica și diferenția entitatea supusă studiului și cercetării științifice.

În același context al logicii, cuvântul articulat partidul își are relevanța sa: este ceea ce se spune în definiție, este semnul formal al conceptului definit. Deci, partidul semnifică partidul și din acest considerent are un înțeles ori o comprehensiune.

Semnificând conceptul, cuvântul partid are și calitatea de a denumi. Când însă cuvântul se spune despre obiectul partid, acesta semnifică o denumire și este exprimat în limbaj într-o formă nearticulată. Or, este un postulat, obiectul respectiv este, sui generis, denumit prin cuvântul partid.

Cuvântul partid ca denumire, fiind dependent de concept, oferă posibilitatea de a se spune ceva despre partidele care alcătuiesc, în baza trăsăturilor comune, clasa de partide. Totodată, dependența denumirii de concept determină faptul că partid nu se poate spune despre orice, ci numai despre obiectele care au trăsături de a fi partid și nu altceva, sindicat, de exemplu, astfel, încât pentru orice obiect „X”, dacă „x” are trăsături de partid, atunci obiectul dat este partid și, drept urmare, are denumirea corespunzătoare.

O altă problemă care poate fi ridicată în continuare este următoarea: de ce se poate spune despre ceva că este partid? Credem că un răspuns acceptabil poate fi atât de ordin logic, cât și istoric.

Din punct de vedere logic, unui anumit partid i se spune partid și nu altfel, de pildă stat, deoarece partid este derivat de la partidul, care semnifică partidul (conceptul), pe când celălalt nu. Unui partid i se poate spune stat numai dacă statul semnifică partidul. Or, actul denumirii obiectului partid se realizează prin cuvântul semnificativ partidul, care exprimă conceptul (nomina non significant res nisi mediante intellectu) respectiv.

Istoricește denumirea de partid își are justificare în experiența socială privind semnificația unei „părți” a societății, exprimate în limbaj prin cuvânt. Această „parte” care încearcă să-și valorifice virtuțile, ulterior și cele politice, a fost denumită partid de la „pars”, („partes” - pl.) „Pars” era cuvântul utilizat de romani pentru a denumi „o parte” a societății cum ar fi: partes populares, partes optimates partes equestris etc.

Partid ca denumire, deci, își are originea în latinescul „pars”, iar prin filiera limbii franceze (le parti) a fost achiziționat de către limba română, aceasta dându-i cum ar spune C.Noica „cinstire și cetățenie”.

În afară de sensul etimologic de a fi „o parte la ceva”, cuvântul partid mai are și sensul de asociere, „a lua parte la ceva”. Or, acest al doilea sens relevat de G.Sartori [3, 3] în planul câmpului semantic are o semnificație de putere mai mare. „A lua parte la ceva”, echivalent cu „a participa”, determină eminemamente funcționalitatea partidelor fie în legătură cu luarea deciziilor politice, fie cu implicarea și integrarea individului în viața politică. Tocmai în acest context, partidul dobândește valoarea sa intrinsecă, care-i permite realmente depășirea statutului de „parte”, devenind astfel, ceea ce denotă însăși sintagma „partid politic”. Retrospectiv, obiectivarea reală a calificativului de „partid politic” are loc: în SUA, după 1830, când partidele au început să aibă o consistență influentă asupra puterii, în Anglia, odată cu Reform - Act de la 1832, în Franța, începând cu anul 1848 și în Japonia după restaurația Meige din anul 1867.

Așadar, sensul istoric reliefat adineaori în consonanță, bineînțeles, cu cel logic este indubitabil privind „de ce”-ul denumirii obiectului respectiv partid și nu altfel.

Dacă partid [1] este denumirea obiectului corespunzător, atunci cum s-a făcut „dreapta numire”? Nu ni se pare lipsit de interes, în această ordine de idei, să ne oprim asupra tezei convenționaliste și naturaliste. În corespundere cu teza convenționalistă [3, 99], denumirea obiectului este o chestiune de convenție, ceea ce presupune că „nimic nu este de la natură” un nume, ci pe parcurs devine un simbol [4, 100].

Însă adepții tezei naturaliste afirmă contrariul, adică denumirea obiectelor nu este rezultatul „acordului și convenției, ci se dă în conformitate cu raportul natural dintre denumire și obiect [4, 79-88]. Prin urmare, „dreapta numire” nu este decât potrivirea dintre eidosul denumirii și obiect.

Juxtapunerea ambelor teze cazului nostru permite să facem următoarele constatări:

a) denumirea partid are un caracter natural, dacă nu este doar o fonie (o sunetă constituită din mai multe sunete, id est, cuvântul în voce), ci și fonie / eidios (concept). Deci, obiectului partid i se potrivește numai acea denumire, în ale cărei „litere și silabe” este imprimată ideea ce exprimă în mod pertinent natura obiectului;

b) denumirea partid are un caracter convențional, dacă prin ea înțelegem numai fonie și „imaginea acustică” - concept (F. de Saussure). Faptul că același obiect îi corespund diferite fonii, spre exemplu în română - partid, engleză - party, franceză - parti, rusă - partia etc., dovedește că acestea sunt convenționale, arbitrare.

Concluzia în urma acestor reflecții ar fi următoarea: denumirea partid este convențională în ceea ce privește raportul fonie - obiect și naturală în ceea ce privește raportul fonie/eidos - obiect. Deci, alternativele se rezumă la aceste două teze. Și nimic nu poate împiedica ca una dintre ele să fie susținută într-o situație anumită și neacceptată în alta.

În legătură cu denumirea, adăugăm că nu există o denumire pentru un singur partid (referința denumirii este clasa de obiecte), căci ar trebui să existe și o definiție particularizată sau aceasta nu poate avea nici o apreciere logică. Prin urmare, este normal să punem următoarea întrebare: ce reprezintă cuvântul care denumește un singur obiect? Și de ce îl denumește astfel? Subliniem: cuvântul care denumește un singur partid nu este altceva decât numele acestuia, în acest context, un partid sau altul se mai poate numi: liberal, conservator, democrat, creștin, ecologist etc. Aceste nume și altele se dau în conformitate cu, de exemplu:

- atributele popularității - democrat, popular, creștin, naționale etc.
- atributele doctrinare - liberal, conservator, socialist.
- atributele apolitice-entice, socio-demografice, socio-profesionale.

Exempli gratia, dacă spunem, partidul democrat, nu facem decât să „saturăm” denumirea pentru a exprima exhaustiv gândul, pe de o parte. Iar pe de altă parte, construcțiile de acest fel (substantive însoțite de un atribut) sunt folosite cu scopul de a singulariza un partid din clasa de partide. Aceasta-i modalitatea de a da un „nume” obiectului denumit partid.

Așadar, cuvântul partid, fie într-un context, fie în altul, își etalează explicit capacități semnificative cum ar fi: a) constitutive, în calitate de materie a conceptului în voce; b) comunicative, în calitate de semn al formei conceptului; c) denominative, în calitate de denumire a unei mulțimi sau clasei de partide.

Într-adevăr, lumea, ipso facto, este cunoscută și prin semnificații, iar contribuția cuvântului partid, în acest sens, este incontestabilă. Așadar, nu ne rămâne decât să cunoaștem semnificațiile cuvintelor.

Bibliografie

1. Cassirer E. Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane. Editura: Humanitas, București, 1994.
2. Kant I. Critica rațiunii pure. Editura: IRI, București, 1994.
3. Sartori G. Parties and Systems: A Framework for Analysis. Vol.I. – Cambridge, Cambridge University Press, 1976.

4. Saussure, de, F. Cours de linguistique generale. - Paris, 1971.
5. Vasiliu E. Încercarea critică asupra teoriei binariste a semnului lingvistic. // Limba română, XXXII, nr.2, 1986.

Prezentat la redacție
la 20 noiembrie 2011

PARTIDELE POLITICE – PROMOTOARE ALE ORIENTĂRII GEOPOLITICE A REPUBLICII MOLDOVA

Aurelian LAVRIC

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative, Catedra Relații Internaționale

Doctor în istorie, conferentiar

Since 1812, when the Russian Empire occupied the Eastern part of Moldovan state, named by the occupants Bessarabia, a battle began for this territory between the international actors (Ottoman, Austrian and Russian empires), as well as within the Bessarabian territory – for a geopolitical orientation. This battle continues even now in the independent Republic of Moldova: there are parties which promote the integration within the Eurassian Economic Union, proposed by Russia, and there are parties which promote the integration in the European Union. The external factor is very influential in a small state like Republic of Moldova. So the denouement of this struggle is still unknown and it depends on the internal democratic mechanism and on the external support for both groups of political forces.

Din 1812, de când Imperiul Rus a ajuns pe Prut, a început bătălia pentru Basarabia – spațiul moldovenesc dintre Prut și Nistru, pe care ocupanții ruși l-au numit „Basarabia”, extinzând asupra întregului teritoriu denumirea veche a sudului regiunii. Statul Moldova nu s-a resemnat cu pierderea acelei părți din trupul țării. Iar din 1859, când Moldova s-a unit cu Valahia, nou-înființatul stat România, în calitate de succesor al Moldovei, a preluat inițiativa în revendicarea de la Rusia a moșiei strămoșești a Basarabiei. Concomitent, în Basarabia s-a purtat și se poartă, cam de la jumătatea secolului XIX – când s-a format o primă generație de basarabeni în mediul ocupației rusești – și până în prezent, o bătălie apăsătoare pentru **orientarea geopolitică** a provinciei, iar în prezent a statului Republica Moldova. Războiul pentru Basarabia a început în urmă cu aproape 200 de ani și s-a purtat de Imperiul Rus atât cu Moldova, Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar și alte state occidentale, cât și cu oameni dintre Prut și Nistru, care nu s-au resemnat cu ocupația rusească – cu starea de a ajunge deznaționalizați și rusificați, pe care le-au pregătit-o ocupanții. Ca rezultat, la 27 august 1991, RSSM a devenit stat independent. În prezent, când cea mai mare parte a Republicii Moldova este liberă (sub ocupație au mai rămas 11% din teritoriul fostei republici sovietice moldovenești – zona sa estică) lupta se dă între **orientarea Republicii Moldova către structurile occidentale sau rămânerea ei în sfera de influență a Federației Ruse**. Practic, partidele politice din Basarabia

sunt, după expresia cercetătorului O.Serebrian, “partide geopolitice”. Cele două tabere se prezintă astfel:

1. Partidele care împărtășesc și promovează ideea identității etnice moldovenești a populației majoritare a republicii – așa-numitele partide stataliste, cu o considerație deosebită față de Rusia. Partidele “stataliste” și “identitar – moldovenești” se poziționează ca pro-rusești probabil pentru că liderii și membrii acestora înțeleg că dacă nu era crima comisă de Rusia împotriva Principatului Moldovei în 1812, iar apoi crima din 1940, reluată 1944 – când trupele sovietice de ocupație au rămas aici pentru peste patru decenii, nu exista nici Republica Moldova, ci întreg teritoriul Principatului Moldova – de la Carpați până la Nistru – era în granițele unui stat, împreună cu frații din Maramureș (locul de origine al celor care apoi aveau să-și zică moldoveni), Transilvania, Muntenia etc. Partidul Comuniștilor – exponentul acestui curent, în perioada de 8 ani cât s-a aflat la guvernare (2001-2008), deși din 2005 a practicat un discurs pro-european, în fapt dădea dovadă de o lipsă de voință privind integrarea în UE. Poziția PCRМ rezultă clar din ideea pe care V.Voronin a exprimat-o de mai multe ori: întâi să construim Europa [UE] la noi și apoi ne vom integra. Evident, construirea Europei, a standardelor de viață ale UE în Republica Moldova este foarte grea fără să te afli acolo și fără să beneficiezi de ajutorul UE. Statele aderă și se integrează în UE pentru ca să realizeze standardele de viață din UE, integrarea în UE se desfășoară *stricto sensu* după aderarea la structurile respective.

2. Partidele pro-europene, care promovează identitatea românească a populației majoritare basarabene (doar PD-ul susține libertatea cetățenilor de a se identifica fie moldoveni, fie români și de a-și denumi limba fie română, fie moldovenească; PD-ul care se pronunță pentru integrarea Republicii Moldova în UE, dar întreține relații frățești și cu Partidul de guvernământ “Edinaia Rossia”).

Din perspectiva PCRМ, lupta se dă între românism și moldovenism. Cu toate că PCRМ-ul la nivel de declarații se declară pentru integrarea europeană, totuși, din perspectiva componentelor AIE, lupta pe care acele partide o poartă cu opoziția comunistă, se dă între orientarea pro-occidentală și orientarea pro-rusă. PCRМ-ul reprezintă un fenomen interesant. Deși de la începutul înființării sale (în 1993) liderul acestui partid, V.Voronin, și-a declarat în mai multe rânduri regretul cu privire la dispariția URSS și dorința de a vedea Republica Moldova în calitate de stat membru al Uniunii Rusia – Belarus, ajuns la guvernare în 2001, dar mai ales după incidentul legat de Planul Kozak de soluționare a conflictului nistrean, respins de el în 2003 după ce l-a parafat, comuniștii s-au orientat – mai ales după ce au obținut din nou majoritatea la alegerile din 2005 – spre UE. Cum a fost posibil ca UE și SUA să susțină guvernul comunist de la Chișinău? “Paradoxala susținere acordată de americani lui Vladimir Voronin trebuie văzută prin prisma presiunilor exercitate asupra Republicii Moldova de Rusia lui Putin pentru reglementarea conflictului transnistrean într-o formulă care ar fi per-

mis staționarea trupelor ruse în Transnistria vreme de 20 de ani și transformarea spațiului dintre Prut și Nistru într-o anexă federativă a Tiraspolului. Planul american de instalare a bazelor militare din Bulgaria și România nu s-a împăcat niciodată cu menținerea prezenței militare ruse în Transnistria. Gestul lui Vladimir Voronin din 2003 de respingere a Memorandumului Kozak (inspirat de puterile occidentale) a fost considerat de Vladimir Putin drept un afront personal, iar liderul comuniștilor de la Chișinău s-a trezit cu ușa Kremlinului trântită în nas. **Voronin a fost silit să se îndrepte spre Uniunea Europeană cu care a semnat Planul de acțiuni Moldova-UE** (subl. A.L.). Voronin a rămas până în ziua de azi un personaj neagreat de Kremlin și o Cenușăreasă a reuniunilor CSI. Configurația Parlamentului de la Chișinău din 2005 indica faptul că trebuie menținuți comuniștii la guvernare – ceea ce s-a și întâmplat cu ajutorul Occidentului prin intermediul lui Traian Băsescu, Viktor Iușcenko și Mihail Saakașvili” [1]. Deși nu îl agreează, Rusia l-a susținut și îl susține pe Voronin și PCR-ul, înțelegând că este singura forță politică mai influentă care se orientează spre Rusia și care este susținută de electoratul pro-rus din Moldova. V.Voronin și-a dat arama pe față pe 5 octombrie 2011, când a declarat că PCR-ul se pronunță pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea vamală Eurasiatică [2].

De cealaltă parte, asistăm la un discurs pro-occidental al PLDM, PD și PL, care, ajunse la guvernare în 2009, au format Alianța pentru Integrare Europeană (AIE). Cu regret, AIE, din cauza unor disensiuni între partidele componente, nu reușește să acționeze hotărât în vederea realizării obiectivului formulat. PL-ul, care promovează identitatea românească în Republica Moldova, a înlocuit totuși formulele pro-unioniste cu sintagma „ne întâlnim în Uniunea Europeană” care a atenuat temerile mult speculate de comuniști. Războiul PL-ului cu comuniștii este notoriu. Parte a acestui război a fost Raportul privind studierea crimelor comunismului în Republica Moldova, a Comisiei prezidențiale instituite printr-un decret al șefului statului Mihai Ghimpu, din 14 ianuarie 2010. Textul raportului a apărut de sub tipar în septembrie 2011 cu titlul “Fără termen de prescripție” (800 pagini). Devenit președinte interimar în urma evenimentelor politice din anul 2009, Mihai Ghimpu a avut inițiativa alcătuirii unui raport elaborat de istorici pentru condamnarea regimului comunist. În perioada cercetării necesare pentru acest raport au fost deschise arhivele secrete de la Chișinău care au scos la iveală confirmarea crimelor săvârșite în timpul ocupației sovietice. “Simpla scoatere la lumină a crimelor și criminalilor sovietici ar fi fost în sine o lovitură grea pentru Partidul Comuniștilor – în cazul în care ar fi fost preluată de mass-media și adusă la cunoștința publicului. Însă Partidul Liberal nu deține și nu controlează mijloace mass-media proprii care să-i fi permis o publicitate mai mare asupra crimelor comunismului (mai multe articole au apărut în ziarele *Timpul* și *Jurnal de Chișinău*, fără a avea însă un efect deosebit, iar subiectul crimelor comunismului a fost oarecum abandonat)” [2]. De notat totuși că în timpul preșe-

dinției lui Ghimpu a fost numită o nouă conducere a Companiei Publice Teleraudio-Moldova, fidelă PL-ului, iar din august 2010 PL-ul și-a creat propriile instituții mass-media – portalul de știri Arena.md și postul de radio ‘Arena FM’ – însă eficiența acestora, în parte datorită profesionalismului jurnaliștilor angajați în instituțiile respective, a lăst și lasă de dorit. În orice caz, nu se compară cu profesionismul și impactul jurnaliștilor de la posturile de televiziune pro-comuniste NIT și N4. “Ideea lui Mihai Ghimpu a fost ca în baza raportului istoricilor privind crimele comunismului să fie adoptată o lege care să aplice comunismului un tratament egal cu nazismul. Suspendarea prin lege a denumirii de comunism și a simbolurilor comuniste ar fi fost o lovitură de succes și proiectul ar fi putut fi dus la îndeplinire, Alianța pentru Integrare Europeană având numărul necesar de voturi în Parlament. Însă proiectul liberalilor a fost abandonat de partenerii de guvernare Partidul Liberal Democrat, Partidul Democrat și Alianța Moldova Noastră (dispărută între timp de pe scena politică, notă A.L.) – ridicându-se astfel semne de întrebare cu privire la adevăratele intenții ale acestor partide (respectiv dacă chiar își doresc să îi învingă pe comuniști)”. De asemenea, un alt instrument de luptă l-a constituit amenințarea cu intentarea unor dosare de corupție foștilor guvernanți comuniști. “Mult anunțatele dezvăluiri în dosarele de corupție ale comuniștilor de la Chișinău au rămas doar vorbe de campanie electorală (probabil o altă înțelegere a unor membri AIE cu structurile de forță)” [2].

La fiecare scrutin electoral populația Republicii Moldova are din nou de ales între Orient și Occident, ca de fiecare dată în ultimii 20 de ani. Cheia unei victorii pro-occidentale stă în păstrarea unității AIE – desfacerea acestui bloc politic are un singur rezultat: venirea la putere a comuniștilor, cu tot cortegiul de consecințe ale unui astfel de rezultat. „Venirea la puterea a comuniștilor poate duce la o nouă izolare a Republicii Moldova pe scena internațională în condițiile în care comuniștii rămași sub conducerea lui Vladimir Voronin nu vor fi bine primiți nici la Bruxelles, nici la Moscova”, consideră G.Damian, în articolul „Basarabia, la răscruce de vânturi”, publicat în [Ziua Veche](#), și reprodus în portalul de știri Arena.md [3]. Cred totuși că analistul român greșește când formulează atât de categoric aceste presupuneri: Moscova îl va susține pe Voronin și PCRM-ul, ca o alternativă la integrarea rapidă a Republicii Moldova în UE. Faptul că Rusia se pronunță împotriva integrării europene a republicilor fost-sovietice transpare din unele acțiuni ale sale. Pe 2 septembrie 2011, agenția Rador, citată de Arena.md a difuzat știrea "Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina în fața UE", în care se menționează: „Deputatul ucrainean Oleksi Plotnikov, membru al Partidului Regiunilor, aflat la guvernare, susține că Federația Rusă a pierdut lupta pentru Ucraina în fața Uniunii Europene și că materialele difuzate de posturile de televiziune rusești și articolele din ziare care dezaprobă politica externă a Ucrainei confirmă înfrângerea Moscovei”. "Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina

în fața UE în luna martie a acestui an, atunci când Înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe, Catherine Ashton, a declarat că partea ucraineană are toate motivele ca, până la sfârșitul anului în curs, să semneze Acordul privind zona de liber schimb. După această declarație, în Ucraina au început să vină emisari (ruși, n.red), care ne-au spus: Uniunea Vamală formată între Rusia, Belarus și Kazahstan este mai convenabilă, renunțați la Europa, veniți în cadrul Uniunii Vamale", a subliniat Plotnikov. "Ceea ce vedem în materialele prezentate la televiziunile din Rusia dovedește că Moscova își recunoaște înfrângerea" - a adăugat deputatul ucrainean.

De asemenea, Rusia va susține PCRМ-ul ca promotor al statutului de neutralitate și al unei atitudini rezervate față de NATO. PCRМ-ul a declarat tranșant că este împotriva NATO. Pe 19 aprilie 2011 Arena.md a difuzat știrea „PCRМ propune ca neutralitatea Republicii Moldova să fie reflectată și într-o lege” [4], în care a fost prezentat un proiect de lege al comuniștilor privind statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. În același timp, Moscova mizează și pe PD, care este un partid din interiorul AIE, dar care este contra unei apropieri de NATO și promovează astfel interesele Moscovei în spațiul geopolitic din care face parte Republica Moldova.

În ciuda unor eforturi ale societății și conducerii moldovenești privind integrarea europeană, imediat din 2009, în exterior Republica Moldova încă mai este văzută ca făcând parte din spațiul geopolitic al Rusiei. Într-un articol din revista "Newsweek", citat pe 28 septembrie 2010 de portalul de știri Moldova Azi și intitulat "Noua Ordine Mondială: Moldova, plasată în Noul Imperiu Rus" [5], profesorul J.Kotkin plasează Republica Moldova în zona Noului Imperiu Rus, alături de Armenia, Belarus și Ucraina. „Rusia dispune de resurse naturale enorme, o capacitate tehnico-științifică considerabilă și militară puternică. Ca ceara chineză, Rusia încearcă să se afirme în Ucraina, Georgia, și Asia Centrală. La fel ca și versiunea vechiului Imperiu țarist, Noul Imperiu Rus se bazează pe legăturile strânse a identității sale, un grup etnic care reprezintă aproximativ patru cincimi din cele 140 de milioane de oameni din Rusia". "Newsweek" afirmă că a venit timpul să renunțăm la multe dintre noțiunile pe care le aveam despre felul în care se organizează umanitatea. „Peste tot în lume, o renaștere a legăturilor tribale creează alianțe globale mult mai complexe. Acolo unde, în trecut, diplomația definea frontierele, astăzi istoria, rasa, etnia, religia și cultura împart oamenii în grupări noi, dinamice", scrie Newsweek. Potrivit profesorului Kotkin, Noua Ordine Mondială va cuprinde 19 grupuri de țări. Viziunea sa este apropiată de cea a lui S.P.Huntington, care împărțea lumea în 9 civilizații – grupuri de state.

În opinia general-maiorului (rt.) C.Pivariu, autor al volumului "Geopolitica actuală, descoperită în 200 de episoade", "Situația din Republica Moldova, deși marcată de un oarecare succes al forțelor democratice, este puternic influențată

de interesele Rusiei, problema transnistreană fiind doar un pretext pentru ca Moscova să mențină această zonă sub influența sa, în condițiile extinderii NATO spre est. Zvonurile conform cărora Kremlinul i-ar cere lui Igor Smirnov să nu mai candideze pentru un nou mandat de președinte nu trebuie interpretate ca o decizie a Rusiei de a nu mai sprijini separatismul transnistrean, ci de a căuta să dea o nouă față acestuia. Amânarea preconizatelor discuții în formatul 5+2 din 20 iunie [2011], chiar dacă Germania venea în întâmpinarea ideii de federalizare susținută de Rusia, demonstrează dificultățile soluționării acestui conflict” [6].

Despre dependența sporită a Republicii Moldova de factorii externi vorbesc și analiștii de la Agenția privată americană de analiză STRATFOR (“a [global intelligence](#) company”) fondată în 1996. „Republica Moldova, o țară mică însă importantă din punct de vedere strategic, se confruntă cu blocaje la mai multe niveluri. Viitorul Republicii Moldova și modul în care aceste probleme vor fi soluționate va depinde de acțiunile forțelor externe în această regiune”[7]. Aceasta este concluzia ultimei analize, publicată de STRATFOR. “Fosta republică sovietică a devenit un câmp de luptă strategică între Occident și Federația Rusă. Țara este divizată în mai multe domenii, Parlamentul nu reușește să soluționeze disputa teritorială cu regiunea transnistreană, iar Chișinăul nu poate decide dacă ar trebui să se orienteze spre Europa sau Rusia. „Această stare de lucruri înseamnă că **forțele externe vor juca un rol important în regiune** (subl. A.L.), fapt ce va afecta viitorul Republicii Moldova”, constată experții. Situația politică în care s-a pomenit Republica Moldova ilustrează modul în care țara este sfâșiată între Occident și Rusia. Parlamentul țării este divizat între Partidul Comuniștilor, susținut de Rusia și Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), al cărei scop este apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană. AIE, însă, este împărțită între trei partide, fiecare având interese proprii. „Au existat discuții privind posibile compromisuri în Parlament, care ar putea permite alegerea unui președinte. Planul cel mai realist implică o alianță informală între prim-ministrul moldovean, V.Filat și comuniștii. Cu toate acestea, toate partidele sunt îngrijorate că în cazul acestei alianțe ar putea pierde sprijinul electoratului, astfel impasul rămâne de nerezolvat”, se spune în analiză. Una dintre principalele probleme este Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic și militar. Progrese cu privire la rezolvarea problemei teritoriale păreau posibile în ultimele luni, după ce Germania a calificat Transnistria – o problemă cheie de securitate în discuțiile cu Rusia. Moscova chiar s-a arătat dispusă să permită reprezentanților UE sau OSCE să monitorizeze teritoriul. Cu toate acestea, este puțin probabil ca Rusia își va retrage forțele din Transnistria, deoarece este în interesul Moscovei să-și mențină prezență militară în regiune, din cauza amplasării strategice a Republicii Moldova. Rusia vrea să blocheze procesele de integrare a Moldovei în structurile occidentale. Uniunea Europeană este, de asemenea, inte-

resată de Republica Moldova, deși se simte incertă de a acționa mai ferm. România și-a folosit de multe ori de legăturile etnice și culturale strânse cu Moldova pentru a încerca să atragă țara în instituțiile occidentale, cum ar fi Uniunea Europeană. Polonia, un lider în Europa Centrală și de Est, ar dori, de asemenea, să vadă Moldova ieșind din sfera de influență a Rusiei. Totuși puterile occidentale sunt foarte prudente, ceea ce [re]ține integrarea în Uniunea Europeană a unei țări sărace și divizate politic, cum este Republica Moldova. “Deoarece Republica Moldova este prea mică și divizată pe plan intern ca să aleagă de sine stătător o cale, **viitorul său va fi determinat de puterile din afara țării** (subl. A.L.). În cele din urmă, Rusia va soluționa problema Transnistriei, iar integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va depinde de capacitatea oficialilor de la Chișinău să se concentreze în această direcție, precum și de cooperarea cu statele membre ale UE”, conchid experții de la STRATFOR.

Chiar dacă în ansamblu au făcut o analiză apropiată de realitățile din zonă, există și unele imprecizii în ideile exprimate de experții de la STRATFOR, imprecizii care arată că ei nu cunosc toate datele situației din RM, în special pe cele legate de conflictul din zona nistreană a Republicii Moldova. Experții citați scriu că “*Parlamentul nu reușește să soluționeze disputa teritorială cu regiunea transnistreană*”. Se știe că Republica Moldova s-a desprins la 27 august 1991 de la URSS, dar trupele sovietice de ocupație și-au păstrat controlul asupra a 11% din teritoriul fostei RSSM (După 1991 aceste trupe, subordonate Moscovei, au devenit rusești). Disputa nu este cu “regiunea transnistreană”, ci cu succesoarea URSS – Federația Rusă, care a instituit un regim de ocupație în zonă: o administrație din cetățeni ruși (din “guvernul” de la Tiraspol nu face parte nici un etnic moldovean din zona respectivă) și o armată. În plus, nu este vorba de “o regiune transnistreană”, deoarece zona de ocupație a Federației Ruse cuprinde o parte din teritoriul de pe malul stâng al Nistrului (așa-șisa Transnistria, fără satele Corjova, Pohrebea, Pârâta, Doroțcaia, Cocieri și Molovata Nouă) și o parte din teritoriul de pe malul drept al Nistrului (din Cisnistria sau Basarabia: orașul Bender și satele Gâsca, Protegailovca, Chițcani, Cremenciug și Merenești). În principiu, zona poate fi numită – “zona central-estică a Republicii Moldova”. Disputa este cu Federația Rusă, pentru partea central-estică a Republicii Moldova.

Experții mai scriu: “*Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic și militar*”. Zona central-estică a Republicii Moldova nu este un teritoriu separatist, care să vrea să se separe de Republica Moldova, din simplul motiv că el nu a aparținut niciodată Republicii Moldova. RSSM, care se afla sub ocupația regimului de la Moscova, a devenit separatistă 1989-1990 și s-a separat de Moscova la 29 august 1991. Rusia nu și-a retras însă de pe întreg teritoriul RSSM trupele de ocupație, astfel nu se poate spune că Rusia sprijină politic și militar teritoriul respectiv: Rusia îl controlează, îl menține sub ocupație. De ase-

menea, experții scriu că *“Rusia va soluționa problema Transnistriei”*. Cred că cel mai bun răspuns la o asemenea afirmație l-a dat primul ambasador al SUA la Chișinău, doamna M.Pendleton. În știrea intitulată *“Oficial american: Să trimiți pacificatori ruși în Moldova e ca și cum ai pune vulpea să păzească găinăria”*, din 2 septembrie 2011, este reprodusă o declarație a ambasadoarei: *“Problema transnistreană rămâne cel mai mare obstacol în calea dezvoltării Republicii Moldova. În 1992, Moldova a solicitat ONU să trimită forțele internaționale de menținere a păcii în regiune, însă nu a primit un răspuns prompt din partea ONU. Din această cauză, Moldova a fost forțată să accepte pacificatorii ruși. Acest pas a fost ca și cum ai pune vulpea să păzească găinăria”* [9]. Primul ambasador al SUA în Republica Moldova, M.Pendleton, a făcut această declarație în cadrul unui interviu pentru postul de radio Vocea Americii. Așadar, Rusia nu va soluționa problema nistreană pentru că ea este parte a conflictului.

În pofida acestor erori, suntem de acord cu experții americani în privința faptului că diferendul de pe malurile Nistrului va fi soluționat numai cu sprijin din afară, dar cu sprijinul UE și SUA, care vor determina Rusia să părăsească cele 11% din estul teritoriului Moldovei, eventual cu repatrierea etnicilor ruși sub demnitatea cărora este să trăiască în calitate de cetățeni moldoveni în Republica Moldova. La fel, Republica Moldova nu va putea să-și redreseze situația economică (deci nu va putea să ridice nivelul de trai al populației) fără sprijin din afară: fără investiții și fără piețe de desfacere. Cu părere de rău, Rusia, oferind piața sa producătorilor moldoveni, încearcă să determine orinetarea geopolitică a guvernului de la Chișinău – inclusiv prin embargouri la vinuri și la alte produse moldovenesti.

Interesele actorilor influenți din zonă sunt cunoscute: UE și SUA doresc securizarea regiunii și a frontierelor, ridicarea nivelului de trai al cetățenilor moldoveni, pentru a se evita o emigrare masivă a acestora în țările UE, doresc cel puțin un stat prieten, democratic, și stabil în vecinătatea UE dacă nu un stat membru al UE. Interesele Rusiei se desprind dintr-un document publicat de Wikileaks, referitor la o vizită a lui M.Lupu la Moscova în august 2009. În știrea Unimedia intitulată *“(doc) Wikileaks, UNIMEDIA și secretul lui Marian Lupu din 2009”*, a portalului de știri Unimedia [9], este reprodusă o declarație a lui M. Lupu privind o întâlnire secretă cu oficiali ruși: *“Potrivit spuselor lui Lupu către Ambasadorul SUA, întâlnirea a semănat cu un examen psihologic detaliat. I-au fost puse o serie de întrebări despre relațiile cu România, declarațiile despre neutralitate, despre partenerii de coaliție, dacă va oferi imunitate familiei Voronin, fapt confirmat de acesta”*. Așadar, Rusia dorește ca Moldova să nu se reunească cu România, să-și păstreze statutul său de neutralitate – care pentru Rusia înseamnă că Moldova nu aderă la NATO, dar trupele rusești de ocupație rămân pe teritoriul său, Rusia dorește o guvernare loială ei și se implică pentru a asigura protecție protejatului său – comunistul V.Voronin.

Interesele Rusiei coincid cu interesele vecinului Republicii Moldova din est – Ucraina. Pe 28 martie 2011 portalul de știri Unimedia, cu referire la Hotnews.ro, a publicat știrea intitulată „*Wikileaks: România și Moldova - unite sub numele „Romanova”*” [9]. „Ucrainenii au constatat că politicienii din Republica Moldova, promovând o politica pro-europeană, susțineau tacit intrarea Moldovei în UE prin România, cu posibilitatea ca Moldova de la dreapta Nistrului să se unească, eventual, cu România, iar stânga Nistrului (Transnistria) să revină la Ucraina”, se arată într-o telegramă a Ambasadei de la Kiev datând din 2007, clasificată confidențial. Subiectul telegramei: „Ucraina / Moldova: Transnistria și cauze de iritare bilaterală”. Potrivit hotnews.ro, „în loc să fie absorbită de România, Moldova de la dreapta Nistrului s-ar putea uni cu România într-o structură supra-națională, «Romanova»”. În telegramă se notează că A.Veselovsky, adjunct al ministrului de Externe din Ucraina, „și-a exprimat îngrijorările față de relațiile Moldovei cu România, o preocupare care, a notat el, era împărtășită de adjunctul șefului Secretariatului Prezidențial, O.Cealți (pe atunci, un candidat important pentru funcția de ministru de Externe), care fusese Ambasadorul Ucrainei în România”. Telegrama continuă cu suspiciunile ucrainene privind formarea structurii „Romanova”. Într-o altă telegramă a Ambasadei de la Kiev, clasificată confidențial și intitulată „Relațiile România-Ucraina: summituri anulate și expulzări de atașați”, datând din 2009 [9], se arată ca B.Iaremenko, adjunctul șefului secției de politică externă a Secretariatului Prezidențial, „ne-a spus că Guvernul Ucrainei este preocupat că actualul guvern din România încearcă să promoveze o politică a „României Mari” care ar include părți din Ucraina, Ungaria (sic?, n. A.L.) și Moldova. El a concluzionat că relațiile încordate cu România reprezentau o problemă serioasă și a spus că Guvernul Ucrainei „analiza opțiunile” avute pentru a aborda înrăutățirea relațiilor”. O altă telegramă clasificată confidențial, datând din 2010 și intitulată „<> amenințare de securitate a Ucrainei - România” [10], arată că una din probleme este „nevralgia ucraineană față de intențiile României în privința Moldovei. Orice mișcare spre absorbția Moldovei sau reunificarea acesteia cu România ar fi primită rău la Kiev, unde ar fi văzută, între altele, drept o deschidere a apetitului României pentru pretenții teritoriale conexe împotriva Ucrainei. Candidatul prezidențial ucrainean Tihipko a declarat în timpul campaniei sale că **„menținerea Moldovei ca stat independent este un interes strategic al Ucrainei** (subl. A.L.). Nimeni nu este interesat mai mult decât noi de acest lucru”. Nu este, probabil, o exagerare prea mare sugestia că ucrainenii percep o analogie între atitudinea României față de Moldova și atitudinea Rusiei față de Ucraina”, se arată în știrea în cauză.

Într-o altă știre a Unimedia, intitulată „Wikileaks 2010: Ucraina îi separă intenționat pe «moldoveni și «români»” [9], se spune: „Din punctul de vedere al Kievului, relațiile bilaterale româno-ucrainene sunt surprinzător de tensionate,

având o varietate largă de factori iritanți, atât mari cât și mici. Una din problemele nevralgice ale oficialilor ucraineni sunt intențiile României față de Republica Moldova. Despre aceasta se vorbește într-un document din 2010 desecretizat de [Wikileaks](#). Potrivit unei note diplomatice a Ambasadei americane de la Kiev, orice acțiune a oficialilor de la București legată de Republica Moldova [privind absorbția sau reunificarea acesteia] cu România va fi văzută cu ochi răi la Kiev. Astfel de acțiuni vor fi calificate drept pretenții teritoriale și față de Ucraina. Un politician ucrainean, Tihipko a declarat că "interesul strategic al Ucrainei constă în menținerea Republicii Moldova în calitate de stat independent". În mințile ucrainenilor s-a înrădăcinat o analogie potrivit căreia "pretențiile României față de Republica Moldova sunt asemănătoare cu atitudinea Rusiei față de Ucraina". În aceeași ordine de idei, trebuie de remarcat faptul că Ucraina, în diferențierea minorităților sale naționale, menține o distincție strictă între "români" și "moldoveni". Potrivit unui oficial de la Ministerul Afacerilor Externe al Ucrainei, Sirenko, oficialii de la Kiev deliberat resping eforturile României de a califica aceste două grupuri etnice drept aceleași [unul și alelași, notă, A.L.]. Potrivit unui alt document desecretizat de Wikileaks, care atinge aceeași temă, la nivel politic și academic, România insistă ca Ucraina să reclasifice grupurile minoritare român și moldovean în unul singur și anume cel "vorbitor de limbă română". Potrivit analistului Natalia Bilostir, acum în Ucraina locuiesc circa 250 de mii de moldoveni și doar 100 de mii de români. Combinând cele două grupuri etnice în cel românesc, minoritatea nou formată ar deveni a doua cea mai numeroasă din Ucraina după ruși. Potrivit șefului adjunct al Secretariatului prezidențial, B.Iaremenko, guvernul ucrainean consideră că oficialii români încearcă să urmeze politica de refacere a "României Mari", care ar include părți din Ucraina, Ungaria și Republica Moldova. El a mai spus că relațiile tensionate între Ucraina și România sunt o problemă gravă, se arată în știrea citată. Rusia este pe aceeași poziție cu Ucraina în ceea ce privește interesul privind existența statului Republica Moldova: ambele sunt împotriva unei apropieri, cu atât mai mult, împotriva unei asocieri între Moldova și România. De notat că deși Ucraina se pronunță pentru statalitatea moldovenească, din timpul războiului ruso-moldovenesc din 1992 și până în prezent ea suține regimul de ocupație rusească din zona central-estică a Republicii Moldova. Pe de altă parte, interesele României sunt inserate intereselor UE, statul vecin de peste Prut fiind obligat să desfășoare politici care se înscriu în acțiunile Bruxelles-ului.

Referindu-ne la orientarea geopolitică a Republicii Moldova, credem că locul tânărului stat este în cadrul familiei europene (UE), cu toate problemele ce există acolo – percepute ca atare prin prisma valorilor societății moldovenești: educația sexuală în grădinițe și în școală, justiția juvenilă, homosexualitatea, organismele modificate genetic și ingineria genetică inclusiv pe ființe umane, pornografia și violența pe Internet, în mass-media și în cinema ș.a...

Suntem de acord cu estimările unor analiști conform cărora factorul extern va fi unul determinant pentru evoluțiile din această zonă. Totuși, Republica Moldova trebuie să-și fructifice poziția sa geopolitică și printr-o politică externă deosebit de bine articulată să-și asigure securitatea și dezvoltarea economică, folosind interesele geopolitice în zonă ale UE, SUA, Rusiei și, de ce nu, ale Chinei (ca investitor internațional notoriu la etapa actuală). Moldova trebuie să-și găsească vocația și să devină un jucător geopolitic incontestabil în viitorul apropiat. Desigur, statutul unei țări este determinat de potențialul său economic. Dar credem că o politică externă inteligentă, capabilă să armonizeze interesele geopolitice ale actorilor internaționali importanți, poate să aducă rezultatele dezirabile în ceea ce privește asigurarea securității și dezvoltării economice.

Bibliografie

1. Damian G. Basarabia, la răscruce de vânturi. Ziua Veche. // Arena.md, 2 septembrie 2010, http://www.arena.md/?go=news&n=709&t=Basarabia_la_rascruce_de_vanturi, accesat la 2 septembrie 2011.
2. http://www.arena.md/?go=news&n=8588&t=Voronin_pe_urmele_lui_Putin_„Uniunea_economica_Eurasiatrica_ne_va_scoate_din_criză” (video), accesat la 10 octombrie 2011.
3. http://www.arena.md/?go=news&n=4671&t=PCRM_propune_ca_neutralitatea_Republicii_Moldova_sa_fie_reflectata_si_intr_o_lege (video), accesat la 2 septembrie 2011.
4. <http://www.azi.md/ro/print-story/13631>, accesat la 1 septembrie 2011.
5. Renașterea unei geopolitici dure. [Interviu consemnat de Ion Petrescu](http://www.arena.md/?go=news&n=6566&t=Renashterea_unei_geopolitici_dure). // Arena.md, 29 iunie 2011, http://www.arena.md/?go=news&n=6566&t=Renashterea_unei_geopolitici_dure, accesat la 2 septembrie 2011.
6. STRATFOR: Moldova nu e în stare să decidă, viitorul ei este în mâinile marilor puteri, <http://unimedia.md/?mod=news&id=38406>, accesat la 31 august 2011.
7. <http://unimedia.md/?mod=news&id=38501>, accesat la 2 septembrie 2011.
8. <http://unimedia.md/?mod=news&id=38532>, accesat la 3 septembrie 2011.
9. <http://unimedia.md/?mod=news&id=31775>, accesat la 3 septembrie 2011.
10. <http://unimedia.md/?mod=news&id=38612>, accesat la 7 septembrie 2011.

Prezentat la redacție
la 7 noiembrie 2011

STABILITATEA ȘI ALTERNANȚA GUVERNAMENTALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA ACTIVITĂȚII PARTIDELOR POLITICE

Irina NICOLAEV

Chișinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Politice
Doctorandă, magistrul în științe politice

This article presents an analysis of power relations through the participation of political parties forming the government. Support and training of executive power depends on the political regime of the state. Executives at the training ranges Parliament through the parliamentary majority (Parliamentary political regime) and President of the State, forming the presidential offices in the presidential political regimes, and when political regimes play an important role in semi-executive training, especially where there is a stable parliamentary majority.

Multiparty system of Moldova creates conditions for the subjects of multiple relationship „government-opposition”. In the parliament there and there always have enough subjects to test policies for collaboration and communication capabilities of the representatives of the political class. The struggle for the possession and exercise of political power requires both confrontation and cooperation, or the majority of government level or at the level of political opposition. Fight for holding political power is the most powerful means of curdling and coalition, as well as the most important catalyst for political conflict.

The study urges the authority to issue concerned the identification of three aspects that influence the ability of opposition cooperation with the government: the doctrine, the subjective (interpersonal relations), the number of seats the party held or political power.

Articolul de față prezintă o analiză a relațiilor de putere prin prisma participării partidelor politice la formarea cabinetelor executive. Sprijinul și sursa de formare a executivului depinde de regimul politic din statul respectiv. Analiza tabelelor din Anexa I prezintă o situație când la baza formării cabinetelor executive se situează Parlamentul, prin intermediul majorității parlamentare (regim politic parlamentar) și Președintele statului, care formează cabinete prezidențiale, în cadrul regimurilor politice prezidențiale, iar în situația regimurilor politice semiprezidențiale joacă un rol important în formarea executivului, îndeosebi în situația în care nu există o majoritate parlamentară stabilă.

Conform analizelor autorului (Anexa I) puterea politică executivă în Republica Moldova a fost reprezentată de patru tipuri de cabinete ministeriale:

- cabinet monocolor: format în baza sprijinului parlamentar a unui singur partid;

- cabinet în baza coaliției minimal câștigătoare: sprijinit de o alianță de partide cu un număr de mandate suficient pentru formarea și sprijinirea guvernului;

- cabinet prezidențial/coaliție supradimensionată: o situație specifică regimului semiprezidențial din Republica Moldova, când Guvernul este format la inițiativa Președintelui cu sprijinul unei majorități neinstituționalizate, care nu guvernează nemijlocit, ci asigură guvernarea cu sprijin parlamentar. Este situația unor perioade incerte din punctul de vedere politic din ajunul alegerilor parlamentare. Guvernul are caracterul unui cabinet provizoriu, de tranziție.

- cabinet prezidențial: guverne formate și prezidate de Președintele statului, în perioada regimului politic prezidențial.

Analizând subiectul stabilității guvernamentale, este invocată primordial durata medie de activitate a unui cabinet. Perioada analizată (de la formarea statului Republica Moldova până în 2012) a cunoscut activitatea a 13 guverne, media activității unuia fiind de 570,23 zile. Un guvern în Republica Moldova a activat circa 1,56 ani, fapt ce ne spune despre un caracter mai mult instabil decât stabil al guvernării, comparativ cu media de peste doi ani a democrațiilor analizate de A.Lijphart [1, 136].

Analiza profundă a problemei implică luarea în considerație a faptului că sistemul politic din Republica Moldova a cunoscut trei tipuri de regimuri politice în cele două decenii de existență. Din punctul de vedere a regimului constituțional (prezidențial, semiprezidențial și parlamentar) cele mai stabile guverne au activat în regimul politic parlamentar, cu o medie de 640,3 zile (1,75 ani). În acest fel este contracarată ideea conform căreia regimul politic parlamentar ar provoca instabilitate politică. Cel mai instabil este regimul politic semiprezidențial, cu o medie „de viață” a executivelor de 505,4 zile. Instabilitatea se referă și la tipul de cabinete formate, fiind vorba de toate cele trei tipuri de cabinete posibil de format într-o astfel de situație. Practica moldovenească în domeniul guvernării semiprezidențialiste este una nefastă, îndeosebi în condițiile unui sistem de partide în formare. În ceea ce privește regimul preponderent prezidențial existent în perioada anilor 1991-1994, atunci în pofida faptului că guvernele au fost relativ stabile (media – 522 zile), probabilitatea construcției unui astfel de regim politic nu este prezentă pe agenda clasei politice naționale, și sunt de părere că nici nu trebuie să existe. Este mare riscul ca un regim politic prezidențialist să degenereze în autoritarism.

Din punctul de vedere a structurii și tipului guvernării, cele mai stabile executive sunt cabinetele monocolor minimal câștigătoare – media de activitate a unui Guvern fiind de 812 zile. Astfel de guverne au activat și în regimul semiprezidențial, însă îndeosebi sint o realitate a regimului parlamentar. La extrema cealaltă, din punctul de vedere al longevității, se află guvernele formate în ba-

za unor coaliții minimal câștigătoare. O explicație sau o scuză pentru astfel de coaliții poate servi criza constituțional-politică generată în 2009, și nesoluționată nici la moment, care provoacă o stare de incertitudine în societate, inclusiv prin inițierea de alegeri anticipate. Totuși, este o realitate faptul că astfel de guverne în Republica Moldova sunt extrem de instabile. Lipsește cultura dialogului între partide, care nu pot forma niște coaliții durabile de guvernare. Comunicarea politică este defectuoasă, iar interesele personale și corporative sunt puse mai presus decât cele naționale. Destul de instabile s-au dovedit a fi și coalițiile prezidențiale / supradimensionate formate în perioada semiprezidențialistă a Republicii Moldova.

În ceea ce privește ponderea temporală a cabinetelor, atunci cele mai prezente au fost cabinetele monocolare – 54,76%. În cazul celorlalte tipuri de cabinete ponderea variază între 13% și 18%. Analiza perioadei parlamentare de guvernare denotă o pondere și mai categorică a guvernării monocolare – 78,16%. Situația se datorează perioade de guvernare a PCR: 19.04.2001 – 17.09.2009. Comparativ cu practica a 32 de democrații parlamentare, ponderea guvernării monocolare în Republica Moldova pe perioada regimului politic parlamentar (2001-prezent) este net superioară. 37,1% vs. 78,16% [1, 104]. Guvernarea prin coaliții minimal câștigătoare este una raportabilă la practicile altor democrații: 24,7% vs. 21,84%, dar totuși deficientă. Reiteriez ideea că guvernarea unei singure formațiuni într-un regim politic democratic este un fenomen firesc și prezent. Problema este ca această organizație social-politică să nu abuzeze de puterea politică deținută, să nu o folosească pentru împiedicarea prin resurse administrative ilegale și antidemocratice a alternanței puterii. Iar în ceea ce ține de guvernarea prin coaliție, atunci la fel este o practică obișnuită, însă cu mult mai întâlnită în democrațiile lumii. În mare parte pe motiv că există un potențial mai mare de comunicare și coabitare. În Republica Moldova, spre regret, partidele politice și clasa politică actuală, per ansamblu, nu este pregătită, obișnuită să guverneze prin alianță. Se dorește deținerea totalmente a puterii politice și izolarea opoziției de procesul decizional. Diferențierea „comunist – democrat” este o construcție sofisticată utilizată de politicieni pentru a abuza de încrederea populației. Practica politică din ultimii ani a demonstrat că indiferent de denumirea partidelor pe care le reprezintă politicienii, de regulă, denotă ambiții și comportament deplasat de la regulile procesului democratic, indiferent de cum se etichetează, comunist sau democrat.

Un aspect important al problemei analizate o reprezintă alternanța partidelor la guvernare. Se are în vedere structura sprijinului parlamentar, al majorităților parlamentare de guvernare, de regulă. Analiza anilor 1994-2001 dovedește că practic nu a existat o continuitate în guvernare ce ar demonstra că partidele politice aflate la guvernare se bucură de un sprijin electoral permanentizat, sau că aceste coaliții de guvernare sunt durabile. Dacă în Parlamentul de legislatura a

XIII (1994-1998) guvernul a fost constituit în baza fracțiunii majoritare parlamentare a PDAM, cu sprijinul deputaților aleși pe listele Blocului electoral „Partidul Socialist și Mișcarea „Unitate-Edinstvo””, atunci în Parlamentul de legislatură a XIV (1998-2001), acești concurenți electorali nici nu aveau reprezentare. Iar Guvernul este format în baza Alianței pentru Democrație și Reforme (ADR), constituit din: Blocul electoral „Convenția Democrată din Moldova”, Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” și Partidul Forțelor Democratice. Culmea este că în urma alegerilor anticipate din 2001, majoritatea partidelor din componența ADR (cu excepția PPCD, care la sfârșitul lui 1999 oricum ieșise din ADR) nu au reușit să treacă pragul electoral și să devină parlamentare. Până la alegerile parlamentare din 2005, pe parcursul a 10 ani și trei cicluri parlamentare, puterea politică era constituită în baza unor forțe politice noi, lipsa de continuitate și siguranță a vectorului la nivel de politici publice guvernamentale.

Pentru prima dată, alegerile parlamentare din martie 2005 au stabilit, au consacrat o continuitate la nivel de guvern și majoritate parlamentară de guvernare. În parlamentul de legislatură a XVI, în premieră, majoritatea parlamentară a fost cea din legislatură precedentă. Fapt ce indică asupra unei stabilizări, consolidări a vieții politice din Republica Moldova. Aceeași tendință de permanentizare a puterii politice se lasă observată și în parlamentele de legislaturile XVIII și XIX. Coaliția majoritară parlamentară formată în baza alegerilor din 29 iulie 2009 – Alianța pentru Integrarea Europeană, reușește să se mențină la guvernare și după alegerile anticipate din 28 noiembrie 2010. Continuitatea în materie de majoritate parlamentară indică asupra creșterii calității guvernării (puterii politice) care este una conformă așteptărilor cetățenilor. Faptul că partidele revin la guvernare, presupune că acestea au reușit să convingă electoratul prin politicile publice promovate în perioada deținerii puterii politice.

Componența partinică a majorității parlamentare și a opoziției este stipulată în Anexa II. Analiza tabelului indică asupra unor concluzii interesante pentru studiul de față, din perspectiva evoluției și instituționalizării sistemului de partide din Republica Moldova. Corectitudinea deducțiilor privind partidele din componența majorităților parlamentare și a celor din opoziție, însă, este lezată în mare parte de caracterul puțin consolidat al sistemului de partide moldovenesc. Studiul datelor din Anexă indică asupra caracterului efemer a multor organizații social politice constituite la începutul anilor '90, precum și pe parcursul ultimului deceniu. În paragrafele anterioare menționasem, că „perpetue” rămân doar orientările ideologice, iar reprezentanții acestora se schimbă de cele mai dese ori, reflectând nereușita politicilor promovate. Cele mai relevante sunt exemplele partidelor ce au constituit majoritatea parlamentară în legislaturile XIII și XIV, care după guvernări nereușite nici nu au putut accede în Parlament. Astfel

riscul partidelor de guvernământ de a dispărea a fost mai mare, decât a celor din opoziție care nu se asociau cu rezultatele guvernărilor defectuoase.

Pe parcursul ultimilor trei campanii electorale, în Parlament au ajuns doar partide, în lipsa unor blocuri electorale. Observație ce servește în calitate de argument pentru ideea instituționalizării și consolidării continue a sistemului de partide din Republica Moldova. În toate parlamentele, începând cu 1994 și terminând cu 2009, în urma alegerilor ajungeau blocuri electorale. Analiza Anexei denotă chiar că inițial ponderea acestora era categoric mai mare decât a partidelor: în 1994 – 3 blocuri electorale și 1 partid; 1998 – 2 blocuri electorale și 2 partide; 2001 – 1 bloc electoral și 2 partide politice; 2005 – 1 bloc electoral și 2 partide politice. Specific blocurilor electorale era caracterul efemer al acestora. Existența blocurilor, în marea majoritate, a însemnat o alterare a sistemului de partide. Ajunse în parlament acestea se descompuneau, provocând o fragmentare excesivă a clasei politice implicate în guvernare. Dacă participarea individuală a partidelor permitea selectarea celor mai puternici, atunci intrarea în bloc în Parlament, făcea posibilă accederea în legislativ și a partidelor slabe cu un capital decizional insuficient.

Procesul de risipire a alianțelor electorale era mult mai grabnic pentru blocurile care nu reușeau să devină parte a majorității parlamentare și să participe la formarea guvernului. Elocvente sunt exemplele „Alianței Braghiș”, dar îndeosebi a blocului „Moldova Democrată”. Dispersarea politică a acestora avut la bază anume faptul că acestea nu și-au îndeplinit scopul, preluarea majorității parlamentare. Dar și celelalte alianțe electorale, ca de exemplu „Convenția Democrată din Moldova” nu au existat mult în calitate de alianță parlamentară. Toate aceste exemple constituie un argument în plus la ideea menționată în teza de față despre lipsa necesității în crearea alianțelor electorale. Recomandarea autorului este că partidele trebuie singure să participe în campanii electorale și doar după accederea în Parlament să discute asupra configurației puterii politice.

Datele Anexei II mai denotă faptul că nu există vreun partid care ar activa în calitate de formațiune politică parlamentară din 1994 până în 2012. În același timp, sunt două partide cu o prezență mai stabilă – PPCD și PCRM. PPCD era formațiunea cu o prezență permanentă în Parlamentul Republicii Moldova până în 2009. Această organizație social-politică avea o prezență relativ modestă în Parlament: 9-11 mandate, dar reușise să se afirme atât în opoziție cât și la guvernare. În pofida faptului că imaginea partidului a fost una de permanentă opoziție, starea reală a lucrurilor a fost alta, PPCD fiind la guvernare în Guvernul condus de I.Ciubuc (II), susținând Guvernele conduse de D.Braghiș, V.Tarlev și Z.Greceanii.

PCRM-ul este partidul prezent în cele mai multe legislaturi, lipsind doar în Parlamentul 1994-1998, și cu cea mai bogată experiență atât de guvernare, cât și de aflare în opoziție. Începând cu 1998 PCRM se bucură de o prezență parleme-

ntară în 6 legislaturi consecutive. De 3 ori comuniștii au format singuri majoritatea parlamentară și au constituit cabinete monoculare, iar de 3 ori s-au situat în opoziție și, în cea mai mare parte, în mod independent. Istoria politică a Moldovei demonstrează că PCRM nu dispune de o experiență în domeniul colaborării cu alte partide în vederea exercitării puterii politice. Stilul respectiv de activitatea a fost determinat, probabil, cel mai mult de puterea sa politică, PCRM reușind să se bucure de reprezentare parlamentară după cum urmează: 1998 – 40 mandate; 2001 – 71 mandate; 2005 – 56 mandate; 5 aprilie 2009 – 60 mandate; 29 iulie 2009 – 48 mandate; 28 noiembrie 2010 – 42 mandate. Cifrele în cauză denota puterea politică semnificativă a partidului. În același timp, tendința de descreștere este vizibilă și mai multe întrebări urmează să apară din momentul în care va fi ales un noul lider al partidului în locul liderului-fondator. Ponderea actuală și viitoare-probabilă a PCRM nu îi va permite să guverneze de unul singur, pentru deținerea și exercitarea puterii politice fiind necesară guvernarea prin coaliție. Respectiv, stilul partidului trebuie să fie unul mai cooperant, mai consensual, moment ce urmează să aducă beneficii relațiilor de putere din societatea moldovenească.

Sistemul multipartinic al Republicii Moldova creează condiții de pluralitate pentru subiecții relației „guvernare-opoziție”. În cadrul parlamentului întotdeauna au existat și există suficienți subiecți politici pentru a testa capacitățile de colaborare și comunicare a reprezentanților clasei politice. Lupta pentru deținerea și exercitarea puterii politice, presupune atât confruntare, cât și colaborare, ori la nivel de majoritate de guvernare sau la nivel de opoziție politică. Unul din criteriile principale de creare a coalițiilor parlamentare, conform teoriei și practicii politice, de opoziție sau guvernare este cel ideologic. Conform autorilor M.Laver și N.Shofield coalițiile formate din partide apropiate din punct de vedere doctrinar sunt mai stabile și mai viabile [2, 1-14]. A.Lijphart denumeste astfel de coaliții „coaliții viabile politic” – constituite în baza preferințelor ideologice și sunt de tip „minimal-câștigătoare” [1, 102].

În primul rând sunt analizate coalițiile de guvernământ, după care vor fi analizate și posibilitățile de coalizare a opoziției politice. Anexa III demonstrează că toate cabinetele ministeriale constituite în baza majorităților parlamentare au avut la bază proximitatea ideologică și de amplasare pe eșichierul politic al societății. Nu au existat cazuri de majorități parlamentare instituționalizate când între componente ar fi un gol doctrinar. De exemplu, nu au existat coaliții formate în baza unui partid de centru stânga și a unui de dreapta. Între acestea există în permanență un liant de amplasare „centru dreapta”. Facem abstracție de la ideea „centrismului curat” în politica moldovenească, fiind de acord cu M.Duverger ce numea centrismul drept o periferie a stângii sau a dreptei: „centrul nu este altceva decât gruparea artificială a părții drepte a stângii și a părții stângi ai dreptei” [3, 246-247]. Anexa III ne prezintă un tablou conform căruia pe parcur-

sul a 7 legislaturi, majoritatea parlamentară fost reprezentată, ideologic, de 4 guvernări „stânga, centru-stânga”; și de 3 guvernări „centru-stânga, centru-dreapta, dreapta”. În concluzie, orientările ideologice ale electoratului moldovean, pe parcursul anilor 1994-2012 au fost preponderent de stânga, socialiste. Această observație este perfect valabilă, chiar în situația în care sistemul politic din Moldova încă nu este pe deplin consolidat și partidele politice naționale nu pot oferi încă o soluție ideologică sau doctrinară stabilă și viabilă

Analiza în profunzime a subiectului implică luarea în vedere și a coalițiilor supradimensionate, a coalițiilor largi, care nu le-am inclus în categoria majorităților parlamentare, pe motiv că ele sunt mai degrabă niște cabinete prezidențiale cu sprijin parlamentar eterogen, constituite pentru perioade de tranziție pre-electorală (cazul guvernelor conduse de I.Ciubuc și D.Braghiș). Exemplul cel mai mediatizat este cel al votului comun al PCRM (stânga) și PPCD (dreapta) privind demiterea guvernului ADR condus de I. Sturza în 1999 și susținerea ulterioară a cabinetului prezidențial condus de D.Braghiș [4]. De asemenea, coaliția „stranie” din punctul de vedere al doctrinei politice împărțite dintre PPCD și PCRM s-a configurat în legislatura a XVII, când PCRM se afla la guvernare printr-un cabinet ministerial monocolor, iar creștin-democrații au susținut comunității, încercând să demonstreze existența unui consens social-politic în societate. Într-un final, rezultatele alegerilor ulterioare au probat caracterul irațional și malefic al coaliției respective, sau mai bine-zis a rezultatelor activității coaliției. În materialele anterioare am argumentat că coalițiile supradimensionate sunt formate în momente mai dificile ale societății. Nu critic intenția de coalizare largă în sine, am în vedere faptul că rezultatul scontat nu a fost atins. În plus, în faza campaniei electorale aceste două formațiuni au avut un mesaj politic opus, în opoziție totală. Din suma politică a două extremități ideologice nu s-a reușit nimic, fiind o lecție pentru procesul politic decizional din Republica Moldova.

Opoziția politică nu dispune de un astfel de o astfel de capacitate de coalizare, precum forțele politice de guvernare. Esența și scopul activității opoziției politice este influențarea majorității de guvernare care deține puterea politică. Opoziția, în principiu, trebuie să fie mai activă decât guvernarea, ea trebuie să lupte pentru multe aspecte ale puterii politice, care guvernării revin în mod gratuit [5]. Mesajul și acțiunile opoziției sunt orientate preponderent spre majoritatea parlamentară sau spre puterea executivă susținută de aceasta. Mai puțin este vorba de conlucrare cu celelalte forțe de opoziție, care sunt privite, de regulă în calitate de concurenți, decât aliați. Studiul problematicii în cauză îndeamnă autorul spre identificarea a trei aspecte ce influențează capacitatea de conlucrare a opoziției: doctrina, aspectul subiectiv (relațiile interpersonale), numărul de mandate deținute sau puterea politică a formațiunii.

Lupta pentru deținerea puterii politice este cel mai puternic mijloc de înche-gare și de coalizare, la fel ca și cel mai important catalizator al conflictului poli-

tic. Partidele aflate la guvernare au o motivație mai mare de a-și menține coaliția decât partidele din opoziție, care sunt în afara procesului de exercitare a puterii politice. Istoria parlamentarismului moldovenesc, în majoritatea sa, este un exemplu de comunicare defectuoasă între reprezentanții opoziției politice parlamentare. Datele din Anexa III sunt vorbitoare în sensul recunoașterii că lipsa de comunicare și coordonare de acțiuni între partidele de opoziție nu a fost determinată neapărat de lipsa unor afinități ideologice. Cu toate că în baza Parlamentului de legislatura a XVI se poate de observat puțina probabilitate de coalizare între un partid de centru-stânga și dreapta naționalistă. De cealaltă parte, este situația legislaturilor XII și XVII. De exemplu, după alegerile din 6 martie 2005 opoziția se putea coaliza în virtutea afinității doctrinare pentru a bloca alegerea șefului statului și a impune PCRМ la dialog. Forțele din opoziție însă nu s-au consolidat, ci dimpotrivă a avut loc o fragmentare a eșichierului politic.

Dacă momentul obiectiv (ideologic) nu permite de a găsi răspunsuri suficiente, atunci intervin explicații de natură subiectivă. Partidele politice din Moldova în majoritatea lor absolută nu sunt încă organizații social-politice instituționalizate. Observație ce izvorăște, inclusiv, din constatarea unui grad ridicat de „personalizare” a acestora. De exemplu, partidele parlamentare actuale, cu mici excepții, sunt conduse de liderii fondatori: PCRМ, PLDM, PL. Iar în cazul PDM, cu toate că liderul fondator are funcția de președinte onorific, personalitatea actualului lider oficial – M.Lupu este extrem de importantă pentru existența parlamentară partidului (la alegerile din 5 aprilie 2009, fără M.Lupu, PDM a acumulat 2,97%; iar la alegerile din 29 iulie 2009, cu M.Lupu – 12,54%). Gradul de dependență a partidelor, în calitate de instituții, de personalitatea liderului acesta este suficient de mare și în cazul celorlalte partide moldovenești. Foarte mult în politica partidului depinde de maniera de conducere a liderului, subiectivismul în comportamentul acestora este mai prezent decât obiectivismul instituțional. Nu instituția partidului formează imaginea și comportamentul liderului, ci invers, ceea ce nu este o dovadă a maturității proceselor politice din societate. Viața politică din Republica Moldova a cunoscut și cunoaște lideri politici incisivi, cu un caracter conflictogen al comportamentului, care nu erau predispuși spre compromis și negocieri. Așa partide ca PPCD sau PCRМ, prin reflectarea personalităților lui I.Roșca și V.Voronin, au demonstrat în majoritatea cazurilor o reticență și comportament incisiv față de celelalte partide. Acești lideri pot fi identificați drept „lideri militari”, care permanent cheamă societatea la luptă, pe când un lider „contemporan are nevoie mai întâi de abilități de comunicare și negociere pentru a evita situația de conflict” [6].

Un alt aspect ce ar clarifica gradul sau capacitatea de coalizare a partidelor de opoziție parlamentară este numărul de mandate deținute de acestea. În baza deducției se poate de ajuns la o legitate, cu cât opoziția parlamentară deținea mai puține mandate, cu atât acțiunile partidelor de opoziție erau mai puțin coor-

donate și comun-orientate. Dimpotrivă, cu cât numărul era mai mare de mandate și permitea influențarea procesului politic, cu atât acțiunile opoziției erau mai în acord. Exemplu relevant e situația din 5 aprilie – 29 iulie 2009, când PCRM a constituit majoritatea parlamentară în baza a celor 60 mandate deținute, însă nu a fost în stare să găsească „votul de aur” pentru alegerea Președintelui Republicii Moldova. Situația a fost determinată și de starea de tensiune din societate, de faptul că atât PCRM, cât și celelalte partide, nu erau în stare să stabilească o atmosferă de dialog și comunicare, provocându-se alegeri anticipate.

Bibliografie

1. Lijphart A. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în 36 de țări. - Iași: Polirom, 2000.
2. Laver M., Shofield N. Multiparty government: the politics of coalition in Europe. - Michigan: Michigan University Press, 1998.
3. Дюверже М. Политические партии. - Москва: Академический проект, 2000.
4. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. - Chișinău: CEP USM, 2002. c.23-83.
5. Colațchi A. Potențialul opoziției în conlucrarea fracțiunilor parlamentare. // Puterea și Opoziția în contextul managementului politic (coordonatori: V.Moșneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard). - Iași: Pan Europe, 2005. p.35-41.
6. Saca S., Saca V. Formarea liderilor în condițiile post-sovietice: aspecte de gen. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. – Chișinău: CEP USM, 2003. p.74-81.

Prezentat la redacție
la 13 noiembrie 2011

Recenzent – **Valeriu MOȘNEAGA**, doctor habilitat în științe politice, profesor

ANEXA I. Stabilitatea guvernamentală

Tabel 1.

<i>N</i>	<i>Prim-ministrul</i>	<i>Numirea Guvernului</i>	<i>Demisia Guvernului</i>	<i>Durata zile</i>	<i>Regim politic</i>	<i>Structura și tipul guvernării</i>	<i>Sprrijin pa- rlamentar</i>	<i>Legislatura</i>
1.	Valeriu Muravschi	28.05.1991	01.07.1992	400	Prezidențial	Cabinet prezidențial	-	XII
2.	Andrei Sangheli	01.07.1992	05.04.1994	644	Prezidențial	Cabinet prezidențial	-	XII
3.	Andrei Sangheli	05.04.1994	24.01.1997	1056	Semiprezidențial	Cabinet monocolor	PDAM	XIII
4.	Ion Ciubuc	24.01.1997	22.05.1998	484	Semiprezidențial	Cabinet prezidențial / Coaliție supradimensionată	-	XIII
5.	Ion Ciubuc	22.05.1998	03.02.1999	257	Semiprezidențial	Coaliție minimal câștigătoare	BpMDP, CDM, PFD	XIV
6.	Ion Sturza	12.03.1999	12.11.1999	245	Semiprezidențial	Coaliție minimal câștigătoare	BpMDP, CDM, PFD	XIV
7.	Dumitru Braghiș	21.12.1999	19.04.2001	485	Semiprezidențial	Cabinet prezidențial/ Coaliție supradimensionată	PCRM, PPCD, Independ.	XIV
8.	Vasile Tarlev	19.04.2001	24.03.2005	1430	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XV
9.	Vasile Tarlev	19.04.2005	20.03.2008	1066	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVI
10.	Zinaida Greceanii	31.03.2008	13.05.2009	408	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVI
11.	Zinaida Greceanii	10.06.2009	17.09.2009	99	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVII
12.	Vlad Filat	25.09.2009	12.01.2011	474	Parlamentar	Coaliție minimal câștigătoare	PLDM, PL, PDM, AMN	XVIII
13.	Vlad Filat	14.01.2011	14.01.2012	365	Parlamentar	Coaliție minimal câștigătoare	PLDM, PDM, PL	XIX

Tabel 2.

<i>Structura și tipul guvernării</i>	<i>Durata, zile</i>	<i>Pondere, %</i>	<i>Numărul Guverne/Prim-miniștri</i>	<i>Media de activitate a unui Guvern, zile</i>	<i>Media Generală, zile</i>
Cabinet monocolor	4059	54.76	5 Guverne, 3 Prim-miniștri	812	570,23
Coaliție minimal câștigătoare	1341	18.09	4 Guverne, 3 Prim-miniștri	335	570,23

Cabinet prezidențial/ Coalitie supradimensionată	969	13.07	2 Guverne, 2 Prim-miniștri	485	570,23
Cabinet prezidențial	1044	14.08	2 Guverne, 2 Prim-miniștri	522	570,23

Tabel 3.

<i>Tip regim politic</i>	<i>Durata, zile</i>	<i>Structura și tipul guvernării</i>	<i>Guverne, numărul total</i>	<i>Media de activitate a unui Guvern, zile</i>
Prezidențial	1044	Cabinet prezidențial (2)	2	522
Semiprezidențial	2527	Cabinet prezidențial/Coalitie supradimensionată (2) Coalitie minimal câștigătoare (2) Cabinet monocolor (1)	5	505,4
Parlamentar	3842	Cabinet monocolor (4) Coalitie minimal câștigătoare (2)	6	640,3

Tabel 4.

<i>Tip cabinet</i>	<i>Media a 32 de democrații parlamentare (1945-1996)</i>	<i>Media guvernării în Republica Moldova (2001-2012)</i>
Monocolor, minimal câștigător	37,1	78,16
Coalitie minimal câștigătoare	24,7	21,84
Minoritar, monocolor	11,4	-
Coalitie minoritară	5,8	-
Coalitie supradimensionată	21,0	-
total	100	100

ANEXA II. Componenta partinică a majorităților și opozițiilor parlamentare

<i>Parlament, Legislatura</i>	<i>Majoritate parlamentară</i>	<i>Opoziție politică</i>
1994-1998, XIII	1. Partidul Democrat Agrar din Moldova 2. Blocul electoral „Partidul Socialist și Mișcarea „Unitate-Edinstvo””	1. Blocul electoral „Blocul Țăranilor și Intelectualilor” 2. Blocul electoral „Alianța Frontului Popular Creștin Democrat”
1998-2001, XIV	1. Blocul electoral „Convenția Democrată din Moldova” 2. Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” 3. Partidul Forțelor Democratice	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
2001-2005, XV	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	1. Blocul electoral „Alianța Braghiș” 2. Partidul Popular Creștin Democrat
2005-2009, XVI	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	1. Blocul electoral „Moldova Democrată” 2. Partidul Popular Creștin Democrat
2009, 5 aprilie – 2009, 29 iulie, XVII	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova 4. Partidul politic „Alianța Moldova Noastră”
2009, 29 iulie – 2010, 28 noiembrie XVIII	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova 4. Partidul politic „Alianța Moldova Noastră”	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
2010, 28 noiembrie – prezent, XIX	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova	1. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova

ANEXA III. Opțiunea doctrinară a majorităților și opozițiilor parlamentare

<i>Parlament, Legislatura</i>	<i>Majoritate parlamentară</i>	<i>Amplasarea pe eșichier politic</i>	<i>Opoziție politică</i>	<i>Amplasarea pe eșichier politic</i>
1994-1998, XIII	1. Socialism agrar 2. Socialism	1. <i>Centru-stânga</i> 2. <i>Stânga</i>	1. Liberalism; Țărănism. 2. Creștin-democrație	1. <i>Centru-dreapta</i> 2. <i>Dreapta</i>
1998-2001, XIV	1. Liberalism; Creștin-democrație. 2. Social-democrație 3. Social-liberalism	1. <i>Dreapta</i> 2. <i>Centru-stânga</i> 3. <i>Centru-dreapta</i>	1. Comunism	1. <i>Stânga</i>
2001-2005, XV	1. Comunism	1. <i>Stânga</i>	1. Social-democrație 2. Creștin-democrație	1. <i>Centru-stânga</i> 2. <i>Dreapta</i>
2005-2009, XVI	1. Socialism	1. <i>Stânga</i>	1. Social-liberalism; Social-democrație. 2. Creștin-democrație.	1. <i>Centru-dreapta; Centru-stânga</i> 2. <i>Dreapta</i>
2009, 5 aprilie – 2009, 29 iulie, XVII	1. Socialism postmodern	1. <i>Stânga</i>	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație 4. Social-liberalism	1. <i>Dreapta</i> 2. <i>Dreapta</i> 3. <i>Centru-stânga</i> 4. <i>Centru-dreapta</i>
2009, 29 iulie – 2010, 28 noiembrie XVIII	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație 4. Social-liberalism	1. <i>Centru-dreapta</i> 2. <i>Dreapta</i> 3. <i>Centru-stânga</i> 4. <i>Centru-dreapta</i>	1. Socialism postmodern	1. <i>Stânga</i>
2010, 28 noiembrie – prezent, XIX	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație	1. <i>Centru-dreapta</i> 2. <i>Dreapta</i> 3. <i>Centru-stânga</i>	1. Socialism postmodern	1. <i>Stânga</i>

IMAGINEA INTERNAȚIONALĂ: AFILIERELE INTERNAȚIONALE ALE PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Aurelia PERU-BALAN

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Știință a Moldovei, Institutul Integ-
rare Europeană și Științe Politice

Doctor în științe politice, conferențiar, cercetător științific coordonator

---

Dans cet article l'auteur propose une analyse de l'évolution électorale des partis politiques de la Republique Moldova, affiliés a l'international. De nos jours, seul quatre partis politiques moldave font partie des grande familles politiques européennes et mondiales, 3 d'entre elles sont parlementaires: Le PDM est membre à plein droit de l'Internationale Socialiste; le PCRM est membre de la Gouche Européenne; le PLDM - membre associé du Parti Populaire Européen. Le Parti Populaire Crétien – Démocrate a été le premier a être affilié à la vie internationale, celui-ci étant des l'an 1999 membre a plains droits a l'Internationale Démocratique-Crétienne; a partir de mars 2005 - il est membre associé du Parti Populaire Européen.

Modernizarea politică și proliferarea proceselor democratice în republicile din fostul spațiu sovietic revendică, astăzi, promovarea principalelor formațiuni politice din țară la nivel continental prin asumarea unui angajament deosebit, și anume acela de a apăra și răspândi valorile și idealurile înrădăcinate în societățile cu democrații avansate. Altfel spus, când arena politică se transformă în una internațională, devin importante nu numai sursele interne, dar și cele externe. Devine importantă opinia publică globală. Așa cum recunoștea încă W.Lipmann la începutul anilor '20, "guvernele procedează astăzi în conformitate cu principiul că nu este de ajuns să-ți guvernezi bine propriii cetățeni și să asiguri poporul că acționezi din toată inima în folosul său. Ele înțeleg că, pentru binele lor, opinia publică din întreaga lume devine importantă" [1, 44].

În Republica Moldova, actualmente, doar patru partide politice sunt prezente în marile familii politice europene. Acestea sunt: Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul Liberal Democrat din Moldova. Trei dintre acestea sunt partide parlamentare. Face excepție doar PPCD, care din urma scrutinului din 5 aprilie 2009 nu a reușit să treacă pragul electoral de 4%.

În continuare vom face portretul politic, inclusiv CV-ul electoral al fiecărei formațiuni în parte.

Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD)

În 1999 PPCD a obținut statut de membru cu drepturi depline în Internaționala Democrat-Creștină, fiind, la acel moment, singurul partid din Republica Moldova cu o afiliere internațională atât de importantă. PPCD a devenit membru observator în PPE din 3 martie 2005 [2].

Doctrina Partidului Popula Eeropean (PPE)

Cunoscutul analist roman C.Pîrvulescu scrie: "Mișcarea populară e formată din elemente creștin-democrate și conservatoare. Mișcarea populară nu are, așadar, o doctrină comună, ci valori comune împărtășite. Acestea sunt elementele creștin-democrate: valorizarea persoanei, justiția socială, subsidiaritatea (organizarea comunitară a societății) - cele care incheagă identitatea populară".

Statutul creștin-democrat este definit ca un garant al Binelui Comun.

Creștin-democrația a avut o contribuție deosebită în unificarea continentului European, având rolul de motor al construcției europene, atunci când la mijlocul sec.XX se aflau la guvernare reprezentanții creștin-democrați: R.Schuman (Franța), K.Adenauer (Germania), A. de Gasperi (Italia).

În prezent UE se sprijină pe trei valori fundamentale: creștinismul, pacea și democrația [3].

Există trei condiții esențiale care constituie pilonii de bază ai PPE, implicit ai Uniunii Europene: partidele care își doresc să devină membri în PPE trebuie să fie de esență creștină, să fie constituite în bază de valori și să promoveze economia socială de piață, ceea ce înseamnă o piață liberă și egalitate de șanse. Popularii apără libertatea și responsabilitatea, dreptatea și solidaritatea ființei umane. PPE dorește ca UE să fie o federație care să respecte diversitatea, tradițiile și cultura țărilor membre. Aceste trei condiții fundamentale trebuie să fie acceptate de toți membrii și de cei care candidează pentru poziția de membru al PPE.

Aflat în vizită de lucru la Chișinău, în mai 2006, la invitația PPCD din Republica Molodva, președintele PPE, Wilfried Martens, afirma că UE are obligația și datoria ca toate țările din Europa să ajungă, într-o bună zi, membri în această mare familie europeană. La Chișinău, liderul PPE a constatat că „în Ucraina sunt două partide membre în PPE, partidul ex-președintelui Victor Iușcenko și cel al fostului prim-ministru Iulia Timoșenko. Mai avem și cele trei țări din Caucaz: Azerbaidjan, Armenia și Georgia. Aceste țări tot sunt europene, dar au foarte multe probleme. Vreau însă să mărturisesc că la niciuna dintre aceste țări nu am văzut o mentalitate atât de proeuropeană ca în Republica Moldova” [3].

Liderul PPE a încurajat membrii PPCD, după eșecul electoral din aprilie 2009, afirmând că aceste schimbări bruște sunt rezultatul democrațiilor în devenire. De aceea, este important ca PPCD din Moldova să conștientizeze posibilitatea de a reveni și să lupte pentru acest scop.

De remarcat, că președinte Martens și colegii săi din PPE au contrubuit la asigurarea activității partidului PPCD în legalitate, în perioada când au existat câteva tentative de scoatere a PPCD în afara legii, în 2002. Iar atunci când unii dintre deputații creștin-democrați au avut probleme cu justiția subordonată politic PCRМ, au rămas în libertate în foarte mare măsură datorită președintelui PPE Martens și deputaților din Parlamentul European, care fac parte din grupul popularilor europeni și din Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.

CV-ul electoral al PPCD

Tabelul 1. Participarea la alegerile parlamentare de la proclamarea independenței Republicii Moldova:

1994 <i>Alianța FPCD</i>	1998 <i>BECD (Roșca / Sneгур)</i>	2001	2005	2009, 5 <i>aprilie</i>	2009, 29 <i>iulie</i>	2010
7,53% 6 mandate	19,42%, 26 mandate	8,24% 11 mandate	9,07% 11 mandate	0 mandate	1,91%, 0 mandate	0,53% 0 mandate

De remarcat, după eșecul electoral din 5 aprilie 2009, stafful PPCD decide să elaboreze o strategie axată pe ideea "transfuziei sanguine", adică renovării, întineririi elitei de partid. Strategia "Cei 7 magnifici" i-a poziționat în mentalul electoral pe tinerii creștin-democrați care se pronunță pentru renovarea Constituției, sectorului social și a politicii externe. Lansarea a fost, de asemenea, una inedită – în rol de constructori, cei 7 tineri au susținut conferința de lansare în campanie de pe acoperișul unui bloc de locuințe cu 10 etaje, din centrul Chișinăului [4]. De fapt, aceasta a fost strategia de pierdere elegantă a competiției electorale, pe care a intuit-o perfect liderul creștin-democraților.

Cele mai memorabile sloganuri de campanie:

"Pentru o guvernare cu mâinile curate!"(2001)

"Ascultă-ți inima!"(2005)

"Votează cu inima!"

După scandalosul vot din 4 aprilie 2005 partidul și-a pierdut credibilitatea și, totodată, segmentul de alegători, cedându-l se pare irevocabil, Partidului Liberal. PPCD votează pentru cel de-al doilea mandat al președintelui comunist V.Voronin, în condițiile când acestora nu le ajungeau 5 voturi pentru alegerea președintelui țării. Descendența, în consecință, în evoluția electorală a PPCD, ne permite să constatăm că prezența formațiunii în familia popular-europenilor nu are nici un impact asupra percepției pozitive a imaginii publice a creștin-democraților pe piața politică internă. Astfel, de pe scena spectacolului politic moldovenesc a dispărut energicul "haiduc" politic, Iu.Roșca. În context, să reamintim

că mentorul campaniei de imagine a PPCD în acest scrutin parlamentar a fost binecunoscutul specialist de marketing electoral, americanul D.Morris.

Absent pe scena politică internă, PPCD-ul se re pozi ționează ca prezență eficientă la nivel regional. La 17 octombrie 2011, la Chișinău, a fost convocată întrunirea partidelor membre ale Asociației Creștin-Democrate din Europa de Est, creată în 2009, din componența căreia fac parte partidele creștin-democrate din 7 țări, cum sunt: Belarus, Georgia, Estonia, Letonia, Letuania, Ucraina, Moldova. Funcția de președinte - prin rotație - o va deține pentru un an de zile liderul creștin-democrațiilor din Moldova Iu.Roșca.

Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM)

La 10 februarie 2011, la Bruxelles, partidul Liberal Democrat din Republica Moldova a fost primit în mod oficial în cadrul Partidului Popular European (PPE) ca membru cu statut de observador / asociat. Acest statut poate fi modificat în dependență de statutul Republicii Moldova față de UE, în cel de membru asociat sau membru cu drepturi depline.

Partidul Popular European este cel mai mare partid transnațional fondat în anul 1976. Partidului Popular European este cel mai numeros grup politic din Europa, în care sunt prezente 79 partide din 39 de state. În europarlamentarele din 2009 a câștigat detașat alegerile. Astfel, PPE este cea mai mare familie politică din Europa și are 267 (36%) de membri în Parlamentul European. În mandatul trecut au avut 288 de locuri. Noua cifră nu include conservatorii britanici, care au decis să părăsească Partidul Popular European, având intenția să formeze un grup nou [5]. Astăzi PPE este reprezentat de o serie de personalități politice notorii, printre care se numără cancelarul german A.Merkel, președintele Franței, N.Sarkozy, președintele Comisiei Europene J.M.Barroso. Cei mai multi membri ai PPE din Parlamentul European vin din Germania - CDU (49 membri) și Marea Britanie - Partidul Conservator (28 de membri).

Sprijin electoral.

Din start, statut - de membru observador - al PLDM le-a permis liderilor de opinie din acest partid să participe în activitatea organelor PPE. În cadrul campaniei pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 PLDM a fost susținut de către PPE. În cadrul campaniei, președintele Partidului Popular European, W.Martens, a venit la Chișinău pentru a-i susține pe liberal-democrați.

Sprijinul acordat de către actorii politici europeni liderului PLDM, V.Filat, a contribuit la crearea imaginii acestuia de "ales al europenilor". În ziua de 22 noiembrie 2010, în ultima săptămână de campanie, la Chișinău, sosește în vizită președintele Partidului Popular European W.Martens. Astfel, pe valul evenimentelor electorale, PLDM-ul solicită statut de membru - observador al Partidului

Popular European. Cu acest prilej, staff-ul PLDM a organizat o ceremonie specială la Manej - o acțiune amplă de PR politic, atractivă pentru instituțiile media din țară. Aici, în prezența a zeci de membri și simpatizanți ai formațiunii, Martens a declarat că *”PLDM este cel mai puternic partid din Republica Moldova și dacă ar avea drept de vot, la 28 noiembrie ar vota pentru Vlad Filat și echipa sa”*. Martens a menționat că PPE are nevoie de un partener de nădejde în Republica Moldova, iar acesta este PLDM [6].

Liderul PPCD, Iu.Roșca, a avut o atitudine negativă față de decizia președintelui PPE. Acest moment a fost tratat ca partizanat al subiecților politici europeni. Iu.Roșca a opinat că sprijinul direct acordat lui Filat de W.Martens, în actuala campanie electorală, poate aduce grave prejudicii de imagine PPE și instituțiilor europene în ansamblu [7]. În cadrul unei conferințe de presă, liderul creștin-democraților I-a îndemnat pe președintele Partidului Popular European, W.Martens, să renunțe la intenția sa de a sprijini PLDM la alegerile din 28 noiembrie și de a nu admite partidul premierului Filat în marea familie a creștin-democraților europeni:

„Personal nu aș dori ca o decizie pripită a partenerilor noștri din PPE să îi pună în situația foarte dificilă, când un coleg de familie politică să ajungă pe banca acuzaților pentru crime deosebit de grave, cum ar fi dezordini în masă cu atacarea forțelor de ordine și cauzarea unui prejudiciu material imens și crime cu caracter economic, cum ar fi contrabandă în proporții deosebit de mari și altele de acest fel”.

Evoluția electorală a PLDM

Proiectul politic „PLDM” este până la ora actuală cel mai relevant model de lansare și promovare pe scena politică autohtonă a unui partid politic. Acesta a fost creat în 2007, pe unda favorabilă a rezultatelor încurajatoare obținute de V.Filat, atunci candidatul Partidului Democrat din Moldova la funcția de primar general al Chișinăului. Filat a obținut 6,83% din sufragii, fiind astfel devansat de către Partidul Comunistilor din Republica Moldova – 26,64%, Partidul Liberal – 18,31%, Alianța “Moldova Noastră” – 12,26%. Un astfel de rezultat PLDM obține pentru prima dată în municipiul Chișinău.

În scurt timp după scrutin, Filat decide să abandoneze Partidul Democrat și să-și gestioneze propriul partid. Imaginea de *”fiu răzvrătit”* l-a însoțit puțin timp pe Filat. La 5 aprilie 2009 PLDM participă deja la primele alegeri parlamentare, depășind pragul electoral de 6% și obținând 12,43%, în timp ce PDM obține doar 2,97%, rămânând dincolo de pragul electoral.

Tabelul 2. Trendul evoluției electorale a PLDM arată astfel:

2009, 5 aprilie	2009, 29 iulie	2010
12,43%	16,57%	29,42%

Tabelul 3. Ponderea electoratului favorabil PLDM din municipiul Chișinău în alegerile parlamentare 2009-2010

<i>2009, 5 aprilie</i>	<i>2009, 29 iulie</i>	<i>2010</i>
15,62%	16,89%	28,44%

În parlamentarele 2010 PLDM a obținut peste 50% din sufragii în raionul Hîncești (51,12%). Argumentăm acest rezultat și prin acțiunile întreprinse de guvern întru ajutorarea localităților sinistrate în urma spargerii digului de pe Prut. În alegerile din 2009 PLDM a obținut peste 17% în raionul Hîncești, aici fiind și locul de baștină al premierului V.Filat (s.Lăpușna). În alte trei raioane PLDM-ul a obținut peste 40% din sufragii: Taraclia - 49,14%, Ialoveni - 42,11%, Soroca - 41,15%.

După A.Panebianco, racordat la realitatea noastră politică, PLDM ar reprezenta, noul tip de partid – partid electoral-profesional, în care rolul central le revine profesioniștilor (experților, tehnicienilor), aceștea fiind mult mai utili decât birocrății tradiționali din partidele de masă. În cadrul acestora predomină reprezentanții în funcții publice, liderșhipul personalizat [8, 264].

Cele mai memorabile sloganuri de campanie ale PLDM:

„Moldova fără comuniști! Moldova fără Voronin!” (5 aprilie 2009)

”Moldova fără sărăcie!” (2010)

Partidul Democrat din Moldova (PDM)

În perioada 21-22 iunie 2010, reunit la New York, Consiliul Internațional Socialiste (IS), a decis admiterea Partidului Democrat din Moldova (PDM) ca membru cu drepturi depline în rândurile sale. Din 1 iulie 2008 până la acel moment, PDM deținea statutul de membru cu drept consultativ al Internațional Socialiste.

Solicitarea de aderare cu drepturi depline a Partidului Democrat din Moldova a fost susținută unanim de către membrii Comitetului de Etică a IS, în timp ce mai multe cereri ale partidelor de centru-stânga din alte state au fost avizate negativ. Membrii Comitetului de Etică au apreciat înalt implicarea activă a PDM în activitățile Internațional Socialiste de până acum, remarcând că PDM este un partid cu tradiții.

Internaționala Socialistă întrunește partide apte să promoveze, atât pe plan intern, cât și internațional, principiile și valorile social-democrate. Internaționala Socialistă este organizația mondială a partidelor socialiste, social-democrate și muncitorești. În prezent ea reunește peste 130 de partide și organizații politice de pe toate continentele. După refundarea sa în 1951, IS și-a dezvoltat activitatea în Europa, extinzându-se în întreaga lume.

Evoluția electorală a PDM ca barometru al centrului politic din Republica Moldova

Perioada 2009-2010 reprezintă faza de descendență, dar și ascensiune a Partidului Democrat.

Ancorarea lui M.Lupu din tabără comunistă în fruntea partidului, care tocmai ieșise învins din bătălia electorală din 5 aprilie 2009, obținând doar 2,97% din sufragii, reprezintă un model simptomatic de funcționare pe piața politică moldovenească a paradigmei „*liderul-locomotivă*”.

De la înființarea sa, 1988, Partidului Democrat a pierdut 2 competiții electorale: alegerile parlamentare din 25 februarie 2001 și alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009.

În 2005 PDM a revenit în arhitectura forului legislativ al țării grație constituirii Blocului Electoral „Moldova Democrată” sub egida ex-primarului municipiului Chișinău S.Urecheanu. Acest proiect politic, vom remarca în context, va rămâne în istoria scurtă a parlamentarismului și competiției democratice din Republica Moldova, unul dintre cele mai rezonabile și eficiente la etapa respectivă de dezvoltare a proceselor democratice.

Așadar, să urmărim evoluția electorală a PDM în perioada 1998 (primele alegeri parlamentare la care participă) până la alegerile din 28 noiembrie 2010.

Tabelul 4. Dinamica evoluției PDM în alegerile parlamentare

<i>1998</i>	<i>2001</i>	<i>2005</i>	<i>5 aprilie 2009</i>	<i>29 iulie 2009</i>	<i>2010</i>
18,16%	5,02%	28,53% (BMD)	2,97%	12,54%	12,72%

În alegerile parlamentare din 1998 mișcarea social-politică „Pentru o Moldova Democrată și Prosperă”, în baza căreia a fost înregistrat mai apoi PDM, se plasează pe locul III, fiind devansată de PCRM și Blocului „Convenția Democrată”. Succesul electoral înregistrat de MPMDP a fost în mare parte determinat de notorietatea președintelui Republicii Moldova P.Lucinschi.

Partidul Democrat din Moldova, înregistrat la Ministerul Justiției în 25 decembrie 1998, participă în alegerile parlamentare din 2001, însă nu atinge pragul electoral de 6%, obținând doar 5,02% din sufragii. Premisele care au determinat respectiva descendență a partidului sunt: trecerea președintelui Parlamentului D.Diacov, în opoziție Președintelui Republicii P.Lucinschi; scandalurile de corupție în care au fost implicați membrii familiei Diacov - toate acestea au adus prejudicii de imagine partidului.

Alegerile din 2005 sunt mai puțin relevante pentru estimarea potențialului electoral al PDM, deoarece în acest scrutin PDM face parte din componența Blocului Electoral „Moldova Democrată”.

PDM a fost primul partid, care după validarea rezultatelor scrutinului din 2005, și-a anunțat decizia de desprindere din componența Blocului Electoral „Moldova Democrată”, deoarece împărtășesc valori diferite, ca mai apoi să voteze pentru cel de-al doilea mandat prezidențial al comunistului V.oronin.

Între 2005-2009 PDM a trecut printr-o criză de identitate și poziționare politică, de unde și modestul rezultat în scrutinul parlamentar din 5 aprilie 2009 - 2,97% din sufragii. În municipiul Chișinău - 1,61% de sufragii, fiind un vot dezrizeriu, de blamare al chișinăuiniilor pentru democrați [9].

Imaginaea lui Lupu: impactul asupra rebrandingului PDM

Alegerile din 29 iulie 2009 au „reanimat”, practic, partidul. Aceasta grație punerii în aplicare a „proiectul politic Lupu”, al cărui autor nu se cunoaște cu exactitate, până în prezent, de către opinia publică, vehiculându-se mai mult zvonurile politice.

Constatăm astfel identificarea unei strategii de succes, care readuce PDM-ul în familia partidelor parlamentare. Rezultatele au fost copleșitoare. Bunăoară, în municipiul Chișinău PDM-ul acumulează deja 10,55% față de anterioarele 1,6% din 5 aprilie 2009. În 11 raioane PDM a obținut peste 11% din voturi. Slogaul de campanie: *”Să oprim războiul politic!”* a avut un impact rezonabil asupra opinie electorale. Or, tragicele evenimente din 6-7 aprilie au dezbinat și au înfricoșat societatea. În această conjunctura era necesar un lider conceliant. Și acesta a devenit ex-comunistul M.Lupu.

Tabelul 5. Vedem, astfel, următoarea evoluție a PDM, în alegerile parlamentare, în municipiul Chișinău:

<i>1998</i>	<i>2001</i>	<i>2005</i>	<i>5 aprilie 2009</i>	<i>29 iulie 2009</i>	<i>2010</i>
MPMDP	PDM	BMD	PDM	PDM	PDM
18,98%	4,73%	28,12%	1,61%	10,55%	13,69%

PDM este, pînă la ora actuală, unicul partid din Republica Moldova, care a reușit să alterneze victoriile și eșecurile electorale, revenind, în cele din urmă, pe „tabla de șah” a guvernării. Practica din mediul autohton ne demonstrează că partidele care au pierdut alegerile parlamentare o dată, nu se mai pot revanșa. Bunăoară, Partidul Democrat Agrar (1994-1998); PPCD (1994-2009, 5 aprilie); ”Alianța Moldova Noastră”, care după eșecul parlamentar din 29 iulie 2009 a fuzionat cu PLDM.

Atestăm, de fapt, o stabilizare a potențialului electoral al Partidului Democrat. În 2010 PDM a utilizat din nou factorul leadershipului personalizat: Lupu-locomotivă electorală.

În ultima săptămână de campanie (28 noiembrie 2010), zvonurile se adevăresc, și pe listele electorale ale partidului, cu nr.2 este inclus controversatul

om de afaceri V.Plahotniuc. Anume din acest motiv pe parcursul campaniei PDM a fost ținta unor atacuri de PR "negru", lansate împotriva lui V.Plahotniuc, implicit – M.Lupu.

Diferența nesemnificativă dintre rezultatele obținute de PDM în scrutinele parlamentare din 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010, practic, stagnarea electorală, ne determină să acredităm ipoteza potrivit căreia accesarea pe listele PDM a omului de afaceri Vlad Plahotniuc nu a adus dividende politice formațiunii. Cazul este identic „vaselor comunicante”: pe de o parte, finanțarea unor proiecte sociale și caritabile pentru PD, care au asigurat o anumită susținere electorală, pe de alta - campania de discreditare organizată și amplu mediatizată de către liderul partidului „Pentru neam și țară” S.Mocanu.

Prezența reprezentanților businessului în politica de elită vine să alimenteze o altă ipoteză științifică despre așa-numitul „stat acaparat”, adică acapararea piețelor de către marile monopoluri, controlate de personalități ce asigură interacționarea dintre politic și economic și legitimează termenul lansat de politologi autohtoni – oligarhizarea politicului. Edificatoare în acest sens sunt și atacurile rayder din sistemul bancar moldovenesc din toamna 2011.

Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM)

PCRM a devenit membru cu drepturi depline al *Stângii Europene* în 24 ianuarie 2007.

Între 1979 și 1987, partidele comuniste din Europa au format un grup distinct. În 1989, partide comuniste din Italia, Spania, Grecia și Danemarca au pus bazele unui grup - Unitatea Stângii / Stânga Unită Europeană, care a devenit grupare parlamentară europeană în 1994 sub denumirea de Gruparea Confederația Stânga Unită Europeană (CSE), ce cuprindea forțe politice de stânga din Franța, Italia, Spania, Grecia și Portugalia. Odată cu extinderea Uniunii Europene în 1995, partide politice din statele nordice devenite membre au format Stânga Ecologistă Nordică, care s-a alăturat CSE, noul grup politic fiind denumit Gruparea Confederația Stânga Unită Europeană / Stânga Ecologistă Nordică (CSE / SEN).

Actualmente Partidul "Stânga Europeană" întrunește peste 60 de partide, dintre care 25 de formațiuni politice cu drepturi depline. Este fondat în 1998, la Berlin. Ideologia: socialismul democratic, eurocomunismul, feminismul. Printre acestea: Partidele Comuniste din Belgia, Cehia, Finlanda, Danemarca, Grecia, Italia, România, Spania, Portugalia. Acestea sunt partidele comuniste din Europa, partidele verzilor de stânga, și partidele socialiste din statele membre ale UE sau aspirante la aderare. Scopul – coordonarea unui proces de politici și strategii pentru partidele de stânga în lupta cu ideologia dominantă – cea neoliberală [10].

În Parlamentul Europei reprezentanții ”Stângii europene” activează în cadrul fracțiunii ”Stângii Unite Europene”. Președinte – F.Bertinoty.

După ultimele europarlamentare, care s-au desfășurat la 7 iunie 2009, grupurile din parlament, inclusiv, Partidul Stângii Unite este surclasat de 4 grupuri:

PPE – Popularii Europeni, ”dreapta”, ”creștin-democrații” – 267 de mandate sau 36,3%.

PSE – Socialiștii Europeni, stânga – 159 mandate sau 21,6%.

ALDE – Alianța Liberalilor și Democraților din Europa, partide liberale – 81 de mandate sau 11%.

Verzii – (ecologiști, partide de stânga) – 51 de mandate sau 6,9%.

GUE-NGL (Stânga unită, în special, reprezentanții din Scandinavia) – 33 de mandate sau 4,5%.

UEN (Uniunea Europa Națiunilor, dreapta naționalistă moderată) – 35 de mandate sau 4,8%.

ID (Independența / Democrație, eurosceptici) – 20 de mandate sau 2,7%.

(90 de mandate nu-și anunțase intențiile.)

Total – 736 de mandate (cu 49 mai puține decât în 2004) [11].

În alegerile europarlamentare în 2004 SUE a obținut 41 de mandate în parlament.

În anexe (diagramele 1 și 2) este demonstrată dinamica evoluției electorale a PCRМ în alegerile parlamentare și ponderea electoratului comunist în municipiul Chișinău

După puciul comunist din august 1991, care a dus la prăbușirea colosului sovietic, după exemplul Federației Ruse, activitatea PCRМ în sistemul politic al Republicii Moldova a fost suspendată. În octombrie 1993, însă legislativul de la Chișinău decide repunerea în legalitate a comuniștilor [12].

Cele mai memorabile sloganuri:

În parlamentarele 2005: ”*EU votez!*” EU se asociază cu Uniunea Europeană; iar litera *e* din cuvântul *vot* era înlocuită de simbolică seceră și ciocanul.

În parlamentarele din 5 aprilie 2009: ”*Moldova europeană - o construim împreună!*” și ”*Eu votez stabilitatea!*”

Alegeri parlamentare anticipate din 29 iulie 2009: drept ecou al evenimentelor din 6-7 aprilie PCRМ s-a lansat în campanie cu următorul slogan electoral: ”*Să ne apărăm Patria!*”

Pentru scrutinul din 28 noiembrie 2010: ”*Moldova alege victoria!*”

Care este ponderea și gradul de credibilitate al celor 4 partide afiliate internațional pe piața politică moldovenească, constatăm din Sondajul la nivel național, realizat de IDIS ”Viitorul” la finele lui septembrie 2011 [13]:

Tabelul 6. Raspunsurile la întrebarea *Cât de multă încredere aveți în fiecare dintre următoarele partide politice din Republica Moldova?*

<i>Denumirea formațiunii</i>	<i>Foarte mare încredere</i>	<i>Oarecare încredere</i>
PLDM	22%	34%
PCRM	19%	20%
PDM	9%	29%
PPCD	1%	8%

Plecări spectaculoase și ”feciori răzvrățiți” în PCRM

Pe 5 noiembrie 2011, I.Dodon, împreună cu Z.Greceană și V.Abramciuc abandonează fracțiunea PCRM. Acest gest, amplu mediatizat și divers interpretat, este tratat ca fiind o posibilă soluție împotriva crizei constituționale, legată de alegerea șefului statului.

Înainte de aceasta, Dodon a declarat într-o conferință de presă că trendul general al partidului este în descreștere: 50% în 2001, 46% în 2005, 44% în iulie 2009, 39% în noiembrie 2010, 37% pe țară la scrutinul din 2011 și că în starea sa actuală, fără a trece prin procesul de modernizare, PCRM riscă să nu mai obțină niciodată o victorie care să-i asigure o majoritate în Parlament și posibilitatea de a prelua puterea în stat.

Bibliografie:

1. Bernays E. Cristalizarea opiniei publice, 1923, www.cribd.com
2. www.e-democracy.md
3. www.ppcd.md
4. Tănase V. Cei 7 magnifici la înălțime! // «Flux», 2009, 10 iulie.
5. http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStory/stID_4/pT_sumar_e/pID_1847/tot%C2%A0articolul.html
6. <http://www.jurnal.md/ro/news/pldm-va-deveni-membru-al-partidului-popular-european-187067/>
7. “Flux”, Ediția de Vineri, 2010, 28 mai.
8. Panebianco A. Political Parties: Organizations and Power. – Cambridge, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
9. www.e-democracy.md
10. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090608STO56947+0+DOC+XML+V0//RO>
11. FrontPress, Euro-alegerile: apatie și câștiguri pentru dreapta, eurosceptici și naționaliști, 08.06.2009
12. Peru-Balan A. Trendul de imagine al PRCM (1993-2011): poziționarea și lupta pentru putere. // Științe politice, Relații Internaționale și Studii de securitate, Vol.I. - Sibiu, Editura Universității ”Lucian Blaga”, 2011, pp.69-82.

13. Uniunea Europeană – marea provocare a Republicii Moldova”. Sondaj la nivel național. - Chișinău, IDIS ”Viitorul”, septembrie 2011

Prezentat la redacție
la 26 noiembrie 2011

Anexe

Diagrama 1. Dinamica evoluției electorale a PCRM în alegerile parlamentare 1998-2010

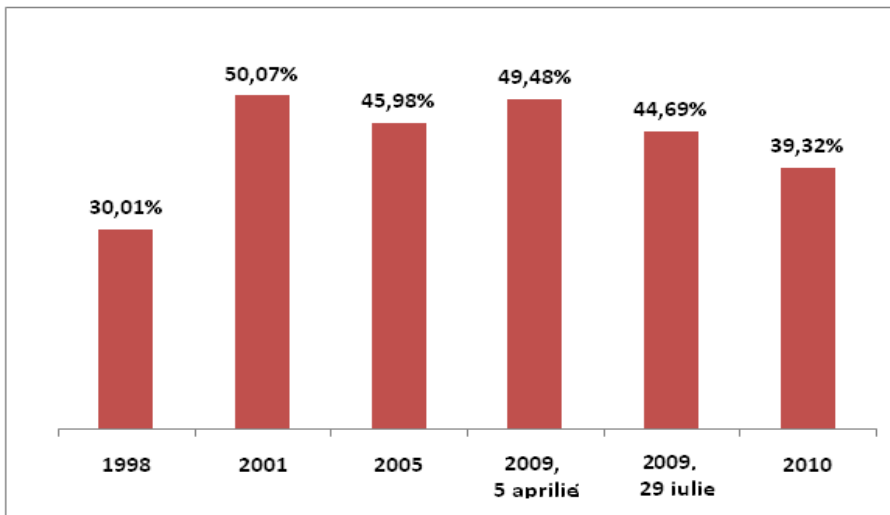
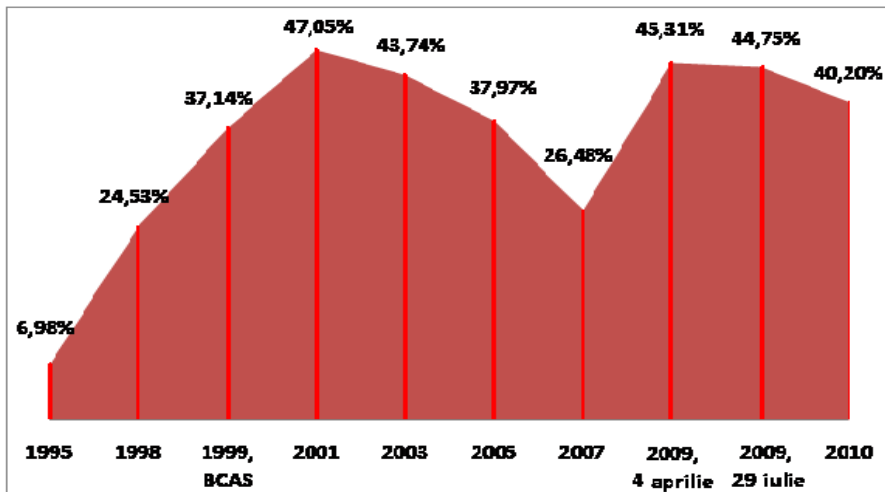

Diagrama 2. Ponderea electoratului favorabil PCRM în municipiul Chișinău în anii 1995-2010.

Notă: În alegerile locale 2011 în municipiul Chișinău PCRM a obținut 46,07%.

ROLUL PARTIDELOR ÎN REPREZENTAREA POLITICĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE (CAZUL GĂGĂUZILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA)

Natalia PUTINĂ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice, lector

The way in which ethnic minorities are included in the democratic process strongly influences the interethnic relations. To create an inclusive society is an important task for any democratic government. Overall, international practice knows different strategies regarding the minorities integration in the political life. An important role on the political representation of ethnic minorities plays by their political parties. The main goal of this article is the analysis of external experience on political representation of ethnic minorities reflected by the leading authors, but also we will transpose this issue to our state reality. We consider that the political status of Gagauz in Moldova is a particular case of management in the domain of interethnic relations. This paper will reflect the specific features and lacks of political representation through their political parties; the impact of electoral law on party system; the creation and the reliability of minority's parties, particularly regarding Gagauz party, the statement of legislative representation of the Gagauz in Moldova.

Sistemul electoral poate fi incluzionist sau exclusionist, raportat la diversele grupuri etno-culturale, care coabitează într-un stat. Numeroase studii au demonstrat empiric legătura între instituții și comportamentul politic al grupurilor etnice [15; 17]. Impactul direct al legislației electorale privind comportamentul în alegeri a minorităților etnice este clar demonstrat și în cazul Republicii Moldova. Regulile electorale reprezintă o determinantă majoră în includerea minorităților în viața politică. Doar prin intermediul sistemului electoral aplicat într-un stat putem urmări efectele lui asupra reprezentării minorităților etnice. Aceste efecte pot fi determinate prin raportarea la trei criterii: a) prevederile legislației electorale cu privire la posibilitățile ori garanțiile reprezentării partidelor minorităților etnice în parlament; b) necesitatea identificării etnice a votanților, partidelor sau candidaților; c) măsura în care legislația electorală încurajează alegerea partidelor multietnice. Aceste trei dimensiuni sînt deosebit de importante, deoarece ele reflectă principalele divergențe în dezbaterea actuală cu privire la tipul de sistem politic recomandat societăților divizate [6].

A.Lijphart invoca ideea că reprezentarea proporțională este mai recomandabilă sistemelor democratice fragile și susceptibile de a fi amenințate, cum ar fi

noile democrații. În favoarea tezei sale, el aduce argumentul potrivit căruia, reprezentarea proporțională protejează interesele minorităților, un aspect central pentru societățile divizate; respectă mai bine principiul reprezentării și încurajează participarea la vot și responsabilitatea cetățenilor [16, 81]. În timp ce alți autori [21] menționează puncte de vedere opuse, care susțin că sistemul majoritar este calea cea mai bună pentru a evita tendința electorală de a fonda partide pe baze etnice și obligă partidele să participe la competiția electorală pe baza unor fundamente ideologice trans-etnice în circumscripțiile cu un singur mandat [18, 185].

1. Particularitățile sistemului electoral al Republicii Moldova versus reprezentarea politică a minorităților etnice

Opțiunea Republicii Moldova în favoarea sistemului electoral proporțional este calificată de unii cercetători [20, 5] ca fiind una neobișnuită pentru spațiul post-sovietic și ilustrează mai degrabă specificul contextului politic, decât interesele și preferințele oamenilor politici în crearea legislației și arhitecturii instituțiilor electorale. Procesul de creare a sistemului electoral moldovenesc a cunoscut inițial dezbateri aprinse pe fondul dilemei alegerii între un sistem electoral mixt sau unul proporțional. Statutul incert al regiunii transnistrene a determinat ca să se elaboreze o formula electorală ce ar oferi posibilitate și cetățenilor din stînga Nistrului de a participa la procesul electoral republican. Prin introducerea sistemului reprezentării proporționale s-a urmărit includerea tuturor segmentelor de populație din republică, inclusiv a unei regiuni separatiste, care nu este controlată de autoritățile de la Chișinău, dar fără un impact instituțional care ar crea posibilități de presiune sau control asupra guvernului central.

Opțiunile unor forțe politice în favoarea unor alegeri parlamentare în baza de scrutin mixt, precum și preferințele majorității deputaților transnistreni în 1993 cu privire la unele cote reprezentative în favoarea Transnistriei nu au fost satisfăcute [20, 6]. Deci, dezbinarea etnică și tendințele separatiste au fost motivele cheie ca au determinat legislatorii din Republica Moldova să considere sistemul majorității proporționale cel mai optim. Iar noile democrații, După A.Lijphart, societățile plurale, printre care și Republica Moldova, au nevoie de „conciliere și compromis”, scopuri care necesită reprezentativitatea diverselor grupuri în procesul de luarea deciziilor [16, 81].

Aceleași reguli electorale au consecințe diferite pentru minoritățile naționale, care locuiesc compact sau dispersat un teritoriu al statului, dar și de numărul acestui grup minoritar, raportat la totalul populației și la pragul electoral, în cazul în care ei votează partide ce le reprezintă drepturile de grup minoritar. Alegerile parlamentare în Republica Moldova sînt organizate pe bază de circumscripție electorală unică cu liste de partid blocate. Cazul găgăuzilor care reprezintă 4,4% din totalul populației statului și au o habitare compactă în zona de sud, face ca reprezentarea lor în forul legislativ să depindă considerabil de existența pa-

rtidelor etnice sau regionale, mărimea pragului electoral, precum și de fenomenul identificării de partid sau posibilele alianțe între partidele etnice.

Variațiile care există între diferitele formule ale reprezentării proporționale ne determină să facem distincție între reprezentarea proporțională „extremă”, care impune puține limite partidelor mici și reprezentarea proporțională moderată, care cere mai multe condiții de îndeplinit pentru partide, în așa fel încât acestea să poată intra în Parlament [16, 73] sau politici electorale restrictive, care tind să interzică organizarea partidelor pe criterii etnice (Bulgaria, Albania) [8].

Considerăm că evoluția politicilor pluraliste din Republica Moldova în materie electorală se poate înscrie în limitele câtorva etape distincte:

1. *Perioada constituirii unui sistem reprezentativ proporțional permisiv, care demarează odată cu apariția primelor formațiuni politice și unor alegeri democratice, pînă în 1998, anul în care au loc multiple modificări legislative în Codul Electoral al Republicii Moldova, precum și în legislația cu privire la partide și organizațiile social-politice.* Astfel, după alegerile parlamentare din 1998 au urmat modificări în legislația electorală, care a avut ca scop diminuarea șanselor „partidelor mici” de a accede în Parlament, prin mărirea pragului electoral de la 4% la 6%. La fel în 1998 se produc modificări în legislația cu privire la partide. Toate aceste metamorfoze legale au avut un impact substanțial asupra sistemului de partide din țară.

2. *Etapa de constituire a unui sistem proporțional restrictiv (1998-2009).* Creșterea pragului electoral pentru partide de la 4% la 6%, precum și pentru blocurile electorale din două partide la 9%, iar pentru blocurile din trei partide la 12%. Deasemenea, modificarea legislației partidelor politice a introdus cerințe mult mai stricte pentru înregistrarea acestora, care prevăd colectarea a 5000 de semnături, care să provină din cel puțin o jumătate din unitățile teritorial-administrative și nu mai puțin de 150 de membri în fiecare dintre acestea. Ca rezultat al acestor modificări circa o doime din partidele înregistrate anterior nu au fost reînregistrate după modificările introduse.

Deși, rațiunile primare de la care s-a pornit reforma sistemului de partide s-au bazat în special pe integrarea și agregarea cerințelor cetățenilor și limitarea fragmentării societății și a numărului exagerat de mare de partide (care în 1998 ajungea la circa 60, un număr prea mare raportat la populația Republicii Moldova), precum și a cotei de mandate redistribuite, care la alegerile din 1998 au constituit în jur de 20%.

Impactul acestor modificări a fost unul peiorativ în sfera reprezentării minorităților naționale prin intermediul propriilor partide etnice. Expertizarea prevederilor „Legii Republicii Moldova cu privire la partidele și alte organizații social-politice” [1] denotă că crearea și funcționarea partidelor politice pe criterii rasiale, etnice și religioase poartă un caracter restrictiv [19]. Concluziile Comisiei de la Veneția expuse în „Codul Bunelor Practici în domeniul partidelor politi-

ce”, stipulează că „structurile de stat nu trebuie să limiteze crearea partidelor politice la nivel național, regional sau local” [13]. Caracterul compact de amplasare a principalelor grupuri minoritare din republică nu le oferă posibilitatea să înregistreze partide naționale, iar prevederi ce ar permite formarea unor partide regionale, legislația cu privire la partide nu admite.

În consecință, observăm că mărirea pragului electoral are o importanță deosebit de mare în includerea sau excluderea grupurilor etnice din în/din viața politică. În cazul minorității găgăuze și impactului sistemului electoral privind reprezentarea lor politică, mărirea pragului electoral este foarte importantă. În perioada 1998-2000, când mărirea pragului pentru partide a fost de 6%, a fost una care a limitat și chiar exclus „de facto” partidul Găgăuz „Vatan” din procesul electoral parlamentar. Mărirea populației găgăuze în raport de 4,4% nu putea asigura nici într-un caz trecerea pragului electoral de către un partid al găgăuzilor. Atît organizațiile internaționale [24], cît și cercetătorii în domeniu [5] au recomandat Republicii Moldova anularea sau micșorarea pragului electoral pentru partidele etnice.

3. Partidele etnice ca promotoare a intereselor minorităților prin prisma realității moldovenești

Prin „partide etnice” D.Bochsler subînțelege acele partide care se declară desinestătător reprezentanți ai minorităților etnice și a căror program este bazat pe conservarea sau dezvoltarea drepturilor grupului său etnic, ca drepturi culturale, autonomie politică sau opțiuni radicale ca secesionismul sau iredentismul [6]. O strategie utilizată de state în scopul includerii minorităților etnice în viața politică este promovarea de inițiative permissive pentru crearea partidelor etnice naționale ori regionale, precum și existența unor reglementări preferențiale pentru acestea.

Necesitatea existenței unui sistem multipartid, în care partidele etnice să fie prezente, a fost o condiție sine-qua-non apariției pluralismului partidist în Republica Moldova. Pluralismul primar al partidelor din republică a fost de esență etnică, dat fiind faptul că primele formațiuni politice din țară au fost de factură etnică. Astfel, că în 1989 prin Decizia Comitetului de Miniștri al RSSM au fost înregistrate primele patru organizații social-politice: Frontul Popular Creștin Democrat, Mișcarea „Unitate-Edinstvo”(Interfrontul), Mișcarea Populară „Gagauz Halkı” și Societatea Culturală Bulgară „Vizrodjdenie” [19].

Primele alegeri pluraliste pe teritoriul actualei republici au avut loc în 1990, la care au participat candidați ce reprezentau principalele grupuri etno-culturale din republică. Majoritatea covârșitoare a candidaților au fost membri ai Partidului Comunist (~80%) sau a candidaților independenți. În același timp, potrivit unor estimări, aproximativ 1/3 din toți candidații înscriși în cursa electorală au reprezentat mișcări politice noi, cum ar fi Frontul Popular din Moldova, Inter-

Frontul, Gagauz-Halki, fapt care a anunțat începutul multi-partizan de dezvoltare în Republica Moldova [3, 8]. Totuși, evoluția sistemului de partide din republică nu a fost de maniera în care partidele etnice să ocupe un rol important. Abordarea acestui aspect în cercetările științifice actuale denotă opinii care reflectă că „partidele etnice din Republica Moldova pot fi regăsite în rîndul celor care pierd în campaniile electorale” [20, 9].

Cercetările recente privind sistemele de partide în societăți plurietnice vorbesc despre fenomenul „regionalizării” și „naționalizării” partidelor politice. Aceste noțiuni examinează nivelurile de suport al partidelor politice, raportate la omogenitatea teritorială, precum și dacă sistemul de partide de nivel superior se compune din subsisteme care se disting clar unul de altul [7]. Vorbind despre raporturile dintre minorități și formațiunile politice ce le reprezintă trebuie făcută distincție între formațiunile politice regionale, care își desfășoară activitatea într-o anumită zonă, de obicei, în arealul populat de o comunitate etnică și a căror influență nu depășește cadrul regiunii date. Rolul pe care îl joacă aceste organizații politice la nivel național nu este semnificativ. De regulă, ele nu intră în competiție pe cont propriu, preferînd să-și negocieze audiența electorală cu formațiunile politice la scară națională [2, 22].

Abordarea sociologică, care studiază structura geografică a clivajelor sociale sau a grupurilor sociale care constituie baza organizării partidelor [12]. Astfel, școala sociologică explică naționalizarea politicului și partidelor politice prin structura clivajelor politice, care pot fi atât teritoriale, cît și funcționale. Teritorialitatea unui clivaj arată pînă la ce nivel se opun diferitele grupuri sociale ce creează clivajele, de-a lungul liniei teritoriale [12, 29]. Acestea se referă la clivajele „centru-periferie”, „rural-urban”, precum și clivajul „centru-dreapta”, în special în cazul Republicii Moldova. În consecință, partidele care sînt organizate conform clivajelor teritoriale, nu sînt în întregime naționalizate. În funcție de concentrarea teritorială a grupului său de interes, ele sînt reprezentate regional, în locul unei reprezentări a grupurilor naționale. Dimpotrivă, partidele care sînt legate strîns de clivajele non-teritoriale, au o structură și un electorat mai puțin regionalizat și un suport omogen pe țară. Astfel, grupurile etnice care sînt concentrate pe un teritoriu mic, reduc naționalizarea partidelor care le reprezintă. Considerăm că nu doar clivajele sociale determină formarea partidelor naționale. Există un set întreg de instituții în cadrul sistemul politic care pot influența naționalizarea partidelor politice. De regulă, acestea se rezumă la concentrarea puterii în albia administrației centrale sau sistemele electorale. Cercetările demonstrează că în sistemele politice centralizate rezultatele alegerilor naționale și regionale sînt similare. Regionalizarea puterii permite partidelor de a se focaliza la nivel de guverne subnaționale [12].

Pentru cultivarea valorilor și intereselor proprii, grupurile etno-culturale care conviețuiesc pe teritoriul unui stat sînt motivate să se implice activ în viața so-

cial-politică a statului prin diverse forme instituționale, cum ar fi organizațiile social-politice. Aceste organizații desfășoară activități, atât în interes politic, precum și avînd caracter cultural, educațional etc. Organizațiile politice etnice sînt de factură rigidă, iar obligativitatea apartenenței etnice a membrilor ei, precum și concentrarea mesajului politic asupra elementului etno-cultural limitează capacitatea de difuzie electorală.

Datele empirice cu privire la prestația partidelor etnice în noile democrații ale spațiului post-comunist reflectă o reprezentare de circa 7% în medie sau circa 54 milioane de voturi. Minoritățile etnice devin un factor politic relevant în termenii puterii politice și a forței electorale, dat fiind faptul că partidele lor sînt deseori incluse în coaliții de guvernare în multe dintre statele regiunii de. Doar 57 de minorități cunoscute în țările aflate în cercetare sînt reprezentate de partidele proprii, 54 de minorități nu sînt reprezentate. Republica Moldova, de rînd cu alte state ca Estonia, Ungaria, Republica Cehă atestă o absența a reprezentării parlamentare prin intermediul partidelor etnice. Acest fapt poate fi explicat prin următoarele motive: capacități organizaționale nedevelopate, determinate de lacunele mobilizării și organizării politice; votul minorităților etnice este orientat în special în favoarea partidelor multi-etnice; impactul sistemului electoral. Pentru statul nostru sînt valabile întregul set de explicații [9].

Reguli specifice care fac sistemul electoral mult mai permisiv pentru partidele minorităților etnice sînt aplicate în multe dintre statele lumii. Ele variază de la cote etnice ce garantează accesul în listele partidelor naționale, mandate rezervate pentru minorități, praguri electorale mici pentru partidele etnice, pînă la crearea de circumscripții non-teritoriale dedicate, în care pot să voteze alegătorii care declară că aparțin unor grupuri etnice [10, 5]. Astfel, sistemele electorale permissive fac posibilă exprimarea tuturor clivajelor majore și garantează reprezentarea diversității etnoculturale dintr-un stat. Accesul partidelor etnice în parlament de multe ori nu le oferă și posibilități de luare a deciziilor, dar au acces la participarea în cadrul dezbaterilor electorale și dreptul de a înainta inițiative legislative.

2.1. Partidele etnice – instrument de integrare sau dezintegrare a societăților plurale?

Eterogenitatea etnică este în mod obișnuit înțeleasă ca un factor care obstaculează consolidarea noilor democrații. Unii cercetători susțin ca în politica electorală este valabil și contrariul. Odată ce democrația este inaugurată la nivel procedural, eterogenitatea etnică va da un impuls instituționalizării sistemului de partide, introducînd stabilitate în pattern-urile de vot. La nivelul unei anumite țări, o implicație testabilă a acestui argument este că diversitatea etnică induce stabilitate în comportamentul de vot la nivel regional, acolo unde grupurile etnice sunt concentrate [11].

De vreme ce alți cercetători [21; 23; 15] privesc sceptic rolul de integrare și conciliere a partidelor etnice. Ba dimpotrivă, logica electorală a partidelor etnice este de a aprofunda și mobiliza baza lor etnică, ca fiind una exclusivă, deseori polarizînd-o. Mesajele adresate grupurilor etnice tratează partidele politice particularist și exclusivist, iar polarizarea mesajelor divizează și dezintegrează societatea. Din acest punct de vedere, atît cercetătorii, cît și actorii politici identifică necesitatea de a construi fundamente agregatorii, iar partidele multietnice sînt o „rutină” pentru consolidarea unei societăți plurale [26, 813].

Referindu-ne în mod expres la cazul găgăuzilor din Republica Moldova, putem menționa că aria de influență a partidelor lor etnice, care au existat înainte de 1998, a fost una regională. De aceea unii autori manifestă dezacorduri în privința reticenței autorităților moldovenești de a crea stimulente legislative pentru crearea de partide regionale în UTA Găgăuzia [4]. Contextul politic și electoral din regiunea autonomă este însă unul contradictoriu. Pe de o parte necesitatea unor partide etnice regionale este dictată de imperativul funcționării arhitecturii instituționale a Autonomiei Găgăuzia. Alternativa de vot în favoarea unor forțe politice instituționalizate regionale ar diminua răzlețirea voturilor acordate în alegerile pentru Adunarea Populară. Predilecția accentuată a alegătorilor găgăuzi pentru candidații independenți, creează dificultăți în formarea unei majorități parlamentare funcționale și stabile. Pe de altă parte, experiența alegerilor în Adunarea Populară a Găgăuziei în 1995, unicul scrutin la care au participat partide etnice găgăuze, Partidul Popular „Vatan” și Partidul Popular Găgăuz, a dat în vileag o credibilitate foarte redusă a acestor forțe politice regionale. Astfel, constatăm că impactul relației dintre autoritățile politice centru-autonomie, precum și a relațiilor dintre forțele politice intra-regionale plasează votul electoratului în favoarea candidaților independenți.

3. Relația dintre minoritatea etnică găgăuză și partide politice din republică: evoluție și tendințe

Integrarea minorităților etnice prin propriile partide a generat un interes considerabil în comunitatea academică occidentală [15; 17; 22]. Configurația variabilelor cu privire la stabilirea unui sistem competitiv de partide politice depind atît de cultura politică, particularitățile de grup a populației ce aparține minorităților etnice, dar și de sistemul electoral. La începutul acestui paragraf am expus efectele pe care le-a generat și generează sistemul electoral al Republicii Moldova, de rînd cu conținutul legislației privind partidele politice asupra reprezentării politice a minorităților naționale. În aspect comparat cu alte comunități etno-culturale din republică, găgăuzii au demonstrat cea mai activă participare prin intermediul partidelor și organizațiilor politice, în special pînă în 1998.

Prima formațiune a găgăuzilor din Moldova, ce a purtat caracter politic a fost mișcarea social-politică găgăuză „Gagauz Halki” (Poporul găgăuz), înregis-

trată prin Hotărîrea Sovietului Miniştrilor RSSM din 26 octombrie 1989. Inițial aceasta a apărut ca un club de discuții, după modelul cenaclului „Alexei Mateevici” din Chişinău, fiind instituită de exponenții intelectualității găgăuze, în primăvara anului 1988. Ședințele acestui club politic se desfășurau în diferite localități rurale din regiune, prima fiind dedicată istoriei permutării găgăuzilor și bulgarilor din Bulgaria în Basarabia, unde în calitate de raportor în fața unui auditoriu destul de numeros a participat I.Anțupov, doctor în științe istorice. Treptat acest club a preluat dimensiuni politice [26, 16].

Mai târziu în 1989, după modelul mișcării „Gagauz Halkı” din Comrat, sînt înființate în Ciadîr-Lunga - Mișcarea obștească „Birlik” (Unitate), iar în Vulcănești - Mișcarea obștească „Vatan” (Patria). La începutul activității acestor formațiuni, acțiunile lor principale erau orientate spre unificarea locuitorilor celor trei raioane, în soluționarea unor probleme acute din domeniul relațiilor interes-nice. Deasemenea, ele purtau tendințe de contrabalantă unor forțe de emancipare națională a populației titulare, tendințele cărora erau privite ca o potențială amenințare pentru identitatea etnică a alogenilor din regiunea găgăuză.

Situația social-politică din republică stimula lărgirea cîmpului de activitate a mișcărilor „Gagauz Halkı”, „Birlik” și „Vatan”. O acțiune de amploare a fost adunarea în masă a cîtorva mii de persoane, reprezentanți ai diferitor colective de muncă din raionul Ciadîr-Lunga, care a avut loc la 12 februarie 1989. Participanții la miting discutau activ situația lingvistică din republică, soarta ulterioară a limbii găgăuze, problemele social-economice etc. La 16 aprilie 1989 a fost organizat un nou protest de masă în Ciadîr-Lunga, la care s-a votat programul Mișcării social-politice „Edinstvo”, formațiune ce reprezenta interesele minorităților naționale, care se bucura de susținere mare și printre populația găgăuză. Practic simultan cu adunările în masă din Ciadîr-Lunga și Comrat, liderii mișcării „Vatan” organizau mitinguri în Vulcănești. Toate aceste proteste aveau caracter similar, laitmotivul lor fiind - dreptul la autodeterminarea a găgăuzilor și crearea republicii autonome găgăuze. F.Angeli reflecta în una dintre lucrările sale „Autonomia Găgăuză: oameni și fapte” asupra oportunității apariției celor două mișcări „Birlik” și „Vatan”, în cazul în care deja exista formațiunea „Gagauz Halkı”, concluzionînd că între raioanele din sud exista o concurență, în special între Comrat și Ceadîr-Lunga, dar și Vulcănești, liderii din aceste localități doreau o afirmare de sine-stătătoare, pentru a putea să obțină dividende politice la nivel republican. De asemenea, în mod diferit influențau organele locale de partid și de stat, cel mai mult primind susținere Mișcarea „Gagauz Halkı” în Comrat [26, 19-20].

În primăvara anului 1989, la 29 mai, depășind contradicțiile existente între aceste mișcări, la Comrat a fost organizat un congres de unificare a celor trei mișcări social-politice din zona Bugeacului „Gagauz Halkı”, „Birlik” și „Vatan”, considerate pe drept trei părți componente ale mișcării populare de autodetermi-

nare a găgăuzilor. Congresul la care au participat 528 de delegați, dintre care 332 de găgăuzi, au adoptat Programul și Statutul mișcării „Gagauz Halkı” [26, 33]. Astfel, Programul nou adoptat prevedea că „în situația nou creată se consideră că, unica și cea mai eficientă cale de soluționare a setului de probleme existent, este crearea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Găgăuze”.

La 12 noiembrie 1989 a fost organizat la Comrat „Congresul Extraordinar al Găgăuzilor”, exponenți principali ai acestor acțiuni fiind M.Kendighelean, M.Marunevici. Congresul a adoptat o declarație oficială și alte documente prin care se stabileau bazele creării Republicii Autonome Găgăuze. La 19 august 1990 și-a desfășurat lucrările așa-numitul „Congres I al deputaților de toate nivelurile din partea teritoriilor compact populate de găgăuzi”, care a adoptat un șir de hotărâri ilegale privind: formarea republicii găgăuze și stabilirea hotarelor acesteia, suspendarea acțiunii legilor Republicii Moldova, constituirea unor organe anticonstituționale. Aceste hotărâri urmăreau schimbarea prin violență a orânduirii de stat etc. După 2 zile de la desfășurarea acestui congres, Mișcarea „Gagauz Halkı” a fost dizolvată prin Hotărârea Guvernului nr.285 din 22 august 1990 [14, 299-300].

Făcînd a generalizare cu privire la formațiunile social-politice apărute în regiunea găgăuză, constatăm că acestea inițial au avut un caracter cultural-etnic, ce vizau trezirea conștiinței naționale a găgăuzilor și promovarea identității și culturii lor, de rînd cu mișcările de emanciparea a populației titulare. Cu timpul s-a făcut un transfer de hegemonie, astfel dacă din 1988 pînă la mijlocul anului 1989 membri ai „Gagauz Halkı” au fost în majoritate exponenți ai intelectualității găgăuze, cu timpul obținînd un caracter de masă, conducerea a fost preluată de filiera locală a sindicatelor în frunte cu S.Topal. În noiembrie 1989 S.Topal a fost ales Președintele Sovietului Suprem al autoproclamatei RSSAG.

3.1. Sistemul regional de partide din Autonomia Găgăuză între evoluție și involuție

O atenție mai redusă în cercetarea domeniului s-a atras formelor de competiție între partidele minorităților etnice. De regulă, înfilnim următoarele modele de sisteme de partide etnice: *monopolul unui singur partid etnic*, *bipartidism intra-etnic*, *multi-partidism intra-etnic*. Studiile preliminare arată că modelul „monopolului intra-etnic” este o modalitate de a soluționa pacificator conflictele etnice. Competiția etnică determină radicalizarea pozițiilor cu privire la clivajul etnic. Configurația variabilelor cu privire la stabilirea unui sistem competitiv de partide depinde în mare parte de caracteristicile populației ce aparține grupului etnic, dar și sistemul electoral [8].

Sistemul de partide la etapa inițială de ființare a Autonomiei Găgăuze a fost unul multi-partidist, ca după 1998 să dispară partidele politice regionale din UTAG. Imposibilitatea înregistrării partidelor regionale, nu limitează definitiv

participarea cetățenilor din autonomie al procesul politic/electoral regional (Alegerile Guvernatorului și Adunării Populare). Legislația prevede posibilitatea participării atât a partidelor, cât și a organizațiilor social-politice, a candidaților independenți, precum și a blocurilor electorale.

Deși, partidele etnice găgăuze au avut o etapă de scurtă, existența, iar evoluția lor electorală a fost o reflecție a realităților din comunitatea găgăuză în contextul transformărilor regionale și naționale ce s-au perindat în trecut. Primul partid a fost „*Partidul Popular Găgăuz*”, înregistrat la data de 23 august 1993 și trecut în registrul de stat al partidelor sub numărul 23. Statutul formațiunii a fost înregistrat la 12 aprilie 1993. La momentul înregistrării, partidul avea 304 membri și era condus de un organ executiv numit „Curultai”. Liderul formațiunii era cunoscutul lider politic, Constantin Taușanji. Formațiunea nu a participat nici la un scrutin republican, chiar dacă liderul său a făcut politică ani buni de zile în autonomia găgăuză, fiind primar al or. Comrat. La alegerile din Adunarea Populară a obținut un mandat de deputat din patru înaintați. Acesta a revenit liderului partidului, C. Taușanji din partea circumscripției nr.5 de la Comrat. După reforma partidelor din 1998 partidul nu s-a mai regăsit în registrul partidelor de stat [25, 52].

Cel de-al doilea - *Partidul Popular „Vatan”* a fost înregistrat la data de 9 februarie 1995 și a fost trecut în registrul de stat al partidelor sub numărul 34. Statutul formațiunii a fost înregistrat la data de 19 iulie 1994. Organul executiv de conducere era Comitetul executiv, organizația avînd 391 de membri. Președintele partidului a fost A. Ceșmegi. A fost conceput și s-a manifestat ca un partid regional. La alegerile Bașcanului din 28 mai 1995, formațiunea la înaintat pe M. Kendighelean (23,7%) și trece în turul doi, dar pierde cursa în favoarea lui G. Tabunșic cu (31,9%). La alegerile din 1995 „Vatan” a înaintat 16 candidați, însă doar 5 ajung deputați (15,1%) [25,75]. Apelînd la rezultatele pe care le-au obținut aceste partide la alegerile din Autonomia Găgăuză, atestăm că acestea sînt destul de modeste. La alegerile din 1998 Partidul Vatan a decis participarea la alegeri naționale, în alianță cu Mișcarea „Unitate-Edinstvo”.

Deși, *Mișcarea social-politică „Unitate-Edinstvo”* s-a manifestat în viața politică a Republicii Moldova ca una multi-etnică, declarîndu-se reprezentantă a intereselor minorităților rusofone, putem afirma că între găgăuzi și această formațiune a existat o relație strînsă, confirmată prin rezultatele obținute de aceasta în rîndul electoratului găgăuz. Formațiunea, ulterior formînd coaliția de guvernare cu Partidul Agrar Democrat din Moldova, a votat „Legea cu privire la statutul juridic special al Autonomiei Găgăuze” în decembrie 1994. Mișcarea social-politică „Unitate-Edinstvo” chiar de la apariția sa s-a plasat pe extrema stîngă a eșichierului politic. Realitățile politice i-au dictat acestei mișcări cerințe de transformare a obiectivelor sale inițial, fiind concentrate în jurul ideii de reprezentare a minorităților etnonaționale în organele de guvernare ale statului, ca mai apoi

să se reorienteze în susținerea dezvoltării statalității moldovenești ca fiind unul democratic și prosper, dar susținând federalizarea ca formă de organizare.

Totuși, relațiile grupurilor etnice cu această mișcare au fost marcate de anume disonanțe, ce nu au permis menținerea unor raporturi durabile: diminuarea unității de interese și valori ce stăteau la baza relației mișcare social-politică – minorități, prin trecerea de la confruntarea problemelor grupurilor etno-culturale la cele de țin de domeniul social-economic general al societății; divergențe generate la nivel de coaliție parlamentară și intra-mișcare, determinate de prevalarea interesului particular și de partid asupra celui general, ceea ce a influențat considerabil decizia electoratului. La alegerile parlamentare această formațiune politică a devenit nu doar un partid parlamentar, dar și unul guvernamental, însă relația cu minoritatea găgăuză a fost una de scurtă durată.

Rezultatele alegerilor din Adunarea Populară atestă gradul scăzut de simpatie față de partidele naționale. Candidații independenți sînt cei care de regulă cîștigă alegerile în această regiune. Acest fapt duce la fragmentarea pozițiilor și incapacității sau dificultății de formare a unei majorități legislative. Această situație a generat creșterea activismului politic din partea unor organizații obștești care încearcă să integreze într-un anumit mod oferta electorală, precum și opțiunile politice ale electoratului. Astfel, în UTA Găgăuzia s-a înregistrat mai multe tentative de lansare în viața politică regională unor mișcări social-politice. În 2002 S.Topal, care în perioada 1999-2002 a îndeplinit funcția de consilier al Guvernatorului D.Croitor, a fost unul dintre fondatorii mișcării social-politice „*Za Gagauziyu*”, creată ca opoziție față de deputații comuniști de la guvernarea autonomiei. Cele mai relevante mișcări social-politice au început să se prolifereze în spectrul politic al autonomiei la alegerile din 2008 din Adunarea Populară. Astfel, *Mișcarea „Găgăuzia Unită” (MGU)*, a cărui lider actual este Guvernatorul în funcție, M Formuzal.

„*Mișcarea Găgăuzia Nouă” (MGN)* partizană a actualului primar de Comrat, N.Dudoglo, oponentului politic al lui M.Furmuzal în ultimele două alegeri la funcția de Bașcan. Lansarea oficială a acestei mișcări a avut loc mult mai târziu, după înfrîngerea electorală a lui N.Dudoglo la alegerile din 2010. Primul Congres al acestei organizații a avut loc la 6 februarie 2010, unde N.Dudoglo, a fost ales în calitate de Președinte al acesteia. La „*Mișcarea Găgăuzia Nouă*” au aderat peste 10 alte organizații obștești din autonomie, scopul fiind crearea unei structuri organizaționale reprezentative în aspect teritorial regional, cu un număr important de membri. La moment *Mișcarea „Găgăuzia Nouă” (Eni Gagauziya)* dispune de structuri teritoriale în majoritatea localităților din UTAG, precum și a deschis filiale externe în alte state, ca Rusia, Ucraina, Turcia. Deși, aceste două formațiuni social-politice sînt reprezentate în forul legislativ al autonomiei, între ele nu se atestă relații de colaborare, ci dimpotrivă *Mișcarea „Găgăuzia Nouă”* a format coaliția guvernamentală cu Partidul Comuniștilor din Republica Moldova

la nivel regional, deputații din partea Mișcării „Găgăuzia Unită”, fiind în opoziție parlametară.

Concurența politică între organizațiile regionale nu este una constructivă. Antagonismul dintre liderii acestor organizații generează dificultăți în conclucra-rea dintre autoritățile Autonomiei Găgăuzia, totodată, dispersează comunitatea găgăuză. În cazul în care am admite că ar fi posibilă înregistrarea unui partid etnic găgăuz, care să se lanseze la nivel național, depășirea pragului electoral actual de 4%, ar putea fi posibilă doar prin cumularea voturilor majorității absolute a populației din UTAG. Șansele acestuia ar fi practic nule în cazul în care ar fi mai mult de un partid, sau în cazul unei competiții acerbe intraregionale.

3.2. Dimensiunea legislativă a reprezentării minorității găgăuze

O strategie a partidelor multietnice este diversificarea etnică a componenței listelor de partid. Utilizarea acestei strategii de către formațiunile politice din Republica Moldova este, în realitate, unica sursă fiabilă de reprezentare legislativă a comunităților etnice din țară. Adoptarea unui sistem al reprezentării proporționale cu liste blocate de partid, conferă liderilor partidelor politice un înalt grad de control asupra formării listelor electorale. Selectarea candidaților partidului pentru alegerile forului legislativ reprezintă una dintre prerogativele-cheie în luarea deciziilor intra-partid. Realitatea politică moldovenească vorbește despre rolul minor al organizațiilor locale de partid în acest proces, deciziile fiind luate de liderul/liderii partidului [20, 10].

Analiza profilului parlamentar din perspectiva afilierii etnice a deputaților, reprezintă una dintre dimensiunile ce face posibilă cercetarea reprezentării legislative a minorităților etnice. Studiul „Representative Government in Modern Europe”, realizat de M. Gallagher și M. Laver în 2006, oferă date privind apartenența etnică a deputaților Parlamentului Republicii Moldova prin prisma criteriului ideologic de clasificare a partidelor politice. Analizând datele cu privire la acest aspect, O. Protsyk și I. Osoian [20, 12] subliniază că cea mai vizibilă caracteristică cu privire la reprezentarea politică a minorităților etnice prin diversificarea listei de partid, este diferența majoră la nivelul ponderii deputaților cu apartenență etnică din segmentul minoritar de la stînga la dreapta eșichierului politic, aceasta variind de la 35% la 0%. Cercetările ne sugerează că Partidul Comuniștilor din Republica Moldova de-a lungul anilor a fost principalul furnizor de mandate de deputat pentru candidații ce aparțin minorităților etnice.

Minoritatea găgăuză a fost una care s-a bucurat de o supra-reprezentare la nivelul acestui partid, în contextul raportării cotei de reprezentare de 8,25% la cota procentuală revenită celorlalte comunități etnice mari (ucraineni- 13,59%; ruși – 10,68%), dar și la cota procentuală din numărul total al populației. Astfel, găgăuzii numărul cărora a variat de la 3,6% la 4,4% din 1989 au fost dublu supra-reprezențați prin intermediul *Partidului Comuniștilor din Republica Moldova*

Deasemenea, atestăm o reprezentare mai moderată în cadrul altor partide de stînga, aceasta reducîndu-se la 0% pentru partidele creștin-democrate și centru-dreapta.

Analiza structurii etnice a legislativelor Republicii Moldova din perioada 1994-2009, atestă date care denotă o medie de 4,92% de mandate de deputat aparținînd persoanelor de etnie găgăuză, adică, per total, 24 deputați. Acest indice de proporționalitate este unul foarte bun și indică un grad de „supra-reprezentare” legislativă a găgăuzilor raportat la numărul total de populație, spre deosebire de grupul populației titulare care atestă un nivel de sub-reprezentare (60,86% raportat la 75,80%), de altfel, ca și bulgarii (1,43% raportat la 1,90%) [20].

Concluzionăm că partidele de stînga sînt cele care recrutează membrii săi din rîndul populației ce aparține minorităților etnice. Aceste practici de recrutare contribuie la menținerea influenței acestor partide la scară națională. Prin combinarea mesajelor clasice ideologiei de stînga cu cele din domeniul minorităților, precum și utilizarea strategiei recrutării politice inclusive s-a creat o formula a succesului pentru multe dintre partidele din perioada post-comunistă [20, 12]. Recrutarea inclusivă este una dintre importanțele strategii utilizate de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova în alegerile parlamentare. Spre exemplu la alegerile din 2001 lista candidaților PCRM a inclus 9 etnici găgăuzi, printre care și Gh.Tabușnic, ex-Gubernatorul Autonomiei Găgăuze. Recrutarea agresivă a PCRM a candidaților din Autonomia Găgăuză i-a asigurat și un succes enorm în 2001, cînd a atins cota de vîrf a susținerii sale în țară și în regiune (80,6%) [20, 14].

Bibliografie:

1. Legea Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social-politice Nr.718-XII din 17 septembrie 1991. // *Veștile* nr.11-12/106, 1991 cu modificările efectuate pînă la data de azi, <http://www.edemocracy.md/legislation/politicalparties/vi/>, accesat 05.09.2011
2. Alexa A. Comunitățile etnice: contextul politic și social de reprezentare a minorităților naționale. // *Arena Politică*, an.II, nr.4, 1998, pp.21-22.
3. Boțan I., Creangă I., Gurin C. Pre-electoral Context: Legislative Framework and Electoral Context in the Republic of Moldova on the Eve of 2009 Parliamentary Elections. - Chișinău, 2008.
4. Boțan I. Sînt partidele regionale necesare? 6 martie 2008. <http://www.alegeri.md/gagauzia2008/comments/20080306>, accesat 30.08.2011
5. Bochsler D. Electoral Engineering and Inclusion of Ethnic Groups. How to Integrate Ethnic Minorities into Central and Eastern European Institutions. // SSEES Postgraduate conference. - London, 16-18 February 2006
6. Bochsler D. Electoral rules and the representation of ethnic minorities in post-communist Europe. // *European Yearbook of Minority Issues* 2007/8, vol.7,

2010, pp.153-180, [online] http://www.bochsler.eu/publ_old.html#min, accesat 30.08.2011

7. Bochsler D. Les raisons pour une régionalisation des partis. Institutions contre les clivages à l'exemple des cantons suisses. - Lausanne, Congrès des quatre pays, 18-19 November 2005

8. Bochsler D. Local Politics and Intra-ethnic Party Competition: Multi-party systems among ethnic minorities in Central and Eastern Europe. // 4th ECPR General Conference, Pisa, September 2007

9. Bochsler D. The Spread of the Ethnic/nationalist Divide over Post-communist Europe. // Post-communist Social and Political conflicts: Citizenship and Consolidation in New Democracies of South East Europe, Conference Paper, New Europe College, - Bucharest, 2007.

10. Bochsler D. Electoral Rules and the Representation of Ethnic Minorities in Post-Communist Democracies. // European Yearbook of Minority Issues, 2007/8, vol.7, pp.153-180.

11. Birnir J.K. Ethnicity and Electoral Politics. Comparative political studies. - Cambridge: University Press, 2008. [online]. <http://cps.sagepub.com/content/41/1/131/full.pdf?rss=1> (accesat 6.09.2010).

12. Caramani D. The Nationalization of Politics. The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe. - Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

13. Code of Good Practice in the field of Political Parties adopted by the Venice Commission at its 77th Plenary Session (Venice, 12-13 December 2008), [http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-AD\(2009\)021-f.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-AD(2009)021-f.asp) (accesat 16.08.2011)

14. Creangă I. Curs de drept administrativ. Administrația publică locală. Vol.II. - Chișinău: Editura Epigraf, 2005.

15. Horowitz D.L. Electoral System: A Primer for Decision Makers. // Journal of Democracy, no.14, 2003, pp.115-127.

16. Lijphart A. Constitutional Choices for New Democracies. // Journal of Democracy, 1991, vol.2, no.1, pp.72-84

17. Lijphart A. Democracy in Plural Societies. - Yale University Press, 1980.

18. Morar F. Reprezentarea politică: actori și autori. - București: Editura Paideea, 2001.

19. Munteanu I. Political Parties Legislation in Moldova: Review and Recommendations for Reform. - Chișinău: Editura Cartier, 2010

20. Protsyk O., Osoian I. Ethnic or Multi-ethnic Parties? Party Competition and Legislative Recruitment in Moldova. // ECMI Working Paper #47. March 2010

21. Reynolds A. Electoral Systems and the Protection and Participation of Minorities. // Minority Rights Group International, 2, 2006. <http://aceproject.org/ero-en/topics/electoral-systems/Electoral%20Systems%20and%20the%20Protection%20and%20Participation%20of%20Minorities.pdf/view?searchterm=Electoral%20systems%20and%20the%20protection%20and%20participation%20of%20minorities>, accesat 26.09.2011

22. Reilly B. Democracy in Divided Societies. Electoral Engineering for Conflict Management. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

23. Reilly B. Political Engineering and Party Politics in Conflict – Prone Societies. // Democratization, vol.13, no.5, December 2006, pp.811-827.

24. OSCE ODIHR. Republic of Moldova. Parliamentary Elections 25 February 2001. // Final Report of OSCE/ODIHR, Warsaw, 2001.

25. Volnițchii I. Istoria partidelor din Republica Moldova. - Chișinău, 2010.

26. Ангели Ф. Гагаузская Автономия. Люди и факты (1989-2005). – Кишинэу: Универсул, 2006.

27. Баранов А.В. Акторы региональных процессов в постсоветской России: система взаимодействий. Автореферат на соискание степени доктора политических наук. – Волгоград, 2007.

Prezentat la redactie
la 17 noiembrie 2011

ROLUL PARTIDELOR POLITICE ÎN PROCESUL SOCIALIZĂRII POLITICE

Valentina STAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor în științe politice, conferențiar

The integral democratization of the contemporary society led to formation of the wide nets of social-political organization, trained in the social and political life of the society. Its activity is regulated by juridical norms, that suppose the realization of several functions. Such an organization is the political party. The fundamental principle that determines the juridical statute of the political party in the democratic state, is the principle of equality in rights: all the political parties have equal rights and obligations.

Thanks to this principle, the political parties offer broad possibilities to all the participants at the election ballot, including the independent candidates, to participate at the state governing. As an institution of political socialization, the political party has an effective and efficient contribution at the formation of the democratic, pluralist, participatory political culture through the mediation of rights and obligations provided by the State Constitution. The political parties presents one of the most important political force that is indispensable for the contemporary age and is an organized group of united people through their interest community, political, ideological concepts that action in corresponding to the proposed statute and program, aiming the participation at the representative institutions of state power, characterized by 4 main features: a) a sustainable organization; b) a local structure providing regular reports with national responsibilities; c) a deliberated will of seizing and realization of the power, even by them self, even by an agreement with other parties; d) the concerning of achieving this goal, even through elections, even through other methods of action.

In a democratic state the political parties functions according to the law.

Partidele politice sînt una dintre cele mai importante forțe politice indispensabile epocii contemporane și reprezintă o grupare organizată de oameni uniți prin comunitatea intereselor, a concepțiilor politice, ideologice, care acționează prin mijloace politice în conformitate cu statutul și programul propus, în scopul de a participa la funcționarea instituțiilor reprezentative ale puterii [3, 76], caracterizîndu-se prin patru trăsături principale: a) o organizare durabilă; b) o structură locală antrenând raporturi regulate cu responsabilii naționali; c) o voință deliberată de a lua puterea și de a exercita, fie singur, fie în acord cu alte parti-

de; d) preocuparea de a atinge acest scop, fie prin alegeri, fie prin alte forme de acțiune. Într-un stat democratic partidele politice funcționează în baza legii.

În organizarea și conducerea democratică a societății rolul și activitatea partidelor se obiectivează într-o multitudine de funcții, cum ar fi: a) afirmarea și potențarea progresivă a procesului de conștientizare privind interesele fundamentale ale unor grupuri tot mai extinse de cetățeni și atragerea acestora spre o activitate politică susținută, activă și responsabilă. Această funcție se realizează prin programele, platformele și activitatea ideologică, de propagandă a partidelor; b) conceperea și organizarea activității cetățenești pe temeiul unor principii și reguli care asigură desfășurarea unei acțiuni dirijate spre realizarea scopului sintetizat în platformele-program ale partidelor; c) formarea și pregătirea cadrelor, asigurarea personalului calificat pentru guvernarea și gestiunea societății, atunci când partidul deține puterea; d) asigurarea guvernării în perioada exercitării puterii, elaborarea unor programe, norme și direcții de dezvoltare, în concordanță cu cerințele progresului democratic [3, 79]; e) socializarea politică.

Prin intermediul funcției de socializare politică, sunt create premisele de manifestare a poporului ca subiect al puterii, iar rolul partidelor devine esențial, întrucât numai ele fac posibilă desfășurarea proceselor democratice complementare ale sistemului reprezentativ și al multiplelor forme ale democrației directe și semidirecte. Prin funcția de mediere, partidele politice acționează ca principali factori de ordine în confuzia creată, în mod inevitabil, de o multitudine de votanți și, totodată, un mijloc esențial de educație politică a cetățenilor. Partidele politice, prin exercitarea rolului lor în sistemele democratice privind nominalizarea candidaților, pregătirea campaniilor electorale și a alegerilor propriu-zise, contribuția lor în reprezentarea opiniei, în funcționarea opoziției și a principiilor statului de drept etc., sunt înțelese nu numai ca o garanție, dar și o condiție indispensabilă a democrației, reprezentând o categorie prioritară a dreptului constituțional.

În societățile contemporane, cărora le este propriu pluripartidismul, se constată o mare varietate de partide cu o diversitate de programe și orientări, având ca numitor comun considerentul că prin tot ce întreprind, prin organismele și platformele lor servesc și exprimă interesul poporului, ale democrației și libertății umane, ale progresului social.

În unele situații, în cadrul sistemelor totalitare, s-a constatat că între programele partidelor și modul cum sunt transpuse în practică, există multiple discrepanțe prin convertirea intereselor fundamentale ale cetățenilor. În sistemele totalitare, partidul nu este o asocieră voluntară, ci mai degrabă un corp organizat cu un statut legal nedeterminat, cu puteri care emană din și în virtutea monopolului său asupra tuturor funcțiilor și promovărilor, exercitând un control complet asupra tuturor instituțiilor. El stabilește funcțiile în stat, numește persoanele care le dețin și nu permite organizarea unei opoziții. Obligațiile, interdicțiile și permisi-

unile sunt propagate de sus în jos, dând puteri corpurilor locale și poliției să acționeze cu autoritatea lui. Partidul este cel care controlează elaborarea legilor, supraveghează aplicarea lor, nefiind îngrădit prin nici o constrângere constituțională. Are o doctrină recunoscută și pedepsește orice deviere de la ea [3, 82].

Democratizarea integrală a societății contemporane a condus la formarea unei rețele largi de organizații social-politice, antrenate în viața politică și socială a societății. Activitatea lor este reglementată de norme juridice, ce presupun îndeplinirea de către ele a anumitor funcții. Scopul principal al acestor formațiuni este pregătirea și adaptarea individului pentru antrenarea lui în viața socială, iar procesul poartă denumirea de socializare politică.

Socializarea politică este un proces de asimilare de către individ a normelor și principiilor politice și adaptarea la sistemul politic dat.

D.Easton și R.Less definesc socializarea politică ca un mijloc prin intermediul căruia membrii societății capătă 3 tipuri de orientări politice: 1) un ansamblu de cunoștințe politice; 2) acele valori politice spre care trebuie să tindă o societate modernă; 3) acele atitudini prin intermediul cărora individul apreciază fenomenele politice (încrederea, concilierea, neacordul ș.a.).

Orientările politice sunt formate de anumite instanțe sau instituții ale socializării politice. Familia și școala sunt primele instituții ale socializării politice, care se referă la mecanismele de asimilare a rolurilor și statuturilor sociale de către copii, preșcolari, școlari și adolescenți. Savanții-politologi specifică această perioadă ca socializare primară. Un loc deosebit în procesul socializării politice îl ocupă **partidele politice**, care prin funcția de mediere între cetățeni și stat contribuie efectiv la formarea culturii politice pluraliste și participative în societatea moldovenească contemporană, conform drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și este efectuată în două direcții:

În primul rând, sînt socializați noii membri care sînt primiți în rândurile partidului. Ei sînt familiarizați cu statutul, regulile și normele de comportament în partid. Adică, este vorba despre socializarea politică internă.

În al doilea rând, partidul politic efectuează socializarea politică în rândurile maselor, sau ale electoratului, care susțin platforma partidului respectiv.

Socializarea politică a adulților are un conținut specific și trece prin două faze: procesul de socializare (renunțare la vechile norme și valori) și procesul de resocializare (însușirea unor norme și valori). Acest proces exprimă o autocorecție a omului în conformitate cu acele schimbări care au loc în perioada respectivă. Această particularitate se numește socializare particulară.

Socializarea politică a individului are aspecte intern (personal) și extern (social).

Aspectul intern al socializării politice constă din identificare, adaptare și orientare.

Identificarea este procesul de conștientizare a apartenenței omului la un anumit grup social (partid, organizație), care îi ajută să asimileze normele și valorile politice.

Adaptarea este integrarea individului în realitatea politică obiectivă. Orientarea este conștientizarea de către individ a rolului său în sistemul politic dat, coordonarea statutului său cu statutul celorlalți membri ai societății.

Aspectul exterior al socializării politice caracterizează instruirea, integrarea și comportamentul personalității. Instruirea include în sine studiile politice, învățarea anumitor tradiții, norme, reguli politice, educația în spiritul unor tradiții politice. Integrarea este reacția pozitivă a societății în adresa individului, acceptarea lui în rândurile sale. Comportamentul caracterizează activitatea politică a individului.

Acest aspect este influențat de diferiți agenți sau instituții ale socializării politice: familia, școala, religia, partidele politice, instituțiile de stat etc.

Astăzi, odată cu democratizarea societății un rol deosebit în procesul socializării politice revine partidelor politice. Partidele politice, ca structură politică, s-au format în secolul al XIX-lea și constituirea constituirea lor a fost condiționată de un șir de circumstanțe sociale și politice:

- în primul rând, deschiderea accesului liber în politică a maselor populare prin intermediul constituirii dreptului la vot universal;
- în al doilea rând, constituirea unui șir de drepturi politice (cuvânt, adunări, uniuni etc), care țineau de formarea partidelor politice;
- în al treilea rând, trecerea de la societatea feudală la cea burgheză devine un catalizator în procesul formării partidelor politice.

Realizând scopurile sale, partidele politice activează în diferite domenii ale vieții sociale:

- organizează cetățenii pentru participarea în viața politică a societății;
- influențează opinia publică;
- formează cultura politică a cetățenilor și efectuează instruirea politică a populației;
- asigură legătura între stat și cetățeni;
- participă la alegeri și scrutinele electorale;
- înaintează candidații săi pentru organele de conducere etc.

Fiind o punte de legătură dintre popor și stat, partidele politice execută mai multe funcții, printre care și socializarea politică. Ca instituție a socializării politice, partidul politic efectuează această funcție în interiorul partidului, adică adaptarea noilor membri la tradițiile formate în grupul dat (partid), și, totodată, cultivarea unor deprinderi de adaptare în procesul politic al cetățenilor.

Aceste funcții partidele politice le realizează mai deplin în perioada alegerilor și scrutinelor electorale.

Alegerile organelor puterii sunt un proces politic, care necesită formarea unei culturi electorale, care este o parte componentă a culturii politice și constituie un sistem de cunoștințe, norme de comportament electoral și politic, valori și principii ce determină nivelul de competență a alegătorului. Cultura electorală este determinată de 2 factori: responsabilitate (conștientizarea importanței alegerilor, dorința de a participa la alegeri) și competența (coordonarea intereselor proprii (partidului dat) cu interesele altor partide și candidați independenți.

În perioada preelectorală se evidențiază cele mai majore probleme din societate și oamenii au posibilitate să le analizeze și să le aprecieze. Toate aceste manifestări contribuie la socializarea politică a cetățenilor, deoarece anume în această perioadă cetățeanul are posibilitatea să revadă și să precizeze pozițiile sale politice. Tot în această perioadă reprezentanții partidelor politice își desfășoară activitatea pentru atragerea noilor membri în rândurile partidului, familiarizându-i cu programul și statutul partidului respectiv.

Alegerile democratice dau posibilitatea participării tuturor partidelor la scrutin. Anume partidele sunt subiectul principal al organizării, mobilizării și participării cetățenilor la alegeri. Nivelul de exercitare a funcțiilor sociale de către un partid politic, inclusiv funcția socializării politice, depinde de caracterul drepturilor și obligațiilor țării respective.

Putem enumera următoarele drepturi ale partidelor politice:

1. drepturile și libertățile politice; dreptul de a participa la formarea și activitatea instituțiilor statului; libertatea propagandei; libertatea difuzării informației, libertatea organizării manifestațiilor politice; dreptul accesului liber la mijloacele publice de informare; dreptul de a forma de comun acord cu alte formațiuni politice diferite coaliții și blocuri; dreptul de a stabili relații internaționale cu partide și organizații din alte țări.

2. drepturi patrimoniale, dreptul la proprietate, dreptul la activitate comercială; dreptul la subvenționare din partea statului sub diverse forme.

În afară de drepturi partidele politice au și anumite obligații, printre care putem enumera:

- respectarea Constituției și legislațiilor statului; respectarea principiilor democrației și suveranității naționale;

- respectarea principiului transparenței (publicarea programelor, rapoartelor etc.).

Principiul fundamental, care determină statutul juridic al partidului politic într-un stat democratic, este principiul egalității în drepturi: toate partidele politice au drepturi și obligații egale.

Datorită acestui principiu, partidele politice oferă posibilități largi tuturor participanților la scrutinele electorale, inclusiv și candidaților independenți, de a participa la conducere în stat. Ca instituție a socializării politice partidul politic contribuie efectiv și eficient la formarea unei culturi politice democratice, plura-

liste, participative prin intermediul drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituția Statului.

Bibliografie:

1. Protsyk O., Bucătaru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. – Chișinău, 2008.
2. Volnițchi I. Istoria partidelor din Republica Moldova. – Chișinău, 2010.
3. Sandu I. Politologia. Introducere în studiul teoriei politice. - Chișinău, 2007.

Prezentat la redacție
la 13 octombrie 2011

СТАНОВЛЕНИЕ ПАРТИЙНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ГРАЖДАНСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Николай ЦВЯТКОВ

Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Европейской интеграции и политических наук, Отдел политической науки
Доктор политических наук, старший научный сотрудник

Political parties represent a key-component of modern democratic states. They play an important role in mediating between civil society and public institutions in all the democratic regimes. Political parties are expressing the will and interests of the people to the Government, agents of political modernization. They shape the political culture of society, are both a consequence and condition of democratic development of the country.

An active civil society is often regarded as the key to the success of the advanced democracies, but also, in developed countries, focuses on the state's supporting role in the establishment and functioning of civil society organizations.

В 1991 году, к моменту обретения своей независимости, Республика Молдова не обладала большим опытом многопартийности. Весь XX век, когда на европейском континенте активно проходило становление различных политических систем, наша республика несколько раз поменяла свою государственную принадлежность. Таким образом, равномерное развитие партийно-политической системы оказалось невозможным. Однако, необходимо признать, что наибольшее влияние на положение дел в современной Республике Молдова оказал советский период развития.

Одним из важнейших факторов формирования советского общества являлась официальная идеология, утверждавшая в обществе новую систему ценностей, нравственно-этических установок. Она претендовала на всеобщность, на воплощение истины и исторической справедливости, при этом провозглашаемые ею идеалы должны были приниматься на веру, а их осуществление относилось в область будущего. Кроме того, необходимое для реализации социалистических идеалов радикальное переустройство общества и человека предполагалось осуществить, используя насилие. В новой системе ценностей человеческая индивидуальность ценилась низко, каждый должен был ощущать себя, прежде всего, участником строительства нового общества, готовым пожертвовать всем ради общего дела [10, 77].

В советский период в Молдове не существовало многопартийности. КПСС и ее молдавская территориальная организация – КПМ не была по-

литической партией в классическом ее понимании. Это была четко выраженная государственная структура со всеми соответствующими функциями и механизмами принятия и реализации решений. В то же время она строго оберегала свое монопольное право на власть, устраняла политических конкурентов [1, 25].

В 20-е годы процесс сосредоточения основных функций государственного управления в руках партийно-государственного аппарата завершился, сформировался новый правящий слой – номенклатура. Номенклатура (от лат. – «перечень») – это список наиболее важных постов и должностей в государственных, советских, хозяйственных и других органах, кандидатуры на которые предварительно рассматривались и утверждались партийными комитетами. Номенклатурой принято называть и людей, которые данные посты занимали и составляли особую социальную группу со своими интересами, образом жизни, идеологией, привилегиями.

Все руководители высшего партийного звена напрямую вмешивались в деятельность всех ветвей государственной власти. Секретари Центрального комитета партии руководили отделами аппарата ЦК КПСС. Структура аппарата Центрального комитета партии, по сути, дублировала органы исполнительной, законодательной и судебной властей, а также детально отражала систему союзных министерств и ведомств, управлявших промышленностью, сельским хозяйством, культурой и идеологией.

Состояние молдавского общества на момент обретения независимости

Значительные изменения произошли в молдавском обществе после Второй мировой войны. До войны это была преимущественно аграрная страна. После 1945 начались процессы урбанизации, индустриализации, ликвидации неграмотности. В досоветский период Молдавия была преимущественно аграрной страной, в 1940-х ее экономика базировалась главным образом на сельском хозяйстве и производстве товаров народного потребления. В советский период началась индустриализация, в первую очередь в Кишиневе и приднестровском регионе. Наряду с пищевой отраслью появились текстильная промышленность, машиностроение и электроника. В конце 1980-х промышленность давала уже почти 2/5 национального дохода. Экономика Молдавии, не имевшей практически никаких минеральных ресурсов, в значительной степени зависела от импорта. Например, электростанции работали исключительно на привозных энергоносителях (нефти, нефтепродуктах и угле). Столь быстрые успехи стали возможны, в том числе, благодаря масштабной миграционной политике советской системы, которые обусловило формирование современного поликультурного молдавского общества.

Молдавское общество в этническом отношении разнородно. Однако, существуют значительные различия в условиях жизни основных этнических групп. Хотя молдаване составляют значительную долю городского населения, подавляющее большинство они образуют только в сельской местности. В 10 крупнейших городах живет не более четверти молдаван. С другой стороны, русские – преимущественно горожане, и из них более 72% проживает в 10 крупнейших городах. Украинцы живут в старинных селах и городах (47% украинцев рассредоточено по городам). Гагаузы и болгары сосредоточены на юге, в основном в сельской местности, где они изначально поселились в 19 веке. Многие гагаузы проживают в южных городах Комрат и Чадыр-Лунга [2].

В годы обретения независимости в партийной системе республики произошла смена элит, реальная власть от русскоязычной номенклатуры перешла в руки национальной номенклатуры, которая формировалась, прежде всего, из пополнения, пришедшего в основе языкового принципа. Выходцы из низов общества принесли с собой в политическую жизнь и властные структуры социальную неудовлетворенность, озлобленность. Этим людям не хватало опыта, знаний, образования, общей культуры, поэтому они все это стремились компенсировать преданностью новому государству и энтузиазмом. Постепенно критерий преданности людям, которые олицетворяли политику Народного Фронта, стал главным при подборе и расстановке кадров. Однако, такая политика кадров привела к возникновению нестабильной политической системы, которая на протяжении последних 20-ти лет не может достичь равновесия в политической жизни, а также поступательного экономического развития.

Первые шаги в становлении новой партийной системы

Переход от тоталитаризма к демократии, развитие рыночных отношений, трансформируя социальную структуру общества, усиливая процессы социальной дифференциации, создают основу для воплощения в жизнь ценностей и принципов политического плюрализма. Это находит отражение в возникновении широкого спектра самых разнообразных новых общественно-политических движений, организаций и объединений.

Политические партии являются одним из ключевых компонентов современной демократии. Они играют важную роль посредника между гражданским обществом и государственными институтами во всех современных демократиях. Политические партии являются выразителями воли и интересов народа в государственных структурах, проводниками политической модернизации. Они формируют политическую культуру общества, являются одновременно и следствием, и условием демократического развития страны [1, 28].

Поэтому не случайно проблема политических партий и партийной системы является актуальной для государств, ставших на путь демократии. Взросление политических партий, становление стабильной партийной системы рассматривается в современной политической науке и практике как необходимое условие для консолидации демократии в посткоммунистических странах, в том числе и в Республике Молдова.

Обретение Республикой Молдова независимости дало новый мощный толчок формированию в стране многопартийности. Парламент страны 17 сентября 1991 года принимает Закон “О политических партиях и других общественно-политических организациях” [3]. Позже молдавские законодатели начинают совершенствовать Закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях». Так, в частности, в ст.10, регламентирующую источники финансирования политических партий, вносится запрет на финансирование смешанными предприятиями, где доля иностранного капитала превосходит 20%; незарегистрированными общественными формированиями, неизвестными лицами. Ст.14 «Символика политических партий» дополнена указанием, что политические партии не могут использовать государственную символику. Подверглась модификации ст.17 Закона. Если ранее закон определял, что финансовые средства политических формирований формируются за счет вступительных взносов, то в результате изменений эта статья получила более реалистическую трактовку: финансовые средства партии формируются за счет пожертвований физических и юридических лиц (исключения отмечены в ст.10), деятельности партийной печати, продажи литературы, изделий с партийной символикой. Согласно внесенным модификациям политические партии приобретают специфическое качество «некоммерческого юридического лица» [4, 52-57].

Появившиеся политические формирования в Молдове в основной своей массе были слабыми, маловлиятельными, занятыми поиском собственной идентичности. Это были совершенно новые организации, у которых не было традиций, аппарата, организационной истории, общепринятых норм поведения. Они стремились найти свою идентичность различными путями:

- заимствования из практики деятельности политических партий Западной Европы,
- апелляция к опыту партийного развития Бессарабии в составе королевской Румынии,
- копирование опыта аналогичных формирований в других посткоммунистических странах, вставших на путь демократии и многопартийности.

Их сфера деятельности в основном ограничивалась столицей и концентрировалась вокруг телевидения страны. Несмотря на громогласность заявлений от имени народа, стремление идентифицировать себя с политической системой, парламентом Молдовы, его фракциями; политические формирования в большинстве своем являлись структурами, функционирующими помимо и вне государственных структур и политической власти [5, 116].

Слабость гражданского участия и контроля

Активное гражданское общество часто рассматривается в качестве ключа к успеху передовых демократий, а также акцентируется внимание на поддерживающей роли государства в становлении и функционировании гражданского общества в развитых странах.

В Республике Молдова, совершенно очевидно, к подобной поддержке государство не стремится и не обеспечивает гражданское общество необходимыми ресурсами. Более того, из-за политической «подковёрной борьбы» внутри коррумпированной элиты почти во всех властных структурах проблемы гражданского общества вытесняются на задний план текущими интересами политического класса, которые доминируют и в СМИ, и в центрах публичной политики. При том, что некоторые оптимисты отмечают рост числа некоммерческих организаций в Республике Молдова, мало кто сомневается, что гражданское общество здесь в целом все же неустойчиво и неэффективно [9].

После 1991 года, когда многие страны проходили различные этапы демократизации, гражданское общество впервые стало рассматриваться как важнейший показатель успешности этого процесса. Почти всякий большой фонд (например, Фонд Сороса) или организация стремились проявить интерес и инициативу в сфере развития и укрепления гражданского общества в странах мира, особенно в постсоветских странах. Многие из существующих организаций, которые в большом количестве возникали в Республике Молдова после 1991 года, были созданы западными фондами и в разной степени зависели от их средств и условий. В результате многие из их инициатив спускались сверху, фактически извне, или из зарубежных источников, которые мало что понимали в коммунизме и том, что образовалось на его месте. И не должно быть, поэтому удивительным, что в своих попытках склонить людей к участию они прибегали к призывам, очень часто пустым и незнакомым, а потому - дезориентирующим. Более того, практика поиска средств на существование в условиях экономической нестабильности такова, что местные лидеры и активисты новых организаций оказывались более признательными своим спонсорам, чем людям, которых они пытались вовлечь и вдохновить.

Что еще более важно, многие из новых организаций, поддерживаемых западными источниками, придерживались в своей основе антикоммунистической тематики, исходя из того, что жизнь при советской власти была неправильной, неэтичной и вообще неподобающей для демократического капитализма. Однако открытое или скрытое порицание привычного для людей образа жизни привело к противоположному эффекту, ведя к большей дезориентации, непониманию и отчуждению.

В советский же период в Республике Молдова, как и в целом в СССР, политическая система характеризовалась наличием одной коммунистической партии, руководящая и направляющая роль которой была закреплена в Конституции. Многочисленные неправительственные организации («общественные организации») были формально свободными. Однако на деле они не были свободны и самостоятельны. Они не могли быть созданы без соответствующего решения партийных органов. Более того, партийные структуры руководили и контролировали их повседневную деятельность [6, 38].

Не менее важная гипотеза относительно развития гражданского общества касается также экономики. Для его развития в долгосрочной перспективе необходима устойчиво функционирующая экономическая система, обеспечивающая материальное благосостояние граждан. Утверждение же политической системы, преобразования в области экономики были связаны со сложными процессами, происходившими в социальной сфере. После событий 1991-1994 годов молдавское общество являло собой общество разорванных общественных пластов и связей. Кардинально изменилась социальная структура. В «неустоявшемся» экономическом климате, когда слишком большое количество людей борется за выживание можно ли все-таки ожидать активного ассоциирования граждан? Как вообще легче выживать - вместе или в одиночку? Является ли объединение тем критическим рычагом, взявшись за который можно победить в борьбе за выживание?

Из примера Республики Молдова, как и других, слабо институализированных стран с «хромающей» экономикой и массовой бедностью, становится ясно, что два фактора: экономическое неблагополучие большинства и отсутствие государственной поддержки третьего сектора - сами собой должны были бы объяснять причины слабости гражданского общества.

Перспективы партийного развития Республики Молдова

Опыта последних 20-ти лет развития Республики Молдова подтверждает факт того, что люди не могут начать жизнь с начала и совершенно по-новому, с чистого листа. Память, привычки, нормы поведения и личностные отношения невозможно сразу разорвать, полностью прекратить и воо-

бще забыть. Изменения – это, скорее, постепенная, более или менее осознанная адаптация старых стереотипов к новым условиям жизни, некое вторжение нового в старое мироощущение. Внешний шок не может быть единственной причиной внезапных изменений всей личностной системы ценностей. Изменения стимулируются последовательной интерпретацией новых условий жизни и осторожным пересмотром старого опыта.

В ряде посткоммунистических стран Центральной Европы к власти вернулись бывшие коммунистические партии, изменившие свои старые – коммунистические – названия на социал-демократические или социалистические («реформировавшиеся коммунисты»). В постсоветских государствах коммунистические партии нередко сохраняют свое прежнее название, обладают значительной электоральной поддержкой, в том числе и благодаря названию. Молдавская специфика состояла в том, что впервые на посткоммунистическом пространстве коммунисты вернулись во власть самостоятельно, без электорального камуфляжа, в результате демократических конкурентных выборов [7, 34]. Мирный приход коммунистов к власти актуализировал проблему «демократического транзита», перехода к демократии в Молдове. Куда и кем осуществляется в этом случае переход? Насколько этот переход демократичен по целям и по средствам? События 2009-2010 годов лишь подчеркнули существующие проблемы молдавской партийно-политической системы.

Сформировавшаяся партийная система в Республике Молдова далека от стабильности, как с точки зрения количества политических акторов, их электорального веса, так и с точки зрения сбалансированности, уравновешенности партийной системы в контексте «левого-правого» политического спектра. Идеологическая конфигурация и электоральный вес политических партий в молдавском парламенте по результатам парламентских (1994-2010) выборов свидетельствует о том, что молдавская партийно-политическая система не стабильна, смещена в сторону левого фланга, характеризуется наличием доминирующей партии.

Если мы хотим добиться консолидации демократической партийной системы, приближающейся к модели большинства европейских демократических государств, то имеются только два варианта: или допустить эволюционный длительный путь развития партийной системы, ограничиться минимальным административно-правовым вмешательством в процесс формирования, функционирования и развития политических партий и партийной системы, или процесс вмешательства сделать планомерным, постоянным. Если вмешательство оказывается неизбежным, то осуществлять его надо не с позиций наиболее сильной, развитой, сформировавшейся политической партии, а с позиций средних (по влиянию, развитию) партий. В таком случае становление стабильной демократической партийной сис-

темы пройдет более продуктивно для формирования развитого демократического общества в Республике Молдова.

Современный опыт развития партийно-политической системы в Республике Молдова показывает, что административно-правовое вмешательство в этот процесс направлено на упрощение политического спектра страны. Это означает не консолидацию демократических реформ в партийной системе Республики Молдова, а укрепление доминирования крупных партий, преобразование партийной системы в пользу партий, находящихся у власти на данный момент времени (АДПМ, АДР, ПКРМ, АЕИ).

Таким образом, Республика Молдова переживает переходный этап, главное содержание которого состоит в преобразовании существовавшей в советский период политической системы со всеми институтами, структурами и отношениями в абсолютно новую политическую систему. Очевидно, что и партийная система, которая на наших глазах формируется, не может не носить переходный характер. В рассматриваемом здесь контексте проблема осложняется тем, что речь идет не просто о трансформации существовавшей многие десятилетия монопартийной системы в многопартийную.

Дело в том, что в условиях тоталитарного советского строя коммунистическая партия ни в коем случае не была нормальной политической партией в общепринятом смысле этого слова. Она, в сущности, не просто слилась с государственными структурами, она полностью поглотила и государство, и общество; государственные структуры оказались лишь бледными отражениями партийных структур. В результате образовался своеобразный гибрид «партия-государство». Естественно, крах тоталитарной системы имел своим следствием исчезновение этого гибрида, и перед страной встала проблема создания новой государственности и соответствующей ей партийной системы.

Политические партии в истинном смысле этого слова возникают лишь тогда, когда общество достигает соответствующего уровня социально-политической дифференциации, когда социальные слои и группы более или менее четко осознают свои интересы. Для этого необходима институционализация заинтересованных социальных групп, объединений, ассоциаций и других составляющих гражданского общества [8, 231].

В настоящее время в стране, по сути дела, отсутствует единая система политической коммуникации, сам политический процесс протекает как бы при отсутствии интеграции и взаимопонимания между его участниками. Нет необходимого консенсуса относительно общих целей и средств их достижения, общепринятых правил политической игры и т.д. Ожесточенные политические дискуссии соответствующим образом не связаны с процессом принятия политических решений. Это означает, что в Республике Мо-

лдова в лучшем случае только начинается формирование инфраструктуры гражданского общества, которое и способно обеспечить условия для становления заинтересованных групп, а также организаций, клубов, объединений, партий, способных представлять их интересы в структурах власти.

Литература:

1. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chișinău, USM, 2002.
2. Rezultatele Recensămîntului Populației din 2004, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=295> (accesat 15.10.2011)
3. Legea «Cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice» nr.718, 17 septembrie 1991. // Monitorul Oficial, 1991, nr.11,12, art.106.
4. Dimitriev R. Reglementarea juridică a pluripartidismului și elementele capacității de drept antreprenorial. // Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării. – Chișinău, CAPTES, 2000
5. Moșneaga V. Formarea sistemului pluripartidist în Moldova. // Statul național și societatea polietică: Moldova în anii '90. – Chișinău, «Perspectiva», 1997
6. Coman A. Formațiunile sociale ale Moldovei: particularitățile constituirii. // Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării. – Chișinău, CAPTES, 2000
7. Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. USM. – Chișinău, 2001
8. Исаев Б.А. Практическая партология: генезис партий и партийно-политическая система. – Санкт-Петербург, «Петрополис», 2010
9. Ghid practic. Proceduri eficiente de influențare a procesului legislativ din Republica Moldova. - Chișinău, ADEPT, 2011.
10. Становление советской системы (1917-й–1930-е годы). // История и Культурология. - Москва. «Логос», 2000.

Представлена в редакцию
3 октября 2011 года

COMPARTIMENTUL
RELĂȚII INTERNAȚIONALE

DIPLOMAȚIA PUBLICĂ - INSTRUMENT POLITIC
AL «SOFT POWER»

Rodica PANȚA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale

Doctorandă

Public diplomacy was one of the key Cold War weapons but, with the end of the bipolar world, it became less popular. After the tragedy of 9/11, the US and other nations started revitalizing their public diplomacy programs to mitigate negative attitudes in foreign societies. However, in the new global political and communication context there was a need for a new approach. Public diplomacy based on cooperation with non-state actors, two-way communication and the use of new technologies was labeled the new public diplomacy. The concept appeared as a mostly academic term, but soon it also became widely applied by practitioners.

Începutul Războiului Rece, a fost însoțit de o serie de inovații tehnologice, care au bulversat maniera de comunicare la nivel mondial. Noile mijloace de comunicare au accelerat ritmul vieții, au augmentat schimburile comerciale precum și răspândirea ideilor în lume. Crearea Internetului și accesul la informații au marcat „intrarea” populației civile în sfera politică. Astăzi, credibilitatea și imaginea pe care statele le proiectează sânt componente cruciale a politicii lor externe, de oarece ele formează „politica lor soft”. Credibilitatea unui stat față de membrii societății internaționale (state, instituții internaționale, societăți și ONG-uri) depinde, printre altele de capacitatea sa de a asculta și a se face auzit, iar un instrument care corespunde necesităților statelor de a-și crea „puterea soft” este *diplomația publică*.

Politica externă, anterior un domeniu exclusiv gestionat de către diplomați în spatele ușilor închise, este din ce în ce mai democratizat – simpli cetățeni, ONG-uri, ministere naționale, întreprinderi private, academicieni și alți actori participă în mod direct în procesul politicii externă prin intermediul dezbaterilor publice ce vizează problemele de politică externă. Într-un mediu internațional anterior dominat de instrumente de persuasiune și de constrângere, se remarcă tot mai mult schimbul de informații și atractivitatea acestora ca elemente esențiale pentru dezvoltarea „puterii soft”.

Principala preocupare, a actorilor din cadrul relațiilor internaționale este determinată de faptul că „motorul puternic al economiei mondiale va afecta diversitatea culturală, sistemele sociale și politice fragile, și chiar suveranitatea statelor” [13, 10]. E.H.Potter în citatul de mai sus face aluzie la preocuparea tot mai mare a țărilor occidentale de a câștiga inimile și mințile auditoriului din diferite părți ale globului. În timp ce în țările dezvoltate, în special în Occident, s-a dezvoltat deja un discurs academic privind diplomația publică, care are la bază comparația dintre diplomația publică și diplomația tradițională, discursul academic ce vizează diplomația publică a statelor mici este încă destul de sărac. Pentru statele mici și mijlocii, diplomația publică reprezintă o oportunitate de a obține influență și a se impune pe agenda internațională, prin modalități care depășesc puterea lor „hard” determinată de resurse lor limitate.

Diplomația publică: abordare teoretico-conceptuală

Majoritatea cercetătorilor îl consideră pe E.Guillon autorul sintagmei “diplomație publică” contemporană. Diplomatul de carieră, a folosit sintagma, în 1965, în legătură cu înființarea Centrului E.R.Murrow în cadrul Universității Tuft, Facultatea de Drept și Diplomație. În materialul informativ al Centrului acest termen era definit drept “influența atitudinii publice în formarea și executarea politicilor externe. Aceasta cuprinde dimensiuni ale relațiilor internaționale, dincolo de diplomația tradițională... [Inclusiv] formarea de către guverne a opiniei publice din alte țări; interacțiunea dintre grupuri de interese private din diferite țări; informarea populației privind afacerile internaționale și influența acestora asupra politicii interne; comunicarea între cei a căror funcție este comunicarea, precum diplomații și jurnaliștii străini; (și) procesul comunicării interculturale” [4].

În perioada Războiului Rece, definirea diplomației publice s-a centrat pe concretizarea sa. În același timp, cercetările au fost axate pe discuții la tema ce este și ce nu este diplomație publică. Din această perspectivă pot fi menționate câteva grupuri de specialiști, care stabilesc dezvoltarea discursului academic și practic al diplomației publice contemporane. Cel mai numeros grup este format din „tradiționaliști”- specialiști în diplomația publică, jurnaliști și diplomați, mulți dintre care și-au început cariera în acest domeniu încă în perioada Războiului Rece, când diplomația publică se caracteriza printr-un nivel înalt de statocentrism. Pe de o parte, maniera principală de comunicare cu lumea exterioară se realiza prin intermediul statelor - dușmani ideologici, iar pe de altă parte interacțiunile efective între cele două tabere, în condițiile existenței Cortinei de fier, au fost destul de reduse. În contextul impermiabilității frontierelor, unicul actor, capabil să realizeze o comunicare internațională, rămânea statul. În rezultat, au apărut câteva generații de diplomați și jurnaliști, pentru care diplomația publică este una statală, realizată prin intermediul agenților guvernamentali sau ai secto-

rului privat, dar angajați de stat în aceste scopuri. Printre ei au fost cei care au organizat schimburi culturale și activități în diferite ambasade, jurnaliști care lucrează la ziarele de stat, reviste, la radio, orientate spre un auditoriu exterior, de asemenea organizatori ai diferitelor activități educaționale.

Pentru o mai bună înțelegere a diplomației publice, este necesar a o compara cu diplomația tradițională. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* din 1998, definește astfel termenul *diplomație*: “1. „activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi diplomați, în scopul realizării politicii externe preconizate; comportare șireată, abilă, subtilă; 2. carieră, profesiune de diplomat; 3. totalitatea reprezentanților diplomați constituiți în corp. – din francezul “*diplomatie*” [6].

În valoroasa sa lucrare *Diplomacy*, Harold Nicholson observa că „diplomația este o profesiune veche”, iar diplomații de valoare „au fost dintotdeauna oameni instruiți, cunoscători ai domeniului și ai domeniilor conexe” [11, 6]. Caracterul complex al acestei profesiuni rezultă din mandatul încredințat negociatorilor din cele mai vechi timpuri până astăzi. Diplomaților li s-a încredințat misiunea de a negocia: tratate de pace sau de alianță; înțelegeri în probleme de însemnătate majoră pentru statele respective; convenții multilaterale, în care interesele statelor trebuiau să fie cât mai bine reflectate.

Diplomația este de cele mai multe ori confundată cu „politica externă” sau cu „relațiile externe”, dar termenii nu sunt sinonimi. Diplomația este principalul, dar nu singurul instrument al politicii externe (politică ce este condusă de liderii politici, prin diplomați, oficiali civili sau militari). Politica externă, pe de altă parte, stabilește scopuri, prescrie strategii și impune măsurile ce trebuie folosite pentru îndeplinirea lor. Poate folosi agenți secreți, acțiuni subversive, poate declara război sau își poate impune punctul de vedere prin alte acțiuni violente dar în același timp poate folosi și diplomația, singura formă non-violentă în a-și atinge obiectivele [11, 23]. Principalele instrumente ale sale sunt dialogul internațional și negocierea, în special conduse de ambasadori acreditați (termen derivat din francezul “*envoye*” – însemnând: “cel ce este trimis”) și alți lideri politici cu abilități de negociatori. În contrast cu politica externă, care în general este exprimată public, marea majoritate a diplomației este dirijată în secret, deși aproape întotdeauna rezultatele sale sunt făcute publice în relațiile internaționale contemporane.

Cele menționate mai sus ne permite să conchidem că diplomația publică diferă de cea tradițională prin faptul că diplomația publică se ocupă nu doar de guverne, cât mai ales de indivizi și organizații non-guvernamentale. Mai mult, activitățile de diplomație publică prezintă adesea viziuni diferite, reprezentând nu doar pozițiile guvernelor, ci și pe cele ale cetățenilor, angajând diverse și numeroase elemente non-guvernamentale ale unei societăți [15, 32]. Aceste schimburi între guvern și cetățenii statului străin se pot face prin intermediul acto-

rilor aparținând sectorului public sau privat, cel mai adesea provenind din ONG-uri. Este important a menționa că diplomația publică are un scop oficial determinat de un guvern [14, 33]. După cum subliniază H.N.Touch, diplomația tradițională se caracterizează printr-un nivel de confidențialitate, iar diplomația publică este un proces deschis și accesibil tuturor. Accentul e pus pe audiență, statul X vrea ca populația civilă a unui stat Y să cunoască și să înțeleagă statul X [18, 4]. Diplomația publică consistă în difuzarea unui mesaj, a ideilor sau a informațiilor cu scopul convingerii auditoriului vizat. Această definiție, din perspectivă etimologică, stabilește o legătură între diplomația publică și propagandă. Linia ce le separă pe cele două este una foarte subțire, unii cercetători considerând că diplomația publică este o formă rafinată a propagandei.

Gr.Bruce, directorul Institutului Diplomației Publice al Universității „George Washington”, a propus trei modalități de analiză a diplomației publice [3, 5]. Prima consistă în a considera diplomația publică ca un instrument de stat care acționează în trei cicluri temporale. Primul ciclu - cel de media și abundența continuă a informațiilor, este cel mai scurt ca durată. Diplomații și funcționarii de stat nu pot răspunde constant la această cerere, dar trebuie să o facă. Altfel spus, guvernele trebuie să răspundă la abundența de informații la fel de rapid ca societatea civilă, și de acum înainte nu pot controla ritmul schimburilor comunicaționale. Al doilea ciclu este cel al campaniilor de diplomație publică care pot dura luni sau ani, deoarece abordează subiecte sensibile. În timpul acestor campanii, diplomații trebuie să facă alegeri importante. În primul rând, trebuie să aleagă mesajul sau mesajele pe care urmează să le difuzeze, ca ulterior să decidă cum să le transmită, și cum ele se adaptează la diferite regiuni ale lumii, ce simboluri trebuie utilizate pentru a convinge audiența vizată, ce catalizator: ambasadorul, primul ministru sau agenții guvernamentale. Sânt câteva întrebări pe care trebuie să și le pună guvernele înainte de a lansa o campanie de diplomație publică pentru a asigura credibilitate.

Ultimul ciclu, este cel în care diplomația publică se folosește ca un angajament pe termen lung. Este sfera în care diplomația construiește punți între popoarele lumii și instituțiile lor, de exemplu astfel de instrumente ca programe de schimb între universități sau apelând la artiști. Fiecare din aceste dimensiuni ale diplomației publice este instrumentală, servind diferitelor interese de stat și în fiecare dintre ele diplomația publică are limitele sale [5, 63].

A doua modalitate de conceptualizare a diplomației publice în serviciul statului este de a o considera un instrument guvernamental format din multiple componente. Diplomația publică se distinge de alte instrumente strategice, deoarece fiecare componentă este un departament guvernamental care utilizează conceptul sub un alt nume, ca: diplomație culturală, marketing internațional, informarea operațiilor militare etc.

Cea de a treia modalitate de analiză a diplomației publice este de a recunoaște importanța sferei naționale în afacerile externe. Adeseori, se consideră greșit, că departamentul Afacerilor Externe este o entitate separată de afacerile interne, dar separarea între cele două domenii este una pur mecanică și impermeabilă. Ambele sfere se autoinfluențează reciproc, ele fiind interdependente. Considerând că ideile unei societăți formează „puterea soft” a unei țări, departamentele afacerilor externe trebuie să dezvolte potențialul societății sale prin intermediul universităților, comunității de afaceri și organizațiilor non-guvernamentale. Ministerul Afacerilor Externe, trebuie să aibă un ministru care acționează nu doar la nivel internațional, dar și la cel național. Legătura dintre afacerile publice și diplomația publică, consistă în rolul dublu (de a acționa în plan intern și internațional) a Ministerului Afacerilor Externe. Astfel diplomația publică devine un instrument de stat ce poate fi utilizat și în interiorul frontierelor sale.

Definițiile diplomație publice, expuse mai sus, sunt în general acceptate de cercurile universitare, în revanșă, termenul rămâne unul contestat, deoarece până în prezent nu există un consens în ceea ce privește definirea acestuia sau scopurile pe care le urmărește [5, 61]. Caracteristica sa echivocă se explică prin multidisciplinaritatea termenului. Aceasta deoarece, diplomația publică nu este un concept exclusiv politic, se află la intersecția mai multor domenii: comunicații, marketing internațional, relații internaționale. Absența asentimentului se explică și prin faptul că abia în ultimii ani, termenul a început să fie (re)analizat. „Redescoperirea termenului” este strâns legată de lucrarea lui J.Nye, *Bound to Lead*, publicată în 1990, în care autorul dezvoltă noțiunea de „soft power”. Până la introducerea acestei noțiuni, textele universitare nu făceau referire la diplomația publică, ci la o altă formă - „prestigiu național” [14, 35]. Autorul, preocupat de declinul puterii americane, ca urmare a dispariției amenințării sovietice, a stabilit că natura puterii statale se transformă și că SUA trebuie să utilizeze a doua fațetă a puterii - „soft power”. Această schimbare a naturii puterii provine din imposibilitatea calculării acesteia doar în termeni de resurse- populație, teritoriu, resurse naturale, forță militară, stabilitate socială, nivelul economic - dar și din capacitatea de a schimba comportamentul altor state. Astfel, Nye consideră că în perioada Războiului Rece, și mai ales, după încheierea acestuia, puterea variază în dependență de scop, relație și context, sursele puterii fiind mai puțin fungibile și mai difuze.

Paisprezece ani mai târziu, în cartea *Soft Power: The means to success in world politics*, Nye estima că această caracteristică se datorează revoluției din sectorul de informare și comunicare. Dar ce înseamnă „soft power”? Conceptul poate fi explicat prin opusul său „hard power”. „Hard power” reprezintă presiunile, incitățile sau amenințările militare sau economice aplicate de către un stat pentru a obține ceva, pe când „soft power” se materializează prin faptul că altcineva dorește să realizeze ceea ce noi ne dorim. Capacitatea de raliere nu este

echivalentă cu conceptul de influență, deoarece, ea poate în egală măsură să prevină o presiune economică sau militară a „hard power”. Ultima se referă la o relație de comandă, în timp ce prima conduce spre un comportament de cooperare. O țară posedă trei surse a „soft power”: prima provine din cultura sa, valorile și politicile interne, sau de la stilul și esența politicii sale externe [12, 12].

Cultura, așa cum susține același autor, poate fi divizată în două categorii: cultura populară și ceea ce Nye numește „high culture” - baletul, opera, pictura. Când această cultură este admirată și include valori și interese universale, ea constituie o sursă de „soft power”. Evident la fel ca orice relație de putere, și aceasta depinde de context, iar auditoriul extern trebuie să fie receptiv. Cultura poate fi transmisă prin diverși agenți, alții decât cei guvernamentali, prin cei din sectorul privat, prin comerț, vizite și schimburi. Considerată adeseori un instrument a diplomației publice, diplomația culturală este acel domeniu al diplomației care are drept obiectiv stabilirea, dezvoltarea și susținerea relațiilor cu celelalte state prin cultură, artă, educație și știință. Fiind un proces de proiectare exterior a sistemului de valori culturale ale unui stat și a promovării acestuia la nivelul relațiilor bi- și multilaterale, diplomația culturală își propune să susțină relațiile cu celelalte state prin cultură, educație și știință; să deschidă căi alternative de comunicare către publicul țării de reședință; să cultive și să inițieze (dacă este cazul) relații culturale pe termen lung între state; să exercite influență în sprijinirea priorităților de politică externă; să folosească instrumentele de diplomație culturală pentru promovarea intereselor economice. Diplomația culturală este, pe de o parte, semnul maturității, puterii economice și politice a unui stat, dar și un bun barometru al intensității și sincerității relațiilor dintre statele între care se practică. Cercetătorii în domeniul diplomației culturale, precum K.Mulcahy și H.Feigenbaum, accentuează diferența dintre diplomația publică și cea culturală prin faptul că prima se orientează spre diseminarea informației pe termen scurt și spre promovarea politicilor, iar cea culturală – spre stabilirea relațiilor de lungă durată. Diplomația publică, așa cum este percepută în mod tradițional, include susținerea guvernamentală a programelor în domeniul cultural, educațional și informațional, schimburilor de cetățeni, emisiunilor orientate spre informarea și influențarea audienței străine [7, 7].

Valorile pe care un guvern caută să le promoveze, la fel ca și politicile interne, reprezintă a doua sursă a capacității de raliere.

A treia sursă a capacității de raliere este stilul și esența politicii externe de stat. Această sursă a „puterii soft” reprezintă probabil acea parte pe care guvernul poate să o controleze. Diplomația publică derivă din interesele strategice de politică Externă ale fiecărei țări; dar, deși diplomația publică ar trebui desfășurată de Ministerul Afacerilor externe din bugetul propriu alocat, nu așa se întâmplă în mod obligatoriu. În funcție de interesele partidului sau ale partidelor aflate la guvernare sau de situația organizatorică de moment a unui guvern, resur-

sele, ca și punerea în aplicare a obiectivelor de diplomație publică, pot fi repar-tizate mai multor structuri guvernamentale, altele decât Ministerul de Externe, cum ar fi Ministerul Apărării, Ministerul Turismului sau Serviciul de Informații Externe. În cazurile în care resursele provin de la sau sunt utilizate de Ministerul Apărării sau Serviciul de Informații Externe, putem suspiciiona că avem de-a face cu acțiuni de propagandă mascată.

Nye insistă că „soft power” are limitele sale, de oarece un guvern nu controlează în totalitate sursele de ralieri, cum este mai ales cazul culturii. Efectele acestei puteri pot fi difuze, și să nu antreneze o acțiune concretă guvernamenta-lă. Din această cauză nu trebuie să considerăm că instrumentele „hard power” nu mai joacă rolul lor în politica mondială, deoarece în ultimul timp o mai mare întrebuințare are termenul de „smart power”, care le combină pe cele două

Cele enunțate mai sus demonstrează rolul central exercitat de societatea ci-vilă în succesul diplomației publice. Pentru o diplomație publică reușită, statul trebuie să fi atractiv pentru proprii cetățeni, astfel ca ulterior să fie atractiv și pe-ntru străini. Pentru ca un stat să atingă un anumit nivel de consens național în probleme de ordin internațional, este primordial ca cetățenii să înțeleagă afacerile de stat și ale comunității internaționale și să fie angajați în realizarea lor prin intermediul programelor și a activităților puse în aplicare de stat.

Astăzi, mai mult ca niciodată, tinerii călătoresc și sunt în contact cu persoane aparținând diferitor regiuni a lumii, ceea ce ne face să credem că diplomații și guvernele nu sunt singurii care difuzează mesajele populațiilor străine. Diaspora și expatriații devin difuzori ai imaginii naționale a statelor; ei devin „cetățeni di-plomați” [14, 58].

Diplomația publică a Statelor Unite ale Americii

Deși diplomația publică este un răspuns la schimbările profunde din cadrul politicii mondiale, atât originile sale cât și direcțiile predominante în dezvoltarea sa se află în Statele Unite ale Americii. Termenul de diplomație publică, a fost introdus pentru prima dată și operaționalizat în Statele Unite în timpul Răz-boiului Rece, iar istoria diplomației publice a Statelor Unite este una bogată și poate fi divizată în trei etape. Prima perioadă, care are o durată de patru decenii, începe în anii '50 ai secolului XX și se caracterizează prin răspândirea valorilor și normele americane și occidentale în Europa de Est. Căderea zidului Berlinu-lui marchează debutul celei de a doua etape a diplomației publice americane, perioadă în care au fost alocate mai puține resurse pentru diplomația publică, drept rezultat remarcându-se un declin al acestea la nivel mondial. Evenimen-tele de la 11 septembrie 2001, constituie începutul celei de a treia etapă, care se întinde deja pe o durată de 10 ani și se caracterizează printr-o revenire în forță a diplomației publice.

Țările occidentale, mai ales Statele Unite și Marea Britanie au fost dintotdeauna puse în situația de a face față provocărilor de imagine și de reputație în fața auditoriilor externe. Pentru aceasta, ele au elaborat strategii care au avut ca scop de a prezenta o imagine perfectă pentru restul lumii, în maniera în care mesajul lor, prin intermediul structurilor guvernamentale, să ajungă direct la publicul țintă. Diplomația publică „ca o funcție formală, organizată de guvern, apare în timpul primului război mondial, odată cu crearea Comitetului pentru Informare Publică (CPI)” [19, 21]. Alte agenții guvernamentale care au desfășurat activități de diplomație publică, au fost Oficiul pentru Informații de Război (OWI) și Agenția de Informații a Statele Unite ale Americii. Prima a fost creată în timpul celui de-al doilea război mondial, iar cealaltă în timpul Războiului Rece. În baza analizei istorice, cercetătorul J.Wang a făcut patru observații interesante cu privire la scopul diplomației publice a SUA. Diplomație publică a Statelor Unite, a apărut ca o exigență de război, „diplomația publică a servit în primul rând ca un instrument de politică externă, pentru a satisface exigențele din timpul războiului” [19, 27].

De fapt, guvernul a elaborat modalități de comunicare strategică în Primul Război Mondial și în al Doilea Război Mondial, după recunoașterea importanței opiniei publice în desfășurarea conflictului. Pentru Wang „misiunea majoră a agențiilor, a fost ca prin difuzarea de informații a contribui la obținerea victoriei”. În al doilea rând, diplomația publică joacă un rol important în răspândirea valorilor democratice pe glob. Scopul agențiilor americane, a fost de a promova democrația în stil american, peste tot în lume, iar administrația F.D.Roosevelt a susținut în primul rând eradicarea forțelor Axei, prin promovarea principiului auto-determinării, pentru ca ulterior misiunea OWI să fie adaptată la obținerea victoriei în războiului. A treia observație se referă la modalitatea de angajare. Wang afirmă că „în cadrul comunicării strategice, scopul diplomației publice nu este numai de a promova politicile și valorile unui popor anume, cât mai ales de a facilita înțelegerea acestora prin adaptarea la publicul extern” [19, 30]. Cea de a patra observație este o încercare de a determina rolul diplomației publice, analizând-o ca un purtător de cuvânt sau ca un instrument politic real.

K.Hughes, Subsecretarul pentru Diplomație Publică și Afaceri publice a SUA, menționa că după evenimentele din 11 septembrie 2001, dialogul Statelor Unite ale Americii, cu restul lumii se bazează pe trei principiile strategice: 1). „a oferi o viziune pozitivă, de speranță și posibilități pentru oamenii din întreaga lume, o viziune înrădăcinată în angajamentul nostru durabil al libertății”, 2). „de a izola și marginaliza extremismii violenți, și de a submina eforturile lor de a exploata religia, ca instrument de raționalizare a actele lor de teroare, 3). „de a favoriza un sentiment de interese și valori comune, între americani și oamenii din diferite țări” [10, 6].

Diplomația publică a „statelor mici”

„Statele mici”, prin definiție, sânt state cu resurse limitate și, prin urmare, eforturile lor diplomatice au o sferă limitată de acțiune. O provocare majoră pentru statele mici, din momentul în care devin independente, este de a fi recunoscute de către restul lumii, de oarece de cele mai multe ori lipsesc informațiile despre ele, sau informațiile care sânt difuzate, au la baza stereotipuri din perioadele anterioare. Din această cauză, eforturile lor în domeniul diplomației publice sunt direcționate spre unele domenii sau țări importante pentru politica lor externă, în situația în care informațiile referitoare la imaginea lor devine tot mai confuză odată cu îndepărtarea de regiunea în care se află.

În promovarea diplomației lor publice, statele mici, spre deosebire de marile puteri, se confruntă cu un set de provocări. Unul dintre practicienii americani ai diplomației publice menționa: ”O mare putere va fi obiectul unor discuții și controverse indiferent de ceea ce face. [...] În general, statele mici nu intră în discuții publice la nivel mondial, decât în situații de criză. Este regretabil, dar acestea par a fi evenimentele care atrag atenția mass-mediei globale și interesul opiniei publice mondiale. Poate că din acest motiv, statele mici au nevoie de programe de diplomație publică, la fel ca marile puteri [1, 4], după cum menționează P.H.Smith „diplomația publică a statelor mici trebuie să fie axată pe explicarea pozițiile și aspirațiile lor în momentele de non-criză, și să facă acest lucru într-o manieră în care să capteze atenția” [16, 3]. Principala provocare pentru „statele mici” este concurența pentru a atrage atenția în sfera publică la nivel mondial. Handicapurile lor principale sunt: dimensiunea mică, resurse financiare limitate, cuplate cu un interes scăzut pentru politica lor externă [17, 292].

Ele se confruntă cu dificultăți deosebit de mari în realizarea diplomației publice, mai ales în statele mari, deoarece cetățenii acestora cunosc puține informații despre „statele mici” și sunt puțin motivați să învețe mai mult. În plus, statele mici captează atenția mass-mediei în contextul unor evenimente singulare (cum ar fi alegerile), crize politice, sau catastrofe. Din această cauză, nu este deloc surprinzător faptul că aceste state își orientează diplomația publică spre statele aflate în imediata apropiere [9, 57], dezvoltând în primul rând relații cu diaspورا sa din țările învecinate dar și cu cetățenii proprii plecați în Occident, de asemenea cooperează la nivel regional și fac încercări limitate de a-și promova limba și cultura. În plus, diplomația publică este doar una dintr-o gamă largă de tehnici utilizate de „statele mici” pentru a-și gestiona reputația, ei i se alătură diverse practici de public relations, de branding de țară sau de diplomație culturală [17, 295].

Lipsa caracteristicilor speciale ale diplomației indică faptul că nu există obstacole fundamentale pentru ca statele mici să desfășureze activități de succes ale diplomației publice. Dar pentru aceasta ar trebui operate modificări în cadrul aparatului de politică externă, care ar implica un schimb mai eficient de cunoști-

nte și ar stimula creativitatea, iar diplomații ar trebui să lucreze cu actori non-statali și, în special ONG-uri, pentru a avea acces rapid la cunoștințele necesare.

S-ar părea, prin urmare, că diferența dintre diplomație publică a marilor puteri și a statelor mici și mijlocii este legată de misiunea sa. În timp ce eforturile primelor „se concentrează pe explicarea, și remodelarea imaginii, eforturile celor din urmă „sunt mai mult axate pe captarea atenției. O altă diferență este legată de volumul mesajelor și imaginilor utilizate, în timp ce imaginile și mesajele marilor puteri au de obicei un impact cultural mai larg, statele mici au succes în obținerea unui profil internațional, doar în unele domenii.

În cele din urmă, o a treia diferență este legată de ceea ce ar putea fi numit legitimitatea acțiunilor. În timp ce marile puteri, de obicei, dispun de resurse considerabile al „puterii hard”, iar interesele lor naționale sunt de asemenea definite în termeni militari, statele mici au reușit să-și definească interesul lor național, axându-se pe dezvoltarea elementelor atractive, cum ar fi restabilirea imaginii și obținerea ajutorului în dezvoltarea lor economică [1, 5], ceea ce necesită crearea unei imagini pozitive [10, 8]. Obținerea ajutorului financiar sau a diverselor fonduri pentru proiecte naționale de la națiunile bogate, se bazează pe criterii pe care țările mici și mijlocii trebuie să le îndeplinească pentru a fi eligibile. Din această perspectivă, s-ar părea că diplomația publică a acestor state este orientată exclusiv spre guvernele țărilor bogate, și mai puțin spre opinia publică din statele respective.

Deși cercetătorii continuă să se contrazică în definirea sintagmei de diplomație publică, cea mai mare parte dintre ei consideră că aceasta are trei scopuri principale: scopul politic - de a crea o imagine de țară pozitivă pentru a realiza mai ușor scopurile de politică externă; scopul economic - de a augmenta creșterea economică prin puterea de atracție, dezvoltând astfel turismul, exportul, investițiile sau de a atrage studenți, cercetători sau alte persoane cu talente speciale; scopul cultural - de a stimula schimburile intelectuale și culturale la nivel internațional pentru a crește competența națională.

Gr.Bruce, în articolul său *Public Diplomacy and Strategic Communication: Culture, Firewalls, and Imported Norms* [2, 28], propune un plan de acțiuni, și, deși se adresează în principal Statelor Unite, este unul informativ pentru implanțarea diplomației publice de către agențiile guvernamentale din mai multe state, inclusiv din statele mici.

În primul rând, Directorul Institutului Diplomației Publice relevă importanța integrării sistematice a diplomației publice într-o politică publică a agențiilor guvernamentale [2, 58], ținând cont de trei dimensiuni strategice: a). de a înțelege atitudinile și obiceiurile audienței pentru a influența structurile, b). de a stabili prioritățile (care este scopul acestei politici publice? ce impact? la ce scară? ce durată?) c). aplicarea în practică a diplomației publice prin alegerea mesajului, instrumentelor de difuzare a politicii publice. În conformitatea cu concepția

lui Gr.Bruce, este crucial pentru liderii politici să conștientizeze linia ce unește diplomația publică și politicile publice, mai dificil este de a instituționaliza această legătură; agențiile guvernamentale vizate de politica publică trebuie să coordoneze mesajul trimis unei țări sau scenei internaționale.

Cel de al doilea punct se referă la instituționalizarea diplomației publice, și aici cel mai dificil nu este de a crea o nouă agenție, ci de a modifica structurile existente și de a le orienta spre o metodă de lucru particulară, interdepartamentală. Agențiile guvernamentale nu au tradiția de a face schimb de dosare și aceasta reprezintă o mare lacună pentru stat, care trebuie să elaboreze o strategie suplă pentru a realiza o cooperare între structurile sale.

Al treilea punct se referă la rolul potențial al sectorului privat. În acest sens, autorul menționat a propus crearea unui centru fără scop lucrativ, independent, dar legat de guvern, în care diferite ramuri a sectorului privat se pot întâlni și pot intra în contact cu agențiile guvernamentale implicate în diplomația publică. Guvernul va avea avantajul de a expertiza și de a cunoaște sectorul privat specializat în domenii particulare.

La începutul secolului XXI, cercetătorii și practicienii au început să facă deosebire între diplomația publică și noua diplomație publică. Această nouă abordare se bazează pe presupunerea că recente schimbări dramatice sau chiar revoluții în politică, comunicare și relații internaționale au schimbat atât modul de executare a diplomației, cât și al diplomației publice. R.Vickers argumentează că *Noua diplomație publică* poate fi caracterizată ca o estompare a distincțiilor tradiționale între activitățile de informare internă și externă, între diplomația tradițională și diplomația publică și între diplomația culturală, marketing și administrarea știrilor [8, 720].

E.Gilboa, profesor de Comunicare Internațională la Universitatea Bar-Ilan și cercetător superior asociat la Centrul pentru Studii Strategice din Israel, consideră că noua diplomație publică include următoarele elemente: este promovată de actori statali și non-statali (de exemplu, de ONG-uri); se bazează pe *puterea soft*, comunicarea bidirecțională, diplomația publică strategică, administrarea informațiilor, brandingul de țară și imaginea virtuală de pe Internet (*e-image*); implică aclimatizarea politicii externe și se ocupă atât de problemele pe termen scurt, cât și de cele pe termen lung [2, 183]. Gilboa consideră că, contrar neînțelegerii populare, noua diplomație publică nu este propagandă și nu înseamnă doar relații publice. Este un sistem de comunicare desemnat să creeze un dialog atât cu inamicii, cât și cu aliații. Ea necesită capacitatea de a utiliza efectiv și credibil informația în încercarea de a convinge actorii să înțeleagă, să accepte sau să sprijine politici și acțiuni.

În noua diplomație, diplomatul aduce valoare adăugată procesului. El împurmută un element al imaginii mari diplomației publice, prin capacitatea sa de a simți ceea ce istoricul francez F.Braudel denumea „mănușchiul de mâine care

poate fi cules astăzi” [13, 69]. Referindu-se la profilul diplomatului român, S.-M. Miculescu este de părere că: „noul diplomat trebuie să comunice cu toate nivelurile societății, într-un mod interactiv și sub presiunea constantă a timpului”, iar guvernele trebuie să se asigure că diplomația publică ce se desfășoară într-o țară anume respectă maniera adaptată la țara respectivă. Mijloacele prin care diplomația publică promovează obiectivele de politică externă sunt: campaniile de comunicare și relații cu multiplicatorii media, construirea relațiilor pe termen lung sub forma unor burse de studii oferite cetățenilor altor state, schimburile academice, culturale, științifice și profesionale, utilizarea rețelei de multiplicare prin ONG-uri, think-tank-uri și mediul academic pentru promovarea mesajelor, cooperarea cu alte state în programe comune de dezvoltare, cooperarea Ministerului Afacerilor Externe cu mediul academic, think-tank-urile, ONG-urile, sectorul privat și întâlnirile la nivel înalt.

Cercetările recente încearcă să delimiteze mai clar *noua diplomație publică* de concepția tradițională a diplomației publice, argumentând că aceasta din urmă este *îngustă* și are în centrul atenției statul. Construind prin știință și informare corectă punți între locuitorii unui stat, dar și relații sociale armonioase și idealuri transnaționale credibile, diplomația publică devine un reper inconfundabil.

Noua diplomație publică nu va elimina, pe termen scurt, diplomația tradițională practică de ministerele de externe, ci va avea impact asupra modului în care ministerele respective își formulează și pun în practică politicile și strategiile, și este în egală măsură o ramură a diplomației moderne.

Bibliografie:

1. Batora J. Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared. - <http://www.diplomacy.edu/Conferences/MSD/papers/batora.pdf>
2. Bruce G. Public Diplomacy and Strategic Communication: Cultures, Firewalls and Imported Norms. - Paper presented at the American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict, Washington, DC, August 31, 2005.
3. Bruce G. Not Your Grandparent's Public Diplomacy (Ottawa: Public Diplomacy Retreat Department of Foreign Affairs, November 30, 2005). https://www.gwu.edu/~smpa/faculty/documents/PDRetreat_000.pdf
4. Cull N. Public Diplomacy before Guillon: The Evolution of a Phrase, US Center of Public Diplomacy. - <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/guillon.pdf>.

5. Devirieux M. Étude et critique du concept de Diplomatie Publique. // Journal of Policy Studies, Winter, 2011.
6. Dicționarul Explicativ al Limbii Române - <http://dexonline.ro/definitie/diploma%C8%9Bie>.(accessed October 10, 2011)
7. Guceac I., Porcescu S. Diplomația publică – componentă indispensabilă a discursului extern în condițiile globalizării. // Akademos, nr. 1(16), martie 2010, p.6-10.
8. Gilboa E. Public Diplomacy: The Missing Component în Israel's Foreign Policy. // Israel Affairs, Vol.12, Nr.4.
9. Iaydjiev I. Searching for Influence and Persuasion in Network-Oriented Public Diplomacy: What Role for "Small States"? - <http://www.Exchangediplomacy.com/archives>
10. Ndoye I. Crafting the Image of Nations in Foreign Audiences: How Developing Countries Use Public Diplomacy and Public Relations. - <http://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/ImageInForeignAudiences.pdf>
11. Nicolson H. Diplomacy. - Washington, 1988.
12. Nye J.S. Soft Power: The means to success in world politics. - New York: Public Affairs, 2004.
13. Potter E.H. Canada and the New Public Diplomacy. - http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020700_cliaper_dip_issue81.pdf.
14. Potter E.H. Branding Canada: Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy - Montreal, 2009.
15. Shaum R. Noua diplomație. Relații internaționale moderne - București: Antet, 2004.
16. Smith P.H. Public Diplomacy, paper presented to the International Conference on Modern Diplomacy, February 12-15, 1998, Malta.
17. Szondi G. Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management. // Snow N., Taylor Ph. (eds) Routledge Handbook of Public Diplomacy. - New York: Routledge, 2009
18. Tuch H.N. Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas, Institute for the Study of Public Diplomacy, Georgetown University. - <http://books.google.ca/books?id=JLxtSsQZ4i4C&printsec=frontcover&dq>
19. Wang J. Telling the American story to the world: The purpose of U.S. public diplomacy in historical perspective. // Public Relations Review, 2006, No.2.

Prezentat la redacție
la 30 octombrie 2011

Recenzent – **Constantin SOLOMON**, doctor habilitat în științe politice, profesor

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LV), 2011

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 13.12.2011. Formatul 70x100 ¹/₁₆.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.